



Др. Василь Сімович

СТАРОБОЛГАРСЬКА  
РЕСТОМЯТИ

З ДОДАТКОМ  
ВИВОРУ З ПАМ'ЯТНИКІВ  
СТАРО-ТА СЕРЕДНЬО  
УКРАЇНСЬКОЇ  
МОВИ

Др. ВАСИЛЬ СІМОВИЧ  
ПРОФ. УКРАЇНСКОГО ВИСОКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ  
ІМ. МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА У ПРАЗІ

# ХРЕСТОМАТІЯ

з пам'ятників староукраїнської мови  
(старого й середнього періоду  
до кінця XVIII. стол.)

— з додатком вибору зі староболгарських пам'яток  
зі словничком



ПРАГА, 1932

Накладом видавн. тов. „Сіяч“ при Укр. Висок. Педаг. Інституті







## У кирилівській транскрипції.

ВІДПРАВА ПРО МУЧЕНИКІВ.

МѢШѢ О МѢЧЕНИЦѢХЪ.

МѢЧЕНИКѢ ТВОІХЪ, ГІ, ЧѢСТИ ЧѢСТИЦѢ, МО-  
ЛИМѢ ТѢА ПРОСИЦЕ, ДА БѢЖЕ НА ЁСИ СЛАВОЮ  
ТВОЕЮ НЕБЕСЬСКОУЮ ОУТВѢДИМЪ, ТАКОЖЕ ЖЕ  
І НАМЪ МИЛОСТИЮ ТВОЕЮ ПРИМІ. ГМѢ.

НАДЪ ОПЛАТМЪ. ПРИНОСЪ, ГІ, ПРИНЕСЕНЪІ  
ТѢБѢ МѢЧЕНИКѢ СВѢТЪІХЪ РАДІ ПРИМІ І МО-  
ЛИТВАМИ ІХЪ І ЗАПОВѢДЬМИ ТВОІМИ ПРИЕПЪІ  
НАМЪ ПОМОЦЬ ТВОѢ. ГМѢ.

ПО ВЪЕЖДѢ. ОЧИСТИ НАМЪ, ГІ, ПРОСИМЪ  
ТѢА НЕБЕСЬСКИХЪ ТВОІХЪ РАДІ ЗАПОВѢДЬІ  
І ОУТВѢДИ НАМЪ, ДА СЛАВИМЪ ТѢА ПРѢДЪ  
СВѢТЪІМИ ТВОІМИ МОЛИТВАМИ НАШИМИ. ГМѢ НАШИМЪ

МѢШѢ О ВЪСѢХЪ НЕБЕСЬСКИХЪ СИЛАХЪ.  
ПОМЛИМЪ СНА БѢ ІЖЕ НАМЪ МОЛИТВЪІ РАДІ  
БЛАЖЕНЪІНѢ ВЦІА І ПРИНОДѢВЪІ МАРИА  
І БЛАЖЕНЪІХЪ РАДІ АНГЕЛѢ ТВОІХЪ І  
ВЪСѢХЪ НЕБЕСЬСКИХЪ СИЛАХЪ І АПОСТОЛѢ  
І МѢЧЕНИКѢ І ПРѢПОДОВЪНЪІХЪ І ЧИСТЪІХЪ  
ДѢВЪ І ВЪСѢХЪ СВѢТЪІХЪ ТВОІХЪ

4.  
МОЛИТВАМИ ПРИСНО НЫИ ВЪЗВЕСЕЛІАЪ ЕСІ.  
ПРОСИМЪ ТЯ, ГІ, ДА ВЪКЖЕ НЫИ ЧЪСТІМЪ  
ЧЪСТІ СІ ІХЪ НА ВСЯ ДНИ МИЛОСТЫН  
ТВОЕИЪ ДАЗЪ НАМЪ ПРИСНО НАСЛѢДОВАТИ  
НЕБЕСЬСКЫИЪ ТВОІА СІЛЪН. ГМЪ НАШМЪ.

Надъ оплатмъ. Даръ съ принесеный  
ТЕБѢ, ГІ, ВСЕЪХЪ СЪНТЪИХЪ НЕБЕСЬСКЫИХЪ  
СІЛЪ РАДІ І ВСЕЪХЪ СЪНТЪИХЪ ТВОИХЪ  
РАДІ І ПРАВЪДЫИХЪ РАДІ, ВЪДІ ТЕБѢ  
ВЪ ХВАЛЪ А НАМЪ МОЛИТВАМИ ІХЪ ДО-  
СТОИНЪЕ ОТЪПЛАТИ. ГМЪ НАШИМЪ.

По въсходѣ. ПРОСИМЪ ТЯ, ГІ, ДАЗЪ  
НАМЪ МОЛИТВАМИ ВСЕЪХЪ НЕБЕСЬСКЫИХЪ  
СІЛАХЪ І ВСЕЪХЪ СЪНТЪИХЪ ТВОИХЪ І  
ДѢЛЪ ІХЪ РАДІ ПРАВЪДЫИХЪ, ВЪСХЪДЪМЪ  
СІМЪ ВЪЗНЪТЪИМЪ ОЧИТИ СРЪДЦѢ НАШѢ  
ОТЪ ГРѢХЪ НАШИХЪ. ГМЪ НА..

Молитва. В. (Ш). СЪТВОРИ НЫИ, ГІ,  
ВЪЖЕ, ПРИЧЪСТЫИЪ СЪНТЪІ БЦІ І ПРИ-  
СНОДѢВѢ МАРИІ І ДОСТОИНЪИ СЪНТЪИХЪ  
АНГЕЛЪ І БЛАЖЕНЪИХЪ АПОСТОЛЪ, МЪ-

ЧЕНИКЪ І ПРѢПОДОВѢННИХЪ (І) ЧИСТѢННХЪ ДѢВЪ 5.  
І ВЪСѢХЪ СВЯТЫНХЪ ТВОИХЪ, МОЛИТВАМИ  
ИХЪ ЗАШЧИТИ НЪНЬ.

## 2.3. „Зобрафської Євангелії.”

## 3 евангеліа Матею.

XXV. 1-13.

[illegible]

၆. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၇. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၈. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၉. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၀. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၁. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၂. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၃. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၄. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၅. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၆. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၇. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၈. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၁၉. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်  
 ၂၀. ဂုဏ်တော် ဟူ၍ နှစ်သက်တော် မှတ်တော် နှစ်သက်

У кирилівській транскрипції.

З ЄВАНГЕЛІЇ МАТЕЇ.

VIII. 14-31.

14. І пришедъ ис въ домъ петровъ вн-  
 дѣтшъ его лежашъ (!) огнемъ жегомъ.  
 15. І прикоснъ ея ржцѣ ея і остави жогнѣ  
 і вѣста і слоужааше емоу. 16. поздѣ же



ВЫВЪШЮ ПРИВѢСА КЪ НѢМОУ ВѢСЪНЪИ МНО<sup>2</sup>  
ГЫ І ИЗГЪНА СЛОВОМЪ ДОУХЪИ І ВСА НЕДЖ-  
ЖЫНЪИ ІЦѢИ. 17. ДА СЪВѢДЕТЪ СѦ РЕЧЕНОЕ  
ПРОРОКОМЪ ІСАИЕМЪ ГЛ҃ЖШТЕМЪ ТЪ НЕДЖГЫ  
НАША ПРИИТЪ І БОЛѢЗНИ ПОНЕСЕ. 18. ОУЗЫРѢВЪ  
ЖЕ НС МНОГЫ НАРОДЪИ ОКРУЖЕТЪ СЕБЕ ПОВЕ-  
ЛѢ ІТИ НА ОНЪ ПОЛЪ.

19. І ПРИСТЯПЪ ЕДИНЪ КЪНИЖЬНИКЪ РЕЧЕ  
ЕМОУ ОУЧИТЕЛЮ ІДЖ ПО ТЕВѢ ВМОЖЕ КОЛИ-  
ЖДО ІДЕШИ. 20. І ГЛА ЕМОУ НС ЛИСИ ВЪЗВИ-  
НЪИ ІМЖТЪ І ПТИЦА НЕВСКЪИ ГНѢЗДА: А  
СНЪ ЧСКЪИ НЕ ІМАТЪ КДЕ ГЛАВЫ ПОДЪКЛО-  
НИТИ. 21. ДРОУГЫ ЖЕ ОТЪ ОУЧЕНИКЪ РЕЧЕ  
ЕМОУ ГИ ПОВЕЛИ МИ ПРѢЖДЕ ІТИ І ПОГРЕ-  
ТИ ОЦА МОЕГО. 22. НС ЖЕ ГЛА ЕМОУ ГРА-  
ДИ ПО МНѢ І ОСТАВИ МРЪТВЫИ ПОГРЕ-  
ТИ СВОЮ МРЪТВЫЦА.

23. І ВЪЛѢЗЪШОУ ЕМОУ ВЪ КОРАБЛЬ. ПО НЕМЪ  
ІДОША ОУЧЕНИЦИ ЕГО. 24. І СЕ ТРЖСЪ ВЕЛИ  
ВЫСТЪ ВЪ МОРИ ВКО ПОКРУИВАТИ СѦ КО-  
РАБЛЮ ВЛЫНАМИ А ТЪ СЪПѢАШЕ. 25. І ПРИ-  
ШЕДЪШЕ ОУЧЕНИЦИ ЕГО ВЪЗВОУДНИИ И ГЛ҃Ж-  
ШТЕ ГИ СПИ НЫ ПОГЫВНЕМЪ. 26. І ГЛА ІМЪ  
ЧТО СТРАШИВИ ЕСТЕ МАЛОВѢРИ ТЪГДА  
ВЪСТАВЪ ЗАПРѢТИ ВѢТРОМЪИ МОРЮ І ВЫСТЪ

ТИШИНА ВЕЛИѢ. 27. ЧЦИ ЖЕ ЧЮДИШАСѢ СѢ  
ГЛѢЖШЕ КЪТО СѢ ЕСТЬ ѢКО ВЪТРИ І МО-  
РЕ ПОСЛОУШАЮТЪ ЕГО:

28. І ПРИШЕДЪШЬМОУ НА ОНЪ ПОЛЪ ВЪ СТРАНѢ  
ѢРѢСНИСКѢ СЪРѢТОСТЕ И ДЪВА БѢСѢ  
НА ОТЪ ГРЕВНШЕ ІХЪ ІСХОДАШТА ЛЮТА  
СЪЛО ѢКО НЕ МОЖАШЕ НИКЪТОЖЕ МИНЯТИ  
ПЪТЕМЪ ТѢМЪ. 29. І СЕ ВЪЗЪПНІСТЕ ГЛѢЖ-  
ШТА ЧЪТО ЕСТЬ НАМА І ТЕБѢ НСЕ СНЕ БЖИ  
ПРИШЕЛЪ ЛИ ЕСИ СЪМО ПРѢЖДЕ ВРѢМЕНЕ МЖ-  
ЧИТЪ НАСЪ. 30. БѢ ЖЕ ДАЛЕЧЕ ОТЪ НЕЮ  
СТАДО СВИННІ МНОГО ПАСОМО. 31. ВѢСИЖЕ  
МОЛѢАХЪ И ГЛѢЖШЕ АШТЕ ІЗГОНИШИ НЫ  
ПОВЕЛИ НАМЪ ІТИ ВЪ СТАДО СВИНОЕ. 32. І РЕ-  
ЧЕ ІМЪ ІДѢТЕ ОНИ ЖЕ ШЕДЪШЕ ВЪНИДѢ ВЪ  
СВИННИѢ І АВНЕ ОУСТРЪМИ СѢ СТАДО ВСЕ  
ПО ВРѢГОУ ВЪ МОРЕ І ОУМРѢША І ОУТОПОША  
ВЪ ВОДАХЪ. 33. І ПАСЖШЕН БѢЖАША І  
ШЕДЪШЕ ВЪ ГРАДЪ ВЪЗВѢСТИША ВСѢ І О  
БѢСЪНОУЮ. 34. І СЕ ВСѢ ГРАДЪ ІЗНДЕ ПРОТИВѢ  
ІСВИ І ВІДѢВЪШЕ И МОЛИША ДА БИ ПРѢ-

XXVII. 1-26.

1. Ютроу же вѣвѣшю сѣвѣтъ сѣтвориша вси архієрен. і старци людьсци на іса: вко оувити. 2. і сѣвѣзавѣше и вѣдоша і прѣдаша пжнѣскоумоу пплатоу і ѿемоу.

3. Тѣгда видѣ іюда прѣдавы его вко осѣднша и раскѣвѣ са вѣзврати ѿ сѣреврѣникъ. архієреомъ і старцемъ. 4. гла сѣгрѣшихъ прѣдавъ крѣвь неповинныхъ: они же рѣша чѣто естѣ намъ тѣ оувѣриши. 5. і повѣргъ е вѣ црѣкѣве отиде і ошѣдъ вѣзвѣси са. 6. архієрей же прѣмѣше сѣребро рѣша: не достоіно естѣ вѣложити его вѣ карѣванъ: по нѣже цѣна крѣве естѣ. 7. сѣвѣтъ же сѣтворише коупиша імъ село скѣдельниково вѣ погрѣбанне странѣнымъ. 8. тѣмъ же на рече са село то село крѣве до сего дне. 9. тѣгда сѣвѣистѣ са реченое пророкомъ іеремнемъ: глѣжштемъ і прѣмѣша ѿ сѣреврѣникъ: цѣнѣ цѣнѣнаго егоже цѣниша отъ сновъ ілевъ. 10. і даша на селѣ скѣ

ДЕЛЫНИИ. ꙗко же съказа мнѣ г҃ь.

11. ѿ же ста прѣдѣ іѣмономѣ і вѣроу  
си іѣмонѣ г҃ла. ты ли еси цр҃ь іудѣискѣ  
ѿ же рече емоу ты г҃а҃рши. 12. ѿгда на  
нѣ г҃лахѣ архіереи і старци. ничьсже отъ  
вѣштавааше. 13. тѣгда г҃ла емоу пилатѣ  
не слышиши ли колико на ти съвѣдѣтель  
ствоуѣхѣ. 14. і не отъвѣшта емоу ни  
къ ідиномуу г҃лоу. ꙗко днѣти сѣ іѣмо  
ноу зѣло. 15. на боѣкъ же днѣ великѣ  
обычаі вѣ іѣмоноу. отъпоуштати на  
родоу. съвѣзѣнѣ ѿгоже хотѣахѣ. 16. імѣ  
ше тѣгда съвѣзѣнѣ нарочита. нарица  
емаѿго бараѿвѣ. 17. събѣравѣшемѣ же  
сѣ імѣ рече імѣ пилатѣ. кого хошете  
отъ овою. отъпоуштѣ вамѣ бараѿвѣ  
ли или іса. нарицаемаго х҃а. 18. вѣдѣа  
ше бо ꙗко зависти ради прѣдаша и.  
19. сѣдаштю же емоу на сѣдишти. по  
сѣла къ нѣмоу жена своѣ г҃лѣшти. ни  
чьсже тебѣ і правѣдникуу томоу. мно  
го во пострадахѣ днѣсь въ сѣнѣ его  
ради. 20. архіереи же і старци. наоусти.



ша народѣ да іспросѣтъ вараѣвѣ і іса<sup>11</sup>.  
погоубѣтъ.

21. Отъвѣштавъ же іѳе<sup>12</sup>монъ рече імъ:  
кого хошете отъ ѡбою отъпоустѣхъ  
вамъ? ѡни же рѣша вараѣвѣ. 22. гла  
імъ пилатъ: чѣто же сътворишъ іса на-  
рицаемаго х<sup>13</sup>а? глаша ему вси да рас-  
пѣтъ бѣдетъ. 23. іѳе<sup>12</sup>монъ же рече  
імъ: чѣто зѣло сътвори? ѡни же ізѡиха  
въпиѣхъ глаголюще: да распѣтъ бѣдетъ.  
24. видѣвъ же пилатъ: бже ничѣсо-  
же оуспѣетъ нѣ паче мѡлва бѣива-  
етъ: приімъ водахъ оумѣ рѣшѣ прѣдѣ  
народомъ: гла: неповиненъ есмь отъ  
крѣве сего правдыника: бѣи оузырѣте.  
25. і отъвѣштавъше вси люде рѣша:  
крѣвь его на насъ і на чѡлѣхъ нашихъ.  
26. Тогда отъпусти імъ вараѣвѣ  
іса же бивъ прѣдастъ і да і распѣтъ.

### Въ евангеліи іуки.

VII. 1-22.

Егда же съкончы всѣ глаго-  
лы въ слоухѣ людѣмъ, вѣнцѣ въ ка-

перънаоумъ. 2. сътъникоу же етероу  
 рабъ бола зълъ оумирааше, иже бѣ  
 емоу чьстынъ. 3. слышавъ же іса по-  
 съла къ нѣмоу старьца иудейскы,  
 мола і, да спетъ рабъ его. 4. они  
 же пришѣдъше къ ісви молѣахъ і  
 тѣштно глѣжште емоу, ꙗко достоинъ  
 естъ, еже аште даси емоу, 5. любитъ  
 бо языкъ нашъ і сънѣмиште тѣ  
 създа намъ. 6. іс же идѣаше съ нѣ-  
 ми. еште же емоу не далече сѣшту  
 отъ домоу, посъла къ нѣмоу дроу-  
 гы сътъникъ глѣ емоу ги, не двнѣ  
 жи сѣ, нѣсмь бо достоинъ, да подъ  
 кровъ моі выидеши. 7. тѣмъ же не  
 себе достоина сътворихъ прити къ  
 тебѣ, нъ рѣци словомъ, і ницѣлѣтъ отъ-  
 рокъ моі. 8. ібо азъ чкѣ есмь подъ  
 бластелъ оучиненъ, имѣа подъ со-  
 воу боу, і глѣж семоу іди, і идетъ,  
 і дроугоумоу приди і придетъ, і ра-  
 боу моемоу сътвори се, і сътворитъ.

9. І СЛЫШАВЪ СЕ НС ЧЮДИ СѦ ЕМОУ, І 15.  
ОБРАШТЬ СѦ ПОСЛѢДОУЮЩЕМОУ НАРО-  
ДОУ РЕЧЕ: АМИНЬ ГІЖ ВѦМЪ, НІ ВЪ ІІН  
ТОЛКЕСѦ ВѢРЫ НЕ ОБРѢТЬ. 10. І ВЪЗВРАШТЬ  
СѦ ВЪ ДОМЪ ПОСЛАНЫ ОБРѢТѦ БОЛА-  
СТАГО РАБА ІЩЕЛѢВША. 11. І БЫСТЪ  
ВЪ ПРОЧНІ ІДѢШЕ ВЪ ГРАДЪ НАРИЦАЕ-  
МЫ НАИНЪ, І СЪ НІМЪ ІДѢХЪ ОУЧЕНИ-  
ЦН ЕГО І НАРОДЪ МНОГЪ. 12. ЪКО ЖЕ ПРИ-  
БЛИЖИ СѦ КЪ ВРАТОМЪ ГРАДА, І СЕ ИЗНО-  
ШАХЪ ОУМЫРЪШЬ СНЪ, ІНОЧЕДЪ МАТЕРИ  
СВОЕІ, І ТА БѢ ВЪДОВА, І НАРОДЪ ОТЪ  
ГРАДА МНОГЪ БѢ СЪ НЕЖ. 13. І ВІДѢВЪ  
ІЖ ГѢ МНОСОУДОВА ІЖ І РЕЧЕ ЕІ НЕ ПЛА-  
ЧИ СѦ. 14. І ПРИСТѢПЪ КОСНЪ ВЪ ОДРЪ,  
НОСАШТЕІ ЖЕ СТАШѦ, І РЕЧЕ: ЮНОШЕ, ТЕ-  
БѢ ГІЖ, ВЪСТАНИ. 15. І СѢДЕ МРЪТВЫ  
І НАЧАТЪ ГЛАТИ. 16. ПРИНІАТЪ ЖЕ СТРАХЪ  
ВСѦ, І СЛАВѢХЪ БѦ ГІЖШТЕ, ЪКО ПРО-  
РОКЪ ВЕЛИКЪ ВЪСТА ВЪ НАСЪ, І ЪКО  
ПОСѢТИ ГѢ БѢ ЛЮДНІ СВОУХЪ. 17. І ИЗИ-  
ДЕ СЛОВО СЕ ПО ВСЕІ ІУДЕІ О НЕМЪ, І ПО  
ВСЕІ СТРАНѢ. 18. І ВЪЗВѢСТИШѦ ІО

апоу оученици его о всѣхъ сихъ. 19. 14.  
призъвавъ двѣ етера отъ оученикъ  
своихъ іоанъ послаа къ ісѣи гла·  
ты ли еси градан или иного чаемъ;  
20. пришедъша же къ нѣмоу мѣжа ре·  
коста іоанъ крестителъ послаа ны  
къ тебѣ гла· ты ли еси градан или  
иного чаемъ; 21. въ тѣ часѣ ицѣли  
многы отъ недѣгъ і ранъ і дхъ  
зълъ і многомъ слѣпомъ дарова  
прозрьбныѣ. 22. 1 отъвѣштавъ нѣ рече  
има· шедъша възвѣстита іоаннови,  
ѣже видѣста і слышаста, ѣко слѣ·  
пни прозирають і хроми ходять і  
прокажени очиштають сѧ і глухси  
слышатъ, мрътви вѣстають, ниш·  
тнi благовѣствоуютъ..

### 3 евангеліа Марка.

ix. 1-27.

1 глаголаше имъ аминъ(ъ) глагола вѣмъ,  
схъта етери отъ съде стожитнихъ,



15.  
ИЖЕ НЕ ИМАТЪ ВЪКОУСНТИ СЪМРЪТНІ,  
ДОНДѢЖЕ БНДѢТЪ ЦРСНЕ ВЪЖНЕ ПРИ-  
ШДЪШЕЕ ВЪ СИЛѢ. 2. І ПО ШЕСТИ Д(Н)НА  
ПОИТЪ ИС ПЕТРА, І ЁКОВА, ІОАНА, І ВЪЗ-  
ВЕДЕ И НА ГОРѢ ВЪСОКѢ ЕДИНЪІ І  
ПРѢОБРАЗИ СѦ ПРѢДЪ НИМИ. 3. І ВЪИША  
РИЗЫ ЕГО ЛЫТАШТА СѦ, БѢЛЫ СѢЛО ЁКО  
І СНѢГЪ, ЁЦѢХЪЖЕ НЕ МОЖЕТЪ ГНАФЕЛ НА  
ЗЕМЛѢ ТАКО БѢЛНТИ. 4. І АВН СѦ ІМЪ  
ІЛНѢ СЪ МОСѢОМЪ, І БѢАШЕТЕ ГЛѢЖШТА  
СЪ ІСМЪ. 5. І ОТЪВѢШТАВЪ ПЕТРЪ ГЛА  
ИСВН РАВЪН, ДОБРО ЕСТЬ НАМЪ СЪДЕ  
БЪІТИ І СЪТВОРИМЪ ВЪ КРОВЪІ, ТЕБѢ ЕДИ-  
НЪ, І МОСѢОВН ЕДИНЪ, І НАИ ЕДИНЪ. 6. НЕ  
БѢДѢАШЕ БО, ЧЪТО ГЛѢТЪ ПРИСТРАШЪНН  
БО БѢАХЪ. 7. БЪІ ЖЕ ОБЛАКЪ ОСТѢНѢІА  
И. І ПРѢДЕ ГЛАСЪ ІЗ ОБЛАКА, ГЛА СЪ  
ЕСТЪ СНЪ МОІ ВЪЗЛЮБЛЕНЪІ ПОСЛОУ-  
ШАТЕ ЕГО. 8. І ВЪНЕЗАПЪ ВЪЗЪРѢВЪ-  
ШЕ НИКОГОЖЕ НЕ ВИДѢША КЪ ТОМОУ,  
НЪ ІСА ЕДИННОГО СЪ СОКОМЪ. 9. СЪХОДА-  
ШТЕМЪ ЖЕ ІМЪ СЪ ГОРЪІ ЗАПРѢТИ ІМЪ  
ДА НИКОМОУЖЕ НЕ ПОВѢДАТЪ, ЁЖЕ

ВИДѢША. ТѢКЪМОУ ЕГДА СНѢ ЧСКЪ ИЗ  
 МРЪТВЫХЪ ВЪСКРЪСНЕТЪ 10. І ОУДРЪЖА-  
 ША СЛОВО ВЪ СЕБѢ, СЪТѢЗАЮЩЕ СѦ, ЧТО  
 ЕСТЬ ЕЖЕ ИЗ МРЪТВЫХЪ ВЪСКРЪСНУТИ.  
 Н. І ВЪПРАШААХЪ, ГЛѢЖТЕ ТѢКО ГЛѢЖТЪ  
 КЪНИЖЬНИЦИ, ТѢКО ІЛИ ПОДОБАЕТЪ ПРИ-  
 ТИ ПРѢЖДЕ. 12. ОНЪ ЖЕ ОТЪВѢШТАВЪ  
 РЕЧЕ ІМЪ ІЛИ ТѢ ОУБО, ПРИШѢДЪ ПРѢЖДЕ,  
 ОУСТРОИТЪ ВСѢ І КАКО ЕСТЬ ПСАНО О  
 СНѢ ЧСЦѢМЪ, ДА МНОГО ПОСТРАЖДЕТЪ  
 І ОУНИЧЬЖАТЪ 13. НЪ ГЛѢЖ ВАМЪ, ТѢКО  
 ІЛИ ТѢ ПРИДЕ, І СЪТВОРИША ЕМОУ, ЕЛИКО-  
 ЖЕ ХОТѢША, ТѢКОЖЕ ЕСТЬ ПСАНО О НЕМЪ.  
 14. І ПРИШѢДЪ КЪ ОУЧЕНИКОМЪ ВИДѢ НА-  
 РОДЪ МНОГЪ О НИХЪ І КЪНИЖЬНИКЪ.  
 СЪТѢЗАЮЩА СѦ СЪ НИМИ. 15. І АВЪЕ  
 ВСѢ НАРОДЪ ВИДѢВЪШЕ Н ОУЖАСѦ СѦ,  
 І ПРИРИШТѢЖШЕ ЦѢЛОВААХЪ І. 16. І ВЪ-  
 ПРОСИ КЪНИЖЬНИКЪ ЧТО СЪТѢЗАЕТЕ  
 СѦ ВЪ СЕБѢ; 17. І ОТЪВѢШТАВЪ ЕДИНЪ  
 ОТЪ НАРОДА РЕЧЕ ОУЧИТЕЛЮ, ПРИВѢСЪ  
 СНѢ МОИ КЪ ТЕБѢ, ІМѢЮЩЪ ДУХЪ НѢМЪ,  
 ГЛОУХЪ. 18. ІЖЕ АШТЕ КОЛНЖѢДО ІМЕТЪ  
 І, РАЗВНВААТЪ І І ПѢНЫ ТѢШТИТЪ, І

скръжѣштеть зѣбы своїми, і оцѣпѣнѣ 17  
етѣ і рѣхъ оученикомъ твоимъ, да ѡж-  
денѣтъ і, і не възмогѣ. 19. онъ же отѣ,  
вѣштавъ гла ѡ роде невѣрныхъ, до колѣ  
въ васъ бѣдѣ; до колѣ трѣплѣ въ;  
принесѣте и къ мнѣ. 20. і приѣса і къ  
немоу і видѣвъ і доухъ сътрѣсе и і  
падѣ на землѣи валѣаше са пѣны тѣ-  
шта. 21. і възпроси ѡца его колко  
лѣтъ естъ, отѣ нѣлиже сѣ вѣи емоу;  
онъ же рече емоу із отрочинѣи. 22. і мно-  
жценѣ и въ огнь вѣврѣже і въ водѣ,  
да і ви погоубилѣ нѣ, аште можеші,  
помози намъ, милосрѣдовавъ же о насѣ.  
23. ѡс рече емоу еже аште можеші вѣ-  
ровати, всѣ възможна вѣроуѣштю  
моу. 24. і авѣ възпнѣвъ оц отрочатѣ съ  
слѣзами глааше вѣроуѣ, ги, помози мо-  
емоу невѣрѣю. 25. видѣвъ же ѡс, вѣо  
сѣриштеть са народѣ, запрѣти дѣоу  
нечистоумоу. гла емоу нѣмѣ і глаухѣ  
дѣе, азѣ ти вѣанѣ, ізиди ѡж-него, і къ  
томоу не вѣиди въ нѣ. 26. і възпнѣвъ

1. МНОГО ПРЖЖАВЪ СѦ ИЗНДЕ. 1 БЫСТЪ ЪКО <sup>18.</sup>  
 1 МРЪТВЪ, ЪКО МНОЗИ ГЛАДѸЖ, ЪКО ОУМРЕТЪ.  
 27. ИС ЖЕ ИМЪ 1 ЗА РЖКЖ ВЪЗДВИЖЕ И 1  
 ВЪСТА.

## 3.3 „МАРІІНСЬКІ ЄВАНГЕЛІІ.”

### 3 ЄВАНГЕЛІКА ПУКИ

ХІІ. 16—34.

16. БЭԳЭ ԽՅ ԴԵՅՊՁԳԵԼ ԻՅ ԲԾԾԾ ԶԶԵՐ՝ԳԻԾ  
 ՅՈՅԲՅՆԾԾ ԼՅՁԻՊԾԾ ՅՁՅԼՅԳՅ ՋԸ ԲԾՄԻ. 17. Զ  
 ՏՁԴՄԱԺԻԿՅ ՄՁ ԶՅԼԸ ԶԶԵՐ՝ ԳՊՅ ԶՁՊՄՅ,  
 ԵԿԸ, ԱԻՅ ԲՅ ԾՏԻՆԾ ԻՅՈՅ ԶՁԼԵԻՊՅ ԴՁՂՂ  
 ՏՅՅԻՅ; 18. Զ ԵՅԳՅ՝ ՋՅ ԶՁՊՄՅԵԿԸ՝ ԵԻԾՅԵԿԸ  
 ԽԾՊՁԲԾՄԸ ՏՅԾ Ծ ԼՅՁՅՄԸ ԶՁԾԾԽՈՅԸ, Զ  
 ԶՁԼՅԵԿԸ ՊԾ ՄՁՁԱ ԽԾՊԻ ՏՅԱ Ծ ՈՅԼԵՅ  
 ՏՅՅ, 19. Ծ ԵՅԿԸ ՈՄՅ ՏՅՅՅ՝ ՈՄՅ, ԾՏԻՄՅ ՏՁԲՅ՝  
 ԶՅ ՈՅԼԵՅ ՈՅԽԸՄՊՅ ԲԻ ՁԾՊԻ ՏՁԲՅՅԻ՝ ԴՅ  
 ԳԾՄԻԾ, ԱԽՈՅ, ԴԾԾ, ՄՅԶՅՈՅԾԾԸ՝ 20. ԵՅԳՅ ԽՅ  
 ՅՆԾԾ ԼՅ՝ ԼՅԾԾՏՁԲՅ, ՄՁ ԶՁԿԸ ԲՅԿՅ ՈՄԿԸ  
 ՊՄՅԿԸ ԾՁՊԸԳԻԿԸՅ ՅՊՅ ՊՅԼՅ՝ Ի ԱԽՅ  
 ԾՅՅՊՅՄԻ, ԻԵՆԾԾ ԼՅԸՈՅԸՊՅ; 21. ՊԻԻՅ ԶՁԼԾ՝  
 ԻԻԿԸՅ ԶՅԼԸ Ի ԲՅ ՄՁ ԼՅ՝ ԼՅՅԻՊԸԿԸ. ԶԾ



[illegible]

У кирилівській транскрипції.

## З евангелію івана.

IX. 1-22.

1. мимо нды ис видѣ члвѣ слѣпа  
отъ рождѣства. 2. и въпросиша и оуче-  
ници его гл҃яще: оучителю, кѣто съгрѣ-  
ши, съ ли или родителѣ его, да слѣпъ  
роди сѧ; 3. отвѣшта ис ни съ съгрѣши  
ни родителѣ его, нѣ да авѣтъ сѧ дѣла  
вживѣ на немъ. 4. мнѣ подобаѣтъ дѣла-  
ти дѣла посълавъшаго мѧ, дондѣже  
день естъ: придетъ ношть, егда ни-  
ктоже не можетъ дѣлати. 5. егда

въ мирѣ есмѣ, свѣтъ есмь миру. 6. си 20.  
рекѣ плинѣ на землѣхъ и сътвори брѣ-  
ние отъ плиновениѣхъ и помаза емоу  
очи бръннемъ, 7. и рече емоу: иди оу-  
мыи сѣ въ коупѣли силоуамьсѣхъ, еже  
сѣказаатъ сѣ посыланъ. иде же и  
оумъ сѣ и приде вида. 8. сѣсѣдн же  
и иже и вѣахъ видѣли прежде, ѣко  
слѣпъ бѣ, глаахъ не сѣ ли естъ сѣ-  
дан и просѣ; 9. ови глаахъ, ѣко сѣ естъ:  
(а инн глаахъ: подобьнъ емоу естъ)  
онъ же глааше, ѣко азъ есмѣ. 10. гла-  
ахъ же емоу: како ти сѣ отврѣсте  
очи; 11. отъвѣшта онъ и рече: члвкъ  
нарицаемъ нѣ брънне сътвори и пома-  
за очи мои и рече ми: иди въ кѣ-  
пѣль силоуамьхъ и оумъи сѣ: шедъ  
же и оумъивъ сѣ прозърѣхъ. 12. рѣша  
же емоу: кѣде тѣ естъ; гла: не вѣмъ.  
13. вѣса и къ фарисѣемъ, иже бѣ ино-  
гда слѣпъ. 14. бѣ же совота, егда съ-  
твори брънне нѣ и отврѣзе емоу очи.  
15. пакы же вѣпрашахъ и фарисѣи, ка-  
ко прозърѣ. онъ же рече имъ: брънне  
положи мьнѣ на очию, и оумъихъ сѣ

и виждѣ. 16. глаголюхъ же отъ фарисѣи 21.  
едини. нѣсть съ отъ ба члвкъ, ꙗко со-  
боты не хранитъ. ови глаголюхъ како мо-  
жетъ члвкъ грѣшенъ сица знаменіе тво-  
рити; и распрьѣ бѣ въ нихъ. 17. глагола  
слѣпцю пакы тѣ чѣто глаголи о немъ,  
ꙗко отворѣе очи твои; онъ же рече, ꙗко  
пркѣ естъ. 18. не ѡса же вѣрѣи иудеи  
о немъ, ꙗко бѣ слѣпъ и прозрьѣ, донѣ-  
деже призѣваша родителей того прозъ-  
рѣвашаго. 19. и въпросиша ѣ глаголюще  
съ ли естъ снѣ ваю, егоже вы глаголете  
ꙗко слѣпъ сѣ роди; како оубо нынѣ  
видитъ; 20. отвѣшасте же имъ ро-  
дители его и рѣсте вѣвѣ. ꙗко съ естъ  
снѣ наю и ꙗко слѣпъ сѣ роди. 21. ка-  
ко же нынѣ видитъ, не вѣвѣ, ли кто  
емоу отворѣе очи, вѣ не вѣвѣ самого  
въпросите, възрастъ иматъ, самъ о  
себѣ да глаголетъ. 22. сице рѣсте роди-  
тели его, ꙗко боѣшете сѣ иудеи, юже  
во сѣ вѣдохъ съложили иудѣи, да ꙗще  
кто исповѣстъ хѣ, отълож(ченъ) сонъ  
мишѣ вѣдетъ.

## З евангеліа Марка.

ЖВІ. 1-20.

І минѣвши соботѣ мариѣ магдалини і мариѣ иѣковаѣ и саломі коупиша ароматѣи, да пришедѣша помажѣть. 2. І сѣло за оутра въ единѣ соботѣ придѣ на гробѣ, възсѣвъшю слѣпнѣцю. 3. І глаголахъ къ севѣ: кто отъвалитѣ намѣ камень отъ двѣрехъ гроба; 4. І възврътѣвъша видѣша ѣко отъваленъ бѣ камень: бѣ во вѣлехъ сѣло. 5. І възлѣзѣша въ гробѣ видѣша юноша сѣдашѣ о деснѣхъ, одѣнъ въ одеждѣ вѣлѣхъ, и оужасѣ сѣ.

6. Онъ же рече имѣ: не оужасайте сѣ: іса ищете назарѣнина пропѣтаго: възста, нѣсть сѣде: се мѣсто иде бѣ положенъ. 7. нѣ идѣте рѣцѣте оученикомѣ его и петрови, ѣко варѣатѣ вѣи въ галилеѣ тоу и видите, ѣкоже рече вамѣ.

7. І ишедѣша вѣжаша отъ гроба: і имѣаше же ѣ трепетѣ и оужасѣ, и никомоу же ничесоже не рѣша боѣхъ бо сѣ.

9. Вскрьсѣ же ісѣ за оутра въ прѣвы соботѣ ѣви сѣ прѣжде мари магдалини, іж нежеже изгѣна ж бѣсѣ. 10. шна шѣдѣши възвѣсти възвѣвшимѣ сѣ нимѣ,



ПЛАЧУЩЕМЪ СѦ И РЫДАЮЩЕМЪ. 11. ОНИ  
ЖЕ СЛЫШАВЪШЕ ЪКО ЖИВЪ ЕСТЬ И ВИДѢНЪ  
ВЫСТЪ ЕИЖ, НЕ ИСА ВѢРЪИ.

12. ПО СИХЪ ЖЕ ДВѢМА ОТЪ НИХЪ ГРА-  
ДЯШТЕМА ЪВИ СѦ ИНѢМЪ ОБРАЗОМЪ, ІДЖ-  
ЩЕМА НА СЕЛО. 13. І ТА ШЕДЪША ВЪЗВѢСТИ-  
СТЕ ПРОЧИИМЪ НИ ТѢМА ЖЕ ВѢРЪИ ИСА.

14. ПОСЛѢДЪ ЖЕ ВЪЗЛЕЖАШТЕМЪ ИМЪ ЕДИ-  
НУЕМОУ НА ДЕСЯТЕ ЪВИ СѦ, І ПОМОСИ НЕ-  
ВѢРЬСТВІЮ НХЪ И ЖЕТОСРЪДЬЮ, ЪКО ВИ-  
ДѢВЪШИИМЪ ЕГО ВЪСТАВЪША ИЗ МРЪТВЫХЪ  
НЕ ИСА ВѢРЪИ. 15. І РЕЧЕ ИМЪ ШЕДЪШЕ  
ВЪ ВЕСЬ МИРЪ ПРОПОВѢДИТЕ ЕВАНГІАНИЕ ВСЕН-  
ТВАРИ. 16. І ИЖЕ ВѢРЖ ИМЕТЪ И КРЪСТИТЪ  
СѦ СЪПАСЕНЪ ВЪДЕТЪ, А ИЖЕ НЕ ИМЕТЪ  
ВѢРЫ ОСЖЖЕНЪ ВЪДЕТЪ.

17. ЗНАМЕНИѢ ЖЕ ВѢРОУЮЩИИМЪ СІ ПО-  
СЛѢДЪСТВОУЮТЪ ІМЕНЕМЪ МОИМЪ ВѢСЪИ  
ИЖДЕНЯТЪ, ІЗЪКЪИ ВЪЗГЛАГЛЯТЪ НОВЫ,  
18. І ВЪ РКАХЪ ЗМИИ ВЪЗЪМЯТЪ, АЩЕ И  
СЪМРЪЗЪНО ЧТО ИСПИЖЪТЪ, НИЧЪТОЖЕ ИХЪ  
НЕ ВРѢДИТЪ, НА НЕДЖЖЬНИКЪИ РЖЪИ ВЪЗЪ-  
ЛОЖАТЪ І СЪДРАВИ ВЯТЪ. 19. ГЪ ЖЕ  
ИСЪ ПО ГЛАНИ ЕГО КЪ НИМЪ ВЪЗНЕСЕ СѦ  
НА НЕБО І СѢДЕ О ДЕСНѢЖЪ БА. 20. ИНИ ЖЕ  
ИШЕДЪШЕ ПРОПОВѢДЪША ВЪСХДѢ, ГЮ ПО-  
СПѢШЪСТВОУЮЩТОУ І СЛОВО ОУТВРЪЖДА-

жштію послѣдѣствоу жштинми знаменн<sup>24.</sup>  
ми' аминь.

## 3 ЕВАНГЕЛІА ПУКИ.

ХVI. 19-31.

19. ЧЛВКЪ ЖЕ ЕДИНЪ ВЪ БОГАТЪ І ОБЛАЧАШЕ  
СА ВЪ ПОРФУРѢ І ВУСОНЪ ВЕСЕЛА СА НА ВЪСѢКЪ  
ДЕНЬ СВѢТЪЛО 20. НИЩЪ ЖЕ ВЪ ЕДИНЪ ИМЕ-  
НЕМЪ ЛАЗАРЪ, ІЖЕ ЛЕЖАШЕ ПРИ ВРАТѢХЪ  
ЕГО ГНОННЪ 21. И ЖЕЛАШЕ НАСЫТИТИ СА  
ОТЪ КРОУПЦЪ ПАДАЖШТИНХЪ ОТЪ ТРАПЕ-  
ЗЫ БОГАТАГО НЪ И ПСИ ПРИХОДАШТЕ ОБЛИ-  
ЗАХЪ ГНОИ ЕГО 22. ВЪСТЪ ЖЕ ОУМЬРѢ-  
ТИ НИШТЮМОУ І НЕСЕМОУ ВЪИТИ АНГЛЪ: НА  
ЛОНО АВРАМЛЕ: ОУМЬРѢТЪ ЖЕ И БОГАТЫН И  
ПОГРЕБѢ И 23. І ВЪ АДѢ ВЪЗВЕДѢ ОНИ СВОИ,  
СЫ ВЪ МЖКАХЪ, ОУЗЫРѢ АВРАМА ИЗ ДА-  
ЛЕЧЕ И ЛАЗАРѢ НА ЛОНѢ ЕГО 24. І ТЪ ВЪЗНАШЪ  
РЕЧЕ: ОТЧЕ АВРАМЕ, ПОМИЛОУИ МЯ И ПО-  
СЫДИ ЛАЗАРѢ, ДА СМОЧИТЪ КОНЕЦЪ ПРЪСТ-  
СВОЕГО ВЪ ВОДѢ І ОУСТОУДИТЪ ЯЗЫКЪ МОЙ,  
ВНО СТРАЖДА ВЪ ПЛАМЕНИ СЕМЬ 25. РЕЧЕ  
ЖЕ АВРАМЪ: ЧАДО, ПОМѢНИ, ЯКО ВЪСПРИМАЕ  
ЕСИ ТЫ БЛАГА ТВОѢ ВЪ ЖИВОТѢ ТВОЕМЪ  
І ЛАЗАРѢ ТАКОЖДЕ ЗЪЛАА: НЫНѢ ЖЕ СЪДЕ  
ОУТѢШААТЪ СЯ, А ТЫ СТРАЖДЕШИ

26. І НАДЪ ВСѢМИ СИМИ МЕЖДЮ НАМИ 25.  
И ВАМИ ПРОПАДЪ ВЕЛИЕ ОУТВРѢДИ СЯ,  
ѢКО ДА ХОТАШТЕН МИНАТИ ОТЪ СЯДОУ  
КЪ ВАМЪ НЕ БѢЗМАГАЮТЪ, НИ ИЖЕ ОТЪ  
ТЯДЯ КЪ НАМЪ ПРѢХОДАЮТЪ.

27. РЕЧЕ ЖЕ МОЛИЖ, ТА ОУБѢ, ОТЬЧЕ, ДА  
И ПОСЪЛЕШИ ВЪ ДОМЪ ОЦА МОЕГО

28. І МАМЪ БО ПАТЬ ВРАТИМЪ ѢКО ДА ЗА-  
СВѢДѢТЕЛЬСТВОУЮТЪ НМЪ, ДА НЕ ИТИ  
ПРІДЯТЪ НА МѢСТО СЕ МЯЧУНОЕ. 29. ТА  
ЖЕ ЕМОУ АВРААМЪ ИМАЮТЪ МОСѢА И  
ПРКЪ: ДА ПОСЛОУШАЮТЪ НХЪ 30. ОНЪ ЖЕ  
РЕЧЕ: НИ, ОТЬЧЕ АВРААМЕ, НЪ АШТЕ КЪТО  
ОТЪ МРЪТВЫНХЪ ИДЕТЪ КЪ НИМЪ, ПОКА-  
ЮТЪ СЯ 31. РЕЧЕ ЖЕ ЕМОУ АШТЕ МОСѢА  
И ПРКЪ НЕ ПОСЛОУШАЮТЪ, НИ АШТЕ КТО  
ОТЪ МРЪТВЫНХЪ ВЪСКРЪСЕНЕТЪ НЕ ИМАЮТЪ  
ВЪРЪИ.

## 3. „ІСЕМЯНІСВОІ СЪАНГЕЛІІ“

### 3 СЪАНГЕЛІІ ІВАНА.

II. 1-22.

Уа 212 УРБАТЪЕ ШБТЪАТЪ ПРѢШЕ УА ТЪХЪ  
2122222, С ПА ТЪТЪАТЪ УРБАТЪАТЪ ТЪА

[illegible]



## У кирилівській транскрипції.

### 3 ЄВАНГЕЛІА ПЛАТЕІА.

XVIII. 23-35.

Рече господь прѣзвѣнъ снъ. 23. оуподо-  
 би сѧ црство небесное чловекоу црю,  
 іже възхотѣ сътвасати сѧ о словеси съ-  
 равѣи своими. 24. наченъшю же емоу съта-  
 сати сѧ о словеси, привѣсѧ емоу длъ-  
 жникъ единъ длъженъ тѣмъоу талантъ.  
 25. не имѣшоу же емоу чесо въз(з)дати,  
 повелѣ господь его да продадѧтъ и, и  
 женѧ его, и чада, и все, елико имѣаше  
 и отъдати и. 26. пад же оуво работъ кла-  
 нѣаше сѧ глагола: господи, потрѣпи на  
 мѣнѣ, и все ти въздамъ. 27. милосерздо-  
 вавъ же господь раба того поустѣ и, и  
 длъгъ отъпусти емоу. 28. ишедъ же ра-  
 ботъ оверѣте единого отъ клеврѣтъ сво-  
 ихъ, іже бѣ длъженъ емоу сътомъ пѣ-  
 назъ, и емъ, и давлѣаше глагола: даждъ  
 ми, имѣже ми еси длъженъ. 29. падъ же  
 клеврѣтотъ молѣаше и глагола: потрѣпи  
 на мѣнѣ, и все ти въздамъ. 30. онъ же не  
 хотѣаше, нъ бедъ и възсѧди и въ темъни:

цѣ, дондеже въздасть емоу длѣгъ весь 28.  
31. видѣвъше же клеветѣи вѣнѣшаа, съжа-  
лиша си зѣло, и пришедъше сказаху гос-  
подиноу своему възѣ вѣнѣшаа. 32. тогда  
призвавъ и господинъ его, глагола емоу  
раве ажъ кабыи, весь длѣгъ твои отъпоу-  
стихъ тебѣ, понеже умоли мя. 33. не по-  
дѣвааше ли и тебѣ помилувати клеветѣи  
твои? ѣко и азъ ты помилубахъ; 34. и про-  
сѣвавъ сѣ господь его, прѣдасть и  
милителемъ, дондеже въздасть длѣгъ  
весь. 35. тако и отицъ мои невесѣнѣи  
сѣтворитъ вамъ, аще не отъпоушаете ко-  
ждо братоу своему отъ срдцъ вашихъ  
прѣгрѣшениѣ ихъ.

### 3 евангеліа пѣки.

xviii. 10-14.

Рече господь прѣчъ снѣ. 10. чловѣка  
дѣва вѣнидоште въ црквѣ помолит сѣ,  
единъ фарисей а другъ мѣитарь. 11. фа-  
рисей же ставъ, сѣ въ сѣбѣ молебаше  
сѣ-боже, хвалѣ тебѣ въздаю, ѣко  
нѣсмѣѣ ѣко и прочи чловѣци хуишькѣи,  
неправедьники, прѣлюбоудѣи, а ѣко сѣ  
мѣитарь. 12. пошъ сѣ дѣва кратѣ въ сѣ-  
вотѣ, десѣтинѣ даю отъ всего ели

КО ПРИТЯЖИ. 13. А МЫТАРЬ ИЗ ДАЛЕЧЕ СТОИ, 29.  
НЕ ХОТѢЛШЕ СЯ ВЪЗВЕСТИ НА НЕБО, НО  
ВѢДѢШЕ ВЪ ПРЪСІ СВОЮ, МАГОЛА. БОЖЕ, МИ-  
ЛОСТИВЪ ВЪДІ МНѢ ГРѢШНИКОУ. 14. МА-  
ГОЛѢ ВАМЪ, СЪНИДЕ СЯ ОПРАВДАНА ВЪ  
ДОМЪ СВОИ ПАЧЕ ОНОГО, ЪКО ВЪСѢКЪ  
ВЪЗНОСАИ СЯ, СЪМѢРИТ СЯ, И СЪМѢРЯЮТ  
СЯ, ВЪЗНЕСЕТ СЯ.

### 3 ЕВАНГЕЛІЮ ІВАН.

І. 1-17.

ИСКОНІ БѢ СЛОВО И СЛОВО БѢ ОУ БО-  
ГА И БОГЪ ВѢ СЛОВО 2. СЕ БѢ ИСКОНІ ОУ  
БОГА, 3. ВЪСѢ ТѢМЪ БЪИША И БЕЖ НЕГО  
НИЧЕ СОЖЕ НЕ ВЪИСТЪ ЕЖЕ БЪИСТЪ. 4. ВЪ  
ТОМЪ ЖИВОТЪ ВѢ И ЖИВОТЪ БѢ СВѢТЪ  
ЧЛОВѢКОМЪ 5. И СВѢТЪ ВЪ ТѢМѢ СВѢТИТЪ  
СЯ И ТѢМА ЕГО НЕ ОВАТ. 6. БЪИСТЪ ЧЛО-  
ВѢКЪ, ПОСЪЛАНЪ ОТЪ БОГА, ИМА ЕМОУ  
ИМѢНЪ. 7. СЯ ПРИДЕ ВЪ СВѢДѢТЕЛСТВО, ДА  
СВѢДѢТЕЛСТВУЕТЪ О СВѢТѢ, ДА ВСИ БѢ-  
РЮТЪ ИМѢНЪ ЕМОУ. 8. НЕ БѢ ТЪ СВѢТЪ, НЪ  
ДА СВѢДѢТЕЛСТВУЕТЪ О СВѢТѢ. 9. БѢ  
СВѢТЪ ИСТИНЪНЪ, ІЖЕ ПРОСВѢЩАЕТЪ  
ВЪСѢКОГО ЧЛОВѢКА, ИДЪЩАГО ВЪ МІРЪ.  
10. ВЪ МІРѢ БѢ И МІРЪ ТѢМЪ БЪИСТЪ И  
ВЕСЬ МІРЪ ЕГО (НЕ ПОЗНА. 11. ВЪ СВОЮ

прїде і свои его) не прїмѣтъ. 12. елико же 30.  
 ихъ прїмѣтъ і, дастъ имъ овласть чадомъ  
 божиѣмъ взїти, вѣроуѣющимъ въ имя его,  
 13. иже не от крѣве ни от похоти плѣти  
 скѣны ни от похоти мѣжъскѣи; нѣ отъ  
 бога родиша сѧ 14. и слово плѣтъ  
 бѣистѣ; и въсели сѧ въ нѣи и видѣхомъ  
 славѣ его, славѣ бѣко иночѣдѣаго отъ  
 отьца, исплѣнь благодѣти и истинѣ  
 15. иоанъ свѣдѣтельствоуеъ о немъ  
 и възъва глагола сѧ въ, егоже рѣхъ  
 грѣды по мѣнѣ прѣдѣ мною бѣистѣ,  
 бѣко прѣвѣи мене въ 16. и отъ исплѣне  
 нїѣ его мѣи всѣ приносомъ благодѣтъ  
 въз благодѣтъ. 17. бѣко мосеомъ законъ  
 данъ въистѣ, благодѣтъ и истїна  
 исхомъ бѣистѣ.

## 5.31 „Збірника ге. Кльоця“

### часть II. лист 2.

УТЛА ДТ ЗВІДѢТѢ+ДІДІ ЖІТѢ+ДІДІ; УТ  
 ІЗДІУД ІБІДІДІДІ. УТДІДІДІ ДІТ ІБІДІДІДІ  
 УТДІДІДІ ДІТ ІБІДІДІ ДІТ ІБІДІДІДІ





## У кирилівський транскрипції.

Част. I. лист 752 і дальші.

Стааго епифанѣ архієпискоупа купрь-  
скааго о погребени тѣла гнѣ і ба нашего  
іу-ха і о іосифѣ же отъ ариматѣи і ни-  
кодимѣ і о сын(ит)и гї нашего гробнѣмъ  
по спасенїи мѹцѣ дѣвно вѣвѣшю.

Чѣто се; дѣнесь безмѣвѣе много на  
земі. чѣто се; безмѣвѣе много і мѣчанье  
много. безмѣ(в)вѣе много, ꙗко цѣсарь  
сѣпѣтъ землѣ оубоѣ са і оумлѣча, ꙗко бѣ  
плѣтъмъ оусѣпе. бѣ плѣтъмъ оумрѣтъ і адѣ  
вѣстрѣта. бѣ вѣ малѣ оусѣпе і сѣпѣтъмъ  
отъ вѣка отъ адама вѣскрѣсі. кѣде  
нѣмѣ сѣтъ вѣчерашнѣмъ мѣвѣи и гла-  
сі і говори вѣвѣмѣшѣи на хѣ отъ зако-  
нопрѣстѣпникѣ; кѣде народи і кови і  
чині і орѣжѣ і дрѣколи; кѣде цѣсаре  
і ерѣбі і сѣдѣмъ осѣжденѣмъ; кѣде свѣ-  
шта і мѣчи і говори вѣштислѣни; кѣде  
людѣ і шатанѣ і трѣтъ неправеднѣи;  
вѣ истинѣ оубо, зѣло вѣ истинѣ людѣ  
поуучѣша са тѣштѣтѣнѣмъ і соуѣтѣнѣмъ.  
потѣкѣ са вѣ акрогонїи камень хѣ,  
і сами сѣкроушѣша са. прѣврѣгѣ са

33.  
ВЪ ТВРЪДЫ КАМЕНЬ, НЪ ВЪ ПЪНЫ ВЛЪНЫ  
ИХЪ РАЗІДЖ СѦ ПОТЪКЖ СѦ О НАКОВАЛѢ  
НЕПОВѢДИМЪЕМЪ, НЪ САМИ СЪТЪРЕНІ ВЫША.  
ВЪЗНѢСА НА ДРЪВО КАМЕНЬ, І СЪШЕДЪ  
ОУМРЪТВИ ІА. СЪВЪАЗАША ВЕЛИКААГО САМУ  
ПСОНА СЛЪНЬЦА ХА, НЪ РАЗДРЪШЪ ВЪЧЪ  
НЫА ЖЪЫ ІНОПЛЕМЕН'НИКЪЫ І ЗАКОНОПРѢ  
СТЖПЬНИКЪЫ ПОГОУВІ. ЗАІДЕ ВОГЪ СЛЪНЬЦЕ  
ПОДЪ ЗЕМЛЖ І ТЪМЖ ПРѢМРАЧЪНЖІ ІЮ  
ДЕОМЪ СЪТВОРИ. ДЪНЕСЬ СПЕНЬЕ СЖШТИМЪ  
НА ЗЕМІ І ОТЪ ВѢКА ПОДЪ ЗЕМЛЕЖ СЪПА  
ШТИМЪ. ДЪНЕСЬ СПЕНЬЕ ВЪСЕМОУ МИРОУ,  
ЕЛИКО ВИДИМЪ І ЕЛИКО НЕВИДИМЪ. СОУГОУ  
ВО ДЪНЕСЬ ПРИШЕСТІЕ ГНЕ, СОУГОУВО СЪМО  
ТРЕНЬЕ, СОУГОУВО ЧЛВКОЛЮВЬСТВІЕ, СОУГОУ  
ВО СЪНІТЬЕ, ВЪ КОУПѢ ЖЕ І СЪМѢРЕНЬЕ,  
СОУГОУВО КЪ ЧКОМЪ ПОСѢШТЕНЬЕ ОТЪ  
НЕВЕСЕ НА ЗЕМН, ОТЪ ЗЕМЛА ПОДЪ ЗЕМЛЖ  
ВЪ ПРИХОДИТЬ, ВРАТА АДОВА ОТЪВРЪЗА  
ЮТЪ СѦ. СЪПАШТЕИ ОТЪ ВѢКА, РАДОУ  
ІТЕ СѦ: СЪДАШТЕІ ВЪ ТЪМѢ І ВЪ СЪНІ  
СЪМРЪТНѢ ВЕЛІКЪЫ СВѢТЪ ПРИМѢТЕ.  
СЪ РАВЪЫ ГЪ, СЪ МРЪТВЫМИ БЪ, СЪ ОУМЕРЪ  
ШИМИ ЖІВОТЪ, СЪ ПОВИН'НЫМИ НЕПОВИН'НЫ,  
СЪ СЖШТИМИ ВЪ ТЪМѢ НЕМОУЧАІ СВѢТЪ,  
СЪ ПАВН'НИКЪЫ СВОВОДИТЕЛЬ, СЪ ПРѢСПО

дѣньми прѣвѣишѣни нѣсѣ. хъ на земі, вѣ. 34.  
ровахомъ. хъ въ мрѣтвѣихъ, съ нимъ сѣни  
дѣмъ, да оубѣмъ тайнъ иже тоу да  
разоумѣмъ бжнж (тайнж), тайна подѣзе  
мленж чюдеса да оубѣмъ, како і сѣш  
тимъ въ адѣ просвѣтилъ естъ про  
повѣдь.

## 6.31 „Синайського Псалтиря”

## Псалма XVII, 1-10.

(Від раба Господнього Давида, що співав слово пісні цієї до Господа того дня, коли Господь вивавив його з рук ворогів його і з рук Савла).

[illegible]

2. ආරක්ෂා ප්‍රතිපත්ති පිළිබඳව ප්‍රශ්න, පිළිතුරු හඳුනා ගැනීම සඳහා.

[illegible]



ግብይትን ለገንዘብ ለማግኘት ለሚችሉ ሰዎች 35.  
ግብይትን ለገንዘብ.

4. ከሆተሪዎች ጋር ለሚገናኙ ሰዎች ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት.

5. ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት ለሚችሉ ሰዎች ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት.

6. ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት ለሚችሉ ሰዎች ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት.

7. ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት ለሚችሉ ሰዎች ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት.

8. ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት ለሚችሉ ሰዎች ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት.

9. ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት ለሚችሉ ሰዎች ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት.

10. ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት ለሚችሉ ሰዎች ለሚገኝ ገንዘብ ለማግኘት.

## Псалма III.

1-9.

(Псалма Давидо-

ва, як він тікав од сина свого Авесалома)

Псалмъ дадовъ егда вѣгаше отъ ли-  
ца (а)веселоума снѧ своего.

2. Гі, чѣто сѧ оумножиша сътѣжа-  
юще мѧ; мнози вѣсташа на мѧ,

3. мнози глѣхъ дѣи мои: нѣсть спѣхъ  
о вѣхъ его.

4. Ты же, Гі, застѣпникъ мой еси, сла-  
ва моя възнесе главою мою.

5. Гласомъ моимъ къ Гі възвахъ,  
и оуслыша мѧ отъ горы съѣмъ своимъ.

6. азъ же оуслыхъ і съпахъ: вѣстахъ,  
ѣко Гі застѣпитъ мѧ.

7. не оубож сѧ отъ тѣмъи люди  
нападающіхъ мѧ окрѣстѣ.

8. вѣскрѣси, Гі, спі мѧ, вѣже мои, ѣко  
ты порази всѧ враждующіи мнѣ  
въ соудъ, збѣи грѣшныихъ съкроушихъ  
еси.

9. Гне есть спѣхъ, и на людехъ тво-  
ихъ благословеще твое.

## Псалма XII, 1-6. (XIII, 1-5)

Въ конецъ псаломъ Давъ.

2. Доколѣ ꙗко забѣдѣши мнѣ до конѣца; доколѣ отвѣратиши лице твое отъ мене;

3. Доколѣ положиши съвѣтъ въ душѣ моеи, болѣзнь въ срдцѣ моему днѣ и нощѣ; доколѣ възнесетъ снѣ врагъ мой на мнѣ;

4. призри, оуслыши мнѣ, ꙗко бже мой просвѣти очи мои, еда когда оусъижи во смръти.

5. Еда когда речетъ врагъ мой оукрѣпихъ снѣ на нѣ. сътѣжжаштеи ми възрадоуишъ снѣ, аще снѣ подвижи.

6. Язъ же на милость твою надѣахъ снѣ възрадоуетъ снѣ срдцѣ мое о спѣ твоему. (въ)пиши гю благодѣавшюмоу мнѣ и възпиши имени гю възвѣншюмоу.

## Псалма XXV 1-12. (XXVI)

Давъ псаломъ. Сжди ми, ꙗко, ꙗко азъ не зловоишъ мой ходихъ и на гѣ





# Псалма СІ, 1-29. (СІІ, 28).

(Молитва бідного, як у тугу вдається й перед Господом вилає молитву свою).

**М**олитва нищого, егда оунзаетъ (и) прѣдъ гмь пролѣтѣтъ молитвѣхъ своихъ.

2. Гі, оуслыші молитвѣхъ моихъ, и вопль мой къ тебѣ да придетъ.

3. не отврати лица твоего отъ мене въ нѣже день тѣхъ, приклони ко мнѣ оухо твое въ нѣже день призовѣхъ тѣя, ядро оуслыші мѣя.

4. иде исчезѣло дѣло мое, и кости мои тѣко соушило сосухъ сѣя.

5. побѣдѣхъ моихъ тѣко сѣно, и оуше сердце мое, тѣко забвѣхъ сънѣсти хлѣбъ мой.

6. и тѣ гласа въздыханьѣ моего прильпе кость моя плѣти моеи.

7. оуподобихъ сѣя немощи поустыжѣнѣ, възвѣхъ тѣко ношѣнѣхъ вранѣхъ на нѣришѣ.

8. забвѣдѣхъ і възвѣхъ тѣко пѣтица (о) собѣвшиѣ (сѣя) на зѣдѣ.

9. въсѣхъ день поношахъ ми брани мои, и хвалѣхъ сѣя мнози клѣнѣхъ сѣя

10. иде попелъ ѣко хлѣвъ ѣсъ, и питье  
мое съ плачемъ растварѣахъ,

11. шѣ лица гнѣва твоего и вѣрости  
твоея, ѣко възнесъ низъверже мѧ.

12. дѣныи мои ѣко сѣнь оуклонѣша  
сѧ, и азъ ѣко сѣно исохъ.

13. ты же, ꙗко, въ вѣкъ прѣвѣиваеши и  
памѧ (ть) твоѣ въ родъ і родъ.

14. ты въскресъ помилоуеши сиона, ѣко  
врѣмѧ помиловати, ѣко приде врѣмѧ.

15. ѣко влаговолѣша раби твои каменѣе  
его, и прѣстѣ его оущедрѧтъ.

16. и оубоѧтъ сѧ ꙗзыци имени гнѣ  
и вси црї земьни славы твоея.

17. ѣко съзиждетъ гъ сиона и вѣитъ  
сѧ въ славу свою.

18. призрьѣ на молитво съмѣренѣхъ и  
не оуничѣжи моленѣ ихъ.

19. да напишѣтъ сѧ си въ родъ ихъ,  
і люде зиждени въсхваляѣтъ гѣ,

20. ѣко прѣиче съ вѣсоты свѣтъѧ  
своея, гъ съ небеси на землѧ призрьѣ

21. оуслѣшатѣ въздыханіе окованѣхъ,  
раздрѣшитѣ снѣ оумръщевѣхъ,

22. възвѣститѣ въ сионѣ імѧ гнѣ  
и хвалы его въ ѧмѣ,

23. ЕГДА СЪНЪМЖТЪ СЯ ЛЮДЬЕ ВЪ КОУ<sup>41</sup>.  
ПѢ И ЦРІ РАБОТАТІ ГЮ.

24. ОТЗВѢША ЕМОУ НА ПЯТИ КРѢПОСТИ  
СВОЕМЪ ОУМАЛЕНЬЕ ДНЕИ МОИХЪ (ВЪ)ЗВѢСТИ  
МНѢ.

25. НЕ ВЪЗВЕДИ МНЕ ВЪ ПРѢПОЛОВЛЕНЬЕ  
ДНЕИ МОИХЪ ВЪ РОДЫ РОД ЛѢТА ТВОѢ.

26. ВЪ НАЧАТОКЪ ТЫ, ГІ, ЗЕМЛЯ ОСНО-  
ВА И ДѢЛА РЖКОУ ТВОЕЮ СЖТЪ. НЕСА.

27. ТА ПОГЫВНЖТЪ, ТЫ ЖЕ ПРѢВЫВАЕ-  
ШІ И ВЪСѢ ЪКО РІЗА ОБЕТЪШАЖТЪ, И ЪКО  
ОДѢАЛО СЪВЪЕШИ Ъ І ИЗМѢННАТЪ СЯ.

28. ТЫ ЖЕ САМЪ ЕСІ, И ЛѢТА ТВОѢ (НЕ)  
ИСКОНЬЧѢИЖТЪ СЯ.

29. СЛОВЕ РАВЪ ТВОИХЪ ВЕСЕЛНАТЪ СЯ,  
И СѢМЯ ІХЪ ВЪ ВѢКЪ ИСПРАВИТЪ СЯ.

## 7. 31 „СИНЯЙСЬКОГО ТРЕБНИКА”

МОЛИТВА НАД ТИМ, ЩО ЙОГО  
ТРЯСЕ В-ОПІВДНІ, АНСТ 50 В.

Ⲭⲟⲗⲏⲩⲱⲧ ⲛⲧⲟⲩⲱ ⲛⲧⲉⲩⲱⲩⲱⲩⲱ ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱⲩⲱ.

Ⲭⲟⲧ, ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱ ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱⲩⲱ, ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱⲩⲱⲩⲱ.

ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱ ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱ ⲛⲧ ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱ ⲛⲧⲟⲩⲱⲩⲱⲩⲱ.

[illegible]





44.  
приношениѣ за нѣ въ цркви приимати. аще  
ли естъ живѣ, то глѣтъ, ꙗко нѣсмь до-  
брѣ наоучень законоу. вѣую ни разоу-  
мѣлъ истинънѣхъ вѣрѣ крестѣнскѣхъ,  
то сице наоучити и глѣше. слыши, ча-  
до, ꙗко разоумѣи добрѣ. бѣ единѣ естъ  
сътвори въ сѣхъ тварѣ, не имѣхъ ни отъ  
кждоу же начатка, нѣ самѣ съ нача-  
ло вѣсемоу, имѣхъ вѣсебѣ слово съвез-  
начально въ обличьи своемъ съприсно-  
оживѣноу. безвѣременѣно, бесконечѣно,  
безлѣтѣно, съпрѣстольно оцю и дху  
прѣстоумоу, еже са прѣстаа троица  
речетѣ. оць и снѣ ꙗко стѣхъ дхъ, три съста-  
ви сълично въ единомъ бжѣствѣ.  
слово же то бжѣе, бѣ съ отъ ба, на-  
шего ради спѣ. инѣ пѣтихъ обложитѣ  
свое бжѣство, въ дѣвѣ прѣстѣи стѣхъ  
дхомъ вѣсѣмени зачатѣ са ꙗко вѣистѣ  
соуговѣ бѣ въкоупѣ и чкѣ, ꙗже волеж  
страстехъ нашихъ причасти са, распа-  
ти смрътъ подѣемъ волежъ, въскръсе  
третѣи день ꙗко вѣшедѣ на нѣса сѣде  
о деснѣхъ оца ꙗко пакѣ имѣтъ прити

съ нѣсе сѣдѣти хотѣ живимъ ѿ мрътвымъ  
 ѿ въздѣлати комууждо противодѣломъ  
 его. да того ради страшны тѣ сѣдѣ  
 слышаше, хотѣши быти ѿ мжкы ты стра-  
 шныма въ роуемъ писанью ѿ крѣщаемъ  
 сѣ въ стѣжѣ троицѣ, въ има оца и сѣна  
 и стаго дѣха. отъмываемъ же пакы  
 грѣхы отъ сѣбѣ, ꙗже по крѣщенни  
 сѣтворѣше, показаннемъ исповѣдающе  
 сѣ воу сѣвѣдѣщюмоу ꙗ по имена ѿ  
 помышленѣ въ сѣбѣ знающе тѣ повелѣ  
 въ сѣбѣ мѣсто цркѣнымъ свѣщ(е)никомъ  
 подымати таготы наша, ꙗкоже рече  
 аплѣ ты во вѣдѣтъ о дѣхѣ вашихъ  
 ꙗко слово хотѣше въздати за вѣ.  
 тѣмъже хотѣи исповѣдати сѣ сице  
 длѣженъ естъ глѣти прѣвое вѣ поста-  
 влѣжѣ послуха сѣдѣaniemъ моимъ  
 тебѣ оче, ѿ тебѣ оче исповѣдаж сѣ.  
 не можѣ во ицѣленѣ оулоучити ѣзвѣ  
 гнижущи въ срѣци моемъ непрѣстанъ  
 но, аще не подастъ ми цркѣ пакы ов-  
 новленѣ. глѣтъ же свѣщенны кѣ немоу  
 чѣдо, не оустѣди сѣ лица члѣа тѣ не  
 потѣи чѣто сѣщѣе въ тебѣ, въ сѣбѣ во

ОБНАЖЕНА СЯТЪ ПРѢДЪ ОЧИМА БЖИМА. 46.  
НИКЪТОЖЕ ВО ТАКА ВРѢДЪ СВОИ А НЕ  
ПОКАЗАМ ЕГО ВРАЧЮ ТИ ЦѢЛѢЕТЪ, НЪ  
ПРИЛЕЖЪНО ИЩА ЦѢЛИТЕЛЪ ЕДЪВА ПОЛОУ-  
ЧИТЪ ОСЛАВЖ ВРѢДОУ СВОЕМОУ. СИЦЕЖЕ  
ДА ГЛЕТЪ ХОТЯИ ИСПОВѢДАТИ СЯ. ИСПО-  
ВѢДАЖ СЯ ПРЪВОЕ БОУ ВЪСЕДРЪЖИТЕЛЮ  
СТЕВЪ, ОЧЕ, ВСѢХЪ БЕШИСЛЪНЪХЪ МОИХЪ  
ГРѢХЪ, КАЖЕ СЪВѢДЫ І НЕ РАЗОУМѢН СЪ-  
ГРѢШИХЪ. ВОЛЕЖ ЛИ НЕВОЛЕЖ, СЪПА ЛИ  
БЪДА, ЛИХОЮ ЪДИЖ І ПИѢНЪСТВОМЪ, ПРИ-  
СНО ВЪПАДАЖ (І-КА) ВЪ БЛАДЫ І ПРѢЛЮ-  
БОДѢАНИѢ, ВЪ РАЗВОЖ, ВЪ ДѢТОГОУБЛЕ-  
НИѢ, ВЪ ТАТЪБЫ, ВЪ ПИѢНЪСТВО, ВЪ  
КЛЕВЕТЫ, ВЪ СЪВАДЫ, ВЪ ПЛАСАНИѢ,  
ВЪ ИГРИ (=Ъ) ЗЪЛЫ, ВЪ СВАРЪ, ВЪ ПРѢ-  
СТЖПОКЛАТИѢ, ВЪ ЧАРОДѢАНИѢ, ВЪ ВРА-  
ЖЕНИѢ, ВЪ СЖМЪНѢНИѢ СЪРАЩА, ПОХО-  
ТЪНАА ВЪЗЪРѢНИѢ НА СТОУЖДЕ ЛИЦЕ,  
ВЪ ПРИСАГЪ НЕПРАВЕДЪНЫ, ВЪ ВЪСХЪ-  
ЩЕНИѢ ТОУЖДЕГО ИМѢНИѢ. ВЪСЕГО ТО-  
ГО ОТЪРИЦАЖ СЯ, ІХЪЖЕ НЕ ПОМЪНІЖ  
І ЪЖЕ СЪВѢДЫ І ІХЪЖЕ НЕ СЪВѢДЫ,  
ЪЖЕ СЪТВОРИХЪ ВОЛЕЖ ЛИ НЕВОЛЕЖ,  
ПОХОТИЖ ОДРЪЖИМЪ, ВЪ ГНѢВѢ ЛИ ВЪ



оудержаныи, не могъ во таяти, ихъ же  
прено зыритъ, не могъ оутаяти, ѣже  
отъкрыти иматъ, съвѣстьнаа моѣ и  
несъвѣстьнаа...

## КАРА ТА ПОКУТА ЗА ГРѢХИ. Заповѣди стѣхъ шцѣ о покааньи разбоѣ іо вѣѣмь грѣсѣ.

- I. ЯЩЕ К'ТО РАЗВОИ СЪТВОРИТЪ(Ъ) ИЛИ  
ОТЪ РОЖДЕНИѢ СВОЕГО ОУБИЕТЪ(Ъ) І. ЛѢТЪ(Ъ)  
ДА ПОКАЕТ' СЯ ВЪ ИНОЙ ОБЛАСТИ. ТО ЛИ  
ПОТОМЪ ДА ПРИИМЪ(Ъ) БЖДЕТЪ(Ъ) ВЪ СВОЕ  
ОТЕЧЕСТВО АЩЕ БЖДЕТЪ(Ъ) ПРАВЕДНО ПОКААМЪ  
С(А), О ХЛѢБѢ О ВОДѢ, І ДА ПОСЛОУШЪСТВОУ-  
ЕТЪ ЕМОУ ЕПИСПЪ, И ПОП(О)ВЕ ВЪ НИХЪ ЖЕ  
СЯ ЕСТЬ ПОКААМЪ КЪ РОЖДЕНЬЮ ОУБИЕ-  
НАГО. ЯЩЕ ЛИ С(А) ВЖДЕТЪ(Ъ) НЕДОВРѢ ПО-  
КААМЪ ТО ДА НЕ ПРИИМЪ(Ъ) БЖДЕТЪ(Ъ)  
ВЪ СВОЕ ОТЧЕСТВО. II. ЯЩЕ К'ТО РАЗВОИ  
СЪТВОРИТЪ(Ъ) НЕ ХОТА Д. ЛѢТЪ(Ъ) ДА ПОКА-  
ЕТ' СЯ ВЪ ОТЪ(Ъ) НИХЪ(Ъ) О ХЛѢБѢ, О ВОДѢ.  
III. ЯЩЕ КОТОРЫ ПРИЧЕТЬНИКЪ(Ъ) СОДОМЪСКЫ  
БЛЖДЪ СЪТВОРИТЪ(Ъ) І. ЛѢТЪ(Ъ) ДА ПОКАЕТЪ  
С(А) ВЪ ОТЪ(Ъ) НИХЪ(Ъ) О ХЛѢБѢ, О ВОДѢ  
IV. ЯЩЕ КОТОРЫ ПРИЧЕТЬНИКЪ БЛЖДЪ СЪТВО-

ритѣ), ж лѣтѣ) да покаетѣ сѧ. v. Яще кто <sup>48.</sup>  
проклинаяетѣ сѧ), ж лѣтѣ) да пок(а)ет'  
сѧ. vi. Яще кто нѣдѣми клѣнетѣ сѧ), в  
лѣт(а) да покаетѣ сѧ). vii. Яще кто оукра  
детѣ) главно ч'то, или скотѣ, или дома  
подѣкопаетѣ), или ч'то добро зѣло драго  
оукрадетѣ, д лѣтѣ) да покаетѣ сѧ) а  
ли мало ч'то оукрадетѣ), в да покает'сѧ.  
viii. Яще которѣи причетѣникѣ бждѣ сътво  
ритѣ) съ тоуждеж женож ли съ дѣви  
цеж в лѣт(а) да покаетѣ сѧ). о хлѣбѣ(ѣ)  
о водѣ. ix. Яще ли естѣ дѣткѣ ли чрѣнецѣ  
г лѣт(а) да покаетѣ сѧ) в отѣ) нихѣ) о  
хлѣбѣ(ѣ) о водѣ(ѣ). x. Яще ли естѣ епспѣ, то  
да изврѣжетѣ сѧ) сана и лѣтѣ) да  
покаетѣ сѧ) xi. Яще кто отровениѣ ради  
погоубитѣ) чка, ж лѣтѣ) да п(о)каетѣ  
сѧ, в отѣ) нихѣ) о хлѣбѣ(ѣ) о водѣ(ѣ).  
xii. Яще которѣи вѣлоризецѣ, женж имѣ,  
то ли съ тоуждеж бждѣ) сътворитѣ)  
или съ дѣвицеж д лѣтѣ) да п(о)каетѣ  
сѧ) в отѣ) нихѣ) о хлѣбѣ(ѣ) о водѣ(ѣ).  
xiii. Яще которѣи причетѣникѣ) ли вѣшь  
шж честь имѣж, оставль женж честь  
приметѣ), аще естѣ дѣткѣ ж лѣтѣ)







тѣмже и на, братьѣ, ѿтвѣръгъше дѣла  
 тѣмънаа овлѣцѣте сѧ въ орѣжѣ свѣ-  
 та, ѿ тнѣждѣ вѣсѣхъ злыхъ ѿтвѣръ-  
 гѣмъ сѧ и единако молю, съвлѣцѣмъ  
 сѧ ветѣхааго чловѣка и съ дѣла  
 его, овлѣкѣште сѧ въ новааго ада-  
 ма, еже естѣ въ христѣ, и въ погань-  
 скѣи кѣзни юже не ходите, ни па-  
 кы въпрѣчасте сѧ, да еже добрѣ  
 забывѣше пакы злы поминаетѣ ѿв-  
 ращайште сѧ въспѣть пакы таже  
 приемле(те) дѣла безбожьныхъ странъ,  
 штюди и трѣбованѣ, ѿ словеса, еже  
 срамъ естѣ и ѿткрѣтити и на срѣ-  
 дѣ извести. ѿ велезлюбѣ неприѣз-  
 нина, ѿ велененависть доброу и нена-  
 висть чловѣча ѿ нечистааго доуха,  
 како ти и кѣимъждо хѣдожьствомъ  
 (запинаетѣ и льститѣ); и христу  
 зовѣштю пророкы ѿ апостолы (еванге-  
 листы, тоже изъ многа мало чѣди при-  
 ходитѣ. а дѣволъ зоветѣ гѣсльми  
 и плѣсьци (и) пѣсьными непризнана-  
 ми, тоже мнози събирайтѣ сѧ на то  
 чловѣколюбѣцѣ же богъ призываетѣ

и глаголетъ: придѣте къ мнѣ в'си, то нѣ  
кто идѣи, нѣ кто са подвижа а ненави-  
даи чловѣка дѣволъ, аште наречетъ  
са съборъ какъ, то мѣноши събержт'  
са, а егда повѣстъ са постъ ѿ вѣдѣ-  
нне, то вси оужа(снжтъ са и шпадажтъ  
и ѣко мрѣтви бжджтъ)...

## 10. 3 „ПРАЗЫНИХЪ УРИВКІВЪ”

(ѹ кириллицѣйскій транскрипціі)

### Листокъ другой.

каѣ та кѣзни-юдо наоустѣ прѣда-  
ти спасъ; еза лика апостолѣскаго тѣа  
отълоучи; еза дара цѣление тѣа лиши;  
еза съ онѣми вечерѣбъ (т)а отъ трапе-  
зы отъриноу; еза онѣмъ нозѣ оуливиѣ  
твои прѣзрѣ; ѡ колика блага непомѣ-  
нѣ: гвѡе же бесхвалѣнаѣ волѣ обличатъ  
тѣа а того немѣрное милосрѣди прѣпо-  
вѣстъ сѣа и велиѣ милости. блаженна  
глас ꙗ. дѣва ради адамъ раѣ вѣ(и)стъ  
иселенъ дѣвѣмъ же крижѣнѣмъ раз-  
божикъ и вѣ раи вѣседли сѣа: овѣ бо

ВЪКОУШЪ ЗАПОВѢДЪ ПРѢСТОУПИ СЪТВОРЪ-  
ШАГО И, А ДРОУГЪИ ПРОПѢТЪ СМ БѢ ТѢ  
ИСПОВѢДАШЕ ТАНАЦАГО СМ ПОМѢНИ МѢ,  
СПАСЕ, ЕГДА ПРИДЕШИ ВЪ ЦѢСАРЬСТВО  
СВОЕ. ТВОРЪЦА ЗАКОНУ ОТЪ ОУЧЕНИКА  
КОУПИША ПРАВЪДНАГО И ЪКО БЕЗАКОНЪ-  
НИКЪ И ПИЛАТОВИ НА СОУДИЩИ ПОСТА-  
ВИША ВЪПЪЮЩЕ РАСПЪНИ МѢНЪНОЮ  
НАСЪИЦЪШАГО СИЪ ВЪ ПОУСТЪНИИ.

Б.

## З КИРНАИЦЬКИХ ПЯТИТНИКІВ.

1. ІЗ СЯВІННОЇ КНИГИ.

З ЄВАНГЕЛІЯ ЛУКИ.

XV. 11-32.

11. ЧЛКЪ ЕДИНЬ ИМѢ В СНА, 12. И РЕЧЕ  
 МЪНИ СНѢ ЕЮ ОЦЮ ОЧЕ, ДАЖДЬ МИ ДО-  
 СТОИНЖИЖ ЧАСТЬ ИМѢНІА И РАЗДѢЛИ  
 ИМА ИМѢНІЕ. 13. И НЕ ПО МНОЗѢХЪ ДНѢХЪ  
 СЪБЪРАВЪ ВСЕ МЪНИ СНѢ ОТИДЕ НА СТРА-  
 НѢ ДАЛЕЧЕ, И ТОУ СЫ РАСТОЧИ ИМѢНІЕ  
 СВОЕ, ЖИВЪИ БЛАДЬНО. 14. ИЖДИВЪШЮЖЕ  
 ЕМОУ ВСЕ, БЫСТЪ ГЛАДЪ КРѢПЪКЪ НА



странѣ тоі, и тѣ начатѣ лишати сѧ.  
 15. и пришѣдѣ прилѣпи сѧ единомѣ отъ  
 житель тоа страны, и посѣла і на село  
 свое пастѣ свинни. 16. и жадаше насы-  
 тити сѧ отъ рожьць, аже бѣху сви-  
 нна, и никтоже не дааше емѣ. 17. помѣ-  
 сливъ же в себѣ рече: колико наѣмьникѣ  
 оу оца моего, и избѣиваѣху хлѣбн, азъ  
 же съде гладомѣ изгѣбаѣх. 18. вѣставъ  
 идѣ къ оцю моему и рекѣ ему: оче,  
 съгрѣшихъ на нбо и прѣдѣ тобою  
 19. юже нѣсмь достоинъ нареши сѧ снѣ  
 твоі, створи мѧ тако единого отъ на-  
 ѣмьникѣ твоихъ. 20. и вѣставъ иде къ оцю  
 своему. еще же ему далече сѣшю, оузы-  
 рѣ и оць его и милъ ему бѣистѣ, и текѣ  
 нападе на вѣиѣ его и овловѣза і. 21. рече  
 же емѣ снѣ: оче, съгрѣшихъ на нбо и  
 прѣдѣ тобою, и нѣсмь достоинъ наре-  
 ши сѧ снѣ твоі, створи мѧ тако еди-  
 ного отъ наѣмьникѣ твоихъ. 22. рече  
 же оць къ рабомѣ своимѣ: скоро изне-  
 сѣте одеждѣ прѣвѣж и облѣцѣте і и  
 дадите прѣстень на рѣкѣ его и сапогѣ  
 на нозѣ, 23. и приведѣше тельць оупи-

ТѢНЪИ ЗАКОЛѢТЕ И ПАДЪШЕ ДА ВЕСЕЛИМЪ  
 СД. 24. ТАКО СНѢ СЪ МЪРТВѢ БѢ И ОЖИ-  
 ВЕ, ПОГЫБЛѢ БѢ И ОБРѢТЕ СД. И НАЧАША  
 ВЕСЕЛИТИ СД. 25. БѢ ЖЕ СНѢ ЕГО СТАРѢИ НА  
 СЕЛѢ И ТАКО ИДЪИ ПРИБЛИЖИ СД КЪ ДОМОУ,  
 ОУСЛЫША ПѢНИГА И ЛИКЪИ. 26. И ПРИЗЪВАВЪ  
 ЕДИННОГО РАБА ВЪПРАШАШЕ ЧТО ОВО СЕ ЕСТЬ;  
 27. ОНЪ ЖЕ РЕЧЕ ЕМОУ БРАТЪ ТВОИ ПРИДЕ,  
 И ЗАКЛА ОЦЪ ТВОИ ТЕЛЦЪ ОУПИТѢНЪИ, ТАКО  
 СЪДРАВА И ПРИАТЪ 28. РАЗГНѢВАВЪ ЖЕ СД  
 И НЕ ХОТѢШЕ ВЪНИТИ. ОЦЪ ЖЕ ЕГО ИШѢДЪ  
 МОЛѢШЕИ. 29. ОНЪ ЖЕ ОТЪВѢЩАВЪ РЕЧЕ ОЦЮ  
 СВОЕМОУ СЕ КОЛИКО ЛѢТЪ РАБОТАХЪ ТЕ-  
 БѢ И НИКОЛИЖЕ ЗАПОВѢДИ ТВОЕѦ НЕ ПРѢ-  
 СТѢПИХЪ, И МНѢ НИКОЛИЖЕ НЕ ДАЛЪ ЕСИ  
 КОЗЪЛАТЕ, ДА СЪ ДРОУГЪИ МОИМИ ВЪЗВЕСЕЛИ-  
 ЛЪ СД БЫХЪ. 30. ЕГДА ЖЕ СНѢ СЪ ИЗЪДЪИ  
 ТВОЕ ИМѢНИЕ СЪ ЛЮБОВОДЪЦАМИ ПРИДЕ,  
 ЗАКЛА ЕМОУ ТЕЛЦЪ ОУБИПИТѢНЪИ. 31. ОНЪ  
 ЖЕ РЕЧЕ ЕМОУ ЧАДО, ТЫ ВСЕГДА СЪ МНОИЖ  
 ЕСИ, И ВСА МОЯ ТВОЯ СЪТЪ. 32. ВЪЗВЕСЕЛИ-  
 ТИ ЖЕ СД И ВЪЗДРАДОВАТИ ПОДОБАШЕ,  
 ТАКО БРАТЪ ТВОИ СЪ МЪРТВѢ БѢ И ОЖИВЕ,  
 ПОГЫБЛѢ БѢ И ОБРѢТЕ СД.

## 3 ЄВАНГЕЛІЯ ІВАНА

XVIII, 28-40.

БЕДОШЕ ІСА ОТЪ КАІПАФЪІ ВЪ ПРЕТОРЪ.  
 БѢ ЖЕ ЗА ОУТРА. И ТИ НЕ ВЪНИДѢ ВЪ ПРЕ-  
 ТОРЪ, ДА НЕ ОСКВРЬНАТЪ СЯ, НЪ ДА ПАДАТЪ  
 ПАСХЪ. 29. ИЗІДЕ ЖЕ ПИЛАТЪ СЪ НИМИ ВЪНЪ  
 И РЕЧЕ: КѢМЪ РѢЧЪ ПРИНОСИТЕ НА ЧЛКА СЕ-  
 ГО; 30. ОТЪВѢЩАША ЖЕ И РѢША ЕМОУ: АЩЕ  
 НЕ БЫ БЫЛЪ ЗЛОДѢ, НЕ БЫХОМЪ ЕГО ПРѢ-  
 ДАЛИ ТЕБѢ. 31. РЕЧЕ ЖЕ ПИЛАТЪ: ПОИМѢТЕ І  
 ВЫ И ПО ЗАКОНОУ ВАШЕМОУ СЖДИТЕ ЕМОУ.  
 РѢША ЖЕ ЕМУ ІЮДЕІ: НАМЪ НЕ ДОСТОИТЪ  
 ОУБИТИ НИКОГОЖЕ. 32. ДА СЛОВО ІСОВО СЪВЪ-  
 ДЕТЪ СЯ, ЕЖЕ РЕЧЕ КЛЕПЛА, КОЕЖЪ СЪМРЬТИИЖ  
 ХОТѢШЕ ОУМРѢТИ. 33. ВЪНИДЕ ЖЕ ПАКЪІ ПИ-  
 ЛАТЪ ВЪ ПРЕТОРЪ И ГЛА КЪ ІСОУ И РЕЧЕ ЕМУ:  
 ТЫ ЛИ ЕСИ ЦРЬ ІЮДЕІСКЪ; 34. ОТЪВѢЩА ЕМУ  
 ІС: О СЕБѢ ЛИ СЕ ТЫ ГЛѢШИ ИЛИ ИНИ ТЕБѢ  
 О МНѢ РѢША; 35. ОТЪВѢЩА ЕМОУ ПИЛАТЪ:  
 ЕДА АЗЪ ЖИДОВИНЪ ЕСМЪ; РОДЪ ТВОІ (И)  
 АРХИЕРЕІ. ТА ПРѢДАША МНѢ. ЧТО ЕСИ  
 ОТВОРИЛЪ; 36. ОТЪВѢЩА ІС: ЦРѢСТВО МОЕ

НѢСТЪ ОТЪ МИРА СЕГО. АЩЕ ОТЪ СЕГО МИРА  
 БЫ БЫЛО ЦРѢТВІЕ МОЕ, СЛОУГЫ МОИ УВО  
 ПОДВИГЛЫ СЯ БЫША, ДА НЕ ПРѢДАНЪ ВЪХЪ  
 ИЮДЕОМЪ НЫНѢ ЖЕ ЦРѢТВІЕ МОЕ НѢСТЪ  
 ОТЪ СЖДХ. 37. РЕЧЕ ЖЕ ЕМУ ПИЛАТЪ: УВО ЦРЬ  
 ЛИ ТЫ ЕСИ; ОТВѢ ІС: ТЫ ГЛѢШИ АКО ЦРЬ  
 ЕСТЬ АЗЪ НА СЕ РОДИХ СЯ И НА СЕ ПРИДЪ  
 ВЪ МИРЪ, ДА ПОВѢДАЮ ИСТИНЮ. ВСАКЪ  
 ЖЕ, ИЖЕ ЕСТЬ ОТЪ ИСТИНЫ, ПОСЛОУШАЕТЪ  
 ГЛАСА МОЕГО. 38. ГЛА ЕМОУ ПИЛАТЪ: ЧТО ЕСТЬ  
 ИСТИНА; И СЕРЕКЪ ПАКЪ ИЗИДЕ КЪ ИЮДЕ-  
 ОМЪ И ГЛА ИМЪ: АЗЪ НИ ЕДИНОМЪ ЖЕ ВИНЪ  
 ОБРѢТАЮ ВЪ НЕМЪ. 39. ЕСТЬ ЖЕ ОБЫЧАІ  
 ВАМЪ, ДА ЕДИНОГО ВАМЪ ОТЪПОУЩА НА  
 ПАСХА. ХОЩЕТЕ ЛИ, ДА ОТЪПОУЩА ВАМЪ  
 ЦРА ИЮДЕИСКА; 40. ВЪЗЪПНША ЖЕ ВСИ  
 ГЛѢЩЕ: НЕ СЕГО, НЪ ВАРЛААМЪ. БѢ ЖЕ ВА-  
 РАВА РАЗБОІНИКЪ.



## 2. Із Супрасльського рукопису.

Життя Григора, папи римського.  
лист 61-62.

Житиє григора, папи роумьскаго.  
(мѣсца марта въ аі)

Блаженѣи григории поставьєнъ бысть патриархъ стѣи бжи црѣкви римьстѣи, а прѣжде патриаршѣства црѣноризѣцѣ бѣ въ монастѣри стааго апостола анѣдреа, нарицаемаго клиоскаѣра, близъ стоѣю мѣченикоу іѡана и паѣла. вѣаше же игоѣменъ того монастѣрѣ, мати же єго блажената сѣльвѣи живѣаше близъ вратъ стааго паѣла апостола на мѣстѣ нарицаемѣмъ кѣла нова.

Тѣ же блаженѣи григории єгда сѣдѣаше въ хѣзинѣ своєи и писааше, приде кѣ нѣмоу маломоштѣ, молвѣи и глагола по-тилоѣи ма, рабе ба вѣшьнѣаго, тако старѣишина вѣхъ кораб'никомъ, и истопихомъ сѣи погѣубихомъ много имѣниє, и своєи стоѣжде. любовнѣштни же и по истинѣ рабъ христоѣовъ призьвавъ слоѣгѣ своєго тагола ємоѣbrate, шѣдъ даждъ сѣмоу зла-

тицѣ: братъ же шедъ сътвори, такоже повелѣ емоу рабъ божи григории, и дастъ маломошти ѿ златицѣ, ꙗкогда. пакы оубо мало помоудивъ въ тѣжде день приде тѣжде маломоштъ къ блаженномуу григору глагола помилуи ма, рабе бѣ въшьнаго, тако много погубихъ, а мало ми еси далъ.

Блаженный же призъвавъ слоуж своего глагола емоу иди, брате, даждъ емоу другъ ѿ златицѣ. сътвори же братъ тако. възъмъ же ништи бѣ златицѣ отиде. пакы же мало помоудивъ третие въ тѣжде днь приде къ блаженномуу григорию глагола помилуи ма, рабе бога въшьнаго даждъ ми другоу благословьение, тако много погубихъ.

Блаженный же призъвавъ слоуж своего глагола емоу иди, даждъ емоу другъ ѿ златицѣ. отвѣштавъ же глагола върж ми ими, чьстѣныи отче, тако нѣсть остала ни едина златица въ ризьници. глагола к емоу блаженный не имаши ли иного никакого съсѣда, ни ли ризьна, да даси емоу; онъ же отвѣштавъ рече иного съсѣда, чьстѣныи отче, не имамъ развѣ сьребрънаго влюда, иже е послала го-

спожда великата съ коуциѣ. глагола къ не<sup>61.</sup>  
моу рабъ бжии григории иди, брате, даждъ  
ѣмоу блюдъ тѣ. братъ же сътвори, такоже  
повелѣ ѣмоу блаженъи и дастъ ништоуоумоу.  
ништии же въземъ вѣ златицъ и сѣребръныи  
блюдъ отиде.

ѣгда же и поставиша патриарха сѣѣи  
цркви римьстѣи, по обычаю патриаршъ-  
скоу повелѣ сакелароу своему въ ѣдинъ  
днь ѣдноѣ привести вѣ маломошти на тре-  
пезѣ своѣ, да обѣдоуѣтъ съ нимъ. сакела-  
рии же сътвори, такоже повелѣ ѣмѣ патриархъ,  
и призъва вѣ мжжъ ништъ. и ѣгда сѣдоша съ  
патриархомъ на трепезѣ, обрѣтоша са гѣ. при-  
зъвавъ же сакелара глагола ѣмоу не бѣхъ ли  
ти реклъ вѣ позъвати, то како без моего по-  
велѣниѣ три на десѣте ѣси позъвалъ; саке-  
ларъ же слышавъ и пристрашенъ бѣвъ отъ-  
вѣштавъ рече к ѣмоу вѣроуи ми, чѣстъныи  
владѣко, дѣва на десѣте ихъ ѣстъ. третѣѣго  
на десѣте не видѣаше никѣтоже развѣ патри-  
архъ ѣдинъ. обѣдоуѣштелъ же имъ видѣаше  
патриархъ третѣѣго на десѣте сѣдашта  
на край стола, и се, лице ѣго образы из-  
мѣниаше, овогда оубо видѣти и бѣаше сѣ-  
да, овогда же отрока. и ѣгда же вѣсташа

съ трепезы ины вса отъпусти блаженъи,  
 а третиаго на десате, видимааго тако чоудъ-  
 на, а и за ржкж и въведы и въ клѣть своѣ  
 глагола емоу' заклиная та о велицѣи силѣ  
 въседръжителѣ бога, повѣждь ми, к'то ты  
 еси, и что естъ имя твоѣ; онъ же рече к ѿе-  
 моу' и еже въпрашаеши мене моего, то и  
 то чоудъно естъ, обаче азъ есмъ оубоги  
 пришедъи къ тебѣ егда бѣ въ манастири  
 стааго андреа апостола, нарицаемааго  
 клиоскардъ егда сѣдѣаше въ хъизинѣ и пи-  
 саяше, емоу'же да дѣва на десате златицъ  
 и сѣребръныи блюдъ, иже ти бѣ посълала  
 съ коуцижъ блаженаа сивиа мати твоѣ,  
 и да оувѣси, іако отъ дъне того отънѣли-  
 же пода ми съ долготръпѣвниемъ и прос-  
 томъ срьдцемъ нарече та гѣ патриархоу  
 быти сватѣи црькви своѣи, за ѿже и  
 кровь своѣ пролиа, и быти ти прѣимъни-  
 коу и намѣстникоу врѣховнааго апос-  
 тола петра. глагола же к ѿемоу' блаже-  
 ныи григорни' како бѣси ты, іако тѣгда  
 нарече гѣ быти мнѣ патриархоу; онъ же  
 отъвѣштавъ рече не ельма ли аггелъ гѣ  
 въседръжителѣ есмъ азъ, то того ради вѣ-  
 дѣ, и тогда во господь ма бѣ посълалъ к



ТЕБѢ ИСКОУСИТИ ОУСРЪДИЕ ТВОЕ. АШТЕ ОУБО  
ЧЛОВѢКОЛЮБЫНѢ А НЕ ЧЛОВѢКОМЪ ТВОРИШИ  
ВИДѢТИ МИЛОСТЬ СВОЮ.

БЛАЖЕНЪИИ ЖЕ ТО СЛЫШАВЪ ОУБОГА СЯ, НЕ  
ОУБО ВѢАШЕ ДО ТОЛѢ ВИДѢЛЪ АГГЕЛА, АКЪИ КЪ  
ЧЛОВѢКОУ БО БЕСѢДОВА И ВЪЗИРА НА НЬ. РЕЧЕ  
ЖЕ АГГЕЛЪ КЪ БЛАЖЕНОУОУМОУ. НЕ БОИ СЯ. СЕ,  
ПОСЪЛАЛЪ МА ЕСТЬ ГЬ, ДА БЖДЖ СЪ ТОВОЮЖ  
ВЪ ЖИТНИ СЕМЪ. БЛАЖЕНЪИИ ЖЕ СЛЫШАВЪ ТО  
ОТЪ АГГЕЛА ПАДЕ НИЦЪ НА ЗЕМИ И ПОКЛОНИ СЯ  
ГОСПОДОУ ГЛА. АШТЕ МАЛААГО ТОГО РАДИ ДАА-  
НИА И НИЧЕСОЖЕ СЖШТА ТОЛИКО МНОЖЕСТВО  
ШТЕДРОТЪ ПОКАЗА О МЫНѢ ПРѢМИЛОСТИВЪИИ ГЬ.  
ТАКО ЖЕ АГГЕЛА СВОЕГО ПОСЪЛАТИ КЪ МЫНѢ,  
БЫТИ ЕМОУ СЪ МНОЮЖ ВЪ ИИЖ, КАКОВА ОУБО СЛА-  
ВЪИ СЪПОДОВАТЪ СЯ ПРѢВЫВАЮШТИИ ВЪ ЗАПО-  
ВѢДЕХЪ ЕГО И ДѢЛАЮШТЕ ПРАВДЖ, БЕЗЪ ЛЪЖА  
БО ЕСТЬ РЕКЪИИ, ТАКО МИЛОСТЬ ХВАЛИТЪ СЯ  
НА СЖДѢ, И МИЛОУАИ НИШТА ВЪ ЗАЕМЪ ДАЮТЪ БО-  
ГОУ. ТЪ ЖЕ САМЪ АГГЕЛЬСКЪИИ ГОСПОДЬ СТРОИ  
ЧЛОВѢЧЬСКОЕ СЪПАСЕНИЕ ГЛАГОЛЕТЪ КЪ ОДЕС-  
НЪИЖ СТОАШТИМЪ. ГРАДѢТЕ, БЛАГОСЛОВЬЕНИИ  
ОТЬЦА МОЕГО, ПРИИМѢТЕ ОУГОТОВАНОЕ ВАМИ ЦѢ-  
САРСТВО ОТЪ НАЧАЛА МИРОУ. АЛЧЕНЪ БО БѢХЪ, И  
ДАСТЕ МИ ПАСТИ, ЖАДЪНЪ БѢХЪ, И НАПОИСТЕ МА,  
СТРАНЕНЪ БѢХЪ, И НАВЕДОСТЕ МА, БОЛѢХЪ, И

присѣдисте мене, нагъ вѣхъ, и облѣко-  
 сте ма, въ темьници, и придѣсте къ мнѣ,  
 кельма оубо сътвористе единомуу отъ  
 братна сѣа моа хощѣа, то мнѣ сътво-  
 ристе. бѣди же всѣмъ намъ почитающ-  
 штимъ же и послоушающимъ оуслы-  
 шати блаженъи тѣ гласъ, и вѣчньи ихъ  
 благъи, аже оуготова богъ любашти-  
 имъ и, да ны съпримники сътворитъ  
 хс̄ бгъ прѣчистѣа ради матере его  
 стѣа богородица, како томоу подѣба-  
 атъ слава, честь и поклонаніе, нынѣ  
 и присно и вѣкы вѣкомъ амин.

### 3. 3 „Листків Ундольського” З евангеліа Марка

V. 24—34.

В (о)н(о) в(р)ѣмѣ (послѣ д(ов)аша ісѹ на-  
рвдѣ многѣ и оу҃гнѣтахъ и. 25. и се жена ете-  
ра еѣ точеніе крѣви лѣтъ двѣ на десѣте имѣ-  
щи 26. и много пострадавѣши отъ многѣ  
врачѣ иждивѣши свое вѣсе и ни единому  
же полѣзѣ шврѣтъши нѣ паче вѣ горе вѣпадѣ-  
ши 27. слышавѣши ш ісѣѣ, пришедѣши вѣ на-  
рвдѣ съ зади прикоснѣ сѣ ризѣ его 28. глѣ-  
ше во, ѣко аще прикоснѣ сѣ ризѣ его, сѣсена  
бѣдѣ. 29. и абие исѣкнѣ источникъ крѣе  
еѣ, и разоумѣ тѣломѣ, ѣко ицѣлѣ шт(ѣ) ра-  
ны. 30. абие нѣшѣ шѣоути снѣх ншѣдѣшѣ іѣ  
него, и, шбращѣ сѣ вѣ народѣ, іглѣше: кто  
прикоснѣ сѣ ризѣхъ моихъ? 31. глѣхъ же  
емоу оученіци его: видиши ли нарвдѣ оу҃гнѣ-  
тажѣ та и глѣши: кто прикоснѣ сѣ мѣнѣ?  
32. и шгладѣше сѣ видѣти сѣтворѣшѣ сѣ.  
33. жена же, оу҃боѣвѣши сѣ и трепещѣши, припа-  
де вѣдѣши, е(же) бѣи, и приде кѣ немоу и рече  
емоу вѣсѣ истинѣ. 34. (онѣ же речѣ) еи: дѣши,  
вѣра твоѣ спсѣтѣ та.

## 4. 31. „БЛАЖЕННАГО ВРИВНА.“

Псалма схуи.

10 - 30.

10. БѢСТЬ.ИЪ СРЪДЦЕМЪ МОИМЪ ВЪЗНЕСАХЪ  
ТЕБЕ, НЕ ОТРИНИ МЕНЕ ШТЪ ЗАПОВѢДИ ТВОИХЪ.

11. ВЪ СРЪДЦИ МОЕМЪ СКРЫХЪ СЛОВЕСА  
ТВОЯ ОТЪ СРЪДЦА МОЕГО, ДА НЕ СЪГРѢШЖ ТЕБѢ.

12. Благословенъ еси, господи, наоучи ма  
правды твоя.

13. Оустънама моима исповѣдѣхъ вса  
сждѣвы оустъ твоихъ.

14. ВЪ ПЯТИ СВѢДѢНИИ ТВОИХЪ НАСЛАДИХЪ  
СА, ИКО Ш ВСЕМЪ БОГАТЪСТВО.

15. ВЪ ЗАПОВѢДЬХЪ ТВОИХЪ ПОГЛОУМАЖ СА,  
И РАЗОУМѢЖ ПЯТИ ТВОЯ.

16. ВЪ ОПРАВДАНИИХЪ ТВОИХЪ ПОБУЧЖ СА  
И НЕ ЗАБЖДЖ СЛОВЕСЪ ТВОИХЪ.

17. ВЪЗДАЖДЪ РАБОУ ТВОЕМОУ, ЖИВИ МА, И  
СЪХРАНИЖ СЛОВЕСА ТВОЯ.

18. ОТЪКРЫИ ОЧИ МОИ, И РАЗОУМѢЖ ЧОУ,  
ДЕСА ОТЪ ЗАКОНА ТВОЕГО.

19. ПРИШѢЛЬЦЪ ЕСМЪ АЗЪ НА ЗЕМИ, НЕ  
СЪКРЫИ ОТЪ МЕНЕ ЗАПОВѢДИ ТВОИХЪ.

20. ВЪЗЛЮБИ, ДОУШЕ МОЯ, ЖЕЛѢТИ СЖДѢВЪ  
ТВОИХЪ НА ВСАКО ВРѢМА.

21. Запрѣтилъ еси грѣдымъ, проклати  
оукланѣнщени са ОТЪ ЗАПОВѢДИ ТВОИХЪ.



22. ШТИМИ ОТЪ МЕНЕ ПОНОСЪ И ОУНИЧЬЖЕНЬЕ, 67  
ТАКО СЪВѢДѢНИИ ТВОИХЪ ВЪЗИСКАХЪ.

23. ИБО СѢДѢ ИНАЗИ (И) НА МѢ ГЛАГОЛААХЪ, РАБЪ  
ЖЕ ТВОИ ГЛОУМЛѢАШЕ СѢ ВЪ ОПРАВЪДНИИХЪ ТВОИХЪ.

24. ИБО СЪВѢДѢНИГА МОГА ПОУЧЕНЬГА МОГА СЯТЪ  
И СЪВѢТИ МОИ ПРАВЪДЫ ТВОѢ.

25. ПРИПЕ ЗЕМЛИ ДОУША МОА, ЖИВИ МА ПО СЛО-  
ВЕСИ ТВОЕМОУ.

26. ПѢТИ МОѢ ИСПОВѢДѢХЪ, И ОУСЛЫША МА,  
НАОУЧИ МА ПРАВЪДЫ ТВОЕѢ.

27. ПѢТЪМЪ ПРАВЪДЪ ТВОИХЪ НАОУЧИ МА, И ПО-  
ГЛОУМИЛЪ СѢ ВЪ ЧОУДЕСЕХЪ ТВОИХЪ.

28. ВЪЗДРѢМА ДОУША МОА ОТЪ ОУНЫНИГА, УТВЪРДИ  
МА ВЪ СЛОВЕСЬХЪ ТВОИХЪ.

29. ПѢТЬ НЕПРАВЪДЫ ШТАВИ ОТЪ МЕНЕ, И ЗАКОНЪ  
ТВОИМЪ ПОМИЛОУИ МА.

30. ПѢТЬ ИСТИНЫ ИЗВОЛИХЪ, СЯДѢБЪ ТВОИХЪ НЕ ЗАВѢ

## 5. „Хіпандарськихъ листківъ.“

МНОЗИ ВЛЪЦИ ОБЪХОДЯТЪ ВЪ ОДЕЖДАХЪ ОБЪ-  
ЧАХЪ. ОБЪЧА ОУБО ОДЕЖДА ИМѢШЕ, НЪ НЕ И ЗЖЕЪ И  
НОГЪТИ, НЪ КРОТЪКЪ ОВЛОЖЕНИ КОЖЕИ И ОБРАЗЫ  
БЕЗЪЛОБИВЪІА ПРѢЛЪЩАЮЩЕ ТЪМЪШИМЪ НЕЧЕСТЬГА  
ОТЪ ЗЖЕЪ ОБЛИВАЮТЪ (ІАДЪМЪ, ТЪМЪ ЖЕ Т)РѢВЪ  
НАМЪ ЕСТЬ ВЪЖИГА (БЛГДѢТЬ И ОУМЪ ТРѢЗВЪ И

(и) даши (очи, да не) и зизаныа (пшеницѣ) адъ (ше)  
 невѣдѣствомъ вѣдѣни бѣдемъ, ни блѣка овѣцѣ  
 мынѣвъше оумѣдени бѣдемъ, ни ангела благотвори-  
 ва дѣавола непѣшевавѣше пожрѣти бѣдемъ.  
 овѣходитъ бо како лѣвъ ревъ, ища, кого пожрѣтъ,  
 по кнѣгамъ, сего ради црѣкы показатъ, сего  
 ради нѣнѣшнѣа оучительства, сего ради почи-  
 таниа. бѣчѣстна же образъ отъ дѣавога сего  
 сѣстонтъ сѣ: оучении доброчестѣнѣи и дѣании  
 благѣи. да ни оучениа правѣа вѣрѣи безъ дѣла  
 благѣи приатѣна бѣу. ни дѣла творимаа безъ бла-  
 гочестѣнѣихъ оучении приатѣна сѣтъ отъ бѣ.  
 каа во полѣсѣ — еже вѣдѣти о бѣсѣ праваа  
 оучениа добрѣ, а блѣдъ дѣати срамѣнѣ? ко-  
 терѣи же пакы оупѣхъ цѣломѣдровати: добруѣ,  
 хоуловати же нечестѣнѣ? велико оубо естъ при-  
 тажанне правовѣрѣнѣихъ оучении навѣченѣе.  
 да трѣбѣ естъ трѣзва дѣа, имѣже лѣноши сѣтъ  
 крадободащенѣи философиенѣи и тѣщенѣи лѣстнижѣ.

в. 3 новгородської „Остромирської Євангелії“

1056 р.

3 Євангеліа Луки.

VII, 1–10.

1. Бѣ вѣрѣмѣ оно вѣниде иіс бѣ каперѣнаоумѣ.

Дане. Нарис Граматики стѣлг. мови, ст. 255

2. СЪТЪНИКОУ ЖЕ НѢКОЕМОУ РАБЪ БОЛА ЗВЛѢ ОУМИРА-  
 АШЕ, ИЖЕ БѢ ЕМОУ ЧЫСТЫНЪ. 3. СЛЫШАВЪ ЖЕ О НІСѢ,  
 ПОСЛА КЪ ЕМОУ СТАРЦА ИОУДЕНСКЫ, МОЛА ЕГО,  
 ДА ПРИШЕДЪ СПСЕЕТЪ РАБА ЕГО. 4. ОНИ ЖЕ, ПРИШЕДЪ-  
 ШЕ КЪ НІСУ, МОЛѢАХЪ И ТЪШЬНО, ГЛѢЖЕ: ТАКО ДОСТО-  
 ИНЪ ЕСТЬ, ЕЖЕ АЩЕ ДАСИ ЕМОУ, 5. ЛЖВИТЬ БО  
 МЪЗЫКЪ НАШЪ И СВБОРИШЕ ТЪ СВЪЗДА НАМЪ. 6. НІСЪ  
 ЖЕ ИДѢАШЕ СЪ НИМИ. ЕЩЕ ЖЕ ЕМОУ НЕ ДАЛЕЧЕ СЖѢ-  
 ШЪ ОТЪ ДОМОУ, ПОСЛА КЪ ЕМОУ СЪТЪНИКЪ ДРОУ-  
 ГЫ, ГЛѢ: ГИ, НЕ ДВИЖИ СѢ, НѢСЕМЪ ВО ДОСТОИНЪ,  
 ДА ПОДЪ КРОВЪ МОИ ВЪНИДЕШИ. 7. ТѢМЪ ЖЕ НИ СЕ-  
 БЕ ДОСТОИННА СЪТВОРИХЪ, ПРИТИ КЪ ТЕБѢ, НЪ РЪЦИ  
 СЛОВѢМЪ, И ИЩЕЛѢЮТЬ ОТРОКЪ МОИ. 8. И ВО АЗЪ ЧЛѢКЪ  
 ЕСМЪ ПОДЪ ВЛАСТЕЛИ ОУЧИНѢНЪ, ИМѢЮ ПОДЪ СОВОУЖ  
 ВОИНЪ, И ГЛЮ СЕМОУ: ИДИ, И ИДЕТЬ, И ДРОУГОМОУ:  
 ПРИДИ, И ПРИДЕТЬ, И РАБОУ МОЕМОУ: СЪТВОРИ СЕ, И  
 СЪТВОРИТЬ. 9. И, СЛЫШАВЪ СЕ, НІСЪ ЧОУДИ СѢ ЕМОУ  
 И, ОБРАЩЪ СѢ ПОСЛѢДОУЮЩОУМОУ, НАРОДОУ, РЕЧЕ:  
 ГЛЮ ВАМЪ, НИ ВЪ ИЗЛИ ТОЛИКЫ ВѢРЪ ОВРѢТОХЪ.  
 10. И, ЗЪЗЕРАЩЕ СѢ ВЪ ДОМЪ ПОСЛАНИИ, ОБРѢТО-  
 ШѢ БОЛАЩАГО РАБА ИЩЕЛѢВѢША.

## 3 СЪАНГЕЛІА ІВАНА.

XXI, 1—14.

1. ВЪ ВРѢМѢ ОНО ЯВИ СѢ НІСЪ ОУЧЕНИКОМЪ  
 СВОИМЪ, ВЪСТАВЪ ОТЪ МЪРТВЫНЪ НА МОРИ ТИ-  
 ВЕРИАДЪСТѢМЪ. ЯВИ ЖЕ СѢ ТАКО. 2. ВѢАХЪ ВЪ

коупѣ симонъ петръ и ѿома, нарицаемъи бли-  
зньць, и наѿананилъ, иже бѣ отъ кана галилеи-  
скыи, и сѣна заведеова, и ина отъ оученикѣ  
его двѣа. 3. гла имъ симонъ петръ: идѣ рѣбѣ  
ловитѣ. глаша емуу: идемъ и мѣ съ тобою.  
и изидоша и възсѣдоша въ коравль, и авине  
въ тѣ ношѣ не наша ничесоже. 4. оутроу же  
авине възвѣшоу ста иіс при врьзѣ, не познаша  
же оученици, яко иіс есть. 5. гла же имъ иіс:  
дѣти, еда чѣто сънѣдно имаете? отвѣташа  
емуу: ни. 6. онъ же рече имъ възврьзѣте о дес-  
нѣи странѣ коравля мръжа, и обрашете.  
въврьгоша же, и къ томоу не можаахъ привлѣщи  
къ отъ мѣножества рѣбѣ. 7. гла же оученикѣ,  
егоже любимааше иіс, петрови: гѣ есть, симонъ  
же петръ, слышавъ, яко гѣ есть, епенѣдутьмъ  
прѣпоиса са, въ бо нагъ, и възврьже са въ море.  
8. а друзи оученици коравицею придоша. не  
бѣша бо далече отъ земли, нѣ яко двѣ сѣтъ  
лакѣтъ, влѣкѣще мръжѣ рѣбѣ. 9. и како излѣ-  
зоша на земли, видѣша огнь лежащъ и рѣбѣ  
лежащѣ на немъ и хлѣбѣ. 10. гла имъ иіс: прине-  
сѣте отъ рѣбѣ, ꙗже ꙗсте нынѣ. и влѣзъ же  
симонъ петръ, извлѣче мръжѣ на земли пълнѣ  
великыѣ рѣбѣ. ꙗ. и. ѿ. и. ѿ. и, толикоу же сѣшоу,  
не протръже са мръжа. 12. гла имъ иіс: приде-  
те, обѣдоуйте, и никтоже не съмѣаше отъ оуче-



ниѣмъ истязати его: ты кто еси? вѣдѣше,  
 ꙗко г҃ъ естъ. 13. приде же иіс, и прїиѣхъ хлѣвъ,  
 и дасть имъ и рѣшѣ такожде. 14. се оуже тре-  
 тїею ювнѣ сѣ иіс оученикомъ своимъ, вѣставъ  
 отъ мѣртвѣихъ.

## 3 евангелїа Марка.

XV. 43-47.

43. Въ вѣрѣмѣ оно приде иосифъ отъ арима-  
 ѣи, благообразнъ сѣвѣтѣникъ, иже и тѣ вѣ-  
 чаю цесарьствѣи бѣи и, дѣрзѣвъ, вѣиде  
 къ пилатѣу и проси тѣло исоусова. 44. пилатъ  
 же днѣи сѣ, аще оуже оумѣрѣтъ. 45. и, призвѣвъ сѣтѣ-  
 ника, вѣпроси: аще оуже оумѣрѣтъ? 46. и оувѣдѣвъ  
 отъ сѣтѣника, дасть тѣло иосифови, 47. ч. коупль  
 плащаницѣ, и, сѣнѣмъ, обитъ и въ плащаницѣ: и  
 вѣложи и въ гробъ, иже бѣ истѣченъ отъ камене,  
 и привѣли камень на двѣри гробѣу. марїа же  
 магдалинѣи и марїа исоова зѣрѣста, кѣде  
 и полагаахъ

## Кіицеве слово.

Слава тѣвѣ, г҃и, цр҃ю нѣбсннѣи, ꙗко сѣ подо-  
 би ма написати евангелїе се. почахъ же ѣ пи-  
 сати въ лѣто ~~ѣ. ѣ. ѣ. ѣ.~~ доконѣчахъ ѣ въ лѣто ~~(ѣ. ѣ. ѣ.)~~.

Написахъ же евангелїе се рабѣу бѣи, на-  
 реченоу сѣщѣу въ крѣщенїи иосифъ, а мирьскїи

Остромиръ, близкою съшоу изаславою кѣна-  
зоу, изаславою же кѣназоу тогда прѣдържа-  
шоу овѣ власти и оца своего Ярослава, и  
брата своего Володимира. самъ же изаславъ  
кѣназь правлааше столъ оца своего Яро-  
слава кѣиевъ, а брата своего столъ поржчи  
правити близкою своему остромироу новѣгородѣ.

Много же лѣта дароуи бѣ сътажавъшоу  
моу еуангеліе се на оутѣшение многамъ доу-  
шамъ крестинаньскамъ. даи емоу гѣ бѣ блнне  
сѣтихъ евангѣлистъ нѣмана, матѣеа, лоукы,  
марка и сѣтихъ праоць авраама, и ісаака, и  
іакова, саомоу емоу и подроужню ёго  
ѣеофанъ, и чадомъ ёю, и подроужнемъ чадъ  
ёю. съдравьстѣоуите же много лѣта, съдрьжа-  
ще пороученіе свое. аминъ.

Азъ Григории дияконъ написахъ еуангеліе  
ё. да иже горазнѣе сего напише, то не мози  
зазърѣти мнѣ грѣшныиоу. почахъ же писа-  
ти мѣсца октабра ѿ. на памать иларіона,  
доконьчахъ мѣсца майа въ ёі. на памать  
ёпифана. молю же всѣхъ почитающихъ: не  
мозѣте клати, нѣ, исправьше, почитайте. та-  
ко во и сѣи аплѣ пѣцлѣ глѣть: блте, а не  
кльнѣте. аминъ.

# ЗІ СТАРОУКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТНИКІВ.

## ХІ. ВІК.

### 1. Напис на тьматороканському камені.

З 1068. року.

Въ лѣто ꙗко сѣдоу инді(кта).ѣ. Глѣбъ князь  
мѣрилъ морє по леду ѿ Тьматорокана до Кърче-  
ва ꙗко и ꙗд. сажень.

### 2. З Ізборника великого князя ки- ївського Святослава з 1073. року.

#### Виписка з Ів. Золотоустого.

Аште ли видѣ друґина въ житиисквиныхъ  
живѣшта вещьхъ и въ лѣтцѣхъ живѣшта, не чоу-  
ди са, и се бо проповѣда Христосъ: тако

плакати са и рыдати начнете въ, миръ же ра-  
 довати са. и въ первыихъ родѣхъ Вавулонїа-  
 не, иже ни ба вѣдоуште, въ богатствѣ и санѣхъ  
 бѣахоу и въ чьсти, Иудеи же въ полонѣ бѣаху,  
 и въ работѣ, и въ сѣтньныхъ зѣльхъ. Лазарь же  
 невесѣ достоинъ въ гробъ лежаше, пысомъ на  
 облизывание, гладомъ мързѣ и ностанъ: богатъи  
 же зѣ чьсти, и въ сѣдравии, и въ льготѣ, и въ пи-  
 тании. нѣ обаче ни онъ отъ глада и отъ строупъ  
 врьди са, ни сии штъ добра жития приобрѣте.  
 Сего ради рече Соломонъ: чадо, аще приходиши  
 работатъ гдѣви, оуготови доушоу си на искусъ  
 и тѣрпи, и не пади въ врьмя напастное, яко  
 огньмъ искоушаетъ са злато, а чловѣци при-  
 нати въ крадѣ съмѣреннѣ. тѣмъ же рече Да-  
 видъ: покоуси ма, ги, и искоуси ма. иже во  
 злато въ краджъ вложи, то вѣсть, доколѣ е  
 жести подобаетъ, и кѣгда изати. Да не единъ  
 естъ оубо ѿ бора искоусянъи оуразъ ни того-  
 жде всѣи требують, аште и въ томъ же сѣтъ:  
 нево и болше мнози тѣми же яззми не тѣхъ-  
 же трѣбують былии, нѣ ови сихъ, ови же дру-  
 гихъ. сего ради разни и различни сѣтъ ранамъ  
 сврази: да овъ яззѣмъ дългожъ томить са, овъ  
 тѣмъжкожъ нищетожъ, другъи обидами моучимъ  
 естъ, другъи же неже ѿ всѣхъ съмештемъ естъ,  
 и оялеветаваемъ е, и облыгаемъ, неже не свѣ-  
 дзи до себе и зѣла слоутиа подымлетъ



Тротоу, дровгзи же є часты и насобвы  
сѣмьрѣти дѣтскыи и сѣрдобольныи видѣти. 75

Свѣтлаго Епифанія про 12 каменѣ, на-  
сажденных на свѣтителевѣй логіи.  
Сѣтлаго Епифанія о .вѣ. камыкоу, иже  
бѣахоу на логии свѣтителевѣ насаждани.

Ѧ. Свѣрднионъ вавоулоньскыи, нарицаемъ  
оучрьмъ, єсть акъ крѣвь, бѣваєтъ же въ Ва-  
(воу)лонѣ на землѣ, иже є къ Асуринѣ, про-  
зрачнъ же єсть, силы цѣльбыныи, имъже лѣ-  
кѣють врачее отокы и назвы отъ желѣза вы-  
важшта, помазаште.

Ѣ. Пазнионъ рѣдръ же єсть паче анѣфраѣа камы-  
ка, бѣванъ же въ Пазѣ, градѣ индискѣмъ, остринъ  
же по врачьнѣи ослѣ не чръвенъ же испоушлѣтъ  
по образу соки, нѣ окы мѣко, наплънить же ча-  
ша мѣогъ. Елико же аште хошти остраи,  
то же ни мѣроу, ни тѣломъ не охощѣ. на  
потрѣбоу же єсть отъ нѣго въземлемое на  
очьныи волѣзни и на водьныи троуды пѣ-  
мо, и иже сѣ не истовоуетъ отъ вина морьскаго  
Ѣ. Змарагдъ зеленъ оубо єсть, въ горахъ же  
индискыхъ копанъше варьбари сѣкоуть и.  
сила же нѣго єсть лице видѣти въ немъ.

76. **Д.** **А**нфракъсь зѣло чръвенъ ксть образомъ, бѣ-  
ванеть же въ Кархидонѣ ливоуисцѣмъ, иже нари-  
четъ сѧ **А**фрикий. глѹтъ же нѣ дьныжъ, нѣ нош-  
тыжъ сѧ обрѣтають. издалеча бо акы доуплатица  
или акы оуглы иссрами мьчыште, и единъ часъ  
прѣстане. разоумѣвъше же иштѣштеи его, како  
тѣ ксть, идоутъ на блѣскъ его и обрѣштѣтъ  
и носимъ же, кацѣми люво ризами да обѣють  
сѧ, блѣскъ его вънѣ ризъ сияють.

**Е.** **С**апъанръ жвагъ ксть, бѣванеть же въ Инди  
и въ **Е**фиопии, острымъ же отокы и напыштенина  
цѣлѣтъ съ млѣкомъ помазають по обѣштренымъ  
мѣстамъ. и на горѣ же данъи **М**оусии законъ не  
камъицѣ сапъанръ глаголетъ сѧ бѣвъ.

**Ж.** **Н**асписъ оузелень ксть, обрѣтають же сѧ на  
оустѣхъ фермедонты рѣкы и на амафунтыисцѣмъ  
**К**оупри, трѣбѣ же ксть въ **Е**пилипъсѣ.

**З.** **О**уакинѣвъ, акы жчрьмынъ ксть, обрѣтають  
же сѧ въ оутрьнии варъварии сюрисцѣи, **С**коу-  
ѣиъ же жъ нарицають ветъсики-страноу тоу  
въсѣхъ сѣверьскоуѣ, иже соутъ **Г**оѣѣи и **Д**авъ-  
нис. да тоу оубо въ жтрь въ поустыни великыи  
**С**коуѣиъ ксть дѣбрь, зѣло глѹбока и челоуѣкомъ  
невъходьна, стѣнами каманамъ обождоу огра-  
дивши сѧ: да тѣмъ съ горы приникшоу къ му,  
люво акы съ стѣнъ не мошти дозърѣти дѣна  
дѣври тои, нѣ отъ глѹчанъи мранъ ксть, ака.

у себто: мьчыштеть... прѣсранеть.

пропасть нѣкая. посылаемъ же отъ ближнихъ ихъ тоу цѣсарю осужденци нудьми заклава<sup>1</sup>ше агница и одравъше съместятъ съ горы отъ каменна въ пропасть дѣври тоу, и прилипаты каменіе на мѣстѣхъ тѣхъ. орыи суже въ каменни томъ живуще на вонжъ масьноуѣ съходатъ и възноса<sup>2</sup>тъ агната съ альпашемъ каменіемъ. и негда и изѣдаты масса, каменіе остане на врьхоу горы. осужденци же, съсмотривъше, кѣде възноса<sup>2</sup>тъ орыи масса, идоутъ и тако приноса<sup>2</sup>тъ каменіе. имоутъ же дѣиство сиче: намештемъ<sup>3</sup> во на оугли огньныа, сами не врьждаѣтъ сѧ, нѣ оугли оугашаѣтъ; не тѣчиѣ же се, нѣ и възымъ нѣкѣто камыѣтъ, и обивъ въ понавѣцѣхъ нѣку, и держа роукоѣхъ надъ оугльми самѣ отъ огна роукоу си ижыжеть, понавѣца же безъ врьда съ проста прѣзываетъ. глѣютъ же и рождаѣштинѣхъ женамъ на потребу юсть. ѿ. Ахатисъ акы жєинѣ юсть, обрѣтаѣтъ же и того въ скоуѣтѣхъ тѣхъже, остримъ же и помазаемъ на лицѣ, сусѣканиѣ вѣстаплаѣтъ скорьпино и кѣхидьно.

ѿ. Амеѣисакни пламениѣ<sup>2</sup> зѣло, въ горахъ же обрѣтаѣтъ сѧ лувинскѣхъ на краихъ моревѣцѣхъ.

ѿ. Хрусолѣѣ акы златъ юсть, обрѣтаѣтъ же сѧ въ кладьчѣмъ каменѣ на край Ахемѣнѣхъ дѣи вавоулонскѣхъ. Вавоулонъ же и кладеѣтъ каманѣи Ахименидоу нари<sup>2</sup>тъ. остримъ же и ришѣмъ же болѣштинѣхъ и чрѣвѣмъ цѣлитель юсть.

1) намешгемо (каменикъ) 2) пламенѣста.

78. **ѿа.** Вироулионъ изѣиръ оубо єсть, взыванъ же при вѣзвѣхъ горы, нарицаемъа Тоура.  
**ѿб.** **Ѡнухионъ** роуеъ єсть, шѣрѣтанъ же сѧ и тѣ въ тои же горѣ.

## Посланіе Ісидора до єпископа Евсевія. Исидорово посланіе къ Евсевию єпископу

Зиждеши, какоже глго, црковь въ Пилоусиныхъ, тростыми оубо свѣтлоу, злыми же нравы, и неправдыми, и оукорзѣ, и оуборзыхъ насильемъ, и нишнихъ трошениемъ, еже ино ничтоже єсть, нѣ акы зѣдати Сионъ въ кроввехъ и Іероусалимъ въ неправдахъ. не трѣвоуєть же бога отъ штюжихъ жрѣтвъ, нѣ акы трѣвожъ полатаиѣма пѣса гноушанъ сѧ. прѣстани оубо зижда и неправдоу, да не цркви та на обличение прѣдъ богамъ обрашеть ти сѧ, на высоту оубо възграждена, выпыжшти же на та въ вѣкы и безъ мѣлчанія съ Иереминемъ: горе, иже зиждеть домъ свои на высоту съ неправдою и горьница своя не въ соудѣ, оу ближняго єму дѣлателе тоуне и мѣзды ємоу не ѡдаєть. и отъ кыхъ злыи създа сѧ и лишєныхъ напѣдъ просѧ, и отъмыштєннѧ вѣждєнныхъ вѣзиска.

## Про мамону.

Вѣпросъ: Чѣто єсть мамона не правдыи?

Отвѣтъ: ... лежаште кромѣ потрѣбы нашеѧ



БОГАТСТВО. МОГЪИ БО ИЛИ КЪРМИТИ, ИЛИ ГОНОЗИТИ ОТЪ  
 ГЛАДА, ИЛИ ОТЪ ДЪЛГА, ИЛИ ОТЪ ПОЛОНА ПОГЪБАЮЩАГО,  
 И НЕ ПОМАГАЮ — ТО ВЪ ИСТИНУ АЖЫ НЕПРАВЪДНИКЪ И  
 ОУВИИЦА... **Я**ко же и инѣде, запрѣштаю, немилостивы  
 имъ глѣ<sup>1)</sup>: аще оубо въ неправдѣнѣмъ маммонѣ  
 вѣрѣни не вѣисте, истинное кѣто вамъ пороучить?  
 и аште вѣи и тоуждемъ вѣрѣни не вѣисте, ваше кѣто дастъ  
 вамъ? «чоуждее» же нариче имѣнное облишь, бо не ро-  
 дихомъ сѧ съ богатствомъ, нѣ нази, по писаному оу-  
 му: ничесо же вѣнесохомъ въ миръ, ни изнести че-  
 со можемъ... **И** «ваше» рекъше бѣжскыи даръ и да-  
 ное богомъ бѣгое, имъ же глѣть: блюдѣте сѧ и хра-  
 ните отъ лихонимства, яко не въ облишышии комоу-  
 жьдо жизнь его есть въ имѣнии его... **Я**ко же и  
 сын по плѣти братъ его **Іаковъ** обличаетъ такъина,  
 глѣмъ: воле, нѣини богати, плачѣте! богатство ваше  
 истѣлѣ, и ризы ваша мольми изѣдены вѣша!.. **Види-**  
 ши ли, **яко** въ<sup>2)</sup> облишынѣмъ богатствѣ, а не оправ-  
 дынѣмъ глѣти сѧ...

## Про обрѣзаннѧ.

**Въпросъ:**

Чѣсо ради (бѣъ) обрѣзати сѧ нѣмоу (**Аврааму**) повелѣ?

**Отвѣтъ:**

**Проглѣвъ** прѣселение, съхранение нѣкоѣ оуцѣщанѣ

1) = глаголетъ, розуміється: Господь. 2) замѣсь: ѿ

Бѣгоучьствѣхъ, да не съ злыими члвкы сѣмѣснѣше  
сѣ растылатъ добродіе... негда же оуже на овѣ-  
штаноуѣ въвождѣху сѣ землю, тѣгда пакы бѣхъ  
повелѣ Иѣсу обрѣзати в'сѣхъ, хотаху во сѣ странами  
сѣмѣсити сѣ иноплемѣньныими; нежеже дѣла поу-  
ждѣхъ знамениа во ваху, неже ꙗ отъ иноплемѣнь-  
никъ отълоучати начынетъ.

## Про фігури.

лѣ, глѣ: сѣма згньное сѣнавѣдѣвъ сѣ, или речеть:  
 много изливаетъ сѣ изъ дрѣва пламѣ: иже бо лиа-  
 ти сѣ мокримъ сѣлоучаетъ сѣ, отъ сѣдоушныиу  
 на бездоушна-егда кто выситоу горынжъ врьхъ  
 или главоу соущъ нарицае.<sup>3)</sup> врьхъ бо и главоу о сѣдоу-  
 шныиу истовое нарицають. отъ бездоушныиу  
 же на сѣдоушна-нако же се речено е: море видѣ  
 и вѣжа. еже бо видѣти о сѣдшныиу истовое глеть сѣ

## Лікарські поради на всьмі місяці.

(мѣци по римлянемъ<sup>2)</sup> о различныиу мѣсѣцииу)  
 ѿ. марта .ла. : сладко ѿждь и пи... ѿ. априла .л. :  
 рѣпѣ не ѣжь... ѿ. мая .ла. : поросае не ѿждь...  
 ѿ. юнѣ .л. : въ часѣ вѣторѣи пи воды мало...  
 ѿ. аугуста : слѣза не ѿждь... ѿ. септембра .л. :  
 мѣка не ѿждь... ѿ. октабра .ла. : не ѿждь оцъ  
 тѣна... ѿ. ноябра .л. : не мѣи сѣ часто... ѿ. дека-  
 бра .ла. : капоустѣ не ѿждь... ѿ. иєноуара .ла. :  
 въ часѣ .ѿ. пи вина цѣла мало... ѿ. феуруара .л. :  
 сеукла не ѿжь.

2) = глаголетъ, 3) нарицають.

3) Були свої славянські назви місяців, як це читаємо в Сина-  
 ксарі Зографської евангелії; ці назви подивуємо і в віденським Ан-  
 тольогіоні, і в путнянській евангелії, в ужгородському півкусті й т. д.

# Кінець.

А коньць въсѣмъ книгамъ: оже ти собѣ  
не ѡбѣ, то того и другоу не твори. въ лѣто  
ѡѡпа написа іоаннъ диакъ изборникъ  
съ великоуоумоу князю Сѣтославоу (и далъ идѣ  
Присвята,

выписана в. ізборнику двічі, на листку 26 та на листку 263б і 264а):

Листок 26.

Листок 263б.

Великыи въ князихъ князь Великыи въ князыхъ князь  
Сѣтославъ, въжделаниемъ зѣло Сѣтославъ, въжделаниемъ зѣло  
въжделавъ, дръжаливыи вѣда, въжделавъ, дръжаливыи владыка  
обавѣти покръвѣныа разоумъ обавѣти покръвѣныа разоумъ  
въ глѣвинѣ многострѣпѣтныихъ въ гиоувинѣ многострѣпѣтныихъ  
сихъ книгъ прѣмѣдраго Василии сихъ книгъ прѣмѣдраго Василиа  
въразжмѣхъ, повелѣ мнѣ, не въ разоумѣхъ, повелѣ мнѣ, не  
мѣроуѣдию, прѣмѣноу сътво мѣроуѣдию, прѣмѣноу сътво  
рити рѣчи инако, навѣдаща рити рѣчи инако, навѣдаште  
тождество разжмѣ его, наже, тождество разоумъ него, наже  
акы въчѣла любодѣльна, съ всѣ акы въчѣла любодѣльна, съ всѣ  
кого цвѣта ꙗннию съвьравъ, кого цвѣта ꙗсанію съвьравъ,  
мызы въ единъ сът, в вельмы акы въ единъ сътъ, въ вельмы  
слыное сѣще свое, проливаетъ, слыное сѣще свое проливаетъ,  
акы сътъ сладкы, изъ оустъ акы сътъ сладкы, изъ оустъ  
своихъ прѣдъ болары на въра своихъ прѣдъ болары на въра  
зоумѣниѣ тѣхъ мыслѣмъ, зоумѣниѣ тѣхъ мыслѣмъ,  
навлана са имъ новыи Птоломѣй, навлана са имъ новыи Птоломеи,



НЕ ВѢРОЮ, НѢ ЖЕЛАНИЕ ПАЧЕ; НЕ ВѢРОЮЖ, НѢ ЖЕЛАНИЕМЪ ПАЧЕ;  
 И СѢБОРА ДѢЛА МНОГОЧѢСТНЫѢ И СѢБОРА ДѢЛА М'НОГОЧѢСТНЫѢ  
 ИХЪ БОЖЕСТВЕННЫХЪ КЪНИГЪ ВСѢХЪ, ИХЪ БОЖЕСТВЕННЫХЪ КЪНИГЪ ВСѢХЪ,  
 ИМИ ЖЕ И СВОЯ КЛѢТИ ИСПЛЪНЪ, ИМИ ЖЕ И СВОЯ ПОЛАТЫ ИСПЛЪНЪ,  
 ВѢЧНУЮ СЯ ПАМАТЬ СЪТВОРИ. ВѢЧНУЮЖ СЯ ПАМАТЬ СЪТВОРИ.

## ІЗ КИЇВСЬКОГО ІЗБОРНИКА з 1076.р.

### 1. ПРО ЧИТАННЯ КНИЖОК.

Довро єсть, братиє, почитанье книжьное, паче вса-  
 комуу хрьстѣану: блажени бо, рече,<sup>9</sup> испытуюшѣи  
 свѣдѣніа єго, всѣмъ срѣцьмъ възвѣстуютъ єго. чѣто бо  
 рече: испытуюшѣи свѣдѣніа єго? Ігда чѣтеши кни-  
 гы, не тѣшти са бѣрзо иштѣти до другыа главизны,  
 нѣ поразумѣи, чѣто глѣють книги и словеса та, и три-  
 шѣды обраштаа са о єдиной главизнѣ. рече бо: въ срдѣ-  
 ци моемъ скрѣхъ словеса твоа, да не сгрѣѣшѣ тебѣ.  
 Не рече: усты тѣчыю изглаголахъ, нѣ и въ срдѣци скрѣхъ,  
 да не сгрѣѣшѣ тебѣ. и поразумѣваа оубо истиннѣ пи-  
 саниа, правимъ єсть ими. рекѣ же: оузда конєви пра-  
 витель єсть и въздержаніє, правдыникоу же книги.  
 Не сѣставитъ во са коравль безъ гвѣзди, ни правь-  
 дникъ безъ почитанія книжьнааго: и ꙗкоже плѣнь-  
 никомъ оумъ стоитъ оу родителѣ своихъ, тако и

<sup>9</sup> РОЗУМІЄТЬСЯ: БОГЪ, АБО ЯКІНСЬ СВЯТИИ

правдынику о почитаньи книжнѣмъ. красота воиноу  
оружие и корабль вѣтрила, тако и правдыникоу почи-  
таніе книжноу. отъкрыи бо, рече, очи мои, да разу-  
мѣю чудеса, отъ закона твоего; очи бо глеть  
размысль срдчнѣи, и прочее.

Не съкрыи отъ мене заповѣди твоихъ, разумѣи,  
яко не отъ очию съкрыи, нѣ отъ разума и сръца.  
тѣмъ же и похоули не поучаѣшася сѧ гла: прокла-  
ти укланѣшася сѧ отъ заповѣди твоихъ. тѣмъ  
же и самъ сѧ похвали, гла: коль сладка словеса  
твоя, паче меда устомъ моимъ, и законъ устъ тво-  
ихъ паче тѣснѣи злата и сребра, и възпѣтъ, гла:  
възрадоуѣ сѧ азъ о словесехъ твоихъ, яко обрѣтаю  
користь мноую. користь бо нарече словеса вѣжна  
гла: яко обрѣтохъ, недостойнъ сы, таѣъ даръ, еже  
ми сѧ поучати словесемъ твоимъ днь и ношѣ.

То мы, братиѧ, поразумѣимъ и послушамъ разумъ-  
ныма ушима, и поразумѣимъ силу и поучение стѣхъ  
книгъ. послушамъ тѣ житѣѧ стааго Василиѧ, ста-  
аго Івана златоустааго, и стааго Кирила фило-  
софа, и инѣхъ много святыхъ, како и ти съпърва,  
повѣдаютъ о нихъ рекоуште, измлада прилежаахоу  
стѣихъ книгъ, тоже и на добран дѣла подвижноу-  
ша сѧ. вижъ, како тѣ начатѣѧ добрымъ дѣ-  
ломъ поучение стѣихъ книгъ. да тѣми, братиѧ,  
и сами подвигнемъ сѧ на поутъ житиѧ ихъ  
и на дѣла ихъ, и поучимъ сѧ въиноу книжныѧ

имъ словесѣмъ, творѣще волю ихъ, якоже велѣтъ,  
да и вѣчнѣна жизни достойни будемъ, въ вѣки  
аминь.

## 2. Наука Ксенофонта для дѣтей.

Азъ, чадѣ, рекоу вамъ: чловѣча житиѣа отити хо-  
шту. вѣста бо, како въ житиѣи семь жихъ безъ лѹ-  
кы, како отъ вѣсѣхъ чѣстѣнъ бѣхъ и лѣбимъ, не  
сама ради велика, нъ норшѣмъ великѣмъ. Не оуко-  
рихъ никого же, не вередихъ, и никого же не оклеветалъ,  
ни завидѣхъ никому же. Ни разгнѣвалъ сѣ ни на кого  
же, ни на мала, ни на велика. Не оставихъ цркви бжїиѣ  
вечеръ, ни заутра, ни полудне. Не прѣзрѣхъ ништи-  
ихъ, ни оставихъ странѣна и печальна, не прѣзрѣхъ  
никѣгда же, и иже въ тѣмьницахъ заключени, потре-  
бѣна имъ данъ, и иже въ плѣнѣницѣхъ, избавихъ.  
Не помыслихъ на доброту чужю... Тако и вы жи-  
вѣта, чадѣ мои, да и ваю бгъ оублажитъ и длго-  
лѣтѣна явитъ, и сътворитъ. Оубогыихъ посѣштитъ,  
вдовѣцѣ заштиштитъ, немошѣнѣна милуитъ, и  
осоужаѣмѣна бес правды изымѣта. миръ имѣта  
съ вѣсѣми. Паче же вѣсѣхъ, иже въ пѹстѣинѣи и въ  
печерахъ, въ пропастьхъ земельныхъ, добро тво-  
рита. Поминѣта монастыра, чьрноризѣцѣ стыди-  
та сѣ и чѣтѣта, и милосердоуитъ. Матери же ваю  
чѣсть отъдаитъ, и все добро сътворитъ ѿи, да  
гда оузѣрита радующѣа сѣ, и о томъ веселитъ сѣ

36. въ вѣкы. Бъсе, ꙗко имата златъмъ, и сребръмъ, и ризами, неимоуштимъ поданта; и въ работѣ соуштана, акы своя чада, лѣвита, и оуныа милоуита, и старъаа свободы съподобита, пиѡхъ имъ до смърти дающе. и съ проста рекоу: ꙗже на видѣста творашта, и въ творита, да спсѣта са, и съподобита са стъихъ. Матере не забыванта, волѡ ен творита и послоушанта съ страхъмъ гнѣмъ. Вѣдѣ бо, ꙗко дѣло гнѣ дѣлаета, заповѣди гнѣ хранита, и бгъ мира сего буди съ вама, аминь.

### 3 ПРО ЗДЕРЖЛИВІСТЬ.

#### Стѣаго Нила о въздержанни.

Пии вино помалоу, ꙗко во скоудѣ пинѣтса, толико блго твори<sup>д</sup> пиюшимъ. толико даи чревоу, ꙗже на довѣлѣ, а не ꙗко хошетъ. потребу даи телеси противу силѣ его, ꙗкоже можетъ; тѣло бо наше ꙗсть, акы риза: да аще храниши, то тѣрпитъ, аще ли повѣржеши, то изниѣтъ. питиѣ же мѣръное съитъ напѣлнѣетъ и веселитъ, бѣзмѣръное же бѣшенство ꙗсть. оуроуи бо възкоушан, и, чресъ оуроуи не възкоушан, не грѣшиши: лоуче бо съ оуставѣмъ пити вино, съ ве-

---

д) себто: творить.



личаниємъ водьноуоумоу питию. И вижъ ми  
въ мироу вино пиющихъ стѣиныхъ моужъ — и  
бешиноу<sup>1</sup> водоу пиющихъ моужъ нечистъ. и к  
томуу не хоули, или хвали тѣло, нѣ оублажиши  
оумъ добръ или зълъ пиющимъ...

## ПРО ПЬАНСТВО.

Хотѣ же чистѣ пожити, пьанства сего да отъ  
хъзѣи сѣ. (апѣла Паула)... Пьаницѣ цѣрьствѣи бж  
жиѣ не наслѣдствѣуютъ... Дѣлатель пьаница не  
оубогатѣеть... Гнѣвъ великъ моужъ — жена пьан  
нича. Въ медоу не моужѣи сѣ, ни моудрѣствоуи:  
мъногы во медѣ погоубѣ. медъ въ веселиѣ да  
но<sup>2</sup> бѣистъ бѣгъмъ, а не на пьанство сътворено<sup>2</sup>  
бѣистъ. рече гъ: влѣдѣте севѣ, кѣгда отагъчають  
сѣдѣца ваша оубѣданиємъ и пьанствѣмъ!

## КІНЦЕВЕ СЛОВО.

Кончаша сѣ книгы сѣя роукою грѣшнаго Ио  
ана, избѣрано изъ мѣногъ книгъ кнѣжѣихъ. Идеже  
криво, братѣи, исправѣвъше, чѣтѣте, бѣгъсловѣте, а не  
клянѣте! кончѣхъ кнѣжѣкы сѣя въ лѣтѣ, сѣѣдъ лѣ  
то, при сѣтѣславѣ, кнѣзи роусѣкы землѣ. Аминъ.

1) сѣсто: безъ чиноу. 2) = данъ, сътворенъ.

# 3.3 АРХАНГЕЛЬСЬКОЇ ЄВАНГЕЛІЇ.

## 3 ЄВАНГЕЛІЯ Матѣя.

VI. 1-2, 8-13.

1. Рече Гѣ: вѣнмаите мѣтѣна ваша, не творите  
предѣ члѣкѣ, да видими ими вѣдете; аще ли же ни,  
мѣдѣ не имате ѿ оца вашего, иже естъ на нѣсѣхѣ.  
2. негда бо твориши мѣтѣню, не вѣ стрѣхи предѣ  
собою, како оупокрѣтитѣ творѣть, вѣ сѣньмишихѣ и  
вѣ стѣгнахѣ, да прославѣть сѣ ѿ члѣкѣ; аминѣ,  
глаголю вамѣ, вѣспринимѣть мѣдѣж свою.. 6. ты же, негда  
молиши сѣ, вѣниди вѣ клѣть твою, и затвори  
дѣври свою, и помози сѣ оцю твою емѣ вѣ тайнѣ, и  
оцю твою, видѣти та вѣ тайнѣ, вѣздасть тебе навѣ.  
7. молаще же сѣ не лихо глѣте, како и назѣвичници,  
8. мнѣть бо сѣ, како вѣ мѣнозѣ глѣнии своемѣ  
оуслѣшани вѣдѣть. не подобите сѣ оубо имѣ: вѣсть  
бо оца вашѣ, ихѣ же трѣвоуеете прѣже прошенѣна  
вашего. 9. сѣце оубо молите сѣ вѣ: Оче нашѣ, иже еси на  
нѣсѣхѣ, да стѣть сѣ има твоѣ, 10. да придетѣ цѣрѣвѣ твоѣ,  
да бѣдетѣ вола твоѣ, ака на нѣси и на земли: 11. хлѣбѣ  
нашѣ на соущѣнѣи дѣнь дѣи намѣ дѣнь, 12. и остави намѣ  
дѣлѣгы наша, како и мѣи оставленѣмѣ дѣлѣжникомѣ на-  
шимѣ; 13. и не вѣведи насѣ вѣ напасть, нѣ избави нѣи ѿ не-  
приѣзѣни, како твоѣ естъ цѣрѣво, и сила, и слава оца, и сѣна,  
и сѣаго дѣха вѣ вѣкѣхѣ, аминѣ.

28. Въ оно [вѣѣма] пришѣдѣшю Ісѣи въ страну гер-  
 ресиньскоу сѣрѣтоста и двѣа вѣсьна ѿ жали и исхо-  
 даша лють зѣло, яко не можаше никтоже минути  
 поути тѣмъ. 29. и се въззвиста глѣюша: что естъ  
 нама Ісѣи и теби, снѣ вѣжии? пришѣлъ еси сѣмо прѣ-  
 же вѣѣмене моучитъ насъ. 30. вѣ же далече ѿ него  
 свинии мѣного пасомо. 31. вѣси же ~~ааааа~~хоути-и, глѣю-  
 ще: аще изрониши нѣи, повели намъ ити ~~аа~~ стадо сви-  
 ное. 32. и рече имѣ: идѣте. они же шѣдѣше идоша въ  
 свинии: и авие оустрыми: са вѣсе стадо по берегоу  
 въ море, и оутопаша въ водахъ. 33. и пасоушеи вѣ-  
 жаша, и шѣдѣше въ градъ възвѣстетиша вѣса о вѣсь-  
 ноу. 34. и се вѣсь градъ изидоу противоу Ісѣи: и ви-  
 дѣвѣше молиша и, да бѣи прѣшѣлъ ѿ прѣдѣлъ ихъ.  
 и вѣлѣзъ въ корабль Ісѣи [прѣде] и приде въ свои градъ.

### XVI, 13-19. <sup>д</sup>

13. Въ оно пришѣдъ Ісѣи въ страну Кесарна фили-  
 повы, въпросаше оученикѣи своѣа глѣа: кого глѣють  
 ма члѣци соуща снѣа члѣчьскааго? и они же рѣша  
 юмоу: ови Іѡна крѣстѣа, ини же Илию, дроузи иже  
 Иеремию, или единого ѿ прѣкѣи. 15. глѣа имѣ Ісѣи: вѣи  
 же кого ма глѣете вѣити? 16. ѿвѣщавъ же Симонъ Петръ  
 рече: тѣи еси Хсѣъ, снѣъ бѣа живааго. 17. и ѿвѣщавъ же

д мѣа [июна] въ кѣа. стѣхъ и вѣрховнихъ апѣа Петра и Па-  
 ула, еванѣлиѣ ѿ Матѣа.

Ісѣ рече ѿмоу: бл҃жнѣ ѿси, Симоне, сѣи И , ꙗко плѣть  
и крѣвь не ѿви тебе, нѣ оцѣ мои, иже естъ на нѣсѣхъ.  
18. и азѣ же тебе гл҃ю, ꙗко тѣи ѿси Петръ, и на семѣ  
камени свѣзию цѣрквию мою, и врата адова не  
оудобляють ѿи. 19. и дамъ тебѣ ключѣ цѣркви нѣсѣ-  
наго, иже аще свѣажеши на земли, боудеть свѣзанъ  
на нѣсѣхъ, иже аще раздрѣшиши на земли, боудеть  
раздрѣшенъ и на нѣсѣхъ.

## ІЗ ЄВАНГЕЛІА МАРКА.

II, 1-12.

1. Въ оно врѣмѣ видѣ Ісѣ въ Капернаоумѣ,  
и слоухъ вѣи, ꙗко въ домоу естъ. 2. и авіе свѣира-  
ша сѣ мнози, ꙗко к томоу ни вѣмѣтити сѣ ни  
предѣ двѣрми: и гл҃ше имѣ слово. 3. и придоша къ  
нѣмоу носѣще ослабленна, носима четвьрьми, ч.и не  
могуще пристоупити къ нѣмоу, за народѣ, шкрь-  
ша покровѣ, идеже бѣше, свѣѣсиша одрѣ, на немѣ  
же ослабленныи лежаше. 4. видѣвъ же Ісѣ вѣроу ихъ  
гл҃а ослабленноуоумоу: чадо, шпоушайтѣ сѣ тебѣ  
грѣси твои. 5. бахоу же нѣции шкнижники тоу  
стоѣще и помышляюще въ срѣцѣхъ своихъ: что съ-  
такѣ гл҃тъ хоулоу? кто можетѣ отѣпоушати грѣ-  
хѣ, тѣмѣ вѣи единѣ? 6. и авіе разоумѣвъ Ісѣ дѣхъ  
своимѣ, ꙗко тако ти помышляють въ совѣ, и рѣ имѣ:  
что тако помышляете въ срѣцѣхъ вашихъ? 7. что



нѣсть оудовинѣ рѣши ославленноуоумоу: ѿпущають  
ти сѧ грѣси, или рѣши: възстани, възми одръ свои  
и ходи? 10. нѣ да оувѣсте, како власть имать снѣ  
члвчъ ѿпущати на земли грѣхы, ꙗко ославленноуоумоу:  
11. тобѣ ꙗко: възстани, и възми одръ свои, и иди въ  
домъ свои. 12. и възставъ авинѣ, и възымъ одръ изи-  
де предъ вѣсѣми, како дивити сѧ вѣсѣмъ. и славна-  
хоу въ ꙗкоу, како николиже тако вѣсѣхомъ.

## ІЗ ЄВАНГЕЛІА Л҃УКИ.

I, 1-24, 57-67, 76-80.

1. Понѣже оубо мнози начаша чинити повѣсть о  
извѣстнѣиныхъ въ насъ вещьхъ, 2. ꙗкоже предаша  
намъ бѣвѣше искони самовидци, слоужѣи бѣвѣ-  
ше словеси, 3. изволи сѧ и мнѣ, хожьшо испрѣва по  
вѣсѣхъ, въ истинноу по радюу пѣсати тебѣ, славныи  
ѿеодиле, 4. да разоумѣеши, о нихъ же наоученъ еси  
словесы, оутвѣрженіе. 5. Бѣи въ днѣ Ирода, црѣи ю-  
деиска, нерен етеръ именимъ Захаріа ѿ епимеріа  
Авианна, и жена его ѿ дѣщеръ Аронѣвъ, имя еи  
Елисаветъ. 6. вѣста бо ова правѣдна предъ вѣмъ,  
ходаща въ заповѣдѣхъ сѣхъ и оправданихъ гнѣхъ  
бес порока. 7. и не вѣ има чада, понѣже вѣ Елисаветъ  
неплоды, и ова замѣтрѣвѣша въ днѣхъ своихъ вѣста.  
8. Бѣи же слоужащю емоу въ днѣ чредѣи своеѣи предъ

бѣмъ, по обычаю иерусалимскоу поучи сѧ немому пока[ди]ти  
 възшедъшю въ цркви гнѣю. 10. и все множество людин  
 бѣ мѣстоу твора вѣнѣ въ родѣ тѣмъ. 11. яви же сѧ  
 немому ангѣлъ гнѣ, стоѧ о десноу олтара кадильнаго.  
 12. и съмате сѧ Захарїа видѣвъ, и страхъ нападе на нь  
 13. рече же къ немому ангѣлъ гнѣ: не бои сѧ, Захарїе, за-  
 не оуслышана бѣ мѣста твоя, и жена твоя Елисавета  
 родить снѣ твѣ, и наречеши имя немому іоаннѣ, 14. и боу-  
 деть твѣ радость и веселие, и мнози о рождѣствѣ его  
 възрадоуютъ сѧ. 15. боудеть во велии предъ бѣмъ, и ви-  
 на, и сикера не имать пити, и дѣла стѣго испъзнати сѧ  
 и еше и-чрева мѣри своєю. 16. и мнози снѣ излѣви  
 обратитъ къ гоу боу ихъ. 17. и тѣ предъидеть предъ  
 нимъ дѣмъ и силою Илииноу, обратитъ сѣрца оцемъ  
 и чада противнына въ мудрость правдыныхъ оуго-  
 товати гѣи люди съверены. 18. и рече Захарїа къ ан-  
 гѣлу: по чесому разумѣю се? азъ бо есмь старъ,  
 и жена моя зачѣтѣвши въ днѣхъ своихъ. 19. и шѣ-  
 щавъ ангѣлъ рече немому: азъ есмь Гаврилъ, престояи  
 предъ бѣмъ, и посланъ есмь гѣти твѣ, и благовѣстити  
 твѣ се. 20. и се боудеши мѣла и не могои прогѣти,  
 до негоже днѣ боудеть се, зане не вѣрова словесымъ  
 моимъ, такоже събоудеть сѧ въ время мое. 21. и вѣ-  
 ша людине ждоуще Захарїѣ, и чюждахоу сѧ, иже  
 моуждаше въ цркви. 22. ишѣдъ же не можае гѣти  
 къ нимъ, и разумѣша, како видѣние видѣ въ цркви,

и бѣ помавана имѣ, и превѣываше нѣмѣ. 23. и вѣѣ, како  
испѣлниша сѣ днѣе слонужбѣ нѣго, иде вѣ домѣ свои.  
24. и по снхѣ же днѣхѣ зачатѣ Елисавета, жена нѣго,  
и таиаше сѣ пѣть мѣцѣ, глѣши: како тако свѣтвори мнѣ  
гѣ вѣ днѣ, вѣ нѣже призри отѣти поношениѣ мое  
вѣ члѣцхѣ...

57. Елисавета же испѣлниша сѣ днѣе родити, и роди  
снѣ. 58. и слышаша окрестѣ живонущи ѡ роженнѣи еѣ,  
како вѣвѣзвеличилиѣ естъ гѣ мѣть свою сѣ нѣю.  
59. и вѣвѣ осмѣи днѣ, придоша обрѣзатѣ отроцѣте,  
и нарицахоутѣ и именѣмѣ оѣца своего Захарѣа.  
60. и ѡвѣщаваѣши мѣти нѣго рѣ: ни, нѣ да наречетѣ  
сѣ Іѡанѣ. 61. и рѣша еѣ, како никтоже естъ ѡ ро-  
женинѣ твоего, иже нарицаетѣ сѣ именѣмѣ тѣмѣ.  
62. помагахоу же оѣцю нѣго, како вѣ хотѣлѣ нареши  
еѣ, 63. и, спрошь дѣщицю, н[а]ѣша, глѣа: Іѡанѣ естъ  
имѣ нѣмоу, и чюдѣиша сѣ вси. 64. и ѡвѣрзоша сѣ нѣго  
оуста явѣи, и изыкѣ нѣго, и глѣаше блѣгослова бѣа.  
65. и вѣѣ на всѣхѣ страхѣ живонущѣхѣ окрестѣ ихѣ,  
и вѣ всѣи странѣ иондѣиствѣи повѣдаѣми бахоу глѣи  
си. 66. и положиша вси на срѣцхѣ своихѣ, глѣюще: что  
оубо ѡрочѣ се воудетѣ? и роука глѣа вѣ сѣ нимѣ.  
67. и Захарѣа, оѣцѣ нѣго, испѣлни сѣ дхѣмѣ стѣмѣ, прѣчѣ-  
ствова, глѣа: блѣнѣ гѣ бѣ излѣѣ, како посѣти и свѣтвори  
избавлѣниѣ людѣмѣ своимѣ...

76. и ты, отроче, прѣрѣвъ въшышняго наречыши сѧ:  
 предъидеши бо предъ лицемъ гнѣмъ оуготовати  
 поутти его... 80. отроча же расташе и крѣпаше  
 сѧ дхѣмъ, и бѣ въ поустыняхъ до дне явлѣния  
 своего Излѣю.

# XI, 1-4, 9-13.<sup>1)</sup>

1. Въ оно время придоша къ Ісѣу оученици его и  
 рѣша емоу: Гїи, наоучи ны молити сѧ, якоже Ио-  
 анъ наоучи оученикы своя. 2. рече же имъ: егда  
 молитѣ сѧ, глѣте: Оче нашъ, иже еси на нбсѣхъ,  
 да сѣтитъ сѧ има твоѣ, да придетъ црѣвїе твоѣ,  
 да бодеть<sup>2)</sup> воля твоѧ, яко на нбси и на земли.  
 3. хлѣвъ нашъ дневныи даи намъ всакъ днь.  
 4. и оста[ви] намъ грѣхы наша, яко мы оставляю-  
 емъ дѣлжникомъ нашимъ. и не введи насъ въ  
 напасть, нѣ избави ны ѿ непрїязни...<sup>3)</sup>  
 9. И азъ глѣю вамъ: просите, и дасть сѧ вамъ;  
 ищѣте, и овершете, тѣлцѣте, и ѿверзетъ сѧ вамъ.  
 10. всакъ бо просаи приѣмаетъ, и ищяи овершеть,  
 и тѣлкоущемоу ѿверзетъ сѧ. 11. котораго же  
 васъ оца въпрѣситъ снѣ твои хлѣва, еда камень  
 подасть емоу? ли рибы, еда бѣ рывы мѣсто

1) мѣца [маиѧ] въ .ѿ. сѣго прѣрка исани и мѣнка хрѣсто-  
 фора-еуангѣлиѣ ѿ локы.

2) = боудеть. 3) пор. ев. Матѣя VI, 9-13, стор. 88.



подасть ѿмоу змию? 12. ли аще просить лица, еда  
подасть ѿмоу скорпии? 13. аще оубо вы зли соуще  
оумѣете даниа блгана дати чадомъ вашимъ,  
кольми паче оцъ вашъ нбснъи дастъ дхъ блгъ  
просѣшимъ оу него.

## 3 евангеліа івана.

хvi, 15-23.

15. Рече гѣ своимъ оученикомъ: вса, елико имать  
оцъ, моя соутъ; сего ради рѣхъ, како ѿ оца моего  
го придетъ, и възвѣститъ вамъ. 16. въмалѣ, и кто  
моу не видите мене; и пакы въмалѣ, и оузырите  
мѧ, како идоу къ оцю. 17. рѣша же ѿ оученикъ его  
къ себѣ: чьто се естъ, еже глѣть намъ: въмалѣ,  
и не видите мене, и пакы въмалѣ и оузырите мѧ,  
како идоу къ оцю. 18. глѣху же: чьто естъ се,  
еже глѣть „въмалѣ“ не вѣмъ, чьто глѣть. 19. разоумѣ  
же ісѣ, како хотати-и въпрошати, рече имъ: о семъ  
ли сътазаете са межю собою, како же рѣхъ вамъ:  
„въмалѣ не видите мене, и пакы: въмалѣ и оузы-  
рите мѧ?“ 20. аминъ, аминъ, глѣю вамъ, како възпла-  
чете са, и въздрьидаете въ, а миръ въздрадоу-  
етъ са, въ же печальни боудете, нъ печаль ва-  
ша въ радость боудеть. 21. жена, егда рождаетъ,

печаль имать, како приде година ѿна; ꙗкогда же родить  
отроча, и томоу не поминить сѣрби за радости,  
яко роди сѧ члѣкѧ въ весь миръ. 22. и въ оубо ны  
нѣ печаль имѣти имате; пакы же оузырю вы, и  
въздрадоуѣте сѧ срѣце ваше, и радости ваша  
никтоже не възьметъ ѿ васѧ. 23. и въ тѣ дѣнь.  
мене не въпросите ничсоже, аминѣ, аминѣ. ꙗко  
аще что просите ѿ оца въ имя мое, дастъ вамъ.  
24. до селѣ не просите ничсоже въ имя мое; про  
сите, и примете, да радость ваша исполна боудеть.  
25. си въ притѣчахъ ꙗкогдахъ вамъ, придетъ же годи  
на, ꙗкогда въ притѣчахъ и томоу не ꙗкогдахъ вамъ, нѣ  
неовиноуѣ сѧ о оци възвѣщу вамъ. 26. въ тѣ дѣнь  
въ имя мое въпросите, и не ꙗкогдахъ вамъ, ꙗко азъ  
оумолю оца о васѧ.

#### 4. Изъ словъ Григорія Богослова. Слово на Різдво Христово.

Бѣлаго оца нашего Григорія, епископа кон  
стантинопольскаго, въ словоца, слово о рождении хвѣ.

Хвѣ рождаетъ сѧ, славите! Хвѣ съ нѣсе, сърашѣте!  
Хвѣ на земли, възнесѣте сѧ! Понте ꙗкогда, весь земля, и  
да овое съвзкоупль рекъ; да веселатъ сѧ нѣсе, и да  
въздрадоуѣте сѧ земля, нѣснаго ради, и потому  
земнаго. Хвѣ въ плѣти, трепетѣмъ и веселиемъ разъ

доуите сѧ; трепетѣмъ—грѣха ради. Бегелиемъ же—  
оупѣваниа ради. Хѣ́ отъ дѣвѣ: жены, дѣвѣстоуи-  
те, да хѣ́и матери вѣдете.

Кто не поклоняеть сѧ исконьномуу? кѣ́то не  
славить коньчѣнаго? пакы тѣмѧ расходить сѧ,  
пакы свѣтъ съставляють сѧ, пакы Егуптѣ  
тьмоу мѣчимъ есть, пакы Иѣ́ль стѣпѣмъ огнь  
нѣмъ просвѣщають сѧ. Людиѣ, сѣдащенъ въ тѣмѣ,  
невѣдѣниа, да видѣтъ<sup>9</sup> свѣтъ великъ разоумиа!  
Дрѣвѣниа мимодоша: се възша всѧ новаѧ. Пи-  
сма отъстѣпають, доухъ оумножить сѧ, стѣни ми-  
мотебѣжтъ, истина находить. **Д**елхиседеизъ свѣира-  
ють сѧ; безматеренъ, безъ о́ца възивають; безъ  
матере—првѣоу, безо о́ца—въторѣоу. Законѣ несть  
ства разарѣжтъ сѧ, наплънити сѧ подовають въшѣ-  
нюмоу мироу. Хѣ́ велить: не противимъ сѧ.

Въси мѣзыци, възплаещѣте рѣжками, яко отроча  
роди сѧ намъ, сѣ́нъ, и дано намъ есть, ѣмоуже  
власть възѣсть на рамѣ ѣго. крѣстѣмъ во свѣвъзи-  
мають сѧ, и нарицають сѧ има ѣмоу велика  
свѣ́та о́ца а́нѣла. Иоаннъ [да] възпиеть: ѣже  
оуготованте пѣтъ Гнѣ́—азъ възпѣю силѣ дѣни:  
весплѣтѣнѣи възплѣщають сѧ, слово оудебелѣ-  
вають, невидимѣи видимъ възивають, неосазаемѣи

<sup>9</sup> замѣсть: видѣтъ (ѣ замѣсть а)

осазають са, безлѣтнѣи начинають са, снѣ бѣни  
снѣ члѣчъ вѣвають, Іѹ Хѣ, вѣчера и днѣсь, тѣжде  
и вѣ вѣкы! Жидове да са блазнятъ, Елини да смѣ-  
жтъ са, а еретици да азъиоболножтъ! тѣгда вѣроу-  
жтъ, кѣгда оузыратъ на него вѣсходѣшь; аще ли не  
тѣгда, нѣ кѣгда съ небесъ градъштъ и како сѣдию съ-  
даща? ①

Се оубо послѣжде, а кѣже ②нынѣ боѣвлѣнниа трѣжь-  
ство, сирѣчь—рожьство; глѣеть бо са обоѣ, двѣма  
лежащема именьма въ єдиной вещи...има же, кѣже  
навити са—боѣвлѣннѣ; а кѣже раждати са—рожьство.

Се єсть намѣ трѣжьство, се празднуємъ днѣсь,  
пришѣствіѣ бѣіе кѣ чловѣкомъ, да кѣ боу изидемъ,  
ли вѣзвератимъ са (сице бо приспѣѣ ③реши), да вѣтѣха-  
аго члѣа отъложше въ новааго облѣчемъ са, и како  
же о Адамѣ оумрѣхомъ, о Хѣ оживемъ, съ Хмѣ и ра-  
ждаєми, и свраспинаєми, и свпогрѣваєми, и сввѣста-  
жше.

Подобаетъ бо ми приати доброѣ вѣзверѣннѣ,  
и како отъ блажаншихъ придоша печальнаа, тако и отъ  
печальнѣихъ прити блаженѣишимъ. идеже бо приоумно-  
жи са грѣхъ, прѣизвѣйтѣчѣствоваа благодѣть; и аще вѣкоу-  
щениѣ осѣдило, колыми паче Хѣ пострадавъ ти оправъ-  
ди? ибо празднуємъ не трѣжьскы, нѣ бѣжскы; не

①—сѣдаща ②—а це ③—приспѣѣтъ.



житииски, нъ выше житиѣ; не наше, но нашего, па-  
че владычнѣ; не немощноѣ, но врачевственоѣ...

Бѣдетъ же [е] како? Не вѣнчаимъ прѣдверіѣ,  
не съставимъ ликовъ, не оукрасимъ стѣнъ, не  
напитѣимъ ока, не огласимъ слуха, не възвеселимъ  
оуханиѣ, не любовѣнствуюимъ въкоушениѣ, не пододимъ  
рѣцѣ оудовѣнчимъ, ни въ зловѣхъ пѣтьми вѣходимъ  
грѣха, не ослабляимъ тѣла одѣниѣмъ мажкыѣмъ тѣ-  
юшимъ, югоже добротѣ нетрѣбнѣ, не прозрѣниѣмъ  
камени, не свѣтѣниѣмъ злата, не мѣдростиѣ шаро-  
тѣ лѣжжѣимъ юстѣствѣннѣхъ добротѣ, изобрѣтѣн-  
ны на образъ; не игръми и пижнѣствѣнными, имѣже ло-  
жа и сквернѣ вѣдѣ съчетаны.

## Про мѣдрістѣ та страхъ Божій.

Намъ же како же дано отъвѣжати нечрѣднѣнѣмъ  
прѣлѣсти и съ истинноѣмъ бѣти и равотати боу жи-  
воуоумоу, истинѣноумоу, и твари вѣше вѣзѣти, все-  
минѣвѣшемъ, еликоже подъ лѣтѣмъ (и) прѣвѣимъ по-  
шѣствѣнѣмъ—сѣце и видимъ и лѣвомѣдрѣимъ<sup>д</sup> обѣтѣ  
и божѣствѣннѣхъ. Лѣвомѣдрѣимъ же<sup>д</sup>, начинаѣшѣ,  
отънѣждѣ же начинати добро! лоуче же, отънѣждоу  
же Соломонъ намъ оуставъ положи! начало, ре-  
че, прѣмѣдрости приовраши прѣмѣдростѣ. чѣто

<sup>д</sup> = лѣвомѣдрѣмъ (способъ наказ.)

СЕ ГЛА? НАЧАЛО ПРѢМЪДРОСТИ? БОЯЗНЬ. НЕ ОТЪ ВИ-  
ДА БО НАЧЫНЪШЕМЪ ВЪ БОЯЗНИ ПОДОБА ОУСТАТИ  
[ВИДЪ БО НЕВЪХЛАШТЕНЪ, ЕДА И СЪ СТИНЪ <sup>1)</sup>СЪРИНЕТЬ], НО  
БОЯЗНИЮ СЪВѢТОВАВЪШЕМЪ И ОЧИСТИВЪШЕМЪ СЯ, НА  
ВЫСОСТЬ ВЪЗАТИСЯ. ИДЕЖЕ БО БОЯЗНЬ, ТОУ ЗАПОВѢ-  
ДЕМЪ СЪБЛЖДЕНІЕ: ИДЕЖЕ ЗАПОВѢДЕМЪ СОБЛЖДЕ-  
НІЕ, ТОУ ПЛЪТИ ЧИШТЕНІЕ.

## 5. ІЗЪ ЦРІВКІВЪ ТУРІВСЬКОЇ ЄВАНГЕЛІЇ

### ЗЪ ЄВАНГЕЛІА ПУКИ

V, 1-11.

1. ВЪ ВРѢМЯ ОНО СТОЯ ВЪ ІЕЪ ПРИ ЕЗЕРѢ ГЕНИСА-  
РЬТЪСТѢ, 2. И ВИДѢ ДЪВА КОРАБЛИЦА СТОЯЩА ПРИ  
ЕЗЕРѢ: РЫБАРИ ЖЕ, ОШЕДЪШЕ ВЪ НЕЮ, ПЛАКААХУ МРѢ-  
ЖЖ. 3. ВЪЛѢЗЪ ЖЕ ВЪ ЕДИНЪ ОТЪ КОРАБЛИЦЮ, ИЖЕ  
БѢ СИМОНОВЪ, МОЛИ И ОТЪ ЗЕМЛѢ ВЪЗАТИ МАЛО. И  
СѢДЪ, И КОРАБЛИ ОУЧАШЕ НАРОДЪ. 4. ИКО ЖЕ ПРѢСТА-  
ГЛА, РЕЧЕ КЪ СИМОНУ: ВЪЗЪДИ ВЪ ГЛУБИНЪ, И ВЪМЕ-  
ТѢТЕ МРѢЖА ВАША ВЪ ЛОВИТВЪ. 5. И ОТВѢЩАВЪ СИ-  
МОНЪ РЕЧЕ ЕМОУ: НАСТАВНИЧЕ, ОБЪ НОШЬ ВЪСЪ ТРЖ-  
ЖДЪШЕ СЯ НИЧЕСО ЖЕ НЕ ХОХОМЪ: ПО ГЛАГОЛУ ЖЕ  
ТВОЕМОУ ВЪМЕТЕМЪ МРѢЖА. 6. И СЕ СЪТВОРИШЕ ОБА

ша множество рывъ много: протрѣзяхъ же съ мрѣ. 101.  
жа ихъ. 7. и помануша причастникомъ, иже вѣахъ  
въ друзѣхъ корабля, да, пришедше помогъти  
имъ, и придоша, и исплѣниша оба корабля, яко по-  
грѣжати съ има. 8. видѣвъ же Симонъ Петръ при-  
паде къ колѣнома Ісѣова г҃ла: изиди ѿтъ ме-  
не, яко мѣжъ грѣшныи есмь, Г҃и. 9. оужасъ вѣ  
одрѣжаше и и всѣа, иже вѣахъ съ нимъ о лови-  
твѣ рывъ, ѿже ѿша. 10. такожде же и Иакова и  
Иоана, сына Зеведѣова, ѿже вѣаста овѣщани-  
ка Симонова. рече къ Симоноу Ісѣ: не вои съ, ѿтъ  
селѣ вѣдеша чловѣкъ лова. и извезъше корабль  
на землѣ, оставльше все, въ слѣдъ его идоша.

## З евангеліа Івана.

Ж, 1-9.

1. [Аминъ глаголю вамъ, не въходи двѣрьми въ двора  
овѣчии, нѣ прѣлази иждѣ-татъ естъ и разбойникъ.
2. а въходи двѣрьми пастырь естъ овѣцамъ.
3. семоу двѣрьникъ ѿтерзаетъ, а овѣца гласъ его  
слышеть, и своимъ овѣца глашаютъ по имени и изгонитъ  
ѿ. 4. егда же своимъ всѣа ижденеть, прѣдъ ними хо-  
дитъ, и овѣца по немъ идють, яко вѣдѣтъ гласъ

ЕГО; 5. ПО ШЮЖДЕМЪ ЖЕ НЕ ИДЖТЬ, НЪ БѢЖАТЬ ОТЪ НЕГО,  
 ЯКО НЕ ЗНАЮТЬ ШЮЖДАГО ГЛАСА. 6. СИНЪ ПРИТЪЧЖ  
 РЕЧЕ ИМЪ ИСОУСЪ; ОНИ ЖЕ НЕ РАЗОУМѢША, ЧТО ВѢША,  
 АЖЕ ГЛАГОЛАШЕ ИМЪ. 7. РЕЧЕ ЖЕ ИМЪ ПАКЪ ИСОУСЪ:  
 АМИНЪ, АМИНЪ ГЛАГОЛЖ ВАМЪ: АЗЪ ЕСМЪ ДВЕРЬ ОБЫ-  
 ЦАМЪ. 8. ВСИ, ЕЛИКОЖЕ ПРИДЕ ИХЪ ПРѢЖДЕ МЕНЕ, ТАКЪ  
 СЖТЬ И РАЗБОЙНИЦИ. НЪ НЕ ПОСЛОУШАША ИХЪ ОБЫЦА.  
 9. АЗЪ ЕСМЪ ДВЕРЬ; МНОЖ АЩЕ КЪТО ВЪНИДЕТЬ, СЪВѢ-  
 СЕТЬ СЯ, И ВЪНИДЕТЬ, И ИЗИДЕТЬ, И ПАЖИТЬ ОВРАЩЕТЬ.

## XII. БЖ.

1. ІЗ КРИАДСЬКОЇ [ГАЛИЦЬКОЇ] ЧОТИРО-  
 ЄВАНГЕАІЇ з 144 р.

З ЄВАНГЕЛА МАТЕІА

XIV, 1—14.

1. БЪ ОНО ВРЕМЯ СЛЫША ИРОДЪ ТЕТРАРХЪ СЛОУХЪ  
 ІСОВЪ, 2. И РЕЧЕ ОТРОКОМЪ СВОИМЪ: СЪ ЕСТЬ ИВАНЪ  
 ХРѢТЪ; ТЪ ВЪСКРЪСЕ М. МЪРТВЫХЪ, И СЕГО РАДИ СИ



лзы дѣють са о немь. 3. Иродъ бо имъ Ивана съвяза  
 и и въсади и въ тѣмницю Иродыадъ ради, жены фѣ-  
 ліппа, врата своего. 4. глше бо кѣмоу Иваны: не до-  
 стоить ти имѣти юа. 5. ꙗ хота и оубити оубою  
 са народа, зане ако прѣри имѣхууть и. 6. дѣи  
 же възвѣшю рѣсе Иродова пласа дѣщи Иродыа:  
 дѣна посредѣ, и оугоди Иродоу, 7. тѣмъ же съ кля-  
 твою издрече кѣи дати, кѣоже аще въспросить.  
 8. она же, наважена мѣрю своєю, дажь ми, рече, съде  
 на блюдѣ главою Иоана Хрѣтла. 9. и печальнѣ възѣсть  
 црь, клятезы же радѣ и възлежащѣхъ съ нимъ повелѣ  
 дати и. 10. и пославъ оучѣиноу Іоана въ тѣмници.  
 11. и прѣнесоша главою кѣо на блюдѣ и даша дѣщи,  
 и несе мѣри своєю. 12. и пристоупльше оученици  
 кѣо възаша тѣло кѣо и погребоша кѣ, и прѣшдѣше  
 възвѣстѣша Ісѣви. 13. и слышавъ Ісѣ ѿиде ѿтоудѣ  
 въ коравли въ поусто мѣсто кѣдинѣ; и слышавше на-  
 роди по немъ идоша пѣши ѿ градъ. 14. и ишѣдъ Ісѣ  
 видѣ многъ народъ, и мѣрдова о нихъ, и исцѣли  
 недоужьныа ихъ.

#### XIV 15-30.

15. Поздѣ же възвѣшю прѣстоупѣша и кѣмоу оученици  
 кѣо глше: поусто кѣсть мѣсто, и годѣна минуоу оуже;  
 ѿпусти народъ, да шѣдѣше въ ближнаа градыца

коуцати врашна собѣ. 16. Іс же рече имъ: не трѣбуютъ  
 ѿти; дадите имъ въ ѣсти. 17. они же глѣша кѣмоу: не  
 имамъ еде, нѣ тѣмѣо пать хлѣбъ и двѣ рывѣ. 18. онъ  
 же рече: прїнесѣте ми а сѣмо. 19. и повелѣ народомъ  
 възлеши на травѣ, и прїимъ пать хлѣбъ и двѣ рывѣ,  
 възрѣвъ на нѣ блѣси, и прѣломль хлѣбъ дастъ оуче-  
 нїкомъ, оученїцѣ же народомъ. 20. и аша вси, ї насъ  
 тиша сѣ, и възаша їзбыткы оуироухъ два на десѣте  
 коша испъанъ. 21. адоущїхъ же бѣ мужь яко пать  
 тѣсоушь развѣ женѣ и дѣтїи. 22. и авыѣ поноуди  
 оученїкы възлѣсти въ коравль. ї варїтї и на ономъ  
 полоу, дондеже ѿпоуститъ народы. 23. и ѿпоушь на-  
 роды възїде на гороу єдинъ помолитъ сѣ. поздѣ  
 же възвѣшю єдинъ бѣ тоу. 24. коравль же бѣ посре-  
 дѣ мора мѣша сѣ възнами; вѣ во протївнѣ вѣтрѣ.  
 25. въ четвъртоую же стражю ноши иде къ нїмъ  
 ходѣ по морю. 26. и видѣвъше и оученїцѣ ходѣ по-  
 морю сѣмѣтоша сѣ, глѣше, ако бестѣлесныи прї-  
 зорѣ єсть, и ѿ страха възъпиша. 27. авыѣ же ре-  
 че имъ Ісѣ глѣ: дързѣйте, азъ єсмь, не вѣште сѣ.  
 ѿвѣщавъ же Пѣтръ рече кѣмоу: гї, аще ты єси, по-  
 вели ми прїтї къ тобѣ по водамъ. 28. онъ же рече:  
 прїдї, и излѣзъ ис коравль Пѣтръ хожаше по во-  
 дахъ и прїде къ Ісѣви. 30. вїда же вѣтры крѣпкы

оубою са, и начынь оутапати възъпи гл҃а: г҃и, сп҃си ма.  
 31. авыѣ же ісѣ простырь роукоу ать и и гл҃а нѣмоу: ма-  
 ловѣре, почто са оусоумнѣ? 32. соущи же въ коравли  
 поклониша са нѣмоу гл҃ше: въ истину снѣ бж҃и еси.  
 33. и прѣѣхавъше придоша на земаю генісаретскую.  
 34. и познавъше и моужі мѣста того послаша въ всю  
 страну тоу, і прінесоша к нѣмоу вса болаща. 35 и  
 молахути-и, да тѣмъ прікоснууть са подразѣ ри-  
 зѣ нѣго; і келіко са прікоснуша нѣмъ, сп҃снї възш[а].

### 3 евангеліа п҃укн.

XVII, 20-29.

20. Въпрошенъ жѣ възвѣ ѿ фарісеи, кѣгда прїдетъ  
 цр҃сыѣ вж҃иѣ, ѿвѣща имъ и рече: не прїдетъ цр҃сыѣ  
 вж҃иѣ съ соумнѣныемъ, 21. ни рекоуть: се сде, ли овде,  
 се во цр҃сыѣ вж҃иѣ вноуtroвoудoу въ васъ естъ. 22. ре-  
 че же къ оученикомъ: прїдоуть дньѣ, кгда възжелѣ-  
 юте єдиногo днѣи сна чл҃скагo вїдѣтї, и не оузрї-  
 те. 23. и рекоуть вамъ: се сде, се овде хсѣ; не изї-  
 дѣте, ни поженѣте. 24. яко бо мѣлнїи блїстающї са  
 ѿ подвѣсскыа на подвѣсскоую свѣтїть са, та-  
 ко бoудетъ снѣ чл҃скыи въ днь свои. 25. прѣже  
 же подованѣтъ нѣмоу много пострадати и искоу-

шеноу вѣтити ѿ рода сего. 26. и а҃коже вѣи въ днѣи Ноу-  
нѣвѣи, тако воудеть и въ днѣи снѣа члѣскаго. 27. а҃дахоу,  
и пѣахоу, и женахоу сѣа, и посагахоу, до нѣгоже днѣ  
вѣнїде Нои въ ковчегѣ, и прїде потопѣ, и погоувї всѣа.  
28. такоже, а҃коже вѣи въ днѣи лотоуѣи: а҃дахоу, и пѣа-  
хоу, коуповахоу, и продаахоу, сажахоу, здахоу, 29. въ  
нѣже днѣи изїде лотѣ ѿ содомлѣнѣ, одѣжчи жюпелѣ  
и огнь сѣа нѣсе, и погоувї всѣа.

## 3 евангелїа івана.

xvii, 1-11.

1. С и г҃ла ісѣ, и възведе очї свої на нѣбо, и рече: о҃че,  
прїде година, прославї снѣа своего, да и снѣа твои  
прославїть тѣа, 2. а҃коже далѣ нѣси нѣмоу власть всѣа  
коѣа плѣти, да всѣако, кѣже нѣси нѣмоу далѣ, дастъ  
имѣа жївота вѣчнѣнаго. 3. се же нѣсть вѣчнѣнѣи жї-  
вотѣа, да знають тебе кѣдїного истїнна вѣа и, кѣго  
же посла, Ісѣ Хсѣа. 4. азѣ прославїх тѣа на земли,  
дѣло сѣавѣршїхѣа, кѣже далѣ нѣси мнѣа, да сѣа творю.  
5. и нѣнѣ прославї мѣа тѣа, о҃че, оу тебе самого  
славою, юже имахѣа, прѣже даже не вѣи мїрѣа оу  
тебе. 6. авѣхѣа имѣа твоѣа члѣкомѣа, а҃же далѣ нѣси



мнѣ ѿ всего мира; твои бѣша, и мѣнѣ ѿ далѣ неси, и сло-  
 во твоѣ съхраниша. 7. [нѣмѣ разоумѣша], аки вса, кѣліко  
 далѣ неси мнѣ, ѿ тебе соуть; 8. аки глѣ, аже далѣ неси  
 мѣнѣ, дахъ имъ, и тѣ прѣмаша, и разоумѣша въ истіноу,  
 аки ѿ тебе изідохъ, и вѣроваша, аки тѣ ма посѣла.  
 9. азъ о сихъ молю: не о всемъ мірѣ оупрашаю, нѣ о  
 тѣхъ, аже далѣ неси мнѣ, аки твои соуть. 10. и моа вса  
 твоа соуть, и твоа моа, и прославѣхъ са въ нихъ. 11. и  
 к томуу нѣсмъ въ мірѣ, и сѣмъ въ мірѣ соуть, и азъ къ  
 тобѣ градоу; оуѣ сѣмъ, съблюди а въ има твоѣ, аже  
 далѣ неси мнѣ, да воудоуть кѣліко, ажеже и ты.

## 2. 3 Городиського [христинопіль- ського] Апостола.

### 3 Діань апостольськихъ.

ХІ, 26-30.

26. [Барнаба] оверѣтъ и [Саоула], и приведе и въ Антио-  
 хію. вѣи же въ лѣто цѣло събѣра са вса цркви, и на-  
 оучи же народъ многъ, нарекоша же прѣже въ Ан-  
 тиохіи оученикы хрьстьяны. 27. Въ тѣ же дни съни-  
 доша ѿ Иерлѣма пррци въ Антиохію. 28. Въставъ

же єдинъ ѿ нихъ, именемъ **Агавъ**, прѣче дѣмъ: глады великѣ хошетъ быти по всей вселеннѣ, иже бысть при **Клавдии Кесари**: 28. ѿ оученикѣ же, яко же кто имаше, нарекоша кождо ихъ на службу боу послати живущии въ **Июдеи** братии, 29. еже и сътвориша, пославъше къ старцемъ **роукою Варнавиною** и **Саоуленю**.

### XXVIII, 1-10.

1. И спсєни вѣвѣше. тогда разоумѣхомъ, яко **Мелетии** островъ нарече сѧ. иноязычници же не мало мѣсрдіе творѣху намъ. 2. възгнѣвъше во огнь приаша всѧ ны за настояшии дѣжы и зимоу. 3. съгромажишю же **Павлоу** множество рожчыа и възложышю на огнь ехидна, ѿ теплоты излѣзъши, оуцѣиноу и въ роукоу. 4. и яко видѣша иноязычници висѣщю змию ѿ роукы єго, глѣху ꙗко совѣ: въ истиноу оубица єсть члвкъ сѧ, єгоже спсєна ѿ мора соудъ жити не оставилъ єсть. 5. ономоу же оттрасьшю змию въ огнь не бы ємоу никоєнаже люти. 6. они же чаху єго хотѣша загорѣти сѧ или пасти сѧ вънезапоу мьртвоу; на мѣнозѣ же чаюшемъ имъ и видашемъ ничтоже зла на немъ вѣвающа прѣложыше сѧ, глѣху

бѣа и соуща. 7. на мѣстѣ же томъ вѣхоу села старѣиши  
нѣи острова того, именемъ Попли, иже и приимѣ нѣи  
три дни лѣбовъно оучреди. 8. бѣи же оцѣ Поплиновоу  
огнѣмъ и чревѣмъ болащю сължати к нѣмоу же Павѣ  
въшѣдѣ, и помолѣ сѣ, възложѣ роуцѣ и нѣтели і. 2. и се  
моу же въвѣшю и прочии имоущей недоуѣ въ остро  
вѣ прихажоу и исцѣлѣвахоу. 10. и многими чѣстѣми  
почтоша нѣи и Тплоти хотѣшемъ намъ въложиша,  
еже бѣи нѣи трѣвѣ.

## Из посланіа апостола Павла до Римлян.

viii, 22-32.

Вѣмѣи во, како тварь всѣ съ нами въздыхають и  
стражеть до селѣ. 23. не тѣмъ же, нѣ и сами мѣи на  
чатѣкѣ дѣа имоущей, и мѣи сами въ собѣ въздыхаемъ,  
въснѣніи чающе, избавленіи тѣлоу нашему.  
24. въ оупѣванні спсохомъ сѣ; оупѣваніе же ви  
димо нѣсть оупѣваніе; еже во видить кто, что  
оупѣвають? 25. аще ли ероже не видимъ, надѣемъ  
сѣ, тѣрпѣніемъ чаемъ. 26. такоже и дѣа съ нами  
застоупають немощи наша; что оубо помолимъ  
сѣ, какоже подовають, не вѣмъ, нѣ самъ дѣа при  
повѣдають о насъ въздыханіи неизгнѣнѣми.

10. 27. испытана сѣдѣца вѣсть, что есть мудрость дѣла  
нако на вѣжю проповѣдають по стѣхъ. 28. Бѣмъ  
же, како любящимъ бѣ вса поспѣють са въ блго,  
соушимъ по прѣзрѣнію званомъ; 29. занеже прѣ-  
же разоумѣ, и прѣже нарече съовразны тѣлоу сѣна  
своего, бѣти нѣмоу пѣрвѣнцю въ мнозѣ брати;  
30 а же прѣже нарече, сѣна и призва; а же при-  
зва, сѣна и опраудѣ, а же опраудѣ, сѣна и про-  
слави. 31. что оубо речемъ къ сѣмъ? аще вѣ по  
насъ, кто на нѣ? 32. иже оубо сѣна своего не  
пошадѣ, нѣ за нѣ вса прѣдасти-и, како оубо и не  
съ нимъ все намъ дарьствоуютъ?

## Из посланіа апостола Павла до Галатіа.

### IV, 21-31.

21. Глѣте ми. хоташи подѣ законѣмъ бѣти, закона  
ли не слышите? 22. пѣсано бо есть: како Авраамъ  
два сѣна имѣ, единъ ѿ равы, а другъ ѿ свово-  
дны. 23. нѣ иже ѿ равы—по плѣти роди са, а иже ѿ  
своводны—обѣтованіемъ; 24. еже нѣста иносѣка  
заема: сѣна бо нѣста два завѣта: единъ оубо, ѿ горы  
синанскы, въ работу ражана са; еже нѣсть Агарь,



25. Агарь во-Сина гора єсть въ Аравии—прилагають  
же са нзынѣшнѣмъ Иерѣлмѣ, работаютъ во съ чадѣ  
своими, 26. а взышнана—Иерѣлмъ свободъ єсть,  
наже єсть мати всѣмъ намъ. 27. ꙗко во єсть:  
взывесели са, неплоды не ражающе, растыргни  
взыпи, не волѣвѣшиа—яко много чада поустына,  
паче, неже имоуще мѹжа. 28. мы же, братья, по  
Исакову оуѣтованію чада єсмы. 29. нѣ ꙗкоже  
тѣгда рожии са по плѣти гонаше дѣвнана, тако  
и нзынѣ. 30. нѣ что гл҃ють иныи? выжени равоу и  
снѣ юа, не имать во наслѣдовати снѣ рабѣиинѣ  
съ снѣмъ свободныа. 31. тѣмъже, братиа, нѣсмы  
рабѣиина чада, нѣ свободныа.

### 3. УСПЕНСЬКОГО ЗБІРНИКА.

В Несторового оповідання про мѹки  
та смерть князів Бориса та Гліба.

Ошедъшю же ємоу [Борисоу на Печенѣгы] и не оуѣтъ  
шю соупостатъ своихъ взывративъшю са взыпати  
ємоу и се приде вѣстѣникъ къ ємоу, повѣдає ємоу  
оѹю съмръть, ꙗко престави са оѹъ єго Василии—  
въ се во имя вѣше нареченъ въ сѣмѣ крѣщеніи—и  
ꙗко сѣопѣлиа потаи съмръть оѹа своєго и ночь

примаѣвъ помостъ на Берестовѣмъ и въ ковѣрь обвѣртѣ-  
въше, съѣвѣсивъше оужи на землю, везъше на саняхъ, по-  
ставиша и въ цѣркви стѣна вѣща. и яко оуслыша стѣмъ  
Борисъ, начатъ тѣлѣмъ оутѣрпѣвати, и лице его все  
слъзъ испълни сѧ и слъзами разливаа сѧ и не могъи  
глати въ срдци си начатъ сицевана вѣщати: Оубы мнѣ,  
свѣте очию моего, сияние и заре лица моего, въздро-  
оуности моеѣ, наказаніе недоразумѣника моего, оубы  
мнѣ, оѣе и гнѣ мои, къ комуу привѣтноу, къ комуу възвѣрю,  
къде ли насыща сѧ таковааго влѣааго оучениа и назанія  
разума твоего? Оубы мнѣ, оубы мнѣ, како заиде свѣте  
мои не сошоу ми тоу, да възхъ понѣ самъ чѣстнѣе твоѣ  
тѣло. своимъ роуками съпряталъ и гробѣу предавъ...  
не вѣмъ, къ комуу обратити сѧ и къ комуу сию горь-  
коую печаль простерети: къ вратѣу ли, неже възхъ  
имѣлъ въ оѣа мѣсто?

Помышляше же въ оумѣ своемъ аще поидѣу въ домъ  
оѣа своего, то азъици мнози превратятъ срдце мое,  
яко прогнати брата моего, аже и оѣе мои преже  
стѣго крѣпленія славы ради и княженія мира сего  
и иже все мимоходитъ и хоуже паоучинъ, то како  
имамъ приити по ѡтшѣствии моемъ ѡсюдоу? какъ  
ли оубо обвѣщаю сѧ тѣгда, кѣи ли ми воудеть ѡвѣтъ,  
къде ли съкроу множество грѣха моего? что бо

приовѣтоша преже брата ѿца моего или ѿца мои? кѣде во ихъ житиѣ, и слава мира сего, и вѣгъраница, и бѣричины, сребро и золото, вина и медове, бѣришна чѣстѣнаѣ и вѣистрии кони, и домовѣ красѣнии и вѣлиции, и имѣния многа, и дѣни, и чѣсти вѣщислѣны, и гѣрдѣния, кѣже о волгарѣхъ своихъ? оуже все се имѣ аки не было николи же, всѣ съ нимѣ ищезоша, и нѣсть помощи ни отъ кого же сихъ, ни отъ имѣния, ни отъ множества рабѣ, ни отъ славы мира сего...

Помышля[ш]ѣ же въ сѣдци своемъ боговѣженъи Борисъ и глѣаше: вѣдѣ брата моего зѣлоуради чѣвци поноудяти и на оубиство мое, и погоувитъ ма; да аще пролѣтъ крѣвь мою, то мѣни въ боуду гоу моему, а духъ мой приметъ вѣдѣ. тѣе завѣвъ сѣрѣвъ сѣмьрѣноу. тѣшааше сѣдце свое словеси вѣжи: иже погоувити дѣю свою мене ради и моихъ словеси, овращети ю въ животъ вѣчѣнѣмъ, сѣхранитъ ю. и поиде ра[д]ѣстѣнѣмъ сѣдѣмъ, не презѣри мене, рѣкимъ, гѣи прѣмѣтѣ, оуповающаго на тѣ, нѣ спаси дѣю мою...

Стопѣлкѣ же сѣдѣи кѣнѣвъ по ѿци, призвавъ кѣианъ, многи дары имѣ давъ, вѣпоустѣ; посла же къ Борису глѣа: вратѣ, хочю съ товою лѣвѣ имѣти и кѣ отъню ти придамъ [лѣстѣно, а не истинноу глѣа]: пришедъ вѣшѣгороду ночь. отѣи призва Поутѣ

14. шю и въшегородскыѣ мужѣ и рече имъ: повѣдите ми по истинѣ, приназньство имѣете ли къ мнѣ? Поутыша рече: вѣси мы можемъ главы своя положить за тѣ... Тогда призываетъ къ себѣ<sup>ѧ</sup> оканьныи, трыклатьи, стоплякы, свѣтъники, всему злочу и начални<sup>кы</sup> вси неправды и отъверзъ прескверныа оуста рече, испустити злыи гласъ: Поутышии чади, аще оубо главы своя обѣщаетеся положити за ма, шедъше оубо, братиа моя, отаи, кѣде обратете брата моего Бориса, съсмотрише время, оубиите и. и обѣщаша сѧ ему тако створити... Блженъ же Борисъ, нахоже сѧ бѣ воротилъ и сталъ бѣ на лѣтѣ шатры, и рѣша къ нему дружина: поиди, сѧди кыи<sup>кы</sup>евѣ на столѣ отъни; се во вси вои въ рую твою соуть. онъ же отъвѣщаваше: не воуди ми възати руки на брата своего, и еше же и на старѣиша мене, его же възхъ имѣлъ, акы отъца. си слышавъше, вои разошасѧ ѿ него, а самъ оста такъмо съ отроки своими. и быаше въ днь соуботыи въ тоузѣ и печали оудручънъмъ<sup>срдцъмъ</sup>...

Таче бысть вечеръ, и повелѣ пѣти вечернюю, а самъ, възлѣзъ въ шатръ свой, начатъ мѣтити<sup>творити</sup> вечернюю съ слъзами горькими и частыми въздыханиемъ и стонаниемъ многымъ. по сихъ леже съпати, и быше сънъ его въ мнѡзѣ мѣсли, и въ печали крѣпцѣ, и тяжцѣ, и страшнѣ, како предати



ся на страсть, како пострадати, и течение съконьчати,  
 и вѣроу съвѣлости, како да и щадимъи вѣныцъ приметь  
 ѿ роукы вседѣржителейъ. и видѣвъ, възвѣноувъ рано,  
 како годъ есть оутрънии [вѣ же въ стоую недѣлю], ре-  
 че къ прозвѣтеруу своему: вѣставъ. начни заоутръ-  
 нюю; самъ же обовѣвъ ногѣ свои и оумзѣвъ лице  
 свое, начатъ молити ся къ господоу вѣоу. посѣла-  
 ни же придоша отъ стѣпъла на лѣто ночь, и  
 подвѣстѣпиша влизъ, и слышаша гласъ блажена-  
 аго страсотѣрпыца, поюща псалтырь заоутрънюю;  
 вѣше же емуу и вѣсть о оувиенни его... и оузѣръ-  
 ста попинъ его и отрокъ, иже слоужааше емуу; и  
 видѣвъша господина своего дряхла, и печалию  
 обликая соуща зѣло, расплакаста ся зѣло и глѣсти:  
 милъи гнѣ, наю и драгъи, koliko блѣгости испълненъ  
 вѣсть, како не вѣсхотѣ противити ся любѣве ра-  
 ди хѣи, а колики боѣ дѣржа въ роукоу своюю!  
 и си рекъша, оумилиста ся. и авѣ оузѣръ текоу-  
 щихъ къ шатѣру, блистание оруужия и мечное  
 оцѣщение. и без милости проведено вѣсть чѣсть-  
 ное и многомѣлостивое тѣло стѣго и блѣженааго хѣа  
 страсотѣрпыца Бориса; насоуноуша копии оканъ-  
 ни: Путьша, Тальць, Еловичъ, Ляшьио. видѣвъ же  
 отрокъ его, вѣрже сѣ на тѣло блаженааго, рекъи,

да не остану тебе, гѣе мои драгѣи. да идеже красота тѣла твоего оубѣждаетъ, тоу и азъ съподобленъ... боуду... сконьчати животъ свои [бѣаше съ родѣмъ Оугринъ, имьнымъ же Георгии, и бѣаше възложилъ на нь гривноу златоу, и въ любимѣ Борисѣмъ паче мѣрзѣ], и тоу же и проньзоша. и како въистъ оураненъ, и искочи и-шатыра въ оторопѣ, и нача плати стоаще окроугъ него: чѣто стоите зраще? приступивъше сконьчанимъ повелѣноѣ намъ... И авиѣ оузыпе, предавъ дѣшю свою въ роуцѣ бѣа жива, мѣца иулина въ .ѣд. дѣнь преже .ѣ. каландѣ августа. извиша же и отроки многы, съ Георгии же не могоуще сънати гривны, и ѡбѣкѣше главоу. отъвергоша и кромѣ... Блаженнаго же Бориса обьртѣвъше въ шатырь, възложивъше на кола, повезоша, и, како въиша на воору, начатъ въскланати стоую главоу свою, и се оувѣдѣвъ Стопльикъ, пославъ два Баряга, и прободоста и мечьмъ въ срдце. и тако сконьча сѣа и въспринатъ неубадаемъи вѣнъць. и положиша тѣло его, принесѣше въшгороду, оу црѣве стааго Василина, въ земли погребовоша... посла по влаженнаго Глѣва, рекъ: приди въ взрзѣ, отць зоветъ тѣа и не съдравить ти вельми. онъ же въ взрзѣ въ мале дружинѣ, въсѣдъ на конь поѣха. и пришедъ на Вьлгу на поле потъчесѣа

подѣ нимь конь въ ровѣ и наломѣ ногоу малы. и како  
 приде Смолинъскоу, и поиде отъ Смолинъска како зрьѣ  
 имѣ ѿдино, ста на Смиадинѣ въ коравлицѣ. и въ се  
 время пришла бѣаше вѣсть отъ Передѣславѣ къ  
 Ярославѣ ѿ отъни съмърти, и присла Ярославѣ  
 къ Глѣвоу. река: не ходи, брате, отъцѣ ти умьрлѣ, а  
 братѣ ти ѿвнѣнѣ отъ Стопълка. и си оуслышавъ,  
 блаженъи възъпи плачѣмь горькимь и печалию и  
 сице глаголаше: о, оувѣи мнѣ, гнѣ мой, отъ двою пла  
 чю плачю съи и стѣню, дѣвою сътованію сътоую  
 и тоужю, оувѣи мнѣ, оувѣи мнѣ, плачю зѣло по  
 оци, паче же плачю съи и отъчинахъ съи по тебе,  
 брате и гнѣ Борисе! Како проведенъ ѿси, како без  
 милости прочѣе съмърти предаста, како не отъ вра  
 га, нѣ отъ своего брата пагоувоу възпрималъ ѿси!  
 Оувѣи мнѣ, оу не въ съ товою умрети ми, неже оу ѿ  
 динѣну и оусиреноу ѿ тебе въ семь житиѣи пожити!  
 азъ мнѣхъ въ вѣрзѣ оузырѣти лице твоѣ англѣскоѣ,  
 ти се селика туга състиже ма...

И сице ѿмоу стѣнюшю и плачюшю съи и слѣзами,  
 землю омачаюшю, съ въздыханіи частыими бо  
 га. призываюшю. приспѣша възнезапоу посѣланиѣи  
 отъ Стопълка зѣлѣна ѿгоу слугѣи, немлѣстивѣи  
 крѣвопницѣ, братоненавидѣнницѣ, люти зѣло, сверѣ  
 па звѣри доушю изимающе. Сѣи же поиде въ ко  
 равлици, и сърѣтоша и оустѣи Смиадинѣ. и како

оузырьѣ на стѣни, въздрядова сѧ дѣшо, а они, оузырьѣвъ-  
 ше и, омрачаахоу сѧ и грѣнаахоу сѧ къ нему, а съ-  
 цѣлованиа чааше отъ нихъ прияти. и како бѣша  
 равныо пловоущіе, начаша скакати зѣлии они въ ло-  
 дню его, обнажены меча имущіе въ рукахъ своихъ,  
 бѣлаша сѧ, акы вода. и авиѣ въсѣмъ весла ѿ  
 роукоу. испадоша, и въси отъ страха омыртѣвша.  
 си видѣвъ блаженъи, разумѣвъ, како хотѣтъ его  
 оубити, възрьѣвъ къ нимъ оумиленама очима и слѣ-  
 замн лице си оумываа съирущенъмъ срдцъмъ, съмѣ-  
 ренъмъ разоумъмъ и частъимъ въздыханиемъ. въсь  
 слѣзамн разливаа сѧ, а тѣлъмъ оутѣрпаа жалостъ.  
 но гласъ испущааше: не дѣйте мене, братиа моя  
 мѣлаа и драгаа, не дѣйте мене, ничтоже въ зѣла  
 сътворивша! не врезѣте, братиѣ и гнѣе, не врезѣте!  
 коую обиду сътворихъ братоу моемоу и вамъ, бра-  
 тиѣ и гнѣе мои? аще ли кааа обидѧ, ведѣте мѧ къ  
 князю вѣшему, а къ братоу моемоу и гноу, поми-  
 луйте оуности моеѣ, помилуйте гнѣе мои, вѣи ми  
 воудѣте господиѣ мои, азъ вамъ равъ; не пожне-  
 те мене отъ житиѧ несъзырѣла, не пожнѣте класа,  
 не оуже съзырѣвша, нѣ млеко безъловина носѧща!  
 не порѣжете лозы, не до конца въздрастѣша, а  
 плодъ имуща! молю вѣи сѧ и милъ вѣи сѧ дѣю.  
 оубоите сѧ рекъшааго ѡстѣи апльскѣи: не дѣти  
 вѣиванте оумъ, зѣловниѣмъ же младенествочите,



а оумы съвършени въиванте, азъ, братиѣ, и зълѡвинѣмъ и въздрастѣмъ ѣще младенѣствоу ю. се нѣсть оубинство, нѣ сырорѣзаниѣ. чѣто зѣло сътвори хъ, съвѣдѣтельствоуите ми, и не жалю си; аще ли крѣви моѣѣ насъитити сѧ хочете, оуже въ роукоу въ ѣсмъ, братиѣ, и братоу моѣму, а вашему князю. и ни по нѣ единого словесе постыдѣша сѧ, нѣ како же оубо свѣрѣпни зѣвѣриѣ, тако въсхъитиша ѣго. онъ же видѣвъ, како не вънемлють словесъ ѣго. на чѣтъ, преклонъ колѣнѣ, молити сѧ... Тѣче възѣрѣвъ къ нимъ оумиленѣмъ гласъмъ и измѣлкѣшьмъ грѣтаньмъ. рече: то оуже сътворивъше, приступисье. сътворите, на неже посълани ѣсте! тѣгда оканьнзи Горѣстѣръ повелѣ зарѣзати и въ вързѣ, поваръ же Глѣбовъ, именъмъ Тѣрчинъ, изъмъ ножъ и имъ блѣженнаго и закла како агнѧ непорочъно и безлѡбиво мѣца септѣвѣря въ .Ѣ. днѣ въ по неделниѣ...

Оканьниѣ же они оубо ицѣ възѣративъше сѧ къ пославъшю оумоу на, како же рече Дѣдѣ: възѣратнѣтъ сѧ грѣшници въ адъ и въси завѣзѣвающи бѣ, и пакы: ороужіѣ зѣлекоша грѣшници, на прагоша лоукъ свои заклѣти правѣна сѣрдѣцьмъ, и ороужіѣ ихъ вънидѣтъ въ сѣдѣца, и лоуци ихъ сѣкроушѣтъ сѧ, како грѣшници погыбноуѣтъ. И како съказаша Сѣопѣлкоу, како сътвори хомъ повелѣноѣ товою, и си слышавъ възнесѣ

съ сръдѣцѣмъ, и съвѣсть съ реченое псалмопѣв-  
 цемъ Дѣдѣмъ: чѣто съ хвалиши, сильнѣи, о зѣловѣ...  
 дондеже Ярославъ не тѣрпѣ сего зѣлааго оубивства  
 движе съ на братоубица, оного оканьнааго  
 Стопѣлка, и брани мѣногѣ съ нимъ състави  
 и въсегда посовиѣмъ бѣжѣмъ и поспѣшениѣмъ  
 стою, повѣдивъ, елико брани състави. Оканьнѣи  
 посрамленъ и повѣженъ, възвращаше съ, проче же  
 съ трыклѣтѣи прииде съ множествомъ Печенѣгъ,  
 и Ярослава съвѣжоупивъ боа изиде противоу  
 немю на льто и ста на мѣстѣ, идеже вѣ оубиенъ  
 стѣи Борисъ. и въздѣвъ роуцѣ на него и рече: се  
 кровѣ брата моего въпиѣтъ къ тебѣ, вѣдѣю, како  
 же и Авелева преже, и мѣсти его, како же и на  
 ономъ положи стонаніе и трясеніе на брато-  
 убвици Каинѣ... И се рекъ и поидоша противоу  
 совѣ, и покрѣша поле льтѣскоѣ множествомъ  
 бои, и състоупиша съ възходящю сѣнцю, и въсть  
 сѣча зла отиноудѣ, и състоупаша съ тришѣдѣ,  
 и виша съ чересъ дѣнь весь, и оуже къ вечероу  
 одолѣ Ярославъ. а съ оканьнѣи Истопѣлиъ повѣ-  
 же, и нападе на нь вѣсѣ, и раслибѣша кости его,  
 како не моши ни на кони сѣдѣти, и несахочутъ его  
 на носилѣхъ. и привѣгоша Берестію съ нимъ, онъ же

рече: повѣгнѣте, о се женоуѣ по насъ. и посъилахоуѣ  
 противоу, и не вѣ ни гонѣщааго, ни женоуѣщааго въ слѣдъ  
 его. и лежа въ немоуѣ, въсхопивъ сѣ глаголааше:  
 повѣгнѣмъ еще, женоуѣ оуѣ мнѣ. и не можааше  
 тѣрпѣти на единомъ мѣстѣ, и пробѣже людскоу  
 землю гонимъ гнѣвъмъ вѣжнемъ. и привѣже въ поуѣ  
 стѣиню межю Чехъ и Ляхъ, и тоуѣ испровѣже жиѣ  
 вотъ свои зѣлѣ, и принѣтъ възмѣздинѣ отъ га.

### 3 житіа Теодозіа Печерського.

Вѣгодарю те, вѣлко мой, гѣ Іс Хѣ, како сподобивъ  
 мѣ неси недостойнааго съповѣдателя вѣити стѣи  
 имъ твоимъ вѣгодникомъ. се во испрѣва писавъѣ  
 шю ми о жити[и], и о пороуѣвлении, и о чюдесъхъ  
 стѣоу и вѣженоу стѣратръпыцю Бориса и Глѣва,  
 поноудихъ сѣ и на другоуѣ исповѣданіе принѣти,  
 еже вѣше кѣ моею силы, кѣмоу же и не вѣхъ до  
 стѣинъ, гроуѣ сѣи и неразоумичнъ. кѣ симъ же  
 кѣко и не вѣхъ оученъ никѣи же хѣитрости, нѣ вѣ  
 спомѣноуѣхъ, гѣ, слово твоѣ, рекъше: аще имѣте  
 вѣроуѣ како и зрюно гороуѣшно и речете горѣ сѣи  
 прѣнди и вѣвръзи сѣ вѣ морѣ, а овѣе послѣоушаѣ  
 юѣтъ васъ, сѣ на оумѣ азъ грѣшныи Нестеръ

примѣ и оградивъ сѧ вѣрою и оупованиємъ, како  
всѧ възможна отъ тебе соуть, начатъиъ словоу  
съписаниа положихъ, еже о житии прѣпѣнааго  
оца нашего Феѡдосіа, възвѣша игоумена монасты  
ра сего стѣна вѣцѣ наша вѣцѣ, егже и днѣ, оу съ  
пениѣ нѣинѣ, праздноующе памать творимъ...

[Пригода зъ вѣзникомъ]... и се въ єдинъ днѣ шедъшю  
великоуоумоу оцу нашему Феѡдосію нѣкотора  
аго ради орудіа къ хрѣтолювыцю князю Изясла  
ву, далече ємоу соушо отъ града, таче како и при  
шдѣ и до вечера оумоудивъшю ємоу орудіа, ра  
ди и повелѣ хрѣтолювыць, ношѣнааго ради посѣпа  
ниа ємоу на возѣ допроводити и до монастыра  
єго. и како възѣхъ идъи пѣтьмь, и вози єго.  
видѣхъ и въ такои одежи соущааго и мѣнѣхъ,  
како єдинъ ѿ оубогъхъ єсть, гла ємоу: чьрнори  
зъче, се во тѣ по всѧ дни порозднѣ єси азъ  
же, труднѣ сын, се не могу на кони ѣхати, нъ  
сице сътворивѣ: да азъ ти лагоу на возѣ, тѣ  
же, мѣи на кони ѣхати, [всади на конь]  
тоже вѣженъи, съ всѧкѣмъ съмѣреніємъ вѣставъ,  
сѣде на кони, а оному же легъшю на возѣ и  
идѣше пѣтьмь радоунаѣ и слава вѣа, и єгда



же въздрѣмаше сѧ, тѣгда же съсѣдѣ текѣ. идѣаше  
 въскран конѧ, дондеже трѹдѣашесѧ ти тако па-  
 кы на конѣ въсѣдѣше. часто же оуже зорѧмъ възходѣ-  
 шемъ и вельможамъ ѣдоушемъ къ кнѧзю и издѣлѣна  
 познавъше вѣженѧго и съсѣдѣше съ конѣ покланѧ-  
 ахоу сѧ оубо вѣженоуоумоу оцю нашему Феодосію.  
 тѣгда же глагола отрокоу: се оуже, чадо, свѣтъ  
 єсть; вѣсѣди на конѣ свои! онъ же видѣвъ, єже  
 тако вси покланѧахоути сѧ ему, и оужасе сѧ  
 въ оумѣ и трепеть си възста и вѣсѣде на конѣ,  
 ти тако понде пѹтьмѣ, а прѣподобноуоумоу Фе-  
 одосію на возѣ сѣдѧщю вси же болѧре сърѣтъше  
 покланѧахоу сѧ ему і тѣче дошѣдѧшю ему мана-  
 стѣру. и се ишедѣше вѣсѧ вратѧ поклонишасѧ  
 ему до земли. тоже отрокъ болѧи оужасе сѧ  
 помышлѧвъ въ себе, кто съ єсть, єже тако вси  
 покланѧють сѧ ему; и ємѣи-и за роукоу вѣведе  
 и въ трапезѧицю, тѣче повелѣ ему дати ѣсти  
 и пити, єлико хошетъ, єще же и коунами тому  
 давъ отъпусти и. си же съповѣда самъ вратѧ  
 повозѧникъ тѣ, а вѣженоуоумоу о сѧмъ никому  
 же не явивѣшю...

[Відносини Теодозія до князів] Феодосію, па-  
 соущю стадо своє съ всякимъ бл҃гоцѣстиємъ и  
 чистотою и еше же и житіє своє съ въздѣржаніємъ  
 и подвигомъ исправляющю. бѣсть въ то вѣрѣмъ сѣмѣ-  
 теніє нѣкако ѿ вселюкавааго врага въ трихъ кня-  
 зьхъ, братии сущемъ по плѣти, какоже двѣма брань  
 сѣтворити на єдиноаго старѣшааго си брата, хѣ-  
 лювца, иже по истинѣ бѣлювца, Изаслава. Тоже  
 тако тѣ прогнанъ бѣсть ѿ града стольнааго  
 и онѣма пришдѣшема въ градъ тѣ посылаєта же  
 по бл҃женааго оца нашего Феодосіа, бѣдаща того  
 прити къ тѣмъ на овѣдъ и причетатиса неправды  
 нѣмъ томъ сѣвѣтѣ. то же, иже въ исполнѣнѣ дѣла  
 сѣго, прѣподобныи же Феодосіи разумѣвъ, еже не-  
 правды соуще изгнаніє, еже о хѣлювци, гл҃єтъ  
 посланому, како не имамъ ити на трапезу вельза-  
 велиноу и причаститиса брашна того, исплнь  
 соуща крѣви и оубииства. и ина же многа оукори-  
 зньна гл҃авъ ѿпусти того рекши, како да възвѣ-  
 стиши вса си пославъшимъ та. нѣ оваче она,  
 аще и слышаста си, нѣ не възмогоста прогнѣва-  
 тиса на нь, видаста бо правды соуща челоука

бѣжи. ни пакы же послоушаста того, нѣ оустрымиста  
 са на прогнание врата своего, иже ѿ всея тоя  
 области отъгнаста того, и тако възвратиста са въ  
 спать. и единому сѣдѣшу на столѣ томъ брата и  
 оца своего, другому же възвративѣшу са въ об-  
 ласть свою. тѣгда же оць нашъ ѿеѡдоси, напѣл-  
 нивъ са стѣго дѣа, начатъ того обличати, яко не-  
 правдѣно сътворивѣша и не по закону сѣдѣша на сто-  
 лѣ томъ, и яко оца си и брата старѣишаго прогнавѣ-  
 ша. тоже тако обличаше того, овѣгда епистолию пи-  
 ша, посѣлааше тому, овѣгда же вельможамъ его при-  
 ходѣщемъ къ нему обличааше того ѡ неправдѣнѣмъ  
 прогнаніи врата, велѣ тѣмъ повѣдати тому, се же и  
 послѣ же въписа къ нему епистолию велику зѣло об-  
 личаѣа того и гла: гла крове врата твоего въпиетъ  
 на тѣ къ бѣоу, яко ѿвелеѣа на Кайна, и инѣхъ мно-  
 гѣхъ дрѣвѣннихъ гонитель, и оубоиникъ, и братонена-  
 видникъ, привода и причѣтами тому въса, еже ѡ немъ  
 оуказавъ, и тако въписа вѣ, посѣла. и яко тѣ прочѣте епи-  
 столию тѣ, разгнѣѣса зѣло, и яко лѣвъ рикнуѣвъ на правѣ-  
 днаго. и оудари тою ѡ землю; и яко же отътолѣ промѣче-  
 са вѣсть, еже на поточениѣ ѡсоуженоу вѣти блаженому.

# 4. 3і списка „Златоструѣя“ з XII в.

## Про монастырьске життѣ [із 58 слова]

Ѡ вѣдобахъ и Ѡ нищихъ, и како въ монастырѣхъ живоуть.

По истинѣ монастыри соуть домовѣ жельнии, тоу бо ѡстры и аригъ и попелъ, идеже єдиньство... Аще бо днь или дрюгъи прѣвоудеши, тогда паче разоумѣеши сласть житиѣ ихъ... Я намъ зѣюще, и чешюще са, и храплющемъ, и съ проста възнакомъ лежашемъ, и многы помышляюще прѣлести и дрюгоници во вѣсоу ношъ о томъ мзислаше прѣпровожають и єгда начынетъ хотѣти свѣноути, тѣгда же оусноуть. и єгда мзи начынемъ дѣлати, тѣгда они гдѣ творять покою; свѣноуваше же кѣждо насъ подоруа си зоветь, и свѣвшаваемъ о коупѣ, и на тѣрѣ течемъ, и прѣдъ князи станемъ, и трепешемъ, и боимъ са, а дрюзѣи на позорѣ текоуть, а дрюзѣи на строи свои тшаться. соуть же пакы ини члѣци, и свѣнетъ, и потекоуть, да кѣде пити овращють, ни кѣ црѣви не ходивъше чрѣвоу бо рабѣють, а не боу, а они не тако... мирѣции оубо и дньнико съпатъ, а они и ношью вѣдаютъ... вѣчерю же пакы доспѣвъшю ови въ ванѣ и на покою тѣшаться, а они троудѣи своѣ прощѣше, ти тѣгда на трапезѣ садють, не многъ рабъ възымающе, ни ришють по двороу, ни плащююще, нѣ єдинъ вѣжаръ овѣшь братиѣи, ни вѣрениѣ многоцѣннааго прѣди полагающе, ни скварамъ радующе са, нѣ ови хлѣвъ ти соль, ови же масла прилимавъше; дрюзѣи же, єлико же ихъ єсть воленадино, то и зелница си приѣмлюще и сочива; таче мало посѣдѣвъше паче матѣями есе заклаючиша, почивають кѣждо ихъ на лѣсахъ сътворениихъ на покои тѣчию, а не на пищю. нѣсть тоу страха рабина, ни єсть матежа женьскааго, ни єсть матежа дѣтьскааго, нѣсть ковьчерьъ множьства, ни ризъ полаганиѣ многааго, ни злата, ни сребра, ни ризьница, ни иного такоаго ничьсоже...



# 4. ІЗ ВІДЕНСЬКОГО АНТОЛОГІОНА [Октоїха, инакше: Codex Han- kensteinianus]

## МОЛИТВА.

МОЛИТВА КЪ ГОСПОДОУ БОГОУ НАШЕМУ НА ОТОГНА-  
НЬЕ ВСАКОГО ЗЛА І ВСѢХЪ ДУХЪ НЕПРИЯЗНИНѢХЪ, ПА-  
КОСТАЩИХЪ ОУ ДЕНЬ ИЛИ ВЪ НОЩЬ, ИЛИ ВЪ ЛУНЦУ НОВУ,  
ЇЛИ ВЪ ВѢТХУ. АЩЕ КТО ХОЩЕТЬ ПРИЗЫВАТИ СИ ІМЕНА  
БОЖЬА СЪ ВѢРОЮ, І ДА ВУДЕТЬ ЧИСТЪ ПО ТРИ ДНІ  
ОТЪ ВСАКОА СЯВЕРНЫ, І ЯКО ПОМОЛІВ СЯ МОЛИТ-  
ВОЮ СЕЮ КЪ БОГОУ И ПО ТОМУ ПРОБѢУДЕТЬ ЧИСТЪ  
Ї ДНИ; І БОГЪ ДАСТЬ ЕМОУ, ЕГОЖЕ ПРОСІТЬ, І СХРАНИТЬ  
И НЕВІДИМО ОВЪ ВСАКОГО ЗЛА І НАПАСТИ, АМИНЬ.

ГОСПОДИ, ВЛАГОСЛОВИ, ОТЧЕ. ВЪЗНЕСАЮ ХОТІ МО-  
СА, ПОМІНАЮ ПРОСЬБЫ МОЕА, І ПОЗНАЮ ГРѢХЪ МОИ  
ПРОБѢДЪ СПАСИТЕЛЕМЪ МОИМЪ БОГОМЪ, И СКРУШУ МЫ-  
СЛІ МОА ПРОБѢДЪ БОГОМЪ, ІЩЮ МОЛИТВЫ, ПРИМИЛЮ  
СА ВЪ МОЛИТВАХЪ МОИХЪ КЪ БОГУ МИЛОСТИВОМУ И  
ЩЕДРОМУ. КТО МОЖЕТЬ ИЗЪГЛАГОЛАТИ ХРАБОВРѢСТВО  
БОЖЬЕ, КТО МОЖЕТЬ НЕПРАВИТИ СТРАХИ ТВОА, ГОС-  
ДУЩЕЙ ПАМЯТНИК І ВСІ ДАЛЬШІ — З XII. АБО XIII. ВѢКУ.

ПОДІ? И ДЕСНИЦА ТВОЯ РАСПРОСТЕРЛА .Ѣ. ОВИЛИ І И .Ѣ. НЕБЕСЬ  
 СЪ ВЪШЕ, І ВЪЗДВІГЛЪ ЕСІ КЪ ВЪСОТѢ, АЖЕ НѢСТЬ КОН-  
 ЦА; І СЪ ВЪСОТЫ ѿ ВСѢХЪ ВЪЗНЕСЕНЪ ПРІСТОЛЪ СЛАВЫ  
 ТВОЯ. И КТО МОЖЕТЪ СЪВРОТИТИ СЛЫШАНЫ ХВАЛЫ ТВО-  
 Я, ЯКЕ СОЗДАЛЪ ЕСІ .Ѣ. ЗЪМЛЪ И .Ѣ. ОВИЛИ СПОДОВИ?  
 ОУСТАВІЛЪ ЕСІ ЗЕМЛЮ НИ НА ЧѢМЪЖЕ, ЕЖЕ СТРАШЕНЪ ЕСІ І  
 СІЛЕНЪ... І ОТКРЫВАЕШИ ГЛУВИНУ ОТЪ ТМЪ, И ВСА ТАІ-  
 НАА КЪ ТОВѢ ОТКРЫТА СУТЬ ОУ ГЛАГОЛѢ ТВОѢМЪІ ВЪ  
 ДЫХАНЬЮ НОЗДРЮ ТВОЕЮ. І СЪВРОИЛЪ ЕСІ НЕБЕСА И  
 ВСѢ ПОЛЫ НЕВЕСНЫЯ; І ВСѢ МЫСЛІ ЧЛОВѢЧЬСКИЯ  
 НАПИСАНЪ СУТЬ ПРѢДЪ ТОВОЮ, І НИ ЁДИНЪ ГЛАГОЛЪ  
 ОУТЧЕНЪ ѿ ТЕБЕ...

... ХВАЛѢТЕ ІМА БОЖЬЕ, ИЖЕ СИЛНО ИМА ЕГО САМОГО;  
 ЯКО ТО РЕЧЕ, І БУДЕТЬ; ВОНЪ ЗАПОВѢДЕ І СТАНЕ-  
 ТСА. БЛАГОСЛОВЕНЪ БОГЪ НА ВѢК[Ѣ], ГОСПОДЬ БОГЪ НАШЪ,  
 БОГЪ ЕДИНЪ. ПОДЪДЕРЖ[И]ТЬ БОГЪ ВСА НИЗЪПАДАЮЩАА,  
 ОУЗВОДИТЬ ГОСПОДЬ ВСА НІЗЪВЕРЖЕНІЯ; БЛІЗЪ ГОС-  
 ПОДЬ ВСѢМЪ ПРИЗЫВАЮЩИМЪ ЕГО ПРАВДОЮ, БЛІЗЪ ГО-  
 СПОДЬ СКОУШЕНІХЪ СЕРОДЦЕМЪ, И СНИЖАЮЩІХЪ ДУ-  
 ХОМЪ СПАСЕТЪ; ІЗ[Б]АВИТЬ ГОСПОДЬ ДУШЮ РАВЪ СВО-  
 ІХЪ; НЕ ПОСТЫДАТ СЯ ВСІ ВПОВАЮЩІ НА НЬ. СЕ  
 ЕСТЬ ІМА ЕГО ОДОНАІ НА ВѢКИ.

## КОНДАК, глас 5.

129

Живоначалною дланию оумеръшаго ѿ темныхъ  
мѣстъ яко живодавца въскрѣсившаго вѣсѣхъ Хри-  
ста бога, и тридневно изъ гроба въскрѣсившаго  
въспоймо: ты еси вѣсѣхъ насъ воскресение и жи-  
вотѣ, боже всесамыйскіихъ.

## 3 ПОСХОДНЬОЇ [СТЕПЕННОЇ, ἀναβαθμός] ПІСНІ.

листок  $8\frac{1}{9}a$

Помилуй насъ, сгрѣшившихъ  
ти много на всякъ часъ,  
Христе мѡї, даж ми образъ  
прѣже кѡнца покаати си  
к тебе...

Аще не господь бы былъ въ  
насъ, кто доволенъ цѣль сум-  
ненъ быти ѿ врага купно  
чловѣкоубица?..

Зубѣмъ ихъ не прѣдажъ,  
спасе, своего раба, лво-  
вомъ образомъ на ма по-  
двизающимъ са иво врази  
мѡї...

листок  $16\frac{1}{12}a$

Помилуй насъ, сгрѣшившихъ  
ти много, о, Христе мѡї, на  
всякъ часъ, даи же ми образъ  
прѣже кѡнца покаати ми  
са к тебе...

Аще не господь былъ бы в  
насъ, то кто доволенъ цѣль сум-  
ненъ быти ѿ врага купно  
чловѣковвица?..

Зубѣмъ ихъ не прѣдаї же,  
спасе, своего раба, лво-  
вымъ образомъ на ма по-  
двизающа са иво врази  
мѡи...

Надѣющеі сѧ на господа Надѣюще сѧ на господа  
вподовіша сѧ горѣ свѣтѣі, вподовиша сѧ горѣ свѣтѣі,  
иже нікако же подвѣжат иже никакоже подвѣжат  
сѧ напастьмі вражьими сѧ напастьми вражьими...

## З посланіа Апостола Павла до Жидів.

II, 6-8.

6. Засвѣдательствова же кде єтеръ глагола: что  
єсть чловѣко, како помниши и, ли сынъ чловѣчскъ,  
како постѣша єго? 7. оумнилъ єси малѣмъ чинѣмъ ѿ  
ангелѣ; славою и чєстїю вѣнчалъ-и єси, и поста-  
вилъ-и єси надъ дѣлы роукоу твоєю; 8. вса поко-  
рилъ єси подъ ногама єго.

## 5. Із „С[и]наксаря“

1. Мѣсяць сентябрь,  
рекомъи рюенъ

[имать дѣни. ѿ. дѣнь имать  
час. ѿ. а ношь .ѿ.]

ѿ. память єтого ѿца семена.

ѿ. вѣздвѣжѣнне чьстнаго

крѣста

ѿ. єтого муч. Нікѣиты

ѿ. єтого муч. Евфимѣ

ѿ. стѣхъ. ѿ. дѣвъ Вѣрѣ,

Любве, Надежѣ

ѿ. єтого мученицѣ Ефро-  
сїньѣ.

ѿ. березні, 20 дня-Никѣиты



2. Мѣсяць октябрь, ре

комзії листопад

а. сѣго апостола Онанѣ

б. сѣго Кѣпріана і Оустинѣ

г. свашеномуч. Дѣнисѣ

д. сѣго мученицѣ Мамелхѣ<sup>1)</sup>

л. сѣго муч. Евлампѣ и  
Евлампѣ

ис. сѣго муч. Логзіна

кс. сѣго і великаго муч.  
Дмитрія

3. Мѣсяць ноябрь, ре

комзії груден

а. оустѣнѣ сѣго безмезд  
ніку Кіузмѣ і Демьяна.

б. сѣго муч. Анкундина<sup>2)</sup>  
і Пигасѣ

г. муч. Акезомѣ<sup>3)</sup>

д. памать прѣподобноѣ<sup>4)</sup>  
Мотровѣ

іа. ст. Віктѣнтѣ

<sup>1)</sup> гр. Μαμελχη, лат. Mamelchta

<sup>2)</sup> " Ἀκίνδυτος, лат. Acindynus

<sup>3)</sup> " Ἀκίψιδος, лат. Acepsimus

<sup>4)</sup> " Ματρώνα, " Matronona

<sup>1)</sup> гр. Ἀμφιλοχίος, лат. Amphilocheus

<sup>2)</sup> " Ἀβακούμ, лат. Abachum

<sup>3)</sup> " Σιλβέστρος, " Silvester

<sup>4)</sup> " Ἑρμιλάος, лат. Hermilus

іа. сѣго ѿца нашего Івана

к. памать ѿца Амфілохѣ<sup>1)</sup>

ке. сѣеномуч. Климанта

4. Мѣсяць декабрь, ре

комзії студензин

б. сѣго прѣка Амбакума<sup>2)</sup>

г. памать ѿца нашего Ніколзі

д. памать ѿца нашего Амвросѣ

і. ст. муч. Евграфѣ

іа. памать ѿца нашего Данила

сі. сѣго муч. Онанѣ,

Озарѣ

ка. сѣго муч. Оулианѣ

ке. сѣго муч. Настасѣ

ка. сѣго муч. Евгинѣ

5. Мѣсяць генварь, ре

комзії просинець

б. памать ѿца нашего Се<sup>3)</sup>  
лестра<sup>4)</sup>

іп. ст. муч. Ерміла<sup>4)</sup>

.кв. сѣго а҃пла Тимофеѣа  
 .кд. памать прѣподобноѣ  
 зени римлянѣнѣ  
 .кн. памать ѡца нашего Еф<sup>а</sup>  
 рѣма  
 .ла. сѣою чудотѣшрицю Ку<sup>а</sup>  
 ра и Івана

6. Мѣсѣць февраль,  
 рекомѣи сѣчен  
 .в. срътѣнне Гдѣа нашего  
 Ісуса Христа  
 .е. сѣоѣ мученицѣ Огафѣ<sup>а</sup>  
 .з. сѣого муч. Парфѣнѣа  
 епископа<sup>а</sup>  
 .іг. памать ѡца нашего Мартинѣ  
 ана  
 .ід. памать ѡца нашего Ав<sup>а</sup>  
 гѣнѣа  
 .кз. памать ѡца нашего Пер<sup>а</sup>  
 фюрѣа<sup>а</sup>  
 .кѣ. сѣого муч. Нестера

<sup>а</sup> гр. Ἀγαθή, лат. Agatha

<sup>а</sup> " Παρθένιος, лат. Parthenius

<sup>а</sup> " Πορφυρίος, " Porphyrius

<sup>а</sup> " Εὐτροπίος, " Eutropius

7. Мѣсѣць март, реко<sup>а</sup>  
 мѣи сѣхні.  
 .г. сѣихъ муч. Евтропѣа<sup>а</sup> і Ка<sup>а</sup>  
 леніка  
 .і. сѣою муч. Кѡнѣдрата і  
 Купряна  
 .іг. памать сѣого Олѣзѣа чло<sup>а</sup>  
 вѣка  
 .ке. благовѣщенне прнсѣаѣѣ  
 богородицѣ  
 .кз. сѣорѣ архангела Гаврила  
 .кѣ. памать Окаяна епископа

8. Мѣсѣць април, рекомѣи  
 березозѣлѣ  
 .д. памать ѡца нашего Еси<sup>а</sup>  
 фа, тѣшрица канѣном  
 .д. страсть сѣого Евѣсѣхѣа<sup>а</sup>  
 .ід. сѣеномуч. Антіѣа епископа  
 .ке. сѣого а҃пла еѣангеліста  
 Марка

9. Мѣсѣць маі, рекомѣи  
 травенѣ

.а. сѣого пророка Еремѣа<sup>а</sup>

<sup>а</sup> гр. Εὐψυχίος, лат. Eupsychius

<sup>а</sup> " Ηρεμίας, " Eremias

.Ѣ. Оуспѣнне ѿца нашего Яфа-  
насъ; въ тѣжъ днь перенесѣ-  
нне сѣю муч. Бориса и Глѣба  
.Ѥ. сѣоѣ мученицѣ Оринѣ  
.Ѧ. память Нѣва многостра-  
стнаго

.Ѧ. сѣога прѣка Исаіа; въ  
тѣжъ днь перенесѣнне сѣо  
і ѿца Николы

.іп. сѣоѣ мученицѣ Лукырьѣ<sup>3)</sup>

.іа. сѣога муч. Сидора

.іи. сѣога муч. Федота<sup>2)</sup>

.іа. память влагодѣстива-  
го цѣсара Костан[т]ина і  
матере егѡ Оленѣ

.іе. трѣтѣе оворѣтѣнне гла-  
вѣ Івана прѣдѣтечѣ

.іѡ. сѣога ѿца Олександра

10. Мѣсѣць іюнь, рекомѣи  
изѡкѣ

.а. страсть сѣога Оустина

.и. перенесѣнне мощемѣ Федора  
стратилата

.іа. сѣою аплѡ Валѣфромѣ<sup>1)</sup>  
и Варнавы

.іѡ. память ѿца Онѡфрѣа егѡп-  
таніна

.іп. сѣоѣ мученицѣ Акѡлины

.іѡ. память ѿца нашего Тѡхона

.іѡ. сѣога муч. Манѡила

.іѡ. сѣеномуч. Мефедѣа<sup>2)</sup>

.іа. сѣога муч. Оульѡна

.іѡ. память ѿца Давыда

11. Мѣсѣць июл, рекомѣи  
червен.

.іп. сѣога муч. Ованѣкѡнфа<sup>3)</sup>

.а. память ѿца нашего Анѡдрѣа

.іе. сѣою муч. Иѡріа і Вліты<sup>4)</sup>

.іа. память прѣподѡвноѣ Ма-  
рьѣ Магдолины

.іа. сѣоѣ мученицѣ Хрѣстинѣ;

въ тѣжъ днь сѣою муч. Бори-  
са и Глѣба

.іѡ. сѣѣхѣ муч. Ермолѣи и Ерміппа

.іи. сѣога мученика Каленика

<sup>1)</sup> гр. Βαρθολομαῖος, лат. Bartholomaeus

<sup>2)</sup> " Μεθόδιος, лат. Methodius

<sup>3)</sup> " Ὑακύνθος, лат. Hyacinthus

<sup>4)</sup> " Ἰουλίττη, лат. Iulitta, пѣд 31-Оулитѣ

<sup>1)</sup> Γλυκερία, лат. Glyceria

<sup>2)</sup> Θεόδοτος, " Theodotus

134 12. Мѣсяць август, реко  
мыи зарев  
Д. сѣтого муч. Елеоѡфѣрьа<sup>1)</sup>  
Е. сѣтого мученика Евсеѣгнѣа<sup>2)</sup>  
И. сѣтого прѣрка Самѡила  
Ид. сѣтого муч. Еутиха<sup>1)</sup>  
Из. сѣтою муч. Аньдрияна и Ната  
льѣ  
А память положѣна въ рацѣ  
чѣстнаго помяса присвѣтоѡ бѡго  
родницѣ.  
1) гр. Ελευθεριος, лат. Eleutherius  
2) " Εὐσεβιος, лат. Eusebius  
1) пути. ев. бѣтихѣа, гр. Βετιχης  
2) гр. Ανδριανος, лат. Andrianus

## 5. 3 ВУЧАЦЬКОЇ ЄВАНГЕЛІЇ.

### 3 ЄВАНГЕЛІА Матѣя

xxviii, 62-66.

62. Бѣ оутрии же днѣ, неже несть по пѣтъцѣ, събраша  
сѣ архиерѣви и фарисѣи къ Пилатоу 63. глѡще: Г[и], по  
манѡухомъ, нако лѣстець онъ речѣ єдиначе и неще живѣ  
сѣи: по трѣхъ днѣхъ вѣстанѡу. 64. повели оубо за  
твердити грѡвъ до третиаго дне, негда како при  
шедъше оученици него ношью, оукрадѡти-и и рекутъ лю  
демъ: вѣста ѡ мертвѣхъ и бѡудеть послѣдняя  
лѣсть горьши первѣа. 65. рече же имъ Пилатъ: има  
те съборъ [лю]диі многа, идѣте, оутвердите, нако же  
вѣсте. 66. они же шедъше затвердиша грѡвъ, запѣ

1) Дописка на 19. листку з хв. вѣку: а сѣ а. пѣ андрѣшко мѡушатичь, придалъ  
єсти прѣтѡи къ мѣстирж городишъ изъ ѡчинъи своѣа, изъ сѣаца, колодѣ  
пшеницѣ сокалѣской, колодѣ жита сокалѣскѣа, а колодѣ сѣаца сокалѣскѣа. а  
єли кто, или дѣтї мой, не вѣдѣдѣть, алы бо ближніи мои-сѡудѣа имъ бѣ.



чатавъше камѣнь при сворѣ людии много, ꙗже глѣтъ  
са: съ коустодиною.

### XXII, 9-14.

9. [Идѣте на исходища, поутти, и неллицѣхъ] аще обраще-  
те, призовѣте на бракъ. 10. И ишедъше раби ти на поутъ  
събраща вса, нелико обрѣтоша, злына же и добрына и  
исполниша бракъ възлежащихъ. 11. Въшедъ же црь  
видѣтъ възлежащихъ, видѣ тоу члвкъ неовлѣченъ  
въ одежю брачноую, 12. и гла кмоу: друже, како  
въниде сѣмо не имѣи одежа брачныя? онъ же  
оумолче. 13. тогда рече црь слугамъ: свѣзавъше  
кмоу роуцѣ и нозѣ възмѣте и и въверзѣте и въ тму  
вънѣшнюю: ту будетъ плачь и скръжетъ зовомъ.  
14. Мнози бо соуть званни, мало же избраныхъ.

## 3 евангеліа пѹки.

### XXII, 34-39.

34. Глѹ ти, Петре: не възгласить коуръ днь, трикра-  
ты ѿвержеши са мене. 35. ꙗгда же послахъ вы безъ  
благалища, и беспиры, и бесапоръ, ꙗгда что лишени вы  
сте? они же рекоша: ничоже. 36. рече же имъ ісѹсъ:

ѧ = безъ спиры, безъ сапоръ.

нѣ нѣнѣ иже имать влагалище, да възметъ, такоже и  
спироу; а иже не имать, да продасть ризоу свою и коу-  
пить ножь. 37. гл҃ю во вамъ, яко ꙗкоже ꙗкоже писанию се-  
моу подобають скончати сѧ о мѣнѣ: ꙗкоже и съ ве-  
законными вѣмѣню сѧ: иво ꙗкоже о мѣнѣ, кончиноу  
имать. 38. они же рекоша: гл҃ди: се ножа сѧ двѣ. іс҃ъ  
же рече: довольно ꙗсть. 39. и ишедъ иде по обычаю  
своемоу въ гороу елевонскоую, по нѣмъ же идоша  
оученици его.

## 3 евангеліа Марка

IV, 1-9.

1. Бѣ оное<sup>ѣ</sup> начатъ іс҃ъ оучити при мори: и собра сѧ  
к нему народъ много, яко самому възвѣзъшу въ  
корабль сѣдѣти въ мори; и весь народъ при мори вѣ-  
ше на земли. 2. и оучаше на въ притѣчахъ много, и  
глаголюаше имъ въ оучении своемъ: 3. слышите, се изиде  
сѣи сѣяти. 4. и вѣ сѣющею ему ово паде на  
пути, и птица позоваше ꙗ. 5. а другое паде на ка-  
мени, и идеже не вѣше земля многы: и авиѣ проза-  
ве и неимѣнина дѣла гл҃оувинны земли, 6. слнцю же  
въшедъшу и погорѣ и неимѣнина дѣла корѣнина

посѣше. 7. а дру҃гоѣ паде въ тернии, и изиде тернииѣ  
и задави ю, и плода не въдасть. 8. а дру҃гоѣ паде  
на земли доврѣ: и даѣше плодъ въсходаи, растѣи,  
и приплоди трѣми десѣтѣ, и шестью десѣтѣ, и съ-  
томъ: 9. ти глѣше имѣ: имѣѣи оуши слышати, да  
слышитъ.

#### V, 24-28.

24. Въ оно [время] идаше по Ісѣѣ народъ многъ и  
гнетѣхѣ оути-и. 25. и жена дру҃гана, соуши въ исто-  
чѣнии крѣви, лѣтѣ двѣ на дѣсѣте, 26 и, много  
приемѣши ѿ многъ врачевъ, издаѣавѣши ѿ себе  
все и ничто же оуспѣвѣши, нѣ паче на горьшенѣ  
пришедѣши: 27. и слышавѣши о Ісѣѣ, пришедѣши въ на-  
родъ съзѣди, прикосну сѣ ризѣ ѣго, 28. глѣше въ  
въ себе, аще [прикосну сѣ ризамъ ѣго спасена буду].

#### IV, 16-17.

Мѣъ септѣ[врѣ], рекомѣи рюинѣ; начатокъ ново-  
моу лѣтоу, еѣѣ ѿ лоуки. Въ онѣ 16. въниде Ісѣ въ  
назарѣфѣ, въ нѣмѣ же бѣ въспитанѣ; и въниде, по  
обѣчаю, въ дѣнь соуботѣнѣи въ сонѣмище и въста  
чистѣ. 17. И въдаша ѣмоу книги исѣиѣ прѣрка: и,

## 6. ІЗ ПАКРІВСЬКИХ ЛИСТКІВ.

### 3 євангелія Марка

III, 20-27

20. [И прїиде] Ісѹ въ домъ: и собраша сѧ народи,  
 како не можи имъ ни хлѣба бѣсти 21. и слышавше же,  
 иже вахоуť оу него, изидоша ѧтъ и глахоу во, како  
 нѣистовъ єсть. 22. и книжници же, ѿ Иерѡлма  
 съшедше глахоу, како велезаоуľ имать, како влѣкоу  
 бѣсовьскымы изгонить бѣсы. 23. и призвавъ ѧ  
 притѣчами глаше имъ, како можетъ сотона сотоу  
 ноу издрнати, 24. и аще црѣство на сѧ раздѣлить  
 сѧ, не можетъ стати црѣст[во] то, 25. и аще домъ  
 самъ сѧ раздѣлить, не можетъ стати домъ тѣ;  
 26. и аще сотона вѣсталъ на сѧ єсть и раздѣ-  
 лилъ сѧ єсть, не можетъ стати, дондеже конецъ  
 имать. 27. никтоже не можетъ съсоуды крѣпькаго  
 вшедъ въ домъ єго разъгравити, аще не первѣне

→ Кінець рукопису вучаць. євангеліі.



## ЗЪЪРИВКІВ ГОРОДИСЬКОЇ ЄВАНГЕЛІЇ.

### З ЄВАНГЕЛІА МАТЕА

VI, 8-13<sup>1)</sup>

8. НЕ] ПОДОВИТЕ СЯ ОУВО ИМЪ, ВѢСТЬ ВО ОЦЬ ВАШЬ, ИХ  
ЖЕ ТРЕБОУЕТЬ<sup>2)</sup>, ПРѢ[ЖЕ] ПРОШѢННА ВАШАГО. 9. ТАКО ОУВО  
МО[ЛИТЕ СЯ ВЪ]: ОЦЕ НАШЬ, ИЖЕ ЕСИ НА НБѢХЪ, ДА СТЬ  
СА ИМА ТВОЕ, 10. ДА ПРИДЕТЬ ЦРѢЦТ[ВИЕ] ТВОЕ, ДА ВУ  
[Д]ЕТЬ ВОЛА ТВОЮ, АКО [Н]А НБѢХЪ, ТАКА И НА ЗЕМЛИ.  
11. [Х]ЛѢВЪ НА НАСТАВШАГО ДНѢ ДАЖЕ<sup>3)</sup> ДНѢ, 12. И ОСТА  
ВИ НАМЪ ДОЛГЫ НАША, АКО ЖЕ МЫ ОСТАВЛЯЕМЪ  
ДОЛГЪ ДОЛЖ[НИКОМЪ НАШИМЪ]...

---

<sup>1)</sup> ПОР. АРХАН. ЄВАНГ. СТ. 88.

<sup>2)</sup> = ТРЕБОУЮТЕ    <sup>3)</sup> = ДАЖЬ

## ХІІІ. ВІК.

### 1. Із повчіння черця зарувської печери.

Отъ грѣшного Гесаргiя, черноризца  
зарувскына пецiерзи, повчѣнiе къ  
дѣховному чаду.

Се пишу къ те[бѣ], чадо моє оузыювленоє ѿ гѣи,  
елма же оусхотѣлъ єси дѣю свою сѣти, створиъ  
мѣ єси, оуѣгаго старца, вожа оуности твоєа, то  
помани, како влѣка, творецъ нѣбу и земли, сынъ творецъ,  
ѿбразъ собою всѣмъ дана, пришедъ ѿ толикоу вла-  
сти до нижнихъ насъ, нѣ оусхотѣ. поклонити сѣ-  
цѣрю, самъ сынъ цѣрь цѣремъ, ни иному властелину, вла-  
дѣка сынъ влѣкамъ, ни философомъ, ни красными  
лицы ні любымымъ<sup>1)</sup> си — но слѣшавъ<sup>2)</sup> ѿ старци

1) — любымымъ    2) = слѣшавъ

ѣдиномъ, страннѣ, оувозѣ, и алчѣмъ заморыши сѧ, назѣ,  
портъ носѧща ризныи до колѣну, и всѧческыи оуморѣ-  
ша сѧ самовольствомъ, и тому пришедъ поклони нѣчи-  
тцю главу свою—глава си вѣѣхъ, образъ вамъ да-  
на, да не и мѣи прѣзрѣвъше нищелюбивыи мѣи, об-  
нищавша Хѣ ради, пути правѧща Хѣи, оузыиѣмъ  
блѣгъ, и чѣи, и оучитель погодивъ намъ.

Тѣи же, чадо мое сладкоѣ, аще точно спсѣния  
ищѣши, а нѣ иного никоего же славохотина, то и мимо  
моею грѣбость нѣиши оучительна иного си; моя во-  
ти грѣбость доволна ѣсть сказати, имже спсѣши  
сѧ, аще схраниши, ѣлико же ти реку, аще ѣи вѣсѣ  
выишии сѧ, и прѣзра ма начнеши искати, ино любѣ  
знати лицѣмъ оучителя, то аще иного грѣха нѣ  
створиши, то и то ти прѣзорьствѣ гонити начнѣтъ  
на погивѣль дѣи, нѣи си храни, чадо мое сладкоѣ:  
поминси присно смръть лютую, напрасньство ѣи, како  
многои въскорѣ въсхъиѧнѣтъ не дадуши ни по нѣи еди-  
ного словѣсе издрѣши потомже, токомъ, что не стра-  
шноѣ ли то сѣдиѣ, и мѣи различныи, люты, бес-  
кончѣи, оуготованѣи дѣиаволу и творѧщимъ волю  
ѣго, и ѣже поношѣниѣ грѣшникомъ и похощѣниѣ

прѣдѣ англы и члѣвкы, и оуготованыа блѣтѣна, и прѣ-  
 столѣ славѣ и вѣнцы на невѣстѣхъ праведникомъ, но  
 присно имѣи си на думѣ, сими присно поучаюса<sup>†</sup> въсе-  
 ли страхъ бѣи въ сѣдци си, и любовь великую, ꙗже к не-  
 му окрашаюса паче злата и сѣвѣра, и камене драгаго  
 смѣрѣниемъ добрымъ своимъ, паче и паче милостына,  
 помаганіи нишимъ, заступникъ бѣди: сиротамъ и вѣдови-  
 цамъ, любовь имѣи ко всемъ равнѣ, дружна тайны хра-  
 ни, клеветаныа же зѣло оубѣгаи, клеветы храниса, за-  
 висти нѣ имѣа, чюжихъ доворотъ нѣ съгладан, да не  
 оусхоуши имъ; смѣха вѣгаи лихаго, скомороха, и сла-  
 то чѣхара, и гудца, и свирца нѣ оуведи: оу домъ свои  
 глума ради-погансько во то єсть, а не крѣстьяньско,  
 да любаи та глумѣныа поганъ єсть, и съ крѣстьяны  
 причастїа нѣ имать, дѣяволи во то сѣтъ, всегда  
 си съ мѣсци, и созваныа, и вѣсѣльна блудьская  
 во то єсть краса и радость вѣсѣвшихъ штокъ, а  
 крѣстьяньскы сѣтъ-гѣсли прѣкраснаа, добродѣлнаа  
 псалтѣра, ꙗже присно должни єсмы веселити-  
 ся къ прѣстому влѣдѣ мѣтвому, Хѣ бѣ нашему: сѣтъ,  
 сѣтъ, сѣтъ єси бѣе, исполнивши нѣво и землю славы тво-  
 єа.

†) замѣсь — поучанса.



ТОТИ ДРАГО ЕСТЬ ВЕСѢЛЫЕ, ТОТИ ПРѢСЛАВНАЯ ЕСТЬ <sup>143</sup>  
ПѢ, СО АНГЕЛЪ ИЪИ СОВКУПЛЯЮЩИ, И ТУ ЖЕ ЧѢ ПОДАНА  
НАМЪ, ГРѢШНИКОМЪ, ТОТИ ПРѢДИВНЫ СУТЬ ГУСЛИ, ВСА  
КОИ ДЪИ ЖИВОТЪ ПОДАЮЩИ И ВЕСѢЛЫЕ, АЩЕЛИ ИЩЕШИ ВЕ  
СѢЛЫЯ, И ВСАКОМЪ ВѢХЪ-ТО ПРИЕМЪ ЖИВОТВОРНЫЯ КЪНИГИ И ПОЧТИ  
СѢХЪ МУЖЬ ПОВѢСТИ, И ОУЧѢНЫЯ, И ДѢЛА, И СѢРА,  
КАЖЕ ПРИИША ЗА ХЪ ВЪ, ПОСТРАДАВШАГО НАСЪ РАДИ  
ГРѢШНЫХЪ-И ОВРАЩЕШИ ВЪ НИХЪ СТАДО ТОЧНЫ ОУТВѢ  
ХЪ, ѿ СѢГО ДЪА ОУСТРОЕНЪИ-КАКО ЖЕ ВО ВЧЕЛЪИ ѿ  
РАЗЛИЧЕНЪ ЦВѢТЕЦЬ НЕСУЩА ОУТРЕМНО НЕРАЗУМНО  
СЛОВО, ОУТРЕМОВЕ СТЕВРАЮЩА СТЫДИВА ДОСТОИНЪ  
МНОЖЕСТВОМЪ КЛѢТОКЪ КРАСНЫХЪ, И ѿ РОСЫ НѢНЪИ  
НАПОЕНЪИ ЦВѢТЦА, И СМОРЦАЮЩА, НА ЖАЛѢХЪ НОСЯЩА,  
НАПОЛНЯЮЩА СЛАСТИ СВОЕЯ-ТОМУ СЛАВА ОУ ВѢКЪИ,  
АМИНЬ.

## ЗАПИС НА КНИЗИ ПОУЧЕНІИ БѢРЕМА БИРИНА. з 1288 р.

СЛАВА ТОВАѢ ГЪ ВЪ СИИ ЧАСЪ. ВЪ ЛѢТО СЕМОЕ ТЪИ  
САЩѢ НАПИСАША СЯ КНИГЪИ СИИ ПРИ ЦѢТВѢ БЪГО  
ВѢРНАГО ЦРЪ ВОЛОДИМѢРА, СЪНА ВАСИЛКОВА, ОУНОУ

ка Романова, волюбивому тивуну его Петрови. да  
 аще приключится кому сына книги прочитати, то  
 первое помани строителя ихъ, написа же сына кни-  
 ги на спѣныѣ свои дѣши и чадомъ своимъ: Лаврѣ-  
 нтьеви, Барбарѣ, да и азъ грѣшныи, худыи Иевъ,  
 ѿверзъ северную свою оуста, похвалю избрани-  
 ка вѣна, списавшаго книги си: за ѿпущѣныѣ его  
 даи ему, гѣи бѣе, здравыѣ, и телеси его ѿ десную  
 тебе, вѣдо, стояти, совокуплену съ праженицею сво-  
 юю и съ чадѣи, и судъ мѣтвѣ оупринати ѿ тебе съ  
 стѣими твоими, приити ихъ, гѣи, во црѣви своемъ,  
 съпаси дѣша ихъ.

Се мое тѣсашѣ оу конечномъ родѣ бѣи мужь,  
 в та лѣта ему же издѣно бѣи оу стѣомъ крѣпѣни  
 Петрѣ, сыи ваше оу та времена тивунъ оу князѣ  
 Володимѣра, и бѣи оу него сѣи именѣ Лаврѣнти, его  
 же оуда оучити стѣимъ книгамъ, наказывашѣ апѣ-  
 кыми заповѣдм[и] на вса часы. самъ же сыи[и]  
 строашеть сына книги с[в]и многомъ тѣшаньемъ,  
 на вса дѣи милуа мастера. о таковыхъ рѣ прѣкѣ:  
 вѣжнии мѣтви до сирѣотѣ, како ти помиловани  
 будутъ на судѣ страшнѣмъ. и пакы Павелъ рѣ  
 и Селунаномъ: вѣгласловени сѣти, иже исполна-

ЮТЬ ПИСАНІЯ СТЬХЪ КНИГЪ, ТИ БО НѢ БУТА ЕНИ  
 БУДУТІ ПРѢДЪ ЩЕМЪ МОИМЪ, ИЖЕ ЕСТЬ НА НБѢХЪ  
 ПОЧИВАЮ НА СЕРАФИМѢХЪ. О ТАКОВЫХЪ БО РЕ  
 ПРРКЪ ДѢДЪ: ПРАВЕДНИКЪ ТАКО ФКНИКЪ ПРО  
 ЦѢТЕ ДА АЩЕ КТО НЕ ПОХВАЛИТЬ С, ТРОИТ[Е]Л  
 СИМЪ КНИГАМЪ, ИМЕНЕМЪ ПЕТРА, БУДИ ЕМУ СНАФЕ  
 МА, ТАКО ЖЕ МОИСТИ РЕ, НЕ ПОХВАЛИВЪ ЕГО ПЕ  
 РЮК ТО ЖЕ ЧТИ СИЯ КНИГЪ, НАПИСА ЕМУ СИЯ  
 КНИГЪ ХУДЫИ, НАДОСТОИНЫИ И МНОГОГРѢШНЫИ,  
 И ЧЕРЕСЪ СЛУ БІЗАКОННЫИ ХУДОЛЪ НЕВЪ, ПАКЪ  
 НАПИСА ПАВЕЛЪ КЪ ТИМОФѢЮ: БУДЬТЕ ТѢРЦИ СЛО  
 БУ И ОУЧИТЕЛИ, МНОГА ЛѢТА КНАЗЮ БОЛОДИМѢРУ,  
 И КНАГИНИ БОЛЪТЪ, И СТРОИТЕЛЮ КНИГАМЪ СИМЪ.

### 3. „ПОУЧЕНІИ ЕФРЕМА СИРИНА“<sup>1)</sup> СВ. ЕФРЕМ НИКЕРТІЕ БОУДНИЦЮ

БѢ НѢКТО НА ЦСТОЦѢ ТУЖЬ ИМЕНЕМЪ ЕФ  
 РѢМЪ, РОДОМЪ СІ СІРИНЪ, СЕ БО ЧЛОВѢКЪ БОЧТИВЪ  
 БѢ, ОГРѢВАЮ СЯ Ш ЪСАКОЮ ВЕЩІ ЗАВІА.  
 БѢСХОТѢ ЖЕ ВИДѢТИ, ЮДЕСКЫИ ГРАДЪ И МОЛЮ  
 ШЕ СЯ Г҃У СИЦЕ ГЛА: ГИ, ІСЕ Х҃Е, СПОДОБИ МЯ ВИ  
 ДѢТИ ГРАДО ТѢ, И ВЪХОДЯЩЮ МИ БОНЬ СПОДОБИ

1) Іа пам'ятки сула написаніа на Волині мі -  
 1271-1268, але де нєз оригінал її не дієлов. Хи ра -  
 смо тільки в і л о р у с ь к у р е д а к ц і ю  
 "поученіа" із р. 1492, де переписувач побіч явних  
 білорусизмів поєвѣлѣ, обрѣтѣ, прѣвѣдохъ замієдъ  
 прѣвѣдохъ, укр. черевів, оцѣелі, заєрив (сая -  
 то, ієс укр. ієзького оригіналу з XIII в.).  
 Трєм підєстєтк, до тут мїєвѣть Ѣ та Ѣ а о  
 га Е . . . хошьть. /лист 28/ зам. хошьть  
 градо градъ, /лист 1/. ложенѣмъ /лист  
 20/ . . . ложенѣмъ . . .

мѧ такого члѣка срѣсти, иже потрѣбно кнѧ-  
 галѣ стѧжитъ сѧ со мною... пришеде въ градъ  
 ѡбита тѣ. по случаю же близъ ѡбители него  
 живаше... блудница. и створишю ему дни мно-  
 гы въ градѣ томъ понужена бѣ ѿ неприязни  
 блудницѣ, каже живаше оу сусѣдѣхъ ему, яко  
 да каривши съблазнить и ѡверзши дверце,  
 каже налагоу мѣжу стѣною него, прѣзрѣ и ви-  
 де стѣ стояща и вареща ядци, и гла к не-  
 му: вѣрен, гдѣ. и възрѣвъ на дверце виде ю  
 прѣзрѣщую и гла неи: гдѣ вѣрѣсловитъ ты она  
 же ѡвѣщавши гла ему: чѣто естъ недоста-  
 токъ яди твоѧ? ѡвѣщавъ же гла неи  
 тоныя камени и мало брныя, да дверце ти  
 заградятъ сѧ, ѡнюду же ты призираеши  
 она же ѡвѣщавше гла ему: понеже сѣ, зглаго-  
 ти, кѣспрѣти ми, азъ леши хошю с тобою, а  
 ты въисокомъ словомъ ѡвѣщавши ми. ѡвѣ-  
 щавъ же рабъ бѣи гла к неѣ: аще хошеши ле-  
 ци со мною, то иде глаю ти прииди, и лажевѣ  
 купи. ѡвѣщавши же блудница гла ему: на-  
 роу ми отвѣсто, и прииду. ѡвѣщавъ же стѣи  
 кѣрѣмъ гла к неѣ: аще хошеши леци со мною,  
 на иномъ мѣстѣ не можеши леци, но посрѣдѣ  
 града. она же ѡвѣщавъши гла к нему: то не  
 стыдливѣ ли сѧ члѣкѣ? ѡвѣщавъ же стѣи  
 кѣрѣмъ рѣ неи: аще члѣкѣ стыдливѣ сѧ, то  
 вѣрѣмъ паче бѣ стыдѣти сѧ подобаетъ ю,  
 поже и бѣмъти сѧ свѣдущаго тайны члѣка,



нѣ тако то<sup>ѣ</sup> естъ хотѣи сѣдѣти всему миру и сѣдѣти комуждо по дѣломъ его. слышавши же блудница покаѣ сѣа ѡ словесѣхъ его, и пришедши припаде к ногамъ его плачущи сѣа и гл҃ши: рабе бѣи, настави мѣа на путь пѣны, како да избѣдѣю ѿ многѣхъ злѣхъ моихъ дѣлань. сѣѣи же ефрѣмъ много наказавъ ю ѿ сѣѣхъ писани и оутвердивъ ю оу покаѣныи оудастъ ю оу монастырь и сѣпе дѣшю еѣа ѿ скверныхъ безаконии еѣа.

## 4. 3 галицкаго евангеліа поповича Бвсєвіа 1283 г. 3 евангеліа Івана 1—17

1. Исконѣ бѣ слово, и слово бѣ ѿ бѣа, и слово бѣ бѣ, 2. сѣ бѣ искони ѿ бѣа. 3. всѣ тѣмь бѣша, и безъ него не бѣи ничсѣ, иже бѣи, 4. в томъ жи-  
вотъ бѣ, и животъ бѣ свѣтъ члѣкомъ, 5. и свѣтъ во тмѣ свѣтитсѣа, и тмѣ его не по-  
стиже 6. и бѣи члѣкѣ<sup>2)</sup> посланъ ѿ бѣа, и мѣа  
иѣмѣу Иѡанъ. 7. сѣ приде въ свѣдѣтельство,  
да свѣдѣтельствоуѣтъ ѡ свѣтѣ, да вси вѣ-  
роу имоуѣтъ. 9. бѣ тѣ свѣтъ истѣинныи, иже  
просвѣщанѣтъ всѣаго члѣка, грядущаго въ  
миръ. 10. въ всѣмъ мирѣ бѣ, и всѣ миръ  
тѣмь бѣи, и весь миръ его не позна...

14. И слово плоть бѣи, и вѣсели сѣа въ нѣи, и  
1) = тѣ, 2) = члѣкѣ 3) всѣ, всѣ.

внѣхомъ славою его, славу яко единъча-  
 даго ѿ оца, исполнь бл҃гати. истинны. 15. И ѿ-  
 анъ свѣдѣтельствовуетъ ѿ нѣмъ, глаголю: съ-  
 вѣ, него же рѣхоу градыи по мнѣ, прѣдо мною  
 бы, яко первѣи мене бѣ. 16. и ѿ исполньныхъ  
 его мы вси принахомъ бл҃гдѣ възъ бл҃дѣ.  
 17. яко законъ Моисѣемъ дано бы, кл҃дѣ,  
 истинна ісѣ хъ бы.

## 2. Эвангеліе Марка

VIII, 34-38

34. РЕ ПѢ СВОИМЪ ВОУЩЕНЫМЪ: ИЖЕ ХЪЩЕТЬ  
 ВЪ СЛѢДО МЕНЕ ИТИ, ДА ѿВЕРЖЕТЬ СЯ СЕБѢ 1  
 ВЪЗМЕТЬ КРѢТЬ СВОЮ И ГРАДЕТ ПО МНѢ. 35. ИЖЕ  
 БО ХОЩЕТЬ ДѢШЮ СВОЮ [СПАСТИ, ПОГУБИТЬ Ю:  
 ЯКО ИЖЕ ПОГУБИТЬ ДОУШЮ СВОЮ] МЕНЕ РАДИ  
 И МОУХЪ СЛОВЕСЪ, ТѢ СПСЕТЬ Ю. 36. КАНА БО  
 ПОЛЪЗА ЕСТЬ ЧЛ҃ВѢКУ, АЩЕ ПРИВРАЩЕТЬ ВСЕ  
 МИРЪ, А ДѢШЮ СВОЮ ОТЪЩ[Е]ИТЬ? 37. ЧТО БО  
 ДАЕТ ЧЛ҃ВѢКА ИЗМѢНОУ НА ДѢШЮ СВОЮ? 38. ИЖЕ  
 БО ПОСТЫДИТ СЯ МНѢ И МОУХЪ СЛОВЕСЪ, Я  
 РАДИ СЕМЬ ПРІАЮВОВАТИ И ГРАШЕТИ И СНѢ

1) Глаголь верлутъ: въ 180, въ 18Е и пѣбл.  
 ащѣки на глаух... звуки а тоді, а тоді вси рхо не виво-  
 влялися, в. вр. слѣдо=слѣдъ женило=женилъ, ско-  
 ненаша сѧ=сконьчаша сѧ, поповиче=поповинъ...  
 2) другого боку въ 28. тѣ въ там, де був жорівний ас-  
 инъ звук [мнѣ=мене, хощѣтъ=хощетъ.]

3) Пропущено: а токъ, а то гал. сѧ. з II44. р.

члвѣ. постыдѣтсѣ его, кгда придетъ въ славу  
оца своего съ англы стѣми. 1. 11 рѣ имѣ:  
аминь, гл҃ю вамъ, соутъ дреузѣи и оубѣ сѣде сто-  
нашихъ, иже не имоутъ въкоусити смѣрти, донде-  
же оузратъ црѣвѣе вѣиѣ. пришедше въ силѣ.

149

## Запис на 62. листку

Въ лѣтѣ .5. ѿ .ч.а. сконечаша съ книги сина мѣа  
октѣа .е.і. днѣ ста Люкиана прозвютора. бл҃го-  
словить, а нѣ кленѣть, а кедѣ боуду нсекрикѣ-  
ло, исправляте. си же писало Невонви, попоки-  
че стѣ Ивана. азъ грѣшнии. гл҃и, помози рабѣ сво-  
ему. коли съ женило Горгин князе, а оцѣ немѣ  
въ Оугри ходило, тоды скончаша съ книги сина

## 3 Гаяицької Евангеліи Пре- звотори ГЕОРГІЯ з 1266-1301 3 Евангелиа Матея VI, 24-29

24. Р҃҃ Г҃: всакъ, иже слышитъ словеса моя

ѿ вѣи Евангеліа сина мѣа, гл҃асу: мѣці запис  
вдѣснѣи рукопису з .XIV. в.

„Се книги коупилъ Костантинъ Маноилъ совѣтъ на спѣшникъ  
и родѣи и племеню: Татьяна, брато и мѣшата [?], Юра... ивна, ивна  
Ходора, Фи[ли]па, Радославъ, Мирославъ, Мѣзѣа, Мѣзѣа, Невѣи, Ми-  
китѣи а кдѣ боуду[тъ] кни[гы] си, тѣ поминать.

2) Юрѣ. Львович а оать со — Лов, син Данила

си, и творить на. оуподоблю и моужю моцдрю,  
иже съгради храминоу свою на камени. 25. и снѣ-  
де дождь, и придоша рѣкы, и възвѣнша вѣтри,  
и нападоша на храминоу тоу. и не паде сѧ, основа-  
на бо бѣ на камени. 26. и всѧкъ слышавъ словеса  
моуа си и не творѧ ихъ оуподобить сѧ моужю оуро-  
дивоу, иже созда свою храминоу на пѣсѣицѣ. 27. и  
снѣде дождь, и придоша рѣкы, и възвѣнша вѣ-  
три, и образиша сѧ хранинѣ тои, и паде сѧ, и бѣ  
разорѣныи еѧ. вѣлье зѣло. 28. и бѣ, ꙗко сконча  
лѣхъ всѧ словеса си, и дивлахоу сѧ народи о  
вѣчѣныи его, 29. бѣ бо оуча на, ꙗко власть имѣи,  
а не ꙗко книжници ихъ и фарисѣи.

### VIII, 1-13

1. съшедъшю же ѿмоу съ горы въ слѣдъ его идѣ-  
ша народи мнози. 2. и се проказенъ пристопль  
кланѧ сѧ ѿмоу и глагола: ги, аще хоцеша, можеши  
очистити. 3. и простеръ роукоу комоу и глагола:  
люди, ищи сѧ. и авѣе очисти сѧ ѿ проказѣныи.  
4. и рече ѿмоу глагола: виждь никому же не повѣждь, но  
шедъ покажи сѧ старѣишинамъ жьречьскымъ, и  
принеси даръ, иже повелѣ Моиси во свѣдѣныи имъ.  
5. възшедъшю же ѿмоу въ Капернаумъ пристопи къ не-  
моу соудникъ молѧ, 6. и глагола: ги, отрокъ мой лежитъ  
въ домоу ославленъ людемъ стража. 7. глагола ѿмоу глагола: азъ



пришедъ исцѣлю и. 8. и ѿвѣщаѣ съотникъ рече  
 немощу: г҃и, нѣсьмь достоинъ, да въ доми твоемъ вни-  
 деши, нѣ токѣмо словомъ рыци, и исцѣлѣеть отрокъ  
 мой, 9. и бо азъ есмь члѣкъ подо властью, имѣи  
 подъ собою воины, и г҃ю сему „иди“, и деть, и  
 дроугомощу „прииди“, и приидеть, и рабощи моему  
 „створи се“, и створить. 10. слышавъ же ісѣ чюдѣи са-  
 немощу. и рече градоушимъ имъ по немъ: право г҃ю  
 вамъ, ни во Израїлѣ толькѣ вѣрѣ обрѣтохъ. 11. г҃ю же  
 вамъ іако мнози ѿ оустокъ и западъ приидоу  
 и въззаноу съ Авраамомъ Исакъ, Иаковомъ  
 въ цр҃кви нѣнѣмъ, а снѣ цр҃ства ижчемоу  
 са во тѣмощи кромѣшнюю, тоу боудеть плачь и  
 скръжетъ зобоу. 12. и рече ісѣ съотникъ: „иди,  
 іако же вѣрова, боуди тебѣ“, исцѣлѣ отрокъ его  
 въ тѣ часѣ.

### XIII, 25-30

... 25. спашимъ же члѣкомъ прииде врагъ его и  
 въстѣи плѣвелъ посрѣдѣ пшеницѣи и ѿиде. 26. и  
 да же прозаве трава и плодъ створи, тѣгда и  
 са и плѣвелъ. 27. пришедше же раби г҃на того ре-  
 коша немощу: г҃и, не допрое ли сѣмѣи сѣи  
 на селѣ своемъ? ѿкоудощи бо имать плѣвелъ?  
 28. онъ же рече имъ: „врагъ члѣкъ се створи. раби  
 же рекоша немощу: хоуеши ли оубо, да шедше исплѣ-  
 вемъ на? 29. онъ же рече: ни, егда въстерѣгающе  
 плѣвелъ въстерѣгнете с нимъ коупно и пшени-  
 цю; 30. оставѣте обоу коупно расти оубо до жи-“

тѣхъ, и въ годъ житвы рекоу дѣлательмъ: исплѣ-  
вѣте прѣже плѣвелы, и сѣажѣте на въ снопы, яко  
сѣжеши на, а пшеницю съверѣте въ житъницу мою

## З ЄВАНГЕЛІА МАРКА

ЛIV. 3-9.

3. Въ [вѣѣмѣ] оно соущю ісѹу въ вифаньи, въ до-  
моу симона прокаженнаго, възлежищю ѿмоу прин-  
де жена имощи стѣкланицю мюра нарда вѣрна,  
многоцѣнна, и скроуши стѣкланицю, и възла на  
ѿмоу на главоу. 4. бахоу же друзии негодоущее  
въ собѣ и глаголюще: почьто изыгъивѣла си моуро-  
на на бѣи? 5. можаше бо се моуро продано быти  
баще трии сотѣхъ сѣверьникѣхъ и дати нищимъ.  
и възвранахоути ѿи. 6. ісѹ же рѣ: останѣте ѿна.  
почьто ю троужаете? добро бо дѣло сѣдѣла  
бо мнѣ. 7. всегда оубогына имате съ собою, и  
ѿгда хошете, можете добро творити имъ; ме-  
не же не всегда имате, и еже мнѣ си створи,  
8. варила естъ помазати тѣло мое на погре-  
бѣннѣ. 9. право глаголю вамъ: иде же аще проповѣсть  
сѣ ѿсе се во всѣмъ мирѣ, и еже створи си  
глаголю боудеть въ память ѿна.

V, 22-23, 35-43

22. Въ [вѣѣмѣ] оно прииде ко ісѹу єдинъ ста-

рѣшѣна събора, именемъ Иаирѣсъ, и видѣвъ и  
 паде на ногу его. 23. и молюше и много гла, како  
 дѣши моя на коньци несть, да пришедъ възложи  
 на ню рощѣ, како же ищѣлѣеть и жива боудеть.  
 24. и иде с нимъ, и по немъ иде народъ многъ...  
 25. и придоша ѿ старѣшинъ събора глѹше,  
 како дѣши твоя оумре, чѣто и еше троужаете  
 оучителя? 26. ѿсѣ же оуслышавъ слово глѣмо  
 гла старѣшинѣ съвору: не бои сѧ, точью вѣ-  
 роуи. 27. и не остави ни единого же вѣслѣдити  
 ему, но точью Петра, ти Иакова, и Ивана, бра-  
 та Иаковлѧ. 28. и придоша гдѣ домъ старѣ-  
 шинъ съвору, и видѣ плещѣ плачюща сѧ и во-  
 пьюща многы. 29. и вѣлѣзъ гла имъ: чѣто пла-  
 щюете, чѣто плачете сѧ? отроковица нѣсть  
 оумерѣла, но спитъ. 30. и сминахоу сѧ ему. съ-  
 же изыгнавъ всѧ поѧ ѿца отроковица, и ма-  
 тѣрь, и иже с нимъ, и вѣлѣзе. идеже отрокови-  
 ца лежаше. 31. и имъ за роукоу отроковицю гла  
 ки: тафалифа оумъ, неже несть сказанемо:  
 „отроковице, тебе глѹ, възстани.“ 32. и авне  
 вѣста отроковица, и хожаше, баше бо лѣтѣ двою  
 на десѧть. и оужасоша сѧ оужастью великою.  
 33. и запрѣти имъ много, да никто же не оу-  
 вѣсть сего. и рѣ: дидите кѣи нести. 34. и изиде  
 ѿдоу, и прииде въ очѣство свое, и оуслѣдоши  
 ему оучници его.

# 3 ЕВАНГЕЛІА ІВНА

VII, 14-18.

14. БѢ ПРѢПОВѢТНЫЕ ПРАЗДНИКА ВЪЗІДЕ  
ІСЪ ВЪ ЦРКОВЬ И ОУЧАШЕ. 15. И ДИВЛАХОУ СМ ІЮ,  
ДѢИ ГЛЮЩЕ: КАКО СЪ КНИГЫ ОУМѢІЕТЬ НЕ ВЪЧИ-  
ВЪСА. 16. ШЕѢЩА ІСЪ И РЕ: МОЕ ОУЧѢНІЕ НѢ МОЕ,  
НѢ ПОСЛАВШАГО МА. 17. АЩЕ КТО ХОЩЕТЬ ВОЛЮ  
НЕГО ТВОРИТИ И РАЗОУМѢІЕТЬ О ВЪЧѢННІИ, КОЕ  
Ш БѢ ЕСТЬ, ИЛИ АЗЪ О СЕБЕ ГЛЮ. 18. ГЛѢИ О  
СЕБЕ СЛѢВЫ СВОЕЮ ИЩЕТЬ; А ИЩА СЛАВЪ ПО-  
СЛАВШАГО И, СЪ ИСТИНЕНЪ ЕСТЬ, НѢ НЕПРАВДЫ КЪ  
НѢМЪ.

## Занис на 175 б листку

Ізъ лѣ[то] с... мѣца феврара въ бѣ днѣ, въ  
днѣ четве[рто]к при лѣовѣ княжѣнни и сѣна  
него Юрья, при ихъ тишинѣ, хѣалѣ ихъ сѣдо-  
ровыне, роукою грѣшнаго раба бѣжнѣ Георгыя  
прозвѣутора скончаша см книгы сѣна въ  
честь гѣи, совѣ на сѣсѣнныѣ ш своего до-  
вола. а вѣи, господо, и братыя, и оѣи исправ-  
лебающе чѣтѣте, не кльноуоче, но поминающ[е]..  
цѣзда(?)<sup>1)</sup> воудоу кде опѣсалсѣ хоудымъ оумомъ  
грѣшнымъ, простѣте, блѣговѣтѣ<sup>2)</sup>, аминь, аминь,  
аминь.

1. МОЖЕ - ЦѢ (= ЧИ) КДА. 2) = ВЛАГОСЛОВѢТЕ



# XIV. ВІК.

## 1. 3 ПАНДЕКТІВ ЯНТЮХА з 1307<sub>р</sub>

Присланье Янтюха черноризьца, лавры сѣго ѿца Савы, къ Неоустафью нгоуменову, манасѣтырь Италинзы-града Янкоуры галатьскына.

... а понеже... присла, драгын ѿчѣ, како да напишемъ ти и каже о стѣхъ ѿцихъ наша лавры, аще истина суть, каже рѣсте слышати ѿ многъ о добрѣ житии же и о оубыиньи ихъ невѣрна соуща и слоуха прѣходяща, ноужно непшевахъ прѣже въмалѣ знаменати вамъ каже о нихъ. ти тако оучинити вѣствыныхъ книгъ главы, и о добродѣтѣхъ же ихъ жити не настоящаго есть вѣремене, ни многѣ казыка исповѣдати. се же точною рекоу, како по истинѣ члѣци вѣша бѣи, ище подобаетъ члѣкы ю звати, а

НЕ АНГЛЫ: ПОСТОМЪ ЖЕ И БЕЗМОЛВНЕМЪ И ТРУДЪИ ѿ  
 ОУНОСТИ ЗА БЛГОУТНѢ СЪСТАРѢШЕ СЯ СТАРИ И СТО-  
 ЛѢПНИ, СЪДИ ВЛАСЫ, РАЗОУМОМЪ БЛАЗИ, СМѢРНО-  
 МОУДРЫНИ, ГОВѢНИИ, КРОТЦИ, ЦѢЛОМОУДРЫНИ, НЕЧИ-  
 ННИ, НЕПОРОЧНИ, ПРАВДНИ, БѢИТИВИ, ОГРѢВАЮЩЕ-  
 СА ѿ ВСЕКА ЗЛЫ ВЕЩИ, БЕСКОУДИ ВСѢХЪ БЛГЪ,  
 ИСПОЛНЕНИ ЖЕ БЫА ЛЮБВѢ; ОВИ ИХЪ ПРОШЕД-  
 ШЕ ѿ ЛѢ, ВЪ БЕЗМОЛВНИ ЖІВШЕ, О ПАТИДЕСАТЪ  
 И ШЕСТИДЕСАТЪ ЛѢ НѢ ИСХОДАЩЕ ѿНЮДЪ ИЗ  
 ЛАВРЪИ, ОВИ ЖЕ НИ ВЪ ЦРКВѢ ИЗЛАЗАЩЕ НИ ГРАДИ  
 ЖЕ ВИДѢШЕ, ѿНЕЛѢ ОСТРИГОША СЯ, ОУНѢДИНѢ-  
 ША ДѢТѢЛЫНИ БЕСЦѢМИ ОУКРАСОВАНИ, ЗѢМНИ  
 И АНГЛИ НВѢСНИ ЧЛВЦИ, ТѢМЪ И ТАКОУ КОНЧИ-  
 НОУ ОПРОСТИША...

### Запис на аисті 306.

ІІ ЛѢТ[О]Ѣ СѢЕІ, МЦѢ ІЮНА ВЪ БІ ДНЬ МНЦѢ  
 ІКОУЛИНЫ И ѿЦѢ ОНОФРЫА КОНЧИША СЯ КНИ-  
 ГЫ СИНА РАБОУ БІЮ МИРЪКОВИ МНИХОУ ПРОСВОУ-  
 ТЕРОУ КЕМОУ СОУЩЮ ВЕЛИКЫНА ЛАВРЪИ ПРЧЕТЪНА  
 БЦА НИ ОУСПѢХЪ И СПСНЬЕ ДШИ И ТѢЛОУ НЕГО  
 И ВЕѢМЪ И ТРОУДОЛЮБВЪЗНО И ХВАЛОУ И ПѢНЬЕ  
 ВЪЗЫЛАЮЩЕ ѿЦЮ И СНОУ И СТОМОУ ДХОУ И  
 НЫНА И ПРИСНО И ОУ ВѢКЪИ ВѢКОМЪ



ИДЪИ СО МНОЮ. 19. ОНИ ЖЕ НАЧАША ГЛѢТИ ЕМОУ  
 ЕДИНЪ ПО ЕДИНОУ: ЕДИ АЗЪ? 20. ОНЪ ЖЕ СЪВѢЩАВЪ  
 РЕЧЕ ИМЪ: ЕДИНЪ СЪ ДВОЮ НА ДЕСАТЬ, СМОЧИВЪИ  
 СО МНОЮ ВЪ СОЛИЛО. 21. СНЪ ЖЕ ОУБО ЧЛѢЧЬ ИДЕТЬ,  
 КАКО ЖЕ ЕСТЬ ПИСАНО О НѢМЪ: ЛЮТѢ ЖЕ ЧЛѢКОУ  
 ТОМОУ, ИМЪЖЕ СНЪ ЧЛѢЧЬ ПРѢДАСТЬ СѦ; ДОБРѢ  
 ЕМОУ БЫ БЫЛО, АЩЕ БЫ СѦ НЕ РОДИЛЪ ЧЛѢКЪ ТЪ.  
 22. ИДОУЩИМЪ ИМЪ ВЪЗЕМЪ ІСЪ ХЛѢБЪ И ХВАЛОУ  
 ВЪЗДАВЪ, БЛГОВНЕЪ ПРѢЛОМИ, И ДАСТЬ ИМЪ, И РЕЧЕ  
 ИМЪ: ПРИИМѢТЕ И ЯДИТЕ, СЕ ЕСТЬ ТѢЛО МОЕ.  
 23. И ВЪЗЕМЪ ЧАШУ, ХВАЛОУ ВЪЗДАВЪ ДАСТЬ ИМЪ,  
 И ПИША СЪ НЕѦ ВСИ. 24. И РЕЧЕ ИМЪ: СЕ ЕСТЬ КРОВЬ  
 МОЯ НОВАГО ЗАВѢТА, ПРОЛИВАЕМАНА ЗА МНОГЫ.  
 25. АМИНЬ, ГЛЮ ВАМЪ, КАКО ОУЖЕ НЕ ИМАМЪ ПИТИ  
 ОТЪ ПЛОДА ЛОЗНАГО ДО ТОГО ДНЕ, ЕГДА ПЬЮ  
 НОВО ПИВО ВЪ ЦРѢВЬИ БЖИ. 26. И ВЪСПѢВЪШЕ  
 ИЗИДОША НА ГОРОУ ЕЛЕОНЫСКОУЮ. 27. И ГЛА ИМЪ  
 ІСЪ, КАКО ВСИ БЫ СЪБЛАЗНИТЕ СѦ О МНѢ ВЪ СИЮ  
 НОЩЬ, ПИСАНО ВО Е: ПОРАЖЮ ПАСТЫРА, И РАЗИДОУ  
 ТЬ СѦ СОВѢЦА. 28. НЪ ПО ВЪСТАНИ МОЕМЪ ВАРЮ  
 БЫ ВЪ ГАЛИЛѢИ. 29. ПЕТРЪ ЖЕ РЕЧЕ ЕМОУ: АЩЕ ВСИ  
 СБЛАЗНАТЬ СѦ, НЪ НЕ АЗЪ. 30. И ГЛА ЕМОУ ІСЪ: ПРА  
 ВО ГЛЮ ТИ, КАКО ТЫ ДНЬ ВЪ СИЮ НОЩЬ, ПРѢЖЕ ДАЖЕ  
 КОУРЪ НЕ ВЪСПОЕШЬ, ТРИШДЫ СЪВЕРЖЕШИ СѦ МЕНЕ.  
 31. ПЕТРЪ ЖЕ ИЗЛИХА ГЛШЕ ПАЧЕ: АЩЕ МИ СѦ СЗЛОУ  
 ЧИТЬ И ОУМРѢТИ С ТОВОЮ, НЕ СЪВЕРГОУ СѦ ТЕБЕ.  
 ТАКО И ВСИ ГЛАХОУ. 32. И ПРИДОША ВЪ ВЪСЬ, НЕИЖЕ  
 ИМА ГЕВСИМАНИИ, И ГЛА ОУЧЕНИКЪМЪ СВОИМЪ: СѦ  
 ДѢТЕ СДЕ, ДОНДЕЖЕ ШЕДЪ АЗЪ ПОМОЮ СѦ. 33. И



помя Петра, Иакова, Иована съ собою; и нача оуживати сѧ и тоужити. 34. и гла имъ: печална есть душа моя до смерти; пождете сѧ и бдите. 35. и прешедъ мало паде на земли, и моляше сѧ: да еще мощно есть, да мимо идетъ чаша си. 36. и глаше: авва, ѿче, все мощно тебе, мимо неси ю ѿ мене, нъ не како же азъ хошу, но како же ты. 37. и приде, оберъте на спѧща, и гла Петрови: Симоне, спиши? не възможно ли единого часа бѣдѣти? 38. бдите и молитесь сѧ, да не възидете въ искушѣнїе: доухъ бо попоушаетъ, плоть же немощна. 39. и пакы шедъ помолися то же слово рекъ. 40. и възвративъ сѧ оберъте на спѧща, воста бо имъ очи тяжьцѣ, и не вѣдаху, что ѡвѣщати. 41. и приде третїи и гла имъ: спите прочее и почивайте ѿ поутї; приде часъ, съ прѣдаютъ сѧ снъ члвчъ въ роукы грѣшникомъ. 42. встаньте, идѣмъ, съ прѣдѧи ма прибли[зи] сѧ.

### 3 ЕВАНГЕЛІА ЛУКИ

VII, 31-35.

31. Рече гл҃ъ: кому оуподоблю члвкы рода сего? и кому соуть подобни? 32. подобни соуть отрочишюмъ сѣдѧщемъ на торгоушехъ. и призываютъ другъ друга, и гл҃тъ: свирахомъ вамъ, и не плакасте, плакахомъ вамъ, и не плакасте сѧ. 33. приде бо Иованъ кр҃стль ни хлѣба кдѣмъ, ни вина

пыа, гѣте: бѣсы имать. 34. приде бо снъ члвчскъ и  
мадыи и пыа, и гѣте: се члвкъ мадыа и винопица,  
дроугъ мѣтаромъ и грѣшникомъ. 35. и оправди сѧ  
премоудростъ ѿ всѣхъ мады своихъ.

## ХІІ, 25-31.

...25. кто ѿ васъ пекыи сѧ можетъ приложити те-  
леси своему<sup>2</sup> локоть единъ? 26. аще оубо ни мала  
что можете, что ѿ прочихъ печете сѧ? 27. смотри-  
те цвѣтыца, како растеть, не троужаетъ сѧ, ни пра-  
деть; глго же вамъ, како ни Соломонъ бо бѣи сѧ  
въ своемъ свелече сѧ, како единъ ѿ нихъ. 28. аще  
же травою днѧ на селѣ соущю и оутро въ пѣщы  
въмещемоу бѣ такъ одѣеть, колми паче, маловѣ-  
ни, вѣи! 29. не ищѣте, что имате кисти, или что пи-  
ти, а не възносите сѧ. 30. всего бо сего страны  
мира ищють. вашъ же оцъ вѣсть, како трѣбуютъ  
сихъ. 31. сваче ищѣте црствина вѣны, и все прило-  
жити сѧ вамъ.

## 3 ЕВАНГЕЛІА ІВАНА

### ІІ, 1-11.

1. Въ [врѣмѧ] оно бракъ бѣи въ Кана галилѣи<sup>1</sup>  
стѣи и бѣ мати ісѣа тоу. 2. званиъ же бѣи ісѣ  
и оученици его на бракъ. 3. и не доставъшю вина,  
глаголю мѣти ісѣа к нему: вина не имоуть. 4. и глаголю  
ісѣ: что кестъ мнѣ и тобѣ, жено, не оубо приде  
година моя. 5. глаголю мѣти его слугамъ: неже аще

<sup>1</sup> въ писаніи и пояснюється тим, що це слово поділене, на кінці рк-  
дані самої шестистовки писець не анімав, а додававъ або въ [пѣ-ре-  
моудростъ]: інші приклади: мерз-теихъ, поуцъ-тѣни, це бувъ такий  
звичай, що дотримувався ще до XVII в. Звичай-це писці старалися слово  
ділити так щоб на кінці рядка була голосівка.

<sup>2</sup> замість — своему.

161  
гѣть вамъ, створите. 6. въ жеттѣ водѣносѣ. яманъ  
шѣтъ по снѣдѣнію же иудѣискоу лежащѣ, въ  
мѣстахъ двѣма, аи трѣмъ мѣстамъ. 7. гла и мѣ  
съ: наполните водѣносѣ воды, и наполниша до  
верха. 8. и гла имъ: почерпѣте нѣмѣ, и принесѣ  
те архитриклинови, снѣи же принесоша, 9. како  
же въиоу си архитриклинѣ вина въиѣшаго въ во  
ды — и не въиѣша, въиоудѣ несть, а влоупѣ въиѣ  
хоу почерпѣши водоу — пригласи же жениха архи  
триклинѣ, 10. и гла ему: всѣмъ члѣвѣмъ прѣже до  
врое вино полагають, и кѣди оуплюють сѣ, тачеи;  
ты же сблюде до врое вино доселѣ. 11. съ ство  
ри начатокъ знамѣньемъ ісѣ въ Кана галилѣи  
стѣи, и яви сливоу скоу, и въровиша конь оуче  
ници его.

## 3 ПУТНІАНСЬКОЇ ЄВАНГЕЛІЇ

### 3 ЄВАНГЕЛІА МАТЕІА

VIII, 28-33.

28. В оно вѣрѣмѣ пришедъшо ісусови оу стра  
ноу генес итьсѣоу стрѣтѣости и ѣ вѣсна, отъ  
провищѣ нѣхѣдѣща, лютѣ зѣлѣ, тако не можаше  
никтоже минути поутѣмъ тѣмъ. 29. и возписта  
глаголюща: что се есть нѣмѣ [и] тебе. ісусе,  
сыне вожи? пришеѣ еси сѣмо прѣже вѣрѣмѣне  
молчитѣ насѣ. 30. вѣ же далече стѣ нѣмѣ стаѣ

ДО СВИНОЕ ПАСОМО. 31. БѢСН ЖЕ МОЛАХОУТЬ ЕГО ГЛАГОЛЮЩЕ: АЩЕ ИЗГОНИШЬ НЫ, ПОВЕЛИ НАМЪ ИТИ ОУ СТАДО СВИНОЕ. 32. И РЕЧЕ ИМЪ: ИДѢТЕ. СНИ ЖЕ ШЕДЪШЕ, ОУНИДОША ОУ СВИНЫМЪ, [И] АБЫЕ ОУСТРОМИ СЯ СТАДО ВСЕ ПО ВРѢГУ МОРА И ОУТОПОША ОУ МОРИ. 33. А ПАСОУЩИИ БѢЖАША И ШЕДЪШЕ ОУ ГРАДЪ ВЪЗВѢСТИША ВСЯ О ВѢСНОЮ.

## XXII, 15-22.

15. В ОНО ВРѢМЯ СЕБѢТЪ СТВОРИША ФАРИСѢИ НА ІСѦ, ДА ОУВѢЮТЬ И И ОБЛЕБѢТАТЬ ЕГО СЛОВОМЪ. 16. И ПОСЫЛАЮТЪ К НЕМОУ ОУЧЕНИКИ СВОЯ СО ИРОДЫАДЫ ГИЩЕ: ОУЧИТЕЛЮ, БѢМЪ, КАКО ИСТИНЕНЪ ЕСИ, И ПОУТИ БЖЮ ВОИСТИНОУ ОУЧИШИ, И НЕ РОДИШИ НИ О КОМУ ЖЕ, НИ ЗРИШИ ВО НА ЛИЦЕ ЧЛВКОМЪ; 17. РЦИ ОУБѢ НАМЪ, ЧТО ТИ СЯ МНИТЪ: ДОСТОИТЪ ЛИ ДАТИ КИНИСЪ КЪСАРЕВИ, ИЛИ НИ? 18. РАЗОУМѢВЪ ЖЕ ІСЪ ЛОУКАВСТВО ИХЪ, И РЕ: ЧТО МА ИСКОУШАЕТЕ, ПОКРЫТИИ? 19. ПОКАЖЕТЕ МИ ОБРАЗЪ КИНИСЪНЫИ. СНИ ЖЕ ПРИНЕСОША ЕМОУ ПѢНАЗЪ, 20. СНЪ ЖЕ ГЛА ИМЪ: ЧИ НЕ ЕСТЬ ОБРАЗЪ СЕ И НАПИСАНЪ? 21. И ГЛА ЕМОУ: КЪСАРЕВЪ. ТОРДА ГЛА ИМЪ: ВОЗДАДИТЕ ОУБѢ КЪСАРЕВЪ КЪСАРЕВИ, А БЖИЮ БѢ. 22. ОУСЛЫШАВШЕ ЖЕ ДИВИША СЯ И ОБСТАВИШЕ И ОБИДОША.

## 3. ЭВАНГЕЛІА МАРКА

### II, 1-5.

1. БНИДЕ ПАКИ ІСУСЪ ВЪ СОННИЩЕ, И ВЪ ТУ ЧЛОВѢКЪ СУХУ РУКУ ИМЪИ. 2. И НАЗІРАХУТЬ ЕГО [ФАРИСѢИ], АЩЕ СУВОТУ ИСЦѢЛИТЬ ЕГО, ДОНДЕЖЕ ОУЗЪГЛАГОЛЮТЬ.



3. и гла Ісусъ чловѣку, имущему суху руку: стани по<sup>10</sup>  
средѣ ихъ. 4. и глагола имъ: достоинъ ли оу суботу до-  
бро творити, доушо спасти, [а]и погубити? снѣ же  
молчаху. 5. и възрѣвъ на нѣ съ гнѣвомъ и сѣрвѣю  
[о] скаментѣню сѣдцѣ ихъ, глагола чловѣку: простри  
руку твою. и простре же, и оутверди сѣ рука его,  
и бѣсть слава, тако же и другаго.

#### І. 35-44.

35. Бѣ ꙗко, възставъ Ісѣ, иде оу пусто мѣстѣ, и ту  
мѣстѣ дѣлашъ. 36. и гоняхуть его Симонъ, иже ба-  
ху с нимъ. 37. собрѣтше его и глаша ему: како вси ищють  
тебе. 38. и гла имъ: идѣмъ въ ближнюю градъ и вси, да  
ту проповѣсть, и се бо придохъ. 39. и бѣ проповѣдъ-  
на оу сѣмнишихъ ихъ, и во всѣхъ Галелѣи, и въ сѣхъ изъ-  
ганахъ. 40. приде к нему прокаженъ молан его и на ко-  
лѣну падаан, гла ему: како ище хоцѣши, и можеши  
мѣ ищити. 41. Ісѣ же мѣрдовавъ и простеръ руку,  
косну и гла ему: ищистисѣ. 42. рекшу ему ѿиде про-  
каженъ ѿ него и чѣтъ въ. 43. и запрѣщъ ему аще ѿпоу-  
сти и. 44. и гла ему: блюди сѣ, ничоже никому же нѣ-  
рѣ, и шедъ, покажи сѣ ерѣвѣи и принеси за очищѣ-  
нѣе твоѣ, тако же повелѣ Моисѣи, въ свѣдѣтельство имъ.

### 3 ЕВАНГЕЛІА ЛУКИ

XXIV, 1-2

1. В оно врѣмѣ, въ едину суботу зѣло рано, при-  
идоша [женѣ] на гробъ несущи, како оуготовиша во-

НА И ДРУГЫЯ С НИМИ. 2. И ОБРЪТЮША КАМЕНЬ СЪКЛАДЕНЪ  
 СЪТЪ ГРОБА. 3. И ОУШЕДШЕ НЕ ОБРЪТЮША ТЕЛЕСЕ ГОСПОДЯ ИСУСЪ  
 СЯ. 4. И БЫСТЬ НЕ ДОУМЫСЛШИМЪ СЯ ИМЪ СЪТЪ И СЕ АН-  
 ЖА ДВА СТАСТА В НИХЪ ВЪ РИЗАХЪ БЛЪЩАЩИХЪ СЯ. 5. ПРЪ-  
 СТРАШНЫМЪ ЖЕ БЫВШИИМЪ ИМЪ И ПОКЛОНЬШИИМЪ ЛИЦА НА  
 ЗЕМНОЮ РЪБТИ ИМЪ: ЧТО ИЩЕТЕ ЖИВАГО С МЕРТВЫМИ?  
 6. И БЫСТЬ СДЕ, НО ОУСТА: ПОМАНЪТЕ, КАКОЖЕ ГЛА ВАМЪ ЕЩЕ  
 СЫИ ОУ ГАЛЕЛѢИ. 7. ГЛАГОЛА, КАКО ПОДОВАЕТЬ СЫНУ ЧЛОВѣ-  
 ЧЬСКОМУ ПРОДАНОУ БЫТИ ОУ РУУЦѢ ГРѢШНИКОМЪ, И РИ-  
 СПАТУ БЫТИ, И ОУ ТРЕТИИ ДНЬ ВОСКРСНУТИ. 8. И ПОМАНУ-  
 ША ГЛАГОЛЧЕ ЕГО. 9. [И] ОУСВРАЩЬ СЯ СЪТЪ ГРОБА ОУСВѢ-  
 СТИША ВСЯ СЯ ЕДИНОМУ НА ДЕСАТЬ И ВЪСѢМЪ ПРОЧИМЪ.  
 10. БѢШЕ ЖЕ МАРЬЯ МАГДАЛЪИНИ, И АННА, И МАРЬЯ ИИ-  
 КОВА, И ПРОЧАЯ С НИМИ, КАЖЕ ГЛАГОЛАХУ КЪ АПОСЛАМЪ СЯ.  
 11. И [И]ВША СЯ ПРЪД НИМИ, КАКО ЛЪЖА ГЛАГОЛИ НХЪ, И  
 НѢ ИМАХОУТЬ ИМЪ ВѢРЫ. 12. ПЕТРЪ ОУСТАВЪ ТЕЧЕ КЪ  
 ГРОВОУ И ПРИИМЪ СЯДЪ РИЗЫ ЕДИНЪ ЛЕЖАЩА, И КДѢ В СЕБЕ  
 ДНЕМЪ СЯ БЫВШЕМУ.

## 3 ЕВАНГЕЛІА ІВАНА

XXI, 1-9.

1. В ОНО ВРѢМЯ КАВИ СЯ ІСУСЪ ОУЧЕНИКОМЪ СВОИМЪ ОУ-  
 СТАВЪ СЪТЪ МЕРТВЫХЪ НА МОРИ ТИВЕРЬИ ДѢСТѢМЪ; КАВИ  
 ЖЕ СЯ ИМЪ ТАКО: 2. БАХОУ ОУКУПѢ СИМОНЪ ПЕТРЪ И ФО-  
 МА, НАРИЦАЕМЪИ БЛИЗНЕЦЪ, И НАФАНАИЛЪ, ИЖЕ СЪТЪ КИ-  
 НА ГАЛЕЛѢИСКАГО, И СЫНА ЗЕВЕДѢЕВА, И ИНА ДВА СЪТЪ  
 ОУЧЕНИКЪ ЕГО. 3. И ГЛАГОЛА ИМЪ СИМОНЪ ПЕТРЪ: КДОУ  
 РЫБЪ ЛОВИТЬ, И ГЛАГОЛИША ЕМОУ: ИДЕМЪ И МЫ С ТОВОИ.  
 И ШЕДШЕ ОУЛЪЗЮША ОУ КОРАБЛЬ, И ВЪ ТОУ НОЩЬ НЕ КАША

ничтоже. 4. оутроу же вѣшю, [ста Ісусъ] при вѣзѣ и не  
познаши его оученици его, яко Ісусъ есть. 5. гла же имъ  
Ісусъ: имите ли что снѣдно сде? отвѣщаша ему: ни.  
6. онъ же рече: оутверзѣте ѿ десноую страну мръжа,  
и ѿбращете. вѣвергоша же, и не можаху прѣвлѣши ѿтъ  
множества рывѣ. 7. гла же оученикъ, егоже любаше Ісусъ  
Петрови: господь есть. Петръ же пандитомъ прѣпою-  
са сѧ, вѣ [бо] нагъ, и оуберже сѧ ѡу море. 8. а друззи  
оученици корибльцемъ приидоша, не баше бо далече  
ѡтъ земли, но яко ѣ локотъ, вѣ. оуше множество рывѣ.  
9. и, яко извлѣкоша на землю, видѣша огнь горашь, и ры-  
боу на нѣмъ лежащую.

## З хлібчанського врибка Псалмъ Псалма сѧх, 44-55.

44. и съхраню законъ твои присно, вѣ вѣкы и вѣкъ вѣка.  
45. и хожашъ въ пространствѣ, яко заповѣди твоихъ  
възискашъ. 46. и глашъ о съвѣдѣнии[хъ] твоихъ прѣдъ  
цѣи, [и] не стыдахъ сѧ. 47. и поучахъ сѧ въ заповѣ-  
дехъ твоихъ, яже възлюбихъ зѣло. 48. и въздвигъ  
руцѣ мои къ заповѣдемъ твоимъ, яже възлюбихъ,  
и глаумлахъ сѧ въ оправданн[и]хъ твоихъ. 49. помѡ-  
ни слово раба твоего, о нѣмъ же мнѣ оупованы<sup>д</sup>

далъ еси. 50. се ма оутѣши во смѣртѣхъ мо-  
ихъ, яко [сло]во твое живи ма. 51. горди законъ прѣ-

стоупахоу вѣльми, ѿ закона же твоего нѣ оубоихъ сѧ.  
52. поманухъ соудбы твоя ѿ вѣка ти, и оутѣшихъ  
сѧ. 53. [п]ечаль принатъ ма ѿ грѣшникъ остабляющихъ  
законъ твои. 54. [п]ѣтья в[а]ху мнѣ шправданыя твоя  
въ мѣстѣ пришеіельства твоего. 55. [пома]нухъ нѣ но-  
ши има твое, г҃и, и съ[хра]нихъ законъ твои

# 3 ꙗѡцькѡї свѧнгеліи.

## 3 ѡвѧнгеліа Матѣа

xxiv, 1-9.

1. Бѣ [връма] оно пристоупиша оуѣнци къ ісѡви показа-  
ти ему заанша цр҃ьства. 2. ісѡ же рече к нимъ: не ви-  
дите ли сего вси! право г҃ю вамъ, не имать воста-  
ти сде камене на камени, ѡже не разори сѧ. 3. сѣдаю  
же кмоу на горѣ Іелечньстѣи и пристоупиша к нему  
оуѣнци єдині г҃ише: повѣжь нѣ, когда се боудеть, к  
што есть знаменье твоего пришествія и кончанье вѣ-  
ка? 4. отъвѣщавъ ісѡ и рече имъ: бл҃годѣте сѧ, да никто  
же бѣсъ не прельститъ. 5. мнози бо придоуть во имя мое  
г҃ише: азъ есмь х҃сѡ, и многі прельстятъ. 6. оуслышати  
же имате брани и слышаныя рѣчьна оузрьте, и не  
въжасаете сѧ, подобаетъ бо всемоу тому бѣти, но  
не тогда естъ кончина. 7. оустанеть бо страна на стра-  
ноу, и цр҃тво на цр҃тво, боудють бо глади, и пагоубы, и



троу:и,и помѣста'. 8. все же начало болѣзни. 9. и тогда пре<sup>167</sup>  
додати въ въ печаль, и оубьють въ, и будете ненавиди-  
ми всѣми языки имени моего рад[и], претерпѣвши же  
до конца, тѣ спсѣтсѣа.

## 3 Евангеліа Марка

VI, 1-7.

1. Въ [врѣмѣ] оно приіде ісѣ въ оѣство свое и възсѣ-  
диша кѣмоу оученици его 2. и бывши соуботѣ нача въ сво-  
рѣ оучити, и мнози слышаще оужасаху сѣ глѣюще: отъкоу-  
доу се есть сѣмоу, и кака примѣдрость дана кѣмоу, и сіи  
таковы роукама его бывають? 3. не се ли есть дрѣво  
дѣла сѣнъ Маринъ, братъ же Иаковль, Иосинъ, Июдинъ,  
и Симоновъ, и [не сестры ли его] сѣде въ насѣ? и блажнаху  
сѣа о нѣмъ. 4. глѣше же имъ ісѣ, како есть прѣкъ вещьсти,  
но токмо въ своемъ оѣствѣ ни оу роженіи оу домоу  
своемъ. 5. і не можаше тѣу ни единою силъ створити,  
но токмо мало недоужныхъ оузложь роуцѣ ісцели. 6. і  
чюжаше сѣа невѣрованью ихъ, обѣхожаше бѣна оѣртъ  
оуна. 7. и призва оба на десѣть, и нача на поущати два  
два, и дамаше имъ власть на дѣхъ нечѣтка.

XI, 11-21.

11. Въ [врѣмѣ] оно вниде ісѣ оу Іерлѣмъ и оу церкви сѣзгана-  
да все. поздѣ же соущю часоу изиде ісѣ оу Вифанью сѣ  
обѣма на десѣть. 12. въ оутрѣ ішедъшимъ имъ отъ Вифань[и]  
оузалка. 13. и видѣ смоковницю издаючи имену,

а) на кінці рядка, може — по мѣстахъ!

ѡ ѡіствѣхъ, и іудѣе, аще оубо оберщеть что на нѣѣ, і при-  
 шедъ к нѣѣ, и ничто же оберщеть на нѣѣ, токмо листыѣ  
 єдино, не оубо въ время съмокованъ. 14. отъѣвшаѣзъ ісѣ  
 ре-іе єи: и тому оу отъ тебе оу вѣкы никтоже плода не  
 снѣсть. 15. слышавше же оучници єго преїдоша ѡ: єрѣмъ  
 и оушедѣ въ црѣвѣ начаша изгонити всѣхъ продающихъ  
 и купующихъ оу црѣвѣ, и дѣлѣкы торѣжникомъ и сѣдѣ-  
 лища продающихъ голоуви и сѣпроверже. 16. и не дады-  
 ше никому же мимо нести сѣсудѣ скоузѣ црѣвѣ.  
 17. і оучише гла імъ: нѣсть, писано, како храмъ мой  
 храмъ мѣстѣ наречеть сѣхъ вѣмъ? взи же сѣтвориште  
 и вѣотепа развоинникомъ. 18. и слышаша єнижници  
 и фѣрисѣи, и архитерѣи искахоу, како и вѣша погоу-  
 били, вѣоухоу во сѣ, како весь народъ днѣлаше сѣ  
 ѡ очѣхъ єго. 19. і како поздѣ вѣистъ, и сѣхожише вонъ  
 ісѣ града. 20. и мимоходѣше оутро видѣша смоковни-  
 цю оусохъшю и сѣ коренена. 21. и оуспомянувъ Петръ  
 гла ємоу: раби, вѣжъ смоковницю, юже прокла, и  
 сѣсѣше.

## ХІІ. 18-27.

18. Въ [вѣрѣмѣ] оно приидоша садоукии къ ісѣу, иже  
 глаголють: не вѣити вѣскрѣнѣ, и оупрашахоутъ и, глаголюще:  
 19. вѣчителю, Моиси написа намъ, како аще кому оу  
 братъ вѣиреть и оставлѣеть жѣноу, а чадѣ не оу-  
 ставитъ, да поиметь братъ жѣноу єго и оуставитъ

ѡ = приидоша, ѡце контамінація двѣхъ формъ: коренѣ і: collat.:  
 корѣнина. Петръ-ръ — такъ подѣлене сѣсѣше.

пѣмъ брата своего. 20. бѣ же сѣдмь вратъ: первый  
поша женоу и оумираю не остави племени; 21. і бѣ вѣтръ  
рзи поша ю, и оумре, и тѣ не остави племени; и третій  
такоже. 22. и поша ю вса сѣдмь, и не оставиша пле-  
мени. послѣдѣ же всѣхъ оумре и жена. 23. оу воскрныи  
оубо, когда воскрнеть, которому ихъ будетъ жена,  
сѣдмь бо ихъ имѣша ю женоу? 24. отъвѣщаеъ же  
ісѣ и рече имъ: не сего ли ради прельщаете сѣ не кѣ-  
доуше писаница, ни силъ бжыи? 25. егда бо изъ мерт-  
вѣхъ воскрнеть, ни женѣ сѣ, ни посагають, но сѣуть  
акы англи бжии на нѣсехъ, 26. а о мертвѣхъ, како вста-  
неть, нѣсте ли чли въ книгахъ моисѣинахъ при коупи-  
нѣ, како рече нѣмоу бѣ гла: азъ бѣ Аврамовъ и бѣ Исаа-  
ковъ, и бѣ Иаковъ? 27. нѣ бѣ мертвѣхъ, но живѣхъ,  
бы оубо много прельщаете сѣ.

### 3 ЕВАНГЕЛІА ІВАНА

VI, 48-54.

Рече гъ къ пришедшимъ къ нѣмоу иудеємъ: 48. азъ есмь  
хлѣбъ животныи. 49. оци ваши нѣша манну въ поу-  
стѣни и оумроша: 50. се естъ. хлѣбъ съшедши съ не-  
бесе, аще кто отъ него нѣсть и не оумреть. 51. азъ есмь  
хлѣбъ живи съшедши съ нѣсе; аще кто снѣсть отъ  
хлѣба сего, и живъ будетъ оу вѣкы. хлѣбъ бо, нѣ<sup>2</sup>  
азъ дамъ, плоть моя естъ, юже азъ дамъ за жи-  
вотъ всего мира. 52. праху же сѣ иудеи тежю со-

2) тѣ, въ на кінці рядка. 3) замісць - нѣсе.

БОУ ГЛ҃ШЕ: КАКО МОЖЕТЬ СЪ ДАТИ ПЛОТЬ К҃АСТИ? 53. РЕЧЕ  
ЖЕ ИМѢ ІСЪ: АМИНЬ, АМИНЬ ГЛ҃Ю ВАМЪ, АЩЕ НЕ ІСНѢТЕ  
ПЛѢТИ СНА ЧЕЛОВѢЧЬСКАГО, И НЕ ПЬЕТЕ КРѢВИ НЕГО, И ЖИ-  
ВОТА НѢ ИМАТЕ ВЪ СОВѢ. 54. К҃АДЪИ ПЛОТЬ МОЮ И ПЬА  
КРѢВЬ МОЮ ИМАТЬ ЖИВОТЪ ВѢЧНЫИ, И АЗЪ ОУСКРѢШЮ  
И ВЪ ПОСЛѢДЬНИИ ДЕНЬ.

# Л҃УНИ, 12-28.

12. БОІНЫ ЖЕ, І ТЫС҃ЧНИИ, СЛУГИ ПОДѢСКИ НАША ІСА  
І СВЯЗАША. 13. І БЕДѢША І КЪ ЯННѢ ПЕРЕВѢ, ВѢ ВО ТЕСТЬ  
КАІНАФѢ, ИЖЕ БѢ АРХИЕРѢИ ЛѢТОУ ТОМОУ. 14. БѢ БО КА-  
ПАФА ДАВЫІ СЕБѢ ПОДѢКѢ, КАКО ОУНЕ КЕСТЬ ЕДИНО-  
МОУ ЧЛѢКОУ ОУМРѢТІ ЗА ЛЮДИ. 15. ОУ СЕБѢ ЖЕ ІСА І НА-  
ШЕ СИМОНЪ ПЕТРЪ И ДРУГИІ ОУЧНИКЪ: ОУЧНИКЪ ЖЕ ТО  
25. ЗНАЕМЪ ВѢ АРХИЕРѢИ, БНІДЕ СО ІСОМЪ КЪ ДВѢ  
АРХИЕРѢИ. 16. ПЕТРЪ ЖЕ СТОЯШЕ ПРЕДЪ ДВѢЮ ОУЧ-  
26. ІЗІДЕ ЖЕ ОУЧНѢ ТЪ, ІЖЕ ВѢ ЗНАЕМЪ АРХИЕРѢИ,  
И РЕЧЕ БРАТАРЫНИ: ІДИ, ОУВЕДИ ПЕТРА. 17. ГЛ҃А ЖЕ БРАТАРЫ-  
НИ ПЕТРОВИ: К҃ЕДА ТЫ СТѢ ОУЧНИКЪ НЕСИ ЧЛѢКА СЕГО?  
ГЛ҃А ОНЪ: НѢСМЬ. 18. СТОИХОУ ЖЕ СЛОУГЫ ОГНЬ ВЪЗГНѢШЬ-  
ШЕ, КАКО ЗИМА ВѢ, ГРѢИХОУ СЯ. ВѢ ЖЕ С НИМИ ПЕТРЪ СТОИ  
І ГРѢИ СЯ. 19. АРХИЕРѢИ ЖЕ ОУПРОСИША ІСА О ОУЧНИЦѢХ  
ЕГО. І ОУЧѢНИИ ЕГО. 20. ОТВѢЩА ЕМОУ ІСЪ: АЗЪ НЕ ОБИ-  
НОУЮ СЯ ГЛ҃АХЪ МІРОВИ; АЗЪ ВСЕГДА ОУЧАХЪ НА СОННИ-  
ЩИХЪ, ОУ ЦРКВИ, ИДЕЖЕ ВСИ ИСХОДЯТЪ СЯ, ОУ ТАИНѢ НЕ  
ГЛ҃АХЪ НИЧТО ЖЕ; 21. ЧТО МЯ ОУПРАШАЕШИ? ОУПРОСИ  
СЛЫШАВШАЯ, ЧТО ГЛ҃АХЪ ВАМЪ; И СЕ СИ ВИДЯТЪ, ЧТО

1) = ТЪ. 2) ЗАМІСЦЬ — ПРИ, 3) ь ПІСЛА Р — НА КІНЦІ РЯДКА.

4) ЗАМІСЦЬ — ОБИБОУ, 5) = ВІДІАТИ



РЕКОУХЪ ВАМЪ. 22. СЕ РЕКШЮ НМОУ ЕДИНЪ ОТЪ ПРИСТОЯЩИХЪ 11.  
 СЛОУГЪ ОУДАРИ ВЪ ЛАНИТОУ ІСА РЕКЪ: ТАКО ЛИ ОТЪВѢЩАЕ-  
 ШИ АРХИЕРѢБИ? 23. ОТЪВѢЩА НМОУ ІСЪ: АЩЕ ЗЛѢ ГЛЮ, СВѢ-  
 ДИТЕЛЬСТВОУЮ<sup>1)</sup> О ЗЛѢ, АЩЕ ЛИ ДОБРѢ, ЧТО МЯ БЫЕШИ?  
 24. ПОСЛАА ЖЕ І ЯННА КЪ КАПАФѢ АРХИЕРѢБИ. 25. БѢ  
 ЖЕ СИМОНЪ ПЕТРЪ СТОИ<sup>2)</sup> И ГРѢА СЯ. РЕКОША ЖЕ НМОУ: НЕГ-  
 ДА ТИ ОТЪ ОУИНИХЪ ЕСИ? ОНЪ ЖЕ ОТЪВЕРЖЕ СЯ И РЕЧЕ:  
 НЕ СМЪ. 26. ГЛА ЕДИНЪ ОТЪ РАБЪ АРХИЕРѢБЪ, І ОУЖИКА  
 СЫН, НМУ ЖЕ ОУРѢЗА ПЕТРЪ ОУХО: НЕ АЗЪ ЛИ ТЯ ВИДУХЪ  
 ОУ ВИНОВАТѢ С НИМЪ? 27. ПАКИ ЖЕ ПЕТРЪ ОТЪВЕРЖЕ СЯ, И  
 АВЫЕ КОУРЪ ОУЗГЛАСИ. 28. БЕДОША ЖЕ ІСА ОТЪ КАПАФЫ У  
 ПРИТОРЪ. БѢ ЖЕ ЗАУТРА. І ТИ НЕ ВНИІДОША ОУ ПРИТОРЪ,  
 ДА НЕ ОСКВЕРНИАТЬ СЯ, НО ДА ЮДІАТЬ ПАСХОУ.

## ІЗ ПЕРЕМИСЬКИХ ПЕРГЯМІНОВИХ ЛИСТКІВ

### Слово Ефрема Сирина про покуту та страшний сѣл

... ПОКАИ СЯ, БРАТЕ, А НѢ ВЪСТРАШАИ СЯ. ПОКАИ СЯ, ГРѢ-  
 ШНИЧЕ, ДЕРЖАИ, ВЗИРАИ НА НЕИЗДРѢЧЕННО[О]Е И НѢИСПО-  
 ВѢД[ИМОЕ] ЧИѢКАЮБИЕ ХА<sup>3)</sup> РЕКШАГ[О]: НЕ ПРИ[И]Д[О]УХЪ ПРА-  
 БЕД[НИИ]ЗЫ ЗВА[ТИ], НО ГРѢШНИКЫ НА ПОКАИ[АНІЕ].  
 ПОК[АИ] СЯ, ДА НЕ ПОСРА[МИ]ШИ СЯ. НА СТРАШНѢМЪ  
 СОУДИЩІ, ИДЕЖЕ [С]О СТРАХОМЪ ПРЕДЪСТОЯТЬ ТЫ СЯ-  
 ЦА ТЫСАЩАМІ АНГЪ, АРХАНГЛЪ. НЕГДА ЖЕ РАЗВЕР-

1) = СВИДТЕЛЬСТВОВАТИ, 2) О — ТІЛЬКИ ТОМУ, ЩО НА КІНЦІ РЯДКУ.  
 А ТАК — СКРІЗЬ ТІЛЬКИ „О“

гоути сѧ книги, тогда разлоуцають друугъ ѿ друуга, [на]  
ко же свѣща ѿ козлищъ. оле, страшна година и трѣпѣ-  
тна, како праведныи соудии страшно приндѣть! кто не  
оубоитъ сѧ, кто нѣ вжасаетъ сѧ годины оной, имже  
соудии крѣпокъ єсть, и соудіше нѣизмолимо, и дѣла на-  
ша прѣдъ очима нашими станути, рѣки[а] согнѣнѣна  
прѣдъ [соу]дищемъ, [и пѣс]н[ы] пр[а]ведны съ англы  
сѣгласна, и рѣд[а]ныє грѣшныхъ непонесомо, и слѣзы  
неполезна? тогда скровища ѿверзюти сѧ, и правед-  
нии насладѣти сѧ. блѣннии жад[а]вшеи, алкавшеи  
[сѧ] нѣнѣ, како та[мо] насытити сѧ! горе же [на]сы-  
тившим сѧ сѣде, како томоу залч[ю]ти сѧ и вжашюти  
сѧ, и вѣнни рѣдавшеи и покаявшеи сѧ сѣде! горе же смѣ-  
навшим сѧ нѣнѣ, како ти тамо рѣдати имоути!

## З КИЇВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРСЬКОЇ ЄВАНГЕЛІЇ

### З ЄВАНГЕЛІА ІВАНА

V, 5-13.

5. Бѣ же тоу чловеку ѿ лѣтъ і ѿ лѣтъ имѣи в не-  
доуздѣ своємь. 6. сего видѣвъ Исѣ лежаща... и гла  
къмоу: хоцеши ли цѣлѣ быти? 7. болѣи отвѣща: ѣи,  
гїи, члѣка не имамъ, єгда возмоутитъ сѧ вода и ввер-  
жетъ ма в коупѣль. єгда же прихожю, инѣ прѣже

→ замісць — тамо

МЕНЕ ВЛАЗИТЬ. 8. ГЛА ЕМОУ ІСЪ: ВЪСТАНИ, ВОЗМИ ОДРЪ  
СВОИ, ИДИ В ДОМЪ ТВОИ... 9. БѢ ЖЕ ~~СОУБОТА~~ ВО ТЪ ДНЬ. 10. И  
ПЛАХОУ ЖИДОВЕ ИЦѢЛѢВШЕМОУ: ~~СОУБОТА~~ ЕСТЬ, НЕ ДОСТО  
ИТЬ ТЕБѢ ВЪЗАТИ ОДРА СВОЕГО. 11. ОН ЖЕ ОТВѢЩАЕЪ ИМЪ:  
ИЖЕ МА СЪВОРИ ЦѢЛА, ТО МИ РЧЕ: ВОЗМИ ОДРЪ СВОИ И  
ХОДИ. 12. И ВПРОСИША: КТО ЕСТЬ ЧЛѢВЪ РЕКИИ ТОВѢ: БОЗ  
МИ ОДРЪ ТВОИ И ХОДИ? 13. ИЦѢЛѢВШИИ ЖЕ НЕ ВѢДЯШЕ,  
КТО ЕСТЬ.

#### VI, 14-21.

14. БѢ ОНО [ВРѢМЯ] ВИДѢШЕ ЧЛОВѢЦИ, КЕЖЕ СЪВОРИ ЗНАМЕ  
НИЕ ІСЪ, ГЛАХОУ, КАКО ЕСТЬ ВОИСТИНУ ПРРКЪ ГРАДЪИИ В  
МИРЪ. 15. ІСЪ ЖЕ РАЗУМѢВЪ, КАКО ХОТАТЬ ВОСХИТИТИ И,  
ДА СЪВОРАТЬ И ЦРѢ, ИДЕ В ГОРУ САМЪ ЕДИНЪ. 16. И НИКО  
ПОЗДѢ БѢІСІ, ИСНИДОША ОУЧНИЦИ ЕГО НА МОРЕ. 17. ВСТѢ  
ШЕ ВЪ КОРАБЛЬ, И ВЪАХОУСА НА ОНУ СТРАНУ ВЪ КАПЕР  
НАОУМЪ. И ТМА БѢІ АБЫЕ, НЕ ОУВО ПРИШЕЛЪ КЪ НИМЪ.  
ІСЪ. 18. ВЪСТАЮЩЮ МОРЕЮ ВѢТРОМЪ 19. ГРЕВШЕ ДВАДЕ  
САТЪ ПОПРИШЬ И ПАТЬ ЛИ ЧУИДЕСАТЪ ОУЗРИША ІСѢ  
ХОДАЩА ПО МОРЕЮ И БЛИЗЪ СУЩА КОРАБЛѢИ ОУБОУАЩА  
СА. 20. ОНЪ ЖЕ ГЛА ИМЪ: АЗЪ ЕСМЪ, НЕ ВОИТЕСА. 21. ХО  
ТЯХОУТЬ ВЪЗАТИ [И ВЪ] КОРАБЛЬ.

### 3 ЕВАНГЕЛІА ЛУКИ

#### VI, 41-44.

41. ЧТО ЖЕ ВИДИШИ СЯКЪ В ОЦѢ БРАТА СВОЕГО, А БЕРЕНА,  
КЕЖЕ ЕСТЬ ВО ОЦѢ ТВОЕМЪ, НЕ ЧЮЕШИ? 42. ИЛИ КАКО МЮ  
ЖЕШИ РЕШИ БРАТОУ ТВОЕМОУ: БРАТЕ. ПОЖАИ, ДА ИЗМУ СЯКЪ.

НЕЖЕ НЕСТЬ ВО ОЦѢ ТВОЕМЪ — САМЪ БЕРЕНА В ОЦѢ ТВОЕМЪ  
НЕ ВИДА? ЛИЦЕМЪРЕ! ИЗМИ ПЕРВИИ БЕРЕНО ИЗ ОЧЕСЕ ТВО-  
ЕГО, ТОГДА ПРОЗРИШИ ИЗНАТИ СОУКЪ, НЕЖЕ НЕСТЬ ВО ОЦѢ  
БРАТА ТВОЕГО... ЧЧ. НЕ ОТ БЕРЕНИИ ВО ЧЕШЮТЬ СМОКВИ,  
НИ ОТЪ КУПИНЪ ГРЕЗНЫИ ОВЬЕМЬЛЮТЬ.

### Ж, 8-13.

8... И ВЪВ ОБЖЕ ДОМЪ КОЛИКО ВНИДѢТЕ, НАДИТЕ ПРЕДЪЛА-  
ГАНЕМА НА ВАМЪ, 9. И ИЩЕДИТЕ НЕДОУЖНЫИ В НЕМЪ, И ГДѢ  
ИМЪ: ПРИВЛИЖИ БО СЯ НА ВЪИ ЦРѢСВО БЖІЕ. 10. А В ОН-  
ЖЕ ГРАДЪ ЗХОДИТЕ, И НЕ ПРИЕМАЮТЬ ВАСЪ, ИШЕДШЕ ОТ-  
ТУДА НА РАСПУТЫИ ЕГО ОЦѢТЕ: 11. И ПРАХЪ ПРИЛЕПИ-  
ИХЪ И НАСЪ ОТ ГРАДА ВАШЕГО НОГАХЪ ВАШИХЪ ОТТРА-  
САЕМЪ НА ВЪИ. 12. ГЛЮ ВАМЪ, КАКО СОДЪМЛАННОМЪ<sup>2</sup>  
ДНЬ ОТОДНѢИ БУДЕТЪ, НЕЖЕ ГРАДОУ ТОМОУ. 13. ГОРЕ  
ТОБѢ, ВОРАЗИНЪ, ГОРЕ ТОБѢ, ВИСФАИДО, КАКО АЩЕ В  
СИДОНѢ И В ТУРѢ ВЪИША БЫЛИ СИЛЫ БЫВШАИ В ТО-  
БѢ, ПРЕЖЕ В ВЛАСАНИЦИ И ПОПЕЛѢ СѢДАША ПОКА-  
ЛИ СЯ ВЪИША!

## 3 ЕВАНГЕЛІА МАРКА

### У, 22-24, 35-42.

22. БО [ВРѢМА] ОНО ПРИДЕ КО ІѢУ ЕДНЪ ОТЪ СТАРИИШИНЪ  
СБОРЕСКИЪ, ИМЕНЕМЪ АИРЪ, И ПАДЕ НА ПОГОУ ЕГО, 23. И МО-  
ЛАШЕ И ГЛѢ МНОГО, КАКО ДШИ МОИ ПРИ КОНЧИНѢ НЕСТЬ...  
24. И ИДЕ С НИМЪ, И ПО НЕМЪ ИДЕ НАРОДЪ МНОГЪ... 35. И  
ПРИДОША ОТЪ СТАРИИШИНЪ СБОРА ГЛѢ, КАКО ДШИ ТВОИ

1) = НА, 2) = НАШИХЪ, 3) = ТЪ



оумре, что еще тружанеші оучѣла? 36. Иѣъ же оуслышавъ слово глаголемое гла старѣишинѣ свору: не бои са, но точною вѣроуи... 38. и придоша в домъ старѣишинѣ свору и видѣша лицѣ и плачущася. 39. гла имъ: что плачете много и плачючете? отроковица нѣѣ оумерла, но спитъ... 40. и роугахууть ся немому... и вѣѣзе, идеже вѣ отроковица лежаше, 41. и имъ ю за роукою и гла: ка-виѣа куми, еже естъ сказаемо: тобѣ глаю, отроковице, вѣстани. 42. и авѣе вѣста отроковица и хожаше.

## Изъ Еввельскаго Апостола

### 3 посланніа ап Павла до Римлян

XV, 1-7.

1. Браѣа, должни несымы<sup>2</sup> силни ѿ неможѣныа немошнѣхъ носити, а не себе вѣгражати. 2. кождо васъ ближнемоу да оугажаетъ на блѣгоу всегражѣные. 3. Хѣъ бо не себе оугоди, но како же пишетъ са: оукори-зны оукарающихъ та нападающихъ<sup>3</sup> на ма. 4. велико бо прѣже написа са, во вѣтѣныи вѣѣмъ да терпѣны-емъ книжнѣмъ, надежю имамъ. 5. бѣъ же терпѣныа и оутѣшѣныа дасть намъ тоже смѣзелити о<sup>4</sup> Хѣъ Ісѣъ. 6. да единопѣшно единѣми оуеты славити<sup>5</sup> бѣа и оца гла нашего Ісѣа Хѣа. 7. тѣмже приеимѣте друугъ друуга, како же Хѣъ приѣа васъ въ сѣлавоу бѣжю.

ѢТАК ПОДІЛЕНО: несы-мы, съ-лаву-тъ тому, що на кінці рядка.

2) в инчих текстах: нападеши, 3) - славите.

10. Брѣѣа, молю же въ именемъ г҃а нашего Іс҃а Х҃а, да  
тоже г҃ѣте вси и да не соуть въ васъ распра, да воуде-  
те свершени въ томъ же разумѣ. 11. възвѣсти бо ми  
сѧ о васъ, братья моя ѿ приставникъ, како рѣѣныа  
въ васъ соуть. 12. г҃лю се, како каждо васъ г҃ѣтъ: азъ  
есмы Паоулювъ, азъ есмы Аполонъ, азъ же Кифинъ,  
азъ же Хѣвъ. 13. еда раздѣли сѧ Х҃ъ? еда Павелъ рас-  
патъ въивъ за въ, или во имя Павлово крѣстисте сѧ?  
14. хвалю б҃а, како ни единого же васъ крѣтилъ есмы,  
точною Криспа Ганя. 15. да ничто же васъ речеть, како  
въ мое имя. 16. крѣтихъ же Стефановъ домъ. ктомуу  
же не вѣде аще и крѣтихъ иного. 17. не поусты бо ми Х҃ъ  
крѣтитъ, но бѣговѣститъ, не прѣмоществомъ словѣс-  
ною, да не истѣпиться крѣтъ Хѣвъ. 18. слово крѣтное  
погѣбивающимъ оудѣство есть, сп҃санемъ имъ же  
намъ сила бж҃ья есть.

9. Брѣна, нѣ7 бо мужь сътворенъ жєны дѣла, но жєна мужа дѣла. 10. сего дѣла жєна єсть имѣти на глабѣ и нѣгъ дѣла. 11. свѣачє нѣ мужь бєжѣ жєны, нѣ жєна бєзѣ мужа ѿ гѣ... 14. или нѣ родѣство и сама

1) В інших текстах: распять бысть, 2) = ма, 3) должна была бы имѣти.

та вѣшь не оучили васъ же аще власы поущають, ничто  
же есть. 15. жена аще власы поущають, слава ѿ несть?  
яко власы въ сѣдѣныя мѣсто дани соуть... 19. есть бо  
быти въ васъ злобѣрюю искуза бѣрѣ и, да искуше  
ни явленн боудуть въ васъ. 20. ѡхотѣши ли сѣ  
вати оукупъ нѣ гнѣ вечерѣ ести. 21. кождо бо свою  
вечерю бараетъ, а другыи пыланьствоуютъ 22. или  
не имать<sup>1)</sup> домовъ иде ксти иде пити? или црѣви  
вѣию обидѣте и срамлаете не имуща? что вы  
рекоу? похвалю ли вы? ѡ сѣмъ не похвалю. 23. азъ  
бо прияхъ ѡ га, еже и прѣдахъ вамъ.

#### XVI, 4-11.

4. Братъ, аще боудеть достоинно мнѣ ити, то со мною  
идоу. 5. и придоу же к вамъ, егда же Македонью  
присидоу. Македонью прохожу, 6. въ васъ же прѣву  
доу ли ѡзимѣю, да вы проводите ма а може идоу.  
7. не хошу бо васъ мимоидыи видѣти. надѣю же сѣ  
връѣа нѣколю прѣвыти въ васъ, сще гѣ повелитъ.  
8. прѣбоудоу же въ Ефесѣ до пантисостыа. 9. двери  
бо ѡберзоша ми сѣ великыа поспѣшны, противщи  
исѣ мнози. 10. аще придетъ Тимофѣи, съмотрите,  
да бесъ траха боудетъ въ васъ, дѣло гнѣ дѣлаете<sup>2)</sup>  
якы законъ. 11. и никто же бо не хулитъ его, при  
водит[е] же и с миромъ, да придетъ ко мнѣ; жду бо  
его из вратыю.

1) = имать, 2) дѣлать.

# З ѡЖГОРОДСЬКОГО ПОЛѢСТАВѢ

## 1. Манастирські приписи.

Ідем же изъ цѣкви предними дверми. предъ ходить же попъ, служивъи во тѣ днь, по немъ же игоумѣ, по немъ же и прочии попове, по нихъ же и прочии братіа. сѣдоушии же ни какоже да не бесѣдоуютъ братіа межю собою. два же брада да не ходатъ, но єдинъ по єдиномуу. достигже къ трапезѣ и влѣвитъ игоуменъ гасиѣ и питъе, и сѣдоутъ вси каждо ихъ на своеѣ мѣстѣ, и начинуютъ гасиѣ, и тецъ же начинаѣтъ чести. а дению же подобаѣтъ бѣити съ многими<sup>1)</sup> молчаніе.

## 2. Вірую.

Вірую во єдиного бѣ ѡца вседержителя  
творца нѣбу и земли, видимъи же всѣмъ и не-

<sup>1)</sup> многими



видимъ; и во единого г҃а іс҃а, с҃на в҃жня, единоро-  
наго, иже ѿ ѿца роженаго прежде всѣхъ вѣкѣ;  
свѣта ѿ свѣта, б҃а истинна, роженна, а не ство-  
ренна, единосущна ѿцу, имже вса бѣша; нас  
ради члѣковъ и нашего ради сп҃снѣа сшедша с  
нб҃сѣ, и воплощеша сѧ ѿ дх҃а ст҃а, мр҃ина двѣ во  
члѣвчѣша сѧ; распеншаго сѧ за нѣ при понтѣви-  
стѣмъ Пилатѣ, и страдавша, и погребена, и въз-  
скрѣсша въ третии днь по писаниихъ, и възшедша  
на нб҃са, и сѣдѣши ѡдесноуѣ ѿца, и пакы гра-  
доущаго со славою соудити живымъ и мртвымъ,  
егоже цр҃квию нѣ конца; и въ дх҃а ст҃го истинна-  
го и животворящаго, еже ѿ ѿца исходящаго, еже  
со ѿцмъ и съ с҃номъ спокланѣема и сославима,  
гл҃вшаго прр҃ки; во единоуѣ, ст҃оуѣ, сборноуѣ, апль-  
скоуѣ цр҃кви; исповѣдоуѣ едине кр҃щеніе, во ѡста-  
вление грѣховъ; чаю възскрѣснѣа мерътвѣмъ и жи-  
зни воудущаго вѣка, аминь.

## 3 Люблинскихъ уривкѣ

### 3 „Прольога“

Ст҃ѣи мнѣи Петръ бѣ. ѿ села никіиска-  
го, влизь Юрополѣ крѣпокъ сѣи тѣломъ в  
хвѣ вѣру, оу нѣ же сѣи тѣломъ и старечь-  
скаѧ имѣше, и по вса дни прошесѧ и съ кѣ

нѣ, оуна га ѿвѣщиса идола и приступити къ х҃у  
б҃у іис҃у илѣкомь. и си сазышавъ о нѣмь еропольскѣи  
кнѣзь, и послаези кѣмъ и, и понуди и ѿвѣщиса  
х҃а; како не покориса и покелѣ раждеши пѣшь  
огнь и ту оуѣвѣши и, и оуѣверженъ въ ню оубо бѣ  
радовашесѣ ти, тако благодаривъ га и сконча сѣ.

## 3 ІАКОНОВЕЦЬКОГО АПОСТОЛА<sup>1)</sup>

### 3 СОВОРНОГО ПОСЛАНИЯ АПО- СТОЛА ЯКОВА

IV, 7-17.

7. Повиноуйте сѣ оубо бѣи, противте же сѣ дна-  
волоу, и бежат ѿ вѣа. 8. приближитѣ бг҃оу, и прибли-  
житсѣ вам; ѡчистите роуци, грѣшници, и ѡчисти-  
те ср҃ца, вѣе дѣшніи.<sup>2)</sup> 9. постраждите, и слезите, и  
плачите сѣ; смѣхъ вашъ во плач да ѡбратитѣ!<sup>3)</sup>  
и радость во оумиленіе. 10. смирите сѣ оубо предъ  
бг҃омъ, и възнесетъ вы. 11. не оклеветайте другъ дру-  
га; оклеветѣа бо брѣя или ѡсоуждаѣ брата свое-  
го оклеветаетъ законъ, и ѡсоуждаетъ законъ; аще  
ли законъ ѡсоуждаешъ, нѣси творецъ закону, но  
судій. 12. единъ есть законодавецъ—судія, мѡгый  
сп҃ти и погубити; ты жъ кто еси ѡсуждаѣа дру-  
га?

<sup>1)</sup> Памятникъ цей із XVв; але ж даємо його сюди, щобъ закін-  
чити рядъ церковнихъ пам'ятокъ.

<sup>2)</sup> = двоєдушніи, <sup>3)</sup> = обратиться.

га свое? 13. оубо нѣтъ, гл҃ше: и оутро поидемъ въ сей градъ, и сотворимъ то что единому, и купля дѣемъ и приобрѣтеніе, — 14. не вѣсте оутренѣ. кака оубо жизнь ваша? пара оубо еѣ, аже въ мале навлаючи са, потомъ же исчезаючи. 15. вмѣсто же вѣти и гл҃ати вамъ: аще г҃ъ восхошетъ, и проживемъ, и сотворимъ се, или что — 16. нѣтъ же хвалите са въ гордынахъ вашихъ, и всака хвала такова — есть зла. видаще му оубо добро творити и не творашу грѣху ему еѣ.

# V, 1-22.

1. Оубо нѣтъ, богатѣи, плачѣте рѣдающе о страстехъ вашихъ, грядущихъ на вы. 2. богѣство ваше изгнѣи, и ризы ваши молне поидоше. 3. злато и серебро ваше изоржакѣ, и ржа ихъ въ посолоушенство вамъ боудетъ, и смѣсть плоти ваша како огнь. 4. възискасте въ послѣднѣи дѣи — се мзда делателѣи дѣла вашихъ, нивы ваша, лишена ѿ вы, вопиетъ; и вопианіи жъ вашихъ въ оуши г҃а савасафа не внидоша. 5. възвеселите са на земли и наследите са; оупитаєте ср҃ца ваша како въ дѣнь заковеніи. 6. осудисте, оубисте праведнѣ; не противи[ти] са вамъ. 7. доготерпѣніе оубо, братіе, до пришествіи г҃на; се дѣлатель ждетъ четный плодъ ѿ земли, доготерпа о немъ, дондеже прїидетъ дождь ранъ и пзѣнь. 8. доготерпѣте оубо вы и оутвердѣте ср҃ца ваша, како пришествіе г҃не приближи са.

Ѳ = възвеселитесь и насладитесь.

9. НЕ БОУДЫХАИТЕ ДРУГ НА ДРУГА, БРАТИЕ, ДА НЕ ОСУ-  
ЖДЕНИ БОУДЕТЕ: СЕ СОУДИНА ПРЕД ДВЕРМИ СТОИТ

10. ОБРАЗ ПРИИМЪТЕ, БРАТА МОЯ, ЗЛОСТРАДАНИЮ  
И ДОЛГОТЕРПЕНИЮ ПРЯЗЫ, ИЖЕ ГЛАШЕ ИМЕНЕМ ГИИМ.

11. СЕ БЛИЖИМЪ ТЕРПАЩАА; ТЕРПЕНИЕ ИСЪВЪ ОУСЛЫ-  
ШАСТЕ, И КОНЧИНОУ ГИЮ ВИДЪСТЕ; НАКО МНОМАТИВЬ  
Е<sup>1</sup> И ЩЕДРЪ. 12. ПРЕЖДЕ ЖЕ ВСѢХ, БРАТА МОЯ, НЕ КЛЕНЪ-

ТЕ СЯ НИ НБѢОМ, НИ ЗЕМЛЕЮ, И НИ ИНОЮ КЛАТВОЮ; КО-  
ЕЮ БОУДИ ЖЕ ВАМ: ЕЖЕ ЕЙ-ЕЙ И ЕЖЕ НИ-НИ, ДА НЕ Б-

ЛИЦЕМИРІЕ ВПАДЕТЕ. 13. ЗЛОСТРАЖДЕТЬ ЛИ КТО ВО КЪ  
ДА МЛТВОУ ДѢТЬ; 14. БЛАГОДѢШЕСТВОУЕТ ЛИ КТО Б КЪ,

ДА ПРИЗОВЕТ ПОПЫ ЦРКВНЫЯ, ДА МЛТВОУ ТВОРАТ  
НАД НИМ, ПОМИЗАВШЕ Е<sup>2</sup> МАСЛОМ ВО ИМА ГНЕ; 15. И МЛТВА

ВЪРНЫ<sup>3</sup> СПСЕТ БОЛѢЩАГО, И ВОЗДВИГНЕТ ЕГО ГЪ; И АЩЕ И  
ГРѢХЪ БОУДЕТ СОТВОРИЛ, ѿПУСТИТ СЯ ЕМОУ. 16. И СПО-

БЕДАЙТЕ ДРУГ ДРУГОУ СОГРЕШЕНИКА. И МОЛЪТЕ СЯ  
ДРУГЪ ЗА ДРУГА, НАКО ДА ИСЦЕЛѢТЕ. МНО<sup>4</sup> БЪ МОЖЕТ

МЛТВА ПРАВЕДНА ПОСПѢШЕСТВОУЕМА. 17. ИЛИНА ЧЛѢВЪ ВЪ  
ПОБѢОСТРѢНЬ НАМЪ И МЛТВОЮ ПОМОЛИ СЯ НЕ БЫТИ

ДОЖДОУ И НЕ ОДОЖДИТИ ПО ЗЕМЛИ Г<sup>1</sup> ЛѢТА И З<sup>2</sup> МѢЦЬ,  
18. И ПАКЪ ПОМОЛИ СЯ, И НБѢО ДОЖДЬ ДАСТЬ, И ЗЕМЛЯ

ПРОЗЖВЕ ПЛОД СВОИХ. 19. БРАТИКА, АЩЕ КТО В КЪ ЗА-  
БЛУДИТ ѿ ИСТИННЫ, И ОБРАТИТ КТО ЕГО, 20. ДА

ВѢСТЬ, НАКО ѿБРАЩАА ГРѢШНИКА ѿ ЗАВЛУУЖДЕНИА  
ПОУТИ ЕГО, СПСЕТ ДШЮ ѿ СМРТИ И ПОКРВІЕТ МНО-  
ЖЕСТВО ГРЕХОВ ЕГО.

---

1. = ВЛАЖИМЪ. 2. = ИНОЮ. 3. = ВЪРНЫ.



# Із грамот XIV-XV ст.

1. ДОЗВІЛ КНЯЗЯ КЕШТУТА ТА ЛЮВАРТА ДЛЯ ТОРУНСЬКИХ КУПЦІВ НА ТОРГОВЛЮ В ЛУЦЬКУ /після 1341.р./

В князѣ Кештутѣ и в князѣ Люварта у Торунѣ мѣстичемъ. Што ізѣсте просили насъ, абы хомъ васъ пустили до Лучцька тѣрговать через Берестіѣ, абы вамъ не закахали, — ми хочемъ ради то учинити вамъ. Не блудите сѣ ничего, пойдите. А коли котории торговецъ поидеть торговать ис Торунѣ через Берестіѣ до Лучьска, без печали будте. А кто поидеть съ сѣ грамотою через Дорогичинѣ че[ре]съ Мелникѣ и черес Берестіѣ до Лучьска торговать ис Торунѣ, ѿзъ, князь Кештутѣ, не веля ихъ займати.

2. ДАРОВА ГРАМОТА ПОЛЬСЬКОГО КОРОЛЯ КАЗИМИРА СЛУЗІ ЙОГО ІВАНОВІ /після 1349.р./.

А се ѿ, король Казимиръ краковський, и кулѣвський, и господарь рускоѣ землѣ, далъ єсмы слугѣ своєму Иванови дворище Заньво Матѣичича, што хъ слушають перемискоѣ волости, а приписалъ єсмы Микитино дворище к тому хъ дворищу, к перемишльскому, ихъ было на-двоє, але ѿ далъ за одно. А далъ єсмы и землю рольную ис сѣ-

ножатъми, што к тому дворищу слухаетъ, сѣно-  
жати на Мокшаговѣ долини, обѣздна, и земля ро-  
дноѣ ѿ Вѣлошевѣ, сѣножати по Кудеву ниву, а  
по Бреховича дубѣѣ, ѿ Бреховича дубѣѣ по до-  
лѣнни коньцѣ Деречину гаикѣ, а по путь по пѣ-  
дѣрагѣцѣскимъ, а по гостиньцѣ по колѣбагѣвскимъ.  
А тутъ нѣтъ иному Чапковцѣ ни землѣ ролноѣ, ни  
сѣножати. А и рече далъ гесмъ и ѣзъ на Днѣстрѣ  
ѿ Мутвичьного потока до Степаньча перевоза, а  
ту не надобѣ ни одному Чапковцѣ собѣ ѣза чин[и]-  
тъ. А придаѣ гесмъ тому озеру рыбнаѣ за Днѣст-  
ромъ, куды мѣи немѣи ходили, а и рече далъ гесмъ  
тому ловища оуковѣѣ ѿ Изыбичьного перевоза по-  
перекъ Воляничъ, верхнии кѣѣцѣ, обѣздомъ, поко-  
лѣ ѿ Сѣмьоновѣ держитъ, поколѣ Дунино держитъ, до  
берегѣ Днѣстра. А далъ гесмъ Иванѣи оу вѣкъ.  
А волекъ предати, и за даръ, да[ти] кому коли хочетъ  
А живаучи того дворища не надобѣ ни воина, ни  
мѣшничѣ платити, аи[и] поѣздничества, ни грамоти  
носити. Далъ гесмъ тому волю и слободно. Проси-  
ти му ѿ[е]т[а] а за короля и за королевѣи наиѣстѣи  
и на те свѣдѣи паиъ Ди[и]трѣ, паиъ Петрѣ, паиъ  
Судивѣи, паиъ судѣи Станѣцкимъ, паиъ Глѣбѣ Дво-

рьсковичъ, а писанъ листъ оу д[е]нь Подесѣтъны  
на городѣ Казимирѣ.

3. ПЕРЕСЛАВСЬКА ДАРОВА ГРАМОТА КН. ОЛЕГА ІВА  
НОВИЧА МОНАСТИРЕВІ В ОЛЬГОВІ /після 1356.р./.

[Ми] лос[ьр] дѣтемъ б[о]ж[ь]имъ, м[о]л[и] твою  
с[в]ятоїє Б[огороди]ци и м[о]л[и] твою о[т]ь ця  
своїєго князя великого Ивана Олександровича и  
бл[а]гос[ло]вленїемъ епискупа рязаньского и  
муромского Василья, язъ, князь великий Олегъ  
Ивановичъ сгадавъ рєсмь съ своимъ о[т]ь цемъ  
съ вл[а]д[и]комъ съ Васильемъ и съ своими бо-  
ярн. А бояре со мною были: Софонїи Алтикулаче-  
вич, Семень Федорович, Микита Андрѣевич, Тимошь  
Олександрович, Манасѣя Дядько, Юрь окольнічии,  
Юрь чашьникъ, Семень Микитѣичъ съ братьємъ, Па-  
вель Соробич. Далъ рєсмь о[т]ь цю своему Арсѣнью  
монастирь с[в]ятоїє Б[огороди]ци на Ольговѣ, въ  
свободѣ до рєго х[и]вота. А по своемъ животѣ  
воленъ кого во нь бл[а]гос[ло]вить на игумен-  
ство. А далъ рєсмь с[в]ятої Б[огороди]ци дому  
Арестовскоїє село с[в]инами и с[в] поличьнимъ и  
с[в] рѣзанькомъ и съ шестью десят... и со воїми пом-  
линами и о бортикахъ и о борт[и]хъ и землями и с[в]  
поземомъ и съ озеры и с[в] бобр[и]хъ с[в] перелѣсьи.

А воэрѣвъ ꙗсмы въ дав[ьн]ни грамоты съ о[т]ъцемъ своимъ, съ вы[а]д[ы]комъ съ Вас[иль]емъ, и съ бояры. Коли ставили по первыхъ с[пра]дѣд[и] наши с[вя]тую Б[огороди]цу княз[ь] великий Инѣгварь, княз[ь] Олегъ, князь Юрьи, а с[ъ] ними бояръ  $\tilde{T}$ , а мужи  $\tilde{X}$ , тогда дали с[вя]той Б[огороди]ци дому  $\tilde{A}$  земль бортиныхъ, а  $\tilde{E}$  погостов: Пѣочна, — а в[ъ] неѣ  $\tilde{T}$  семии; Холохолна, а в[ъ] неѣ полтора[с]та семии; Заячиихъ, — а в[ъ] неѣ  $\tilde{T}$  семии; Веприя —  $\tilde{T}$  семии; Заячковъ —  $\tilde{P}$  и  $\tilde{S}$  семии. А си вси погосты — съ землями с[ъ] бортиными и с[ъ] поземомъ и с[ъ] озеры и с[ъ] бобры и с[ъ] перевѣсьици, с[ъ] рѣзанками и съ шестью десят... и с[ъ] винами и с[ъ] поличными и со всѣм[и] пошлинами. А кто даны люд[и]и прадѣды нашими с[вя]той Б[огороди]ци дому гдѣ имуть сѣдѣти или бортиици или слободиць в[ъ] мѣстѣ о[т]ъчинѣ, — ать знаютъ домъ с[вя]той Б[огороди]ци; а волостели мои ать не вступаютъ ся в[ъ] нихъ ни о[д]ного, о[д]ного же дѣлѣ. А Головчин далъ Федоръ Борисовичъ; а мордовскоѣ далъ Климентъ по Даниловъ дворѣ, а Иереѣмъ великий съ Глѣбомъ села своя подавали г[ос]по[ди]ни Б[огороди]ци; а мужи Олговскую околицю купивше у муромскихъ князи, дающе  $\tilde{T}$  гривен и



дали с[вя]тои Б[огороди]ци. А язъ княз[ь] вели-  
 кии Олегъ Ивановичъ, — што яесмь далъ Арестовскоѹ  
 седос[вя]тои Б[огороди]ци дому и што прадѣди на-  
 ши подавали которая мѣста и люди и што бояре по-  
 давалѹ дому с[вя]тои Б[огороди]ци, — того хочу  
 боронити, а не обидѣти ничимъ дому с[вя]тои  
 Б[огороди]ци. А волостели, и даньници, и ямьщики  
 ать не заимать богородицѣскихъ людей ни про  
 што же. А кто изобидитъ домъ с[вя]тои Б[огороди]-  
 ци, — или князь, или вл[а]д[ы]ка, или волос-  
 тед[ь], или кто инии, — тотъ дастъ отвѣтъ передъ  
 Б[ог]омъ с[вя]тои г[о]сп[о]жи Б[огороди]ци.

А коли яесмь выѣхалъ изъ от[ъ]чины изъ  
 своеѹ, изъ Переяславля, тогдѣ яесмь обѣтъ  
 учинилъ къ свя[тѣи] г[о]сп[о]жи Б[огороди]ци: при-  
 далъ яесмь Рязаньскоѹ мѣсто и побережьеѹ,  
 аже ми дал[ъ]жсть м[и] л[ост]ивъ г[о]сп[о]да рѣ въ  
 от[ъ]чинѣ своеѹ въ Переяславли.

#### 4. ПЕРЕМИСЬКА ПОКУПНА ГРАМОТА З 1359.Р. НА ДѢДИЦТВО ГАННИ РАДИВОНЬКОВОй.

Въ хѣто шеститисѣщное шистѣдесѣть семоѹ коу-  
 пилъ панъ Петрашъ дѣдицтво в Анѣи Ради-  
 воньковоѹ — дѣдичу яесмь и вотчину, што по  
 яри о[те]цъ далъ, а [о]на продала Петрашкови

Радѣцьовському своѣ дѣднину и вотнину оу вѣки и дѣтемъ его: полѣ става и со млиномъ, и съ корѣчмомъ, и землемъ, и съ з дворици, и со всѣмъ, что коли о[тъ]ца его прислушало, а з то не надобѣ оуступати с ни оунукумъ его, ни племеню его. А купилъ панъ Петраиъ за сорокъ гривень. А на то послуши: панъ староста руской земли (шта Пилецкий, воевода Цтиборъ, писаръ Ганко, а со земляне: панъ Ходько Бибельский, Кадоляфовичъ Друздъ, Иванько Польпричицъ, Богданъ Тивуиъ, Щепанъ Волошинъ Риботицкий, Олефѣрько судья, панъ вонъ перемышльскимъ, Каньтуръ из Угоръ, гость, панъ Гутарѣтъ, Кость Соковичъ, Ганъ Кѣраховичъ. А пѣть могорицъ оу Бибидького оу дому за копу грошии. А писалъ грамоту писаръ пана старостинъ, дѣлакъ изъ Болестраницъ, именемъ — Дѣгачковичъ. А при томъ былъ попо печѣреский Петръ, а корѣчмитъ Олехновичъ Семенъ — оу вѣки вѣкомъ, аминь.

**В. ПЕРМИСЬМА ПОКУПНА ГРАМОТА З 1366.Р. НА ПУЛЬКИЧІВСЬКЕ ДІДИЦТВО.**

Во имѣ О[тъ]ца и С[ы]на, с[в]ѣт[ло]го Д[у]ха. Подъ лѣтомъ 6[о]жия нароженія тисече го трии соти шестцѣтого шестого купилъ панъ Петръ Радѣцьовский дѣдицтво Пнекохѣтъ оу Шваби-

чивъ - оу Хлишѣ, и оу брата того Захарѣ, и оу  
 гоу дѣти - со всѣмъ оуездомъ того села, и см-  
 чемъ, и с колодѣ земь, и съ лѣсомъ, и з бортьми, и  
 свепетѣ за рѣкою, и съ сѣнокатыми, и землею то-  
 го села - за сто гривень вѣснихъ. А продали и  
 оуздали тому добровоулно и оу вѣки дѣтемъ того  
 передъ пакомъ Пилецкимъ, старостою роускоѣ земли;  
 а оу ставу Радивоуныков [о] ѣ ловити сѣтъ тому до-  
 бровоулно. А на то послуш: вл[а] д[ш]ка Ларивунъ  
 ис кри[лопани] перемильскій и печать того, панъ  
 Петръ Ивановичъ и печать того, панъ Ходько Выбо-  
 льскій и печать того, Стецко Ляговичъ ис Ходь-  
 комъ, братомъ своимъ и печать томъ, панъ Навоунъ  
 Стоганьскій, панъ Навоюко Насѣновъ братъ, Дмитръ  
 Матѣфѣевичъ, панъ Нѣвѣотупъ-стоупуевскій и  
 братъ того Фаниславъ, панъ Лѣсота, Друедъ Кадолъ-  
 фовичъ, Васько Кузничъ, панъ Рѣшко, писарь крукини-  
 цкии, Останко Потру овичъ и [о] с [ш] и [о] мѣ ис Пе-  
 тромъ, панъ Стиборъ, Ходько Рагодинковичъ и печать  
 того, Останко Соульскій, Богданъ Тивунъ, войтъ пе-  
 ремильскій ис мѣстичи, Охегъ Солищковичъ Глѣбъ  
 ко и братъ того Костько, Ефена, соудья Орефѣрько  
 вл[а] д[ш] ч [ш] нѣ тивунъ Иванько Губка. А питъ мо-  
 торичъ оу Андрѣя оу депоу Лисега за двѣ гривнѣ

вѣснии — меду за гривну, а пива за гривну. А писавъ привилѣе се поповичъ болестрашицкий, именемъ Дебачковичъ Васильевъ, с[н]нъ поповъ, Кость, пружвищемъ — Сорочичъ.

6. УМОВА ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ ВОЛИНСЬКОГО ДМИТРА-ЛЮВАРТА З ПОЛЬСЬКИМ КОРОЛЕМ КАЗИМИРОМ 13 1366.р.

Се назъ, князь великий Димитрий, докончавъ и повинувъ сѣ службѣмъ таковымъ. А се — докончанье мѣхи королевѣмъ польскимъ и княземъ Дмитріемъ. Къ Володимирю ѿступаетъ сѣ потолъ: по Оумицю, по Пѣсчанинъ бродъ, по Соуфимиково село; ѿ Соуфимкова села — до Маркова става; ѿ Маркова става — по львовѣскую дорогу къ Скоморохамъ; а ѿ Пѣсчана броду — по пиньскій мостъ; а ѿтолъ — по Турьѣ, поколѣ Турьѣа прошла. А мыта не примышлати, но какъ на вѣка пошло. А по старымъ дорогамъ гостемъ поити куда хочеть; а гостѣмъ не приневолити, но куда хочеть, туды поидеть. А князь Дмитрій помагати королевѣ на всякого непригателя, опроче своѣхъ братьѣхъ, безо всякоѣ хитрости и лъсти, своимъ животомъ. Се ли будетъ не доспѣшенъ, — князь Дмитрій люди своѣ послати. А коли братьѣа княжа поидуть на короля, — князь Дмитрій братьѣхъ не помагати. А кто поидеть на мене, — королевѣи помага-



ти миѣ на моѣ непригательѣ, безо всякоѣ хитрости 191  
и лѣсти. А миѣ королеви помагати, ольма годъ ми-  
неть Дмитриѣвъ д[е]нь. А на то есмь приложилъ  
свою печать, и о[те]ць мой, вл[а]д[и]м[и]ка лучьс-  
ким Арсением, князь Даниили, Васко Кирдѣевичъ,  
Иванъ, воевода лучьский, Иванъ Мьстишиньскыи.

7. ЛИСТ ГАЛИЦЬКОГО СТАРОСТИ ОТИ ПРО КУПІВЛЮ  
ДВОРИЩА ВЯТСЛАВОМ ДМИТРОВСЬКИМ ІЗ ІЗ71.р.

Во имѣѣтцѣ и с[и]на и с[вѣ]т[о]го д[у]ха,  
б[о]жимъ истворѣньемъ оу вѣки, аминь. Истало сѣ  
подъ державою великого короля краковьского Ка-  
зимира и господарѣ рускоѣ земли, истало сѣ  
при державѣ пана Оты, старости рускоѣ з[емл]ѣ,  
оже купил панъ Вятславъ Дмитровскыи дворище  
и сѣ земли, тако из вѣка слушало к тому двори-  
щу: вшитци вшиткове, што дн[ес]ѣ суть и потомъ  
могутъ быти; а што може причинити болше межи  
тѣми вшитки, то на своѣе полѣпшѣнье - такожъ  
торговля истала сѣ. Купилъ панъ Вятславъ оу  
вѣки оу Василю, земужь рѣчють Скибичъ, и въ  
его брата, на имѣ оу Гѣнка, и въ техъ с[ы]н -  
новца, оу Оленка, иже купилъ панъ Вятславъ во  
всѣхъ трехъ, тожъ ту именовани. Далъ имъ панъ

Вѣтславъ ѿ копь гро[шми] вѣснаго срібра, а даль  
 нмъ всѣмъ тремъ то срібро посполною рукою. Тог-  
 ды они, пришедши вшитци и [съ] своимъ племенемъ,  
 оуздали пану Вѣтславу со всѣми объѣзды того дво-  
 рища по своей доброй воли и за иныхъ молвами,  
 абы в добромъ покои в[ж]ити тѣхъ вж[ит]ковъ па-  
 ну Вѣтславу, тако вѣдали при пану Блотишев-  
 скомъ, воеводѣ ильвовскомъ. А то свѣдци-мѣстичи:  
 панъ Кнефль Михно, воитъ гарославський. А се  
 богаре: Пѣтръ Мошенка, Ходко Логевич. А се попо-  
 ве дисни: попъ Юрко Кропшевич, попъ Лои. А се  
 сусѣде околнии: Онисимъ. А се дѣгаци: Степанъ  
 Мелехович, Мелентии Куцевич, Семень Понахидич,  
 Иванъ Кузмич. А се бортники: Пашко Борт[н]икъ  
 ись Емелина, Юрко Мошничъ, Тихно Великополь-  
 ский, Голко Залѣский. А выѣздилъ ту землю Хо-  
 доръ Чеолчич, тотъ объѣздилъ ѿ пана Оты старости.  
 А инии, то вшитко — свидди. А писана грамота  
 тисоча лѣ[т] : по б[о]ж[е]мъ рождествѣ Т лѣ[т],  
 О лѣ[т], и одно лѣ[то]; а писалъ Грудковичъ-Иванъ,  
 а писано оу Кнефлѣ в дому. Оу вѣхи, аминь.

---

8. ДАРОВА ГРАМОТА ПОДІЛЬСЬКОГО КНЯЗЯ ОЛЕКСАН-  
ДРА КОРІЯТОВИЧА СМОТРИЦЬКОМУ МАНАСТИРЕВІ /17/III  
1375. р.7.

Во имѣ О[т]цѣ и С[ы]на и с[в]ѣт[о]го  
Д[у]ха, аминь. Мы кня[з]ь литовський, кня[з]ь Оле-  
ксандро Корьатовичъ, б[о]ж[ь]ею м[ил]ос[т]ью  
князь и г[оспо]д[и]нъ подольской земли, чинимъ  
свѣдочно своимъ листомъ всѣмъ кому доброму, ктохъ  
на семъ листѣ посмотришь: что хъ былъ братъ нашъ,  
князь Юри Корьатовичъ придалъ млинъ къ ц[ерк]-  
ви къ Матцѣ Б[ож]ьей оу Смотричи, то и мы, князь  
Олександро, подтверждаемъ того своимъ листомъ.  
Дали речмо на вѣки томъ млинъ и мѣсто оу млина  
къ ц[ерк]ви и тымъ мнихомъ казателевого закону,  
а кого коли исъпрочють люди к собѣ оу томъ мѣ-  
стѣ, оу млина, тѣ люди далъ речмъ нмъ со всѣмъ  
правомъ. Але то, штохъ коли вси боаре и земле-  
не будутъ городъ твердити, тогди тии люди такоже  
имѣють твердити городъ Смотричъ; иже то штохъ  
коли вси землене имуть давати дань оу Татари,  
то серебро имѣють такоже тии люди дати. А ко  
млину границѣ горѣ Смотричемъ до мосту, а до-  
ловъ, Смотричемъ — што дуброва межи Ходорковимъ  
селомъ, тоѣ дубровы половина ко млину: а в

поли, кде собі проорють нивы, то ихъ жмѣть  
 прислушати. А на то дали рѣсмо свои лист и пе-  
 чать завѣсили своего князѣства. А свѣдци на то:  
 Гринко, панъ староста подольский, смотричкий  
 воевода Роговка Прокопъ, Семенко Карабѣлевъский.  
 А писанъ листъ оу Смотричи, по б[ох]ъимъ наро-  
 женьи, а дѣти и Т и О пртого. дѣта, и [ѣсн] по  
 марта, 31 оу д[е]нь с[вѣ]т[о]го Олѣксѣ ч[е]-  
 л[о]в[ѣ]ка б[ох]ъ.

9. ПЕРЕМИСЬКА ГРАМОТА НА КУПІВЛЮ ТА ПРОДАЖ  
 МІЖ ХОНЬКОЮ ВАСЬКОВОЮ І ПРОТОДІЯКОНОМ ІВАНОМ  
 ГУВКОЮ /1378.р./.

Во имѣ [ѣ] ца и С[ы]на и с[вѣ] того д[у]-  
 ха, аминь. Б[о] хъ-го м[и]л[ос]тью и добрыхъ лю-  
 дий прѣзвѣнью исталосѣ торговлѣ межи добрыми лю-  
 дми, межи богары и межи крилошаны с[вѣ] т[о]го  
 Ивана, аже пани Хонька Васковаѣа, Дядьковича же-  
 на, изъ дѣтьми своѣими: ис пани Просмнѣ-го и  
 зѣтемъ своѣмъ, ис паномъ Ивашкомъ Данѣславич-  
 чемъ, и си внучаты своѣими, и со всѣмъ племе-  
 немъ своѣмъ добромъ волею своѣю и добрыми оуми-  
 нѣньемъ своѣмъ, а некоторою силою, а сама то  
 вчинила, безо лѣсти и безъ хитрости, продала



гестъ тотъ мунастырь за  $\tilde{K}$  гривень серебра вѣс-  
ного именемъ Иванови Губцѣ, протодѣякону  $\sim$  [вѣ]-  
того Ивана, и  $\sim$  его брату Ходорови, и дѣтемъ  $\sim$  ихъ.  
А Иванъ Губька и [с] своимъ братомъ купилъ гестъ  
тотъ мунастырь, именемъ Калениковъ, церковь с[вѣ]-  
тоѣ Б[огороди]ци Оуспѣныѣ Пречистоѣ, изъ бл[а]-  
г[осло]влѣныемъ пискупа Ларивона. А купилъ гестъ  
Иванъ Губька изъ братомъ своимъ на вѣки и ко  
с[вѣ]т[о]му Іо[а]ну еп[иско]пи, к селу Гнѣвновчи.  
Дали  $\tilde{E}$  гривень серебра вѣсного, а Губка далъ шубу  
свою куничью, дорогимъ сукномъ брунатынымъ по-  
шита, за  $\tilde{E}$  гривень пани Хоньци; а  $\sim$  еще ва дали  
 $\tilde{K}$  лисици пани Хоньци и  $\sim$  еѣ зѣтеви Иванкови и  
дѣтемъ  $\sim$  ихъ. А про то та пани Хонька и [с] своимъ  
зѣтемъ и своимъ со всѣмъ племенемъ оуздава гестъ  
тотъ мунастырь Калениковъ Иванови Губцѣ и  $\sim$  его  
брату Ходорови на вѣки и дѣтемъ  $\sim$  ихъ со всѣмъ  
обѣздомъ и со всѣми границами, и землею, и оѣ-  
нохатыми, изъ гайми, изъ дубровами, изъ бортьми,  
изъ болоты, и съ рѣками, и со млиномъ и стычемъ, и  
с колодеземъ, и с ловищи, и со всѣми оужитки,  
 $\sim$  ако изъ вѣка вѣчного слушало к тому мунастыреви.  
А тому мунастыреви не  $\tilde{W}$  тлучатисѣ  $\tilde{W}$  свѣт[о] го

Ивана оу вѣки: хто коли того купилъ, тому слу-  
шати къ с[вѣ]т[о]му Ивану. А при томъ оуздаванѣ  
были богаре-земляне: панъ Ходько Выбельский со  
двѣма с[ы]нма: Андрѣйко и Васко, панъ Глѣбъ Дво-  
рьскович со двѣма с[ы]нма: Ванько а Лехно, панъ  
Ивашко Дроздъ, панъ Васко Кузмичъ, панъ Михайло  
Потрутовичъ, панъ Гаврилъко Дробышевичъ со двѣ-  
ма с[ы]нма, Сеньковича два: Михайло а Ивашко,  
Стешко Вдешицкий, Игнатко Черневич, попъ микули-  
ньский Федутъ а другий попъ безмездъницький Кость,  
попъ Тепѣкович Яков, Несторъ Цепаревичъ. А пить  
мо[го]ричъ в Шлеша оу домоу за полъ гривны гро-  
шювъ. А писалъ грамоту Костько, дѣлакъ болестра-  
шицкий по б[о]жьюмъ нарожнѣмъ тисичю лѣт и 7  
лѣт и 6 лѣт и осмоѣе лѣто.

ІО. ГРАМОТА-ПРИСЯГА КН. ФЕДОРА ДАНИЛОВИЧА НА  
ВІРНІСТЬ КОРОЛЕВІ ЯГАЙЛОВІ /коло 1386.р./.

Се азъ, Федоръ Данильевичъ, ись братомъ  
своимъ Михайломъ дала есва правду господареви  
нашему великому, великому королю польскому, ли-  
товскому дѣдуч[у] и рускому, [и] иныхъ многихъ  
земль господареви. Усподарь мой, великий король,

197  
дал ми намѣстничати оу Луцьску, и съ его руки  
сѣль есмь чинити ми исправно землѣном, какъ Б[о]-  
гу либо и ѡсподареви моему, великому королю. А  
слушати ми господарѣ своего, великого короля,  
во всемъ, как ми повелить, и боѣти мѣст[у] его,  
какъ Б[ог]а. А што кол[и] ѡ кого оуслышу на гос-  
подарѣ нашего, лихо или добро, того м[и] не оута-  
ити господарѣ нашего, великог[о] короля. А што  
ми оускажет ѡсподарь мой, тоє радъ чиню. И всею  
мыслью моею и до живота. А все ми доброе инсли-  
ти съ моимъ братом господареву нашему, великому  
корол[ю]. А города Луцьска блюсти ми, а никому  
не дати, али жъ ѡсподарь мо[и], великий король,  
возметъ, коли оухочеть. На семъ, на всем, мѣ  
два мѣ братомомъ цѣлусва кр[е]сть, штожъ на-  
ма все то исправити к осподареви нашему, великом[у]  
королю. А не исправива, - судить намъ Б[ог]ъ, и  
честити кр[ес]ть, и ѡсподарева казнь и гроза.

---

II. ДОПОВІДЬ ПЕРЕМІСЬКОГО СУДДІ КОСТЬКА КОРОЛЕ-  
ВІ ЯГАЙЛОВІ ПРО ЗІБРАНІ ПОДАТКИ ТА ВИТРАТИ КОРО-  
ЛІВСЬКИХ ГРОШЕЙ /між 1386-1418. р./.

Великому королеви Владиславу, г[оспо]да -  
реви нашему милостивому, служба ѡ слуги твоє-

го, ѿ Костька, судьѣ перемышльскаго.

Што реси, милостивни королю, казалъ пописа-  
ти овесъ вшитокъ, што ресмы выбрали на земле -  
нохъ, и мы то вчинили твою казнь, написали рес-  
мы вшитко. Што же ресмы выбрали ис перемышль-  
скоѣ волости, изъ гарославльскоѣ волости, опроче  
пана Тарнавскаго людии, и съ ланьцзской волости,  
- ис тѣхъ трии волостии взяли ресмы вовса  $\text{C}^{\text{I}}$   
сотъ колод вовса, и шистьдесѣть колодъ вовса. Што  
оу рускомъ правѣ сѣдѣть кмети, оу зѣмьскомъ, -  
ис тѣхъ брали ресмы ис подимъга по колодъ вовса,  
а и [с] слугъ не брали ресмы, не дадутъ земле  
и [с] олугъ брати. А што оу нѣмецкихъ правѣхъ сѣ-  
дѣть, на ланохъ, хотѣ бы триге ч[e]л[о]в[ѣ]ци  
сѣдили на лану, а любо  $\text{D}$ , одну колоду дають исъ  
лану, а по два гроша широкага, а по тѣхъ  $\text{C}^{\text{I}}$  сотъ  
и по шестидесѣть колодъ, - взяли ресмы пѣнази  
шистьдесѣть гривень и  $\text{C}$  гривень ладъцкихъ, опро-  
че рѣшувскоѣ волости. А изъ рѣшувскои волости  
приходить полъ третъга ста колод, опроче волѣнь,  
што на воли сѣдѣть. А по томъ вовсѣ десѣть гри-  
вень приходить и  $\text{T}$  skut, того ресмы рещи не  
брали. А што пакъ ты ресмы пѣнази выдавали,  
панъ староста Творьганъ взялъ на твоѣ потребѣ



Д гривень и поць третѣе гривны - половицю  
 тѣхъ пѣнѣи, а половицю тѣхъ пѣнѣи наложили  
 гесми на твоѣ работы, тако же твоеа м[и]л[ос]-  
 ть оусказовалъ, до насъ, слуги своего, и лис-  
 ты своего казалъ геси. На домъ, на медицинъ,  
 пригехалъ клепачь на с[вѣ]т[о]го Якуба д[е]нь;  
 д[е]нь лежалъ приапрага тоѣ работы. Коли нѣхъ  
 ѿ тесля на недѣл[ю], а коли ѿ тесля. А то на каж-  
 дую недѣлю каждому теслѣ давалъ по сѣми грош[и]и  
 широкихъ, и геси к тому и страву, всѣмъ давал и  
 гести, и пити, а то все куповано твоеми пѣнѣ-  
 ми; вѣмъ оу мене клепачь ѿ гривень лацкихъ. А  
 глинярьмъ, што лѣпили около дому, а клепачь на-  
 гемалъ, ѿ гехъ лѣпило, за Д недѣл[ю], и страву  
 гемъ давалъ - то шість гривень платилъ гесми гли-  
 нярьмъ, клепачь же казалъ платити. А што гесми  
 казалъ сѣна насѣчи досить, и на твоѣмъ пригездѣ,  
 и на стадо твое, то на Буцѣви насѣчено того до-  
 сить, за Д гривны. А на Кругилии воевода самъ  
 приапрагалъ к тому - двѣ гривнѣ далъ гесми коса-  
 рю.

Великому королеви Владиславу, г[оспо]д[и]н[у] д[а]-  
 р[е]ви напему.

---

12. ГРАМОТА-ПОРУКА УКРАЇНСЬКИХ КНЯЗІВ ТА БОЯР  
КОРОЛЕВІ ЯГАЙЛОВІ ЗА СІВЕРСЬКОГО КНЯЗЯ ДМИТРА  
КОРИБУТА /24. квітня, 1388.р./.

Мы , кнѣзь д[а] в[и] дѣ Дмитригевич, кнѣз[ь]  
 Русань Плаксич, Василии Данильгевич, Федоръ Ев-  
 лашкович Хвороша ис братомъ Иваном, Григории да  
 Иван Несвизьскіи, Хома Билурминъ, Васко Дрюко-  
 вич, Гавсь Климонть, Юрьи Звинкеневиц, Терпъ Мач-  
 сак, Кгирдивид Бѣликъ, с[ы] нѣ того Семен, Воилю-  
 вич Гриць с братом Степаном, Калит[а] Иван Бала-  
 кѣрович, Сась Горбачевич со всею братьею, Семен  
 Мсманович, трубецьскіи воєвод[а] Глѣбъ Евдо-  
 кимович, Иван Жидовчич, Павелъ Петрович, Мзарь-  
 ичи д[а] в[и] дѣ и ѿковъ Моисегад, сущъ воєвода  
 новг[о] р[о] дьскіи - тым то листомъ чинимы зна-  
 менит[о] всимъ, которыиъ того трѣба, кто коли  
 тонъ листъ оувидит или оуслы[ши]тъ како коды:  
 в то время, коли кнѣз[ь] велебинъ Дмитрии, нѣмъ  
 именем Корубут, кнѣз[ь] новгородскіи и сѣверс-  
 кии, г[о] сп[о] д[а] рѣ нашъ милыи, голдованиге и  
 вѣрность, и послушство, и такѣх служба, и х[ре]-  
 ста цѣлованиге - наша добра рада и нашим всего  
 посвоѣства, боляръ прилюблѣниге, не приневоле-  
 ни, ани котораѣ зла волю примучени, - великом[у]

и славному Володиславу, б[о] хъ-еи м[и] д[о] сти  
 королеви польскому и иных земель г[ос] п[о] д[а] ре  
 ви, и честномъ Адвизѣ, кор[ол] ици, и дѣтемъ его  
 и корунѣ польской со всеми[и] своими землями, и  
 город[и] з боиры и с людьми вѣрность праваѣ и не-  
 изрушистаѣ слюбилъ ѿ а мы, именемъ и моча вших  
 землянь его, повелѣниемъ его и слюбужемъ за  
 него и за его дѣти, иже со всею своею землею  
 и с городы вѣрен будет королеви, и королици, и  
 ихъ дѣтемъ, и корунѣ польской, а ни ихъ коли  
 ѿстанет. Пак ли бы его жъ, Б[о] гъ не даи, хо-  
 т[ѣ]л бы коли ѿстати, то нъ исны княз[ь] Кори-  
 бут, алибо его дѣти, ѿвно, алибо тавно, -  
 тогда мы со всеми посполствомъ земли его хо-  
 чемъ его ѿстати, и его дѣтемъ, а ни в чемъ его  
 не хотимъ послушни быти, але королѣ польской[о]  
 Володислава, и его королици, и его дѣти, и  
 корунѣ польской вѣрни хотимъ быти, а николи не  
 хотимъ ѿстават[и], и на вѣки, и во вшитки часы  
 николи ихъ не ѿстати, и на вѣчнаѣ крѣпость  
 к сему листу печати наші вельли гесмо привѣ[си]-  
 ти. А доконалося тоге дѣло оу го[ро] дѣ Лучи-  
 ци, в и[е] д[ѣ] лю по с[вѣ] т[о] мѣ ап[осто] лѣ

Марку гев[а]нг[е]л[и]стѣ, п[о]д л[ѣ]т[о]мъ на-  
рождѣніемъ б[о]ж[и]его, АТЛНжлѣт[о]. Amen.

ІЗ. ГРАМОТА ПЕРЕМИСЬКОГО ВОЄВОДИ ФЕБРУНА НА  
ПРОДАЖ ВЛАДИКОЮ ФАНАСИЕМЪ ДВОХЪ ДВОРИЩ ПАНОВІ ІСП-  
РУВЬСЬКОМУ /І. січня ІЗ9І. р. /.

Во имѣ Ѡ[т]ца, и С[ы]на, и [с]вѣт[о]го Духа,  
аминь. А се знаменито будь ѣ свѣдоучно всѣмъ доб-  
рымъ людемъ, што на тотѣмъ оуоздрѣть. А се  
ѣа, Фебрунъ, воєвода перемышльскый, познаваемъ  
то нашимъ листъ[мъ]: добромъ волею своею и доб-  
рымъ оумышлѣньемъ своимъ, пришедши пере[дъ]  
наше обличье и передъ землѣны, Фанаси, вл[а]-  
д[и]ка перемышльскый и[с] своимъ крыломанѣмъ  
продаль гѣсть оу Бышко вичихъ два дворища пану  
Іанковѣ Испрувському на вѣки за 7 гривень широ-  
кихъ грошии. А тако вл[а]д[и]ка продаль гѣсть,  
ѣако самъ держаль: и[с] земель, и сѣнокатьми, и  
лугомъ, и з болоньемъ, и со всѣми оужитки, што  
му прислуш[ли] оу быркузъскому граници. И оуз-  
далъ гѣсть вл[а]д[и]ка передъ нами пану Іанко-  
ви Испрувському та дворища на вѣки и дѣтемъ іего:  
воленъ продати, воленъ замѣнити, воленъ кому  
ѡдати. А при томъ были землеино-исвѣдѣци: панъ  
Ходько Выбельскый, панъ Адамъ Орецькый, панъ



Михалъ Оугринъ Ваповецкимъ, панъ Васко Шепіччъ,  
 Мичко Борковичъ, Костько, судѣа перемышльскій,  
 [и] нѣхъ добрыхъ людей-землянъ много было при  
 томъ. А к тому листови печать нашу завѣсили гес-  
 мы на потверхѣнѣе тѣмъ словомъ. А писана грамо-  
 та по б[о]жѣмъ нарождѣнѣмъ <sup>Ѧ</sup> лѣт, и <sup>Ѧ</sup> лѣт, и  
<sup>Ѧ</sup> лѣт, и первое лѣт[о]. А писанъ листъ на с[вѣ]-  
 т[о]го Васильга д[е]нѣ, оу Перемышли на Новогѣ  
 лѣт[о], оу вѣки.

---

14. ПЕРЕЯСЛАВСКА ГРАМОТА-ПОРУКА РЯЗАНСЬКОГО  
 КНЯЗЯ ОЛЕГА ИВАНОВИЧА ПЕРЕД КОРОЛЕМЪ ЯГАЙЛОМЪ ЗА  
 СВОГО ЗЯТЯ КОРИБУТА СІВЕРСЬКОГО /1393.р./.

Мы, великий князѣ [ѣ] Олегъ Ивановичъ рязань-  
 кимъ, знаемо чинимъ сею нашою грамотою, кто ко-  
 ли на нѣ възрѣтъ или, пакъ, усмѣшитъ, аже слѣбуютъ и  
 слѣбили гесмо, и ручимъ, и поручили гесмо у вели-  
 кого короля, у Володислава, б[о]жѣмъ милости  
 полскаго, литовскаго и рускаго, и иныхъ многихъ  
 земель г[ос]п[о]д[а] рѣ, за гего брата, за князѣмъ,  
 за Корибута, иже быти гему вѣрну и послушну сво-  
 гего бр[а]та, великого короля преже написаного,  
 а некоторимъ верременемъ гего не бѣстати, ани

противъ тому быт[и] ни дѣломъ, ни словомъ, ни помысломъ, ани противъ тѣхъ, што суть подъ того рукою. Пак ли бы зѣт[ъ] мой, кнѣз[ъ] Корибутъ, што мыслилъ или што бы хотѣлъ учинити или бы учинилъ противъ своего брата-короля и противъ тѣхъ, што хъ суть подъ того рукою послушни, а за моего порукою, тогда мнѣ, кнѣз[ъ] Олегъ, того тестя и того поручника, имамъ у томъ во всемъ остати нашему королю Володиславу преже написаному, а самог[о] кнѣзя Корибута имамъ поставити передъ королемъ безо лести, без хитрости. И на крѣпость семъ нашей грамотѣ нашу печать велѣли ресмо привѣсити, у нашемъ городѣ, у Переяславли, у д[е]нь с[вѣ]т[о]го ап[о]с[т]ола Филипа, под л[ѣ]тъ Рожства Х[ри]с[т]ова тисмча и 393-гого лѣт[а].

---

15. ГРАМОТА ГАЛИЦЬКОГО СТАРОСТИ БЕНКА НА ЗАПИСА ГРИВЕН ПАНОМ ГЕРВАСОМ СВОЇМ ЖІНЦІ. /Коломия, 13 - 15 падолиста, 1398.р./.

А се ѿ, панъ Бенко, староста галицький и снѣтиньский, свѣдѣю то своимъ листомъ каждому доброму, кто на семъ листѣ оузритъ, или перед

кѣмъ будетъ чѣмъ — иже пришедъ передъ насъ  
 панъ Гервасъ и вѣновалъ и оправилъ свои жѣнѣ  
 Варварѣ сто гривень на своихъ селѣ, на Толъмачи  
 и Жорковѣ, на своихъ вотчинѣ. А на то дали гес-  
 мѣ свои листъ и нашу печать привѣсили. А при  
 томъ были свѣдци: панъ Миколай Спичникъ, воѣ-  
 вода снѣтиньскій, панъ Гѣрко, панъ Андриашъ, панъ  
 Борисъ Хомѣковичъ, панъ Хроль Варвариньскій, Во-  
 ронко, воитъ коломынскій рускій, а писанъ листъ  
 оу Коломни, оу тыхъд[е]нь по с[вѣ]т[о]мъ Миха-  
 илѣ, коли сѣ пишетъ, под лѣтъ р[о]ж[де]ства  
 Х[ристо]ва, а лѣтъ, и девѣносто лѣтъ, и осмоѣ лѣ-  
 т[о].

---

16. ДАРОВА ГРАМОТА КОРОЛЯ ЯГАЙЛА СЛУЗІ СВОЙОМУ  
 ХОДЬКОВІ ЧЕМЕРИЧЕВІ НА СЕЛА НАДІЄВЕ ТА КРОПИВНИ-  
 КИ: /Львів, І. жовтня, 1399. р./.

Во имѣ б[о]жъє стан[ьсѣ]! Мы, Владыс-  
 лавъ б[о]жъ[и] и м[и]л[ос]ти корол[ь] полски, лито-  
 в[с]ки и руски, многихъ многихъ землѣ г[о]с[по]д-  
 [а]рь, чинимы знаемо симъ нашимъ листомъ, кто  
 кол[и] на[ш] възрит, или пак оуслышит, аже слу-  
 га нашъ верный, пан Ходко Чемеревич, послужилъ

нам верне, [и] мы, возрѣвши на его верну служ-  
 бу, и хотѣче по нѣмъ, ах бы намъ вернѣи послу-  
 хилъ, и нашимъ дѣтемъ, его дѣти и его щѣткове -  
 дали есмо и даемъ наше село Надѣево ис присел-  
 комъ, исъ Кропивники, исо всѣмъ правомъ с лѣсомъ  
 и с дубровами, с полемъ, с борти и съ сѣножатми,  
 и с рѣками, со всѣмъ оужиткомъ, како к нему на  
 вѣку прислушало [и] старыми границами. А то  
 даемъ тако на вѣку вѣкомъ ему, и его дѣтемъ, <sup>и его</sup> щѣт-  
 ку; не имаетъ ѿ нихъ то штомти никоторнихъ ве-  
 ремѣнемъ. А ис того имаетъ намъ служит[и] и на-  
 шимъ намѣсткомъ, ѡнъ, и его дѣти, и его щѣткове  
 - копиемъ а шестью стрѣльцевъ, гдѣ коли намъ бу-  
 деть надобно к нашей потребѣ. Техъ то изволимъ  
 есмь ему, ах бы его, ах бы коли нѣкотораа при-  
 года ему стал[а], тогдѣ има[тъ право] то село  
 замѣнит[и], продати тако[му] доброму, аки и самъ,  
 што бы могъ намъ с того службу написаную слу-  
 жит[и] во всѣхъ нашихъ пригодахъ, не ѡмешкаѣ.  
 И тому на крѣпость печѣть нашу казали есмь при-  
 вѣсит[и]. Во Львовѣ в д[е]нь Покрова Б[огороди]ци  
 под лѣти Роствѣ Х[ристо]ва тисѣщѣ лѣтъ {триста  
 лѣтъ}, деѣиности деѣѣтор[о] лѣт[а]. А свидкове



нам верне, [и] мы, возрѣвши на его верну службу,  
 и хотѣче по нѣмъ, аж бы намъ вернѣи послужил, и  
 нашимъ дѣтемъ, его дѣти и его щѣткове — дѣли ес-  
 мо и даемъ наше село Надѣсво ис присѣлкою, исъ  
 Кропивники, исо всѣмъ правомъ, с лѣсомъ и с дуб-  
 ровами, с полемъ, с бортми и съ сѣножатки, и с  
 рѣками, со всѣмъ оужиткомъ, како к нему из вѣку  
 прислушало [и с] старыми границами. А то да-  
 емъ тако на вѣку вѣкомъ ему, и его дѣтемъ, и его  
 щѣтку; не имаетъ ѿ нихъ то ѡйти некоторымъ  
 веремѣемъ. А ис того имаетъ намъ служит [и] и  
 нашимъ намѣсткомъ, ѡнъ, и его дѣти, и его щѣт-  
 кове — копимъ а шестью стрѣльцевъ, гдѣ коли намъ  
 будетъ надобно к нашей потрѣбѣ. Тѣхъ то изволил  
 есмы ему, аж бы его, аж бы коли нѣкотораѣ  
 пригода ему стал [а], тогды има [ть право] то се-  
 ло замѣнит [и], продати тако [му] доброму, ако и  
 самъ, что бы могъ намъ с того службу написа-  
 ную служит [и] во всѣхъ нашихъ пригодахъ, не  
 ѡметкаѣ. И тому на крѣпость печать нашу казали  
 есмы привѣсит [и]. Во Львовѣ в д [а] нь Покрова  
 Б [огороди] цы под лѣты Роства Х [ристо] ва тисѣ-  
 ча лѣтъ [триста лѣтъ], до вѣности до вѣтог [о] лѣ-

т[а]. А свѣдкове на то: панъ Хрцень Судомирски,  
панъ Збчгнѣвъ, маршалко, панъ Гнѣвошъ, подкомо-  
ри, панъ Пашко Скотлицки, панъ Бѣнко, старо-  
сто галицки, панъ Пашко Мазовески, панъ Мичко,  
кухмистръ, Вожикъ, [и] иныхъ много было при  
томъ добрыхъ люди[и], Поланъ и Руси. А писалъ  
писаръ Малохъи королевнымъ приказомъ.

---

17. ПРИСЯГА СТАРОДУБСЬКОГО КНЯЗЯ ОЛЕКСАНДРА  
ПАТРИКІЕВИЧА НА ВІРНІСТЬ ЯГАЙЛОВІ /1400 р./

Се разъ, княз[ь] Александ[р]ъ Патрикѣевич  
стародубски, знаменит[о] чинины симъ нашимъ ли-  
стомъ, ажъ слѣбуе и слѣбилъ тѣмъ и цѣловалъ тѣ-  
мъ крестъ: по смерти наш[о]го г[о]с[по]д[и]на рѣ,  
великого князя Витовта, не искати ми иныхъ гос-  
подаревъ мимо нашег[о] милого господаря, кроля  
Болодислава полского и коруны полскоѣ; не слу-  
чити ми се тѣмъ якоторимъ временемъ, бего  
лети и без хитрости. На крѣпость сему нашему[у]  
листу нашъ печат[ь] привѣсили тѣмъ. У возера  
у Крудъ, межи Городна и Мереч, по Роатвѣ Х[ри]-  
стовѣ; у потоку, у кануны с[вѣ]т[о]го Обрѣзання  
Х[ри]с[то]ва, по нароженіи С[ы]на божьего тѣ-

сѣчь лѣтъ и чотыреста лѣтъ.

---

ІЗ ГРАМОТА ГАЛИЦЬКОГО СТАРОСТИ ПЕТРАША,ЩО РОЗ-  
МЕЖОВУЄ ВАСЬКА МОМЕНЧИЧА ТА КІНДРАТА БОРСНИЧА  
/24.VIII,1401.р./

Во имѣ Ѡ[т]ѣцѣ и с[ы]на и св[ѣто]го д[у]ха,  
аминь. А се фазъ, пан Петрашъ, староста галицкый  
и сѣнѣтинскыи, свѣдоу то своимъ листомъ, кто ко-  
ли на сей листъ возр[ит]ъ или оуслышитъ чтоучи,  
иже приедъ передъ имъ Васко Моменчичъ и погналъ  
Коундрата Борсничѣ Ѡ границу Ѡ ваничиньскоу.  
Тогды емоу Кондратъ не хотѣлъ ѡтповѣдити, ѡмѣжъ  
приедъ вѣтѣчъ далъ свою рѣчь Васковѣ в роуцѣ:  
любо стратитъ, алибо добоудеть Васко. То жъ емоу  
фѣль Кондратъ ѡтповѣдати его рѣчь. Тогды за, пан  
староста Петрашъ, с землины оучинили осми ме-  
жи ими завитыи рокъ на выведѣнью граница: кто  
мѣжи ими оукажетъ твердѣшимъ листомъ и знаменѣ,  
што соутъ на листѣ, тотъ зыскалъ; а кто на рокъ  
не станеть, ани вкажетъ, тотъ стратилъ. Тогды  
ф, пан староста, на той рокъ своимъ животомъ ви-  
ѣхалъ, на тоу границу. Тогды Коундратъ оуказалъ  
свою границу и листомъ и знаменѣ, што на лѣстѣ  
стоѣтъ, а Васко Моменчичъ на той рокъ не сталъ

на завити, ани люди не выслалъ. Тогда ѿ пан староста, згадавъ [а] земляны и справили есмъ Кундра[та] оу той граници: поколоу ему князь Левъ оуѣхалъ, и мы емоу толоу оуѣхали по та знамена. А при первомъ соудѣ былъ пан Васко Топтюковичъ, пан Дробышъ, пан Михалко Жидъ, Ганусовъ зѣтъ, Иван Долгый, пан Мицко Гарбортовский. А ти доконали и осоудили: пан Хрсченъ Мартиновский, пан Ольдрихъ Медуский, Дѣтрихъ Кромировский, пан Снопко, пан Михалко Грабовецкий, Костько Головенчикъ. А на то мѣзъ, пан Петрашъ, староста, далъ есмъ Кундратови нашъ листъ под нашею печатю на свидѣство и на твердость. А писана под б [о] жимъ нарожиньемъ, ѿ лѣтъ, и ѿ ста лѣтъ, и ѿ лѣтъ. А д[а]нь оу Галичу оу ден[ь] свѣтого Балтромѣя, аминь.

---

19. ДАРОВА ГРАМОТА КОРОЛЯ ЯГАЙЛА СЛУЗИ СВОЙМУ  
ІВАНОВІ ВОЛОШИНОВИЧЕВІ НА КОРШМУ ВЕРВЯЖ НАД РІЧ-  
КОЮ ШИРКОЮ /8.Х.1407.р./.

[Мы, Владиславъ, божьей милости король поль-  
ский, литовский и русский и] ..... инъх многъх  
зѣмль господарь, знаемо чинимъ симъ нашимъ листомъ  
кажд[о]му добр[о]му, кто коли на сѣи листъ оуз-



рить, или оуслѣдитъ, его чтоучи, к[о]моу ж  
 тог[о] листуо боудеть потрѣбизна, аже даемъ и  
 дали есмъ нашу корѣчму на имѣ Вербѣжъ на рѣцѣ  
 на Счирчи, оу Счирецкой вод[ѣ], слугѣ нашему  
 Ивану Волошиновичю и его дѣтемъ. А такъ даемъ  
 ему и дали есмъ со всемъ правомъ с полми, с ли-  
 сты, с з доубровами, с иножити, ставми, с водами,  
 и с ветѣчи, и с пасѣками, и со всем[и] оужит-  
 кы с вѣчными границѣми, како широко[и] и долго,  
 што к той корѣчмѣ из вѣку слушѣло и слоушѣеть.  
 Имаеть тог[о] Иванъ Волошиновичъ оуживати и[с]  
 своими дѣти, а намъ с той корѣчмы имаеть дава-  
 ти сто грошиковъ малыхъ кажды годъ. А не има-  
 етъ той корѣчмы от нег[о] отнѣти ни одинъ ста-  
 роста, ани одинъ воевода без нашеи волѣ, которы  
 коли на тотъ нашъ листъ оузрѣть, занже есмъ да-  
 ли Ивану Волошиновичю туу корѣчму и его дѣтемъ  
 до нашеи волѣ. А к сему нашему листуо на кри-  
 постъ казали есмъ нашу печѣть привисит[и] оу  
 нашимъ дворѣ, оу Медыцѣ, оу ден[ѣ] свѣтог[о]  
 моученика Дмитрия под лѣты Розѣства Хр[ис]това  
 А лѣтъ, и бѣудит и семое лѣто — самог[о] к[о]р[о]-  
 лѣ приказъ.

---

20. ГРАМОТА КНЯЗЯ ХВЕДОРА ЛЮБОРТОВИЧА ПРО ПРО-  
ВЕДЕННЯ МЕЖИ МІЖ МАСТКОМ ТАТОМИРА БАЛИЦЬКОГО ТА  
ІВАШКА ДІДОШИЦЬКОГО /20. IX, 1413. р./.

Во имѣ Ѡца и с[ын]а и с[вѣ]того д[у]ха,  
амин[ь]. Мы, княз[ь] Федоръ Любортович, чинимо  
то знаменито сим своим листом каждому доброму,  
кто коли на нѣ оуздрит или оуслышитъ его чтоу-  
чи, кому его боудет потребизна, и нынѣшним и  
потом боудоущим, аже приида пред насъ и пред па-  
ны пан Ивашко Дѣдошицким Милѣвичъ жаловаль и  
позваль пан[а] Татомира Балицког[о], аже смоу  
побраль пан Татомиръ вепрѣ оу Черном Лѣсѣ коло  
Тоурьом оу Балины и пошраль смоу поле, и поко-  
силь и доубровы чересь границу. А мы смоу пра-  
во дали с ним: пан Ивашко Дѣдошицким положиль  
свои листы граничныи пред нами и пред пан-ы, пан  
Татомиръ Балицким приганиль листом пан-Ивашко-  
вым Дѣдошицког[о], иже соуть листове неправи,и,  
фалшевнии. Право такъ нашло: пан Ивашко Дѣдошиц-  
ким имасть ѡчистити листы свои - пан Ивашко Дѣ-  
дошицким не могъ ѡчистити листовъ своихъ. Пра-  
во такъ нашло: ажъ пан-Ивашковы листы оуморени  
на вѣкы, ажъ не имасть ими оуспоминатисѣ, ани  
его блишии. Право такъ нашло: имать оуказати

свою границу старци обьчими. Мы есмо выслали нашего урфидника, пан[а] Ленка, старосту зоудечевско-г[о], на тоу-то границу. Пан Иванко Дѣдошицкий старцѣ обьччи, пан Татомиръ поставилъ старцѣ обьччи: тотѣ старци сгодили сѣ с обою стороною на ѡдино слово: вызнали, оуказали староую границу и врочища межи Дѣдошичи и межи Баличи. Стали оу Великого Крихова, где переходить дорога зоудечевская подлѣ Оуэножи поперек доубровы к Нечачю лѣсови, и подлѣ лѣса горѣ, и подлѣ доубровы горѣ до лѣсоцкои дороги, котраѣ идетъ и[з] Зоудечева до Долины — тою дорогою поперек лѣса и поперек потока Нечача; тою жь дорогою зоудечевскою къ Котешеву къ бортному доубью; ѡ бортного доубья поперек доубровы к могылкам, ѡ могылок поперек рѣки Соукилѣ к дорожѣ, котраѣ дорога идетъ из Дѣдочичь до Баличъ, поперекъ дороги к Теплицѣ къ Грибович доловъ Теплицем до рѣки до Свицѣ; ѡ оустѣ Теплицѣ Грибович поперек рѣки Свицѣ и поперек полѣ къ Чорному Лѣсоу к потоку к Лоухешевѣ, где оупадасть в ны, оустѣмъ поток Волоушевъ поперек потока Лушешева горѣ потоком Волоушевм Лѣсом къ потоку Дрыжани; поперек потока Дрыжани лѣсом к

оустью Сомотвинѣ оу рѣкоу Тоурѣ; поперек рѣки  
 Тоурѣ горѣ Сомотвиною потокомъ, поперек лѣса Чер-  
 ного къ Сѣлцѣ. Звыше тыхъ вровичѣ - лѣсъ и поле  
 и доубровы, то ес[тъ] дѣдошицкое; изниже тыхъ вро-  
 чицѣ - лѣсъ и Балина, вонно солное, и поле, и  
 доубровы, то ес[тъ] Балицкое. Пан Татомиръ Бали-  
 цкий довелъ своихъ границы и зыскалъ по тотъ  
 вровича старци шбѣчими, и на то помочное далъ, а  
 мы есмо взяли. А при томъ были свѣдци: пан Ленко  
 староста, пан Задоревецкий Дмитръ, пан Сенко Про-  
 цевич, пан Малофѣи, пан Драгомиръ, пан Манко Ар-  
 девови[ч], пан Прокопъ Нонѣвич, иныхъ досятъ при  
 томъ было добрыхъ. А мы есмо на то свои лис[т] да-  
 ли и печать свою привѣсили пану Татомирови Ба-  
 лицкому на подтверженіе тыхъ границы и вровичѣ.  
 А то сѣ дѣло в нашемъ дворѣ въ Зоудечевѣ, на  
 д[е]нь с[ъ] вѣ т[о]го м[у]ч[е]н[и]ка Ѡстафѣ под  
 лѣты Р[о]ж[е]ства Х[ристо]ва, Ѡ лѣтъ 537 лѣ-  
 та.

---

21. ГРАМОТА-ПОСВІДЧЕННЯ ГАЛИЦЬКОГО СТАРОСТИ  
 МИХАЙЛА БУЧАЦЬКОГО НА ЗАМІНУ МАСТКАМИ МІЖ ІВА-  
 НОМ ТУЧНЯКОМ ТА МАРІАРИТОЮ РОСОВОЮ /15.viii, 1418/

А се ѿ, пан Михал Бучацский, староста га-  
 лицкий, свѣдѣчу то и познаваю симъ своимъ лис-



томъ каждаму доброму, кому надобѣ, кто на той  
 листь позрит или оуслушите<sup>9</sup> его чтучи, коли бу-  
 де того /листого/ листу ком[у] потребизна, иже  
 пришедши передъ нас и передъ земеланы Тучнок  
 Иван ис паней Росовою ис Марекорѣтою своею доб-  
 рою волею, ничимъ не примучени, познали передъ  
 нами и передъ земеланы, иже съ замѣнили солгы.  
 Тучнокъ дал пани Марекорѣтъ Росовою свое село  
 Куропотники и Нелѣжича дворице, а так оузадал, яко  
 самъ имѣл — ис полемъ, и землею, и с луками, и  
 с водами, и с рѣками, и с луги, и с гаи, и с лѣ-  
 сы, ис дубровами, и со всѣми оужитъки, што [ни]-  
 нинѣ сут, што и потом могутъ быт[и], и со всѣми  
 границами вѣчистыми, што изе вѣка к той дѣдини-  
 нѣ прислушало, — со всѣмъ ис тѣмъ оузадал Росовою  
 на вѣки вѣченнѣ. Пак ли бы кто нагабалъ оу той  
 дѣдинѣ паню Росовую Марекрѣту или того, кому бы  
 она продала, то Иваноко Тученокъ имае заступити,  
 оправит[и]. или бы крол[ь] нагабал, то имаеъ оп-  
 равит[и] Тученокъ. А також пани Марекорѣта Росо-  
 ваѣ дал[а] свое село Сернокъ Тучинокъ и ѿ коп  
 придал[а] за куропотеники, а тако ему оузадала,  
 яко сама имѣла — ис полемъ и землею, и сѣножать-  
 1/у цій грамоті часто замѣсть ъ, ѣ пишеться о, е.

и, и с рѣками, и с болоты, и с гай, и со всѣ-  
и оужитъки, што нинѣ суть, што и потом могуць  
быт[и], и со всѣми границами вѣчистыми, и со всѣмъ  
ис тѣмъ оуздаде Тучинкови, што изе вѣка к том  
дѣднинѣ прислушаеть на вѣки вѣчныѣ. Пак ли би  
кто нагабалъ Тучинка оу том дѣднинѣ, оу Сернѣку,  
или крод[ь] г[о] сподарь, то пани Марекорѣта Ро-  
соваѣ имаеть заступити, ѡправит[и] подлугъ зе-  
меског[о] права. А тому свѣдѣци: панъ Миколаи Стпи-  
ченикъ, панъ Зубрь Пнечии, панъ Фрѣнецикъ Боре-  
шениць, Воитоко пана старостигъ братъ, Никлесь,  
воить галицкии, михал Грабовецки, Волочеко Ме-  
дынескии, иных мног[о] добрыхъ. А ѿ, пан миха-  
лъ Бучаческии, староста галицки, даю сии свои  
листъ пани Марекорѣтѣ Росовой, на свѣдоцество,  
подъ своею печатью. Писано листъ оу Галичю, оу  
понедѣлок на первоѣ Матъки Божий, число лѣт Ро-  
зства X[ристо] ва  $\overline{\text{A}}$  лѣт, и  $\overline{\text{A}}$  ста лѣт, и в  $\overline{\text{II}}$  лѣт.

---

22. ГРАМОТА СТАРОСТИ ІВАНА СРІМСЬКОГО ДЛЯ ЯНА  
БІЛЕЦЬКОГО З ПРИЧИНИ ЙОГО СУПЕРЕЧКИ З ІВАНОМ ЛО-  
ПАТИЧЕМ ЗА СЕЛО ВІЛКИ /7-14. III, 1421. р./.

Мы, Иван пан Срімскии, а староста рускии,  
вызнавами тым то листом каждому доброму іако

нѣиѣшимъ, тако по насъ будущимъ, иже кролевскимъ  
 приказаниамъ сѣдѣли гесмы на судѣ с тѣми паны,  
 што суть далѣи подписани, иже Лопатичъ, Иван  
 Юригень сынъ ись его братигей, посполноу рукоу  
 позвали суть Яна Бѣлецког[о] ѡ дѣдину, ѡ Бѣл-  
 ку, лежацію оу власти оу двовской, и так ѡ то,  
 што межѣ тѣми границѣми, кторѣа провѣзиска  
 суть. Тако Янъ Бѣлецкий положилъ листъ кролев-  
 ский и так инѣи листы судовѣи, што же на Бѣл-  
 ку твердости имаетъ. Тако мы с паны оглѣдавши  
 его листовъ, иже суть шляхетний листове, и смо-  
 ливши сѣ видѣти единого Бога предѣ очима, а  
 подлугъ смолвы ѡставили гесмы Бѣлецко[го] при  
 Бѣлцѣ, а такъ цѣ же межѣ тѣми границѣми, кторѣа  
 провѣзиска суть, со оусѣи; и присудили гесмы на-  
 шимъ, судомъ Бѣлецкому на вѣки и его потомъ буду-  
 щимъ исо оусѣи правомъ ту истную Вѣлку, и оуэф-  
 ли гесмы на Янъ Бѣлецкомъ помочного, а Лопатичъ  
 Иван, Юригень сынъ, [с] своего братигей стратилъ  
 на вѣки и его ближшии, а не имает сѣ юже ѡ то  
 никдѣи оупоминати, нѣхли имаетъ вѣчного молчѣнигѣ  
 на вѣки. А то сѣ дѣгало и дано оу [Л]вовѣ, оу  
 потоцѣ, цѣтоѣ недѣлѣ, оу великомъ постѣ под лѣтѣи  
 Р[о]ждства Х[ристо]ва, <sup>дѣ</sup> <sup>вѣ</sup> <sup>кѣ</sup> лѣта. А при томъ

были шлѣхетнии панове: Шлешко, суди҃га илв[о] -  
сми, пань Гань Виницкии, пан Гань Зубрскии, Иван  
Червоусь, Васко Мошенчич, Михаль Малеховскии,  
Гань Хлопецкии, интыхъ много было добрыхъ, им  
же чѣсть и вѣра лежить.

---

23. ГРАМОТА-ПОТВЕРЖДЕННЯ ГАЛИЦЬКОГО СТАРОСТИ  
МИХАЙЛА БУЧАЦЬКОГО НА ПРОДАЖ ХОДЬКОМ ГОЛОВЕНЧИ-  
ЧЕМЪ ПОЛОВИНИ СЕЛА ПЕРЕРОСЛІ БРАТОВІ ДЖЮРЖЕВІ  
/Писана в Галичі 1424.р./.

Во имѣ Штцѣ и С[ы]на и с[вѣ]т[о]го  
Д[у]ха, ам[и]нь. А се҃га, пань Михаилъ Боучать-  
скии, староста галицкии, свѣдѣю то и познавамъ  
симъ своимъ листомъ каждому доброму, кому надо-  
ба, кто на сии листъ позрѣть, или слышѣть, того  
чтучи, коли будетъ сего листу потрібизана, аже  
пришолъ передъ насъ и передъ землѣны пань Ходь-  
ко Головеньчичи и [с] своимъ братомъ ис Жчюрж-  
[е]мъ Перероскимъ. Созналъ то передъ нами пань  
Ходько своего доброй волею, никимъ не принуженъ,  
аже что имамъ посполную дѣдѣнину Переросль, аже  
продалъ свою половицю Переросли брату своему  
Жчюржеви за тридцать гривень, а продалъ тому  
на вѣки вѣчныѣ, и дѣтемъ его и щадькомъ его.



А тому свидци: панъ Миколай Спичникъ, панъ Кунь-  
цѣрь, панъ Михаило Грабовецький, панъ Шандро  
Апришовьский, панъ Влаком Драгомирецький, панъ  
Ивашко Жчуръх [ѣ]вичъ, а подъяи тѣхъ кнѣхъ до-  
сѣтъ было добрыхъ. А га, панъ Михаило Бучать-  
цький, староста галицкии, даю сии свой листъ Жчо-  
рчеви Перероскому на свидѣцтво подъ своею пе-  
чатю. Писанъ листъ оу Галичи, оу понедѣлокъ,  
число лѣтъ Рождества Хр[и]ст[о]ва, А четвертого  
ста лѣтъ КД, лѣтъ.

---

24. ДАРОВА ГРАМОТА ЧЕРНІГІВСЬКОГО КНЯЗЯ СВИ-  
ДРИГАЙЛА ЮРІЄВІ КОЗЕНЯТІ НА СЕЛО ХВАТІВЦІ /3. ве-  
ресня 1424. р. в Коломиї/.

Во имѣ б[о]жѣ, аминь. Мы, Болеславъ, инако  
Швитрикгаило, з божьей м[и]л[о]сти князь чер-  
ниговский, и иныхъ, знаемо то чиним сии нашим  
листомъ каждому доброму, нинѣшнимъ и потомъ буду-  
чимъ, сего листа чтучимъ и слушающимъ, иже дарова-  
ли есмо и даемъ служѣ нашему Юркови Козенати на  
своемъ селѣ на Хватовцехъ Ѣ копѣ рускои личбы  
краковской монѣты, а имѣеть тоє село держати  
и оуживати со всѣми его пожитки и оужитки, што

к нему здавна прислухавъ и такъ ж по нем его  
дѣти, а пак-де тоє первореч[е] ное село намъ сѣ  
бѣ слыбило а любо которому нашему слугѣ, позво-  
лили быхом е выкупити ; тогда тыхъ ѿ копѣ има-  
еть быти дано слугѣ нашему Юркови, а любо по нем  
его дѣтем. А на потвержѣнне сему листу привѣси-  
ли есмо нашу печат[ь]. А то сѣ доконало оу Коло-  
мни, оу недѣлю по Оусѣкиновѣньи главы с[вѣ]т[о] -  
го Иван[а], под лѣти Роства Х[ристо]ва, а лѣт и <sup>ѿ</sup>  
и <sup>ѿ</sup> К четвертог[о] лѣта.

25. ДАРОВА ГРАМОТА ЧЕРНИГІВСЬКОГО КНЯЗЯ СВИДРИ-  
ГАЙЛА СЛУЗІ МАКСИМОВІ ВЛАДОВІ-ДРАГОСИМОВИЧЕВІ НА  
МАСТКИ В ГУЦУЛЬЩИНІ /31.VIII, 1424. р./.

Во имѣ б[о] жѣе, аминь. Рѣчи, которыи жъ  
в часу бывають, аж бѣ не проминули съ проми-  
нучиими часы, подобно естъ, имѣли ли бѣ прим-  
ти къ будущей знаемости, аж бѣ вѣчностью лис-  
товъ были потвержены. Прото ж мы, Швйтрикга-  
ило, инако Болеславъ, з божьей м[и]л[ос]ти  
князь черниговский и иных, на знамость то чини-  
мы сим нашим листом каждом[у] добром[у], нинѣш-  
ним и потом будущим, сего листа чтучим и слуша-

ючим; кому ж будет тог[о] потребизна, аже взо-  
 зрѣште есмо на вѣрнѹ службу нашего вѣрног[о]  
 слуги на имѣ Максима, инако Влада Драгосиновича,  
 што ж есть нам вѣрнѣ послужил и служит[и]  
 имѣет, даем и дали есмо ему село, на имѣ Косово,  
 с монастыремъ на рѣцѣ на Рѣквицѣ, оу волости  
 снѣтинской; а на рѣцѣ на Черемоши — двѣ полѣ-  
 нѣ: Березово а Жабѣе. А тако есмо ему дали, ему  
 и его дѣтем, и его нападком, и его намѣстком то-  
 то первоореч[е]ное село с тѣми со всѣми пожитѣи,  
 егомъ здавна прислухаютъ тамъ, ѡко коли есть оу  
 своихъ обѣханныхъ границахъ долго, и широко, и ок-  
 ругло, ѡко оуѣхана к нему границѣ: Ѡ Рознова че-  
 рес поле поперекъ на оустѣе Воловог[о], а на оус-  
 гѣе Ходосова ѡбиною горѣ к Волюицѣ, подлѣ дуби-  
 ны по нижнии конецъ дубины: на верхѣ Волюицѣ  
 ѡбиною, али ж до пасѣки, а ѡбиною поперекъ на  
 Стожки; ѡбиною Ѡ Пѣстынѣ на верхѣ Воловцѣ. А  
 тако ему даем и дали есмо со илинѣ, с полми, съ  
 рольми, съ сѣножатми, съ луками, съ паствами съ  
 водами и съ ихъ истоки, съ рѣками, съ потоки, съ  
 крѣницѣми, съ ставы, съ ѡаеры, съ мочилы, со  
 всѣким[и] текучим[и] и стоячим[и] водами, съ

лѣсъ, съ гай, съ дубровами, съ чащи, съ дубники  
 съ березники, съ бортии, съ пасѣками, съ корчо-  
 вѣм, съ лозѣм, съ горами и съ малыми горками,  
 съ долинами и съ ловы звѣринными и поточѣими.  
 Имѣет то держати и оуживати и поживати, волен  
 продати и заставити, Здати, замѣнити, на свои  
 лѣпшии пожитки обернути, ѡнѣ, и его дѣти, и его  
 намѣстци. А тоє село първореч[е] нов, имѣють нам  
 давати подлуг прав[а] волоског[о] тѣх-то доходы,  
 штох с пол[о] нимѣ ...тако, а с кождог[о] имѣт  
 по Б грош[ам] польских краковског[о] разу оу каж-  
 дым год. А такѣи първореч[е] нѣи Зладѣ имѣет  
 намѣ съ того села служити к нашей потребизнѣ  
 копѣем а двѣма стрѣлци, и его намѣсткове такѣ ж  
 оуписаную службу имѣють намѣ служити и нашим на-  
 мѣстком. А на потвержѣнѣе том[у] нашем[у] листу  
 казали есмо привѣсити нашу печат[ь]. А то сѣ  
 стало оу Снѣтинѣ, оу четвергѣ, августа 11, под  
 лѣты Розтва Х[ри]с[то]ва тисѣч лѣтъ и V лѣтъ и  
 К четвертого лѣта. А тот листъ вышолъ естъ з  
 рукъ Ивашка подскарбего, а псал Ванко.

---



25. ГРАМОТА ВЕЛ. КНЯЗЯ ВИТОВТА БЕДРИХОВІ НА  
ДВА СЕЛА В СМОТРИЦЬКІЙ ВОЛОСТИ /писана в Турій-  
ську 1. лютого, 1429 р./

Мы, великий кн[а]зь Витовтъ, дали есмо сѣю  
нашу грамоту Бедриху, што держить ѿ насъ двѣ  
селищи: одно Свѣлочигахи, а другое верхъ Болван-  
ца оу Смотрицкои волости. На тии двѣ селищи за-  
писали есмо ему сѣю нашею грамотою шестьдесѣтъ  
копѣ подольскими полугрошники. Коли жъ быхомъ  
хотѣли тии двѣ селищи либо сами оузѣти оу него,  
или кому приводили быхомъ выкупити, и тогда имѣ-  
емъ дати ему за тии двѣ селищи шестьдесѣтъ копѣ  
туу подольскими полугрошники, по той личбѣ, какъ  
оу Подольи идетъ. А писана оу Туренску в Володи-  
мерьскомъ, еовраѣ оу ̑ д[е] нь, индикта оу ̑

26. РОЗГРАНИЧНА ГРАМОТА КНЯЗЯ ХВЕДОРА ЛЮБАРТО-  
ВИЧА МІЖ ПОСІЛІСТЮ МИКА ДІДОШИЦЬКОГО І ДАНИЛА ДА-  
НИЛОВИЧА /писана в Зудечові 29. травня, 1430. р./.

Во имѣ Ѡ[б]ѣ и с[в]ѣта, и с[в]ѣт[а]го д[у]х-  
а, аминь. Мы, кнѣз[ь] Федоръ Любортович, чини-  
мо то знаменито симъ нашимъ листомъ каждому добро-  
му, кто коли на нь оузрит или оуслышитъ его  
чтоучи, кому будетъ сго потребизна, нынѣшнимъ и

потомъ боудущимъ, ако, приида предъ насъ и предъ панѣмъ панъ Дмитръ Даниловичъ зъ Роудѣмъ, жаловаль а позваль пан[а] Мика Дѣдошицког[о], аже емоу взель вепрѣ на его дубровѣ чересъ границу. А панъ Микъ заложилъ сѣ старци ѡбщѣми оуказати свою границу дѣдошицкоюу. А панъ Дмитръ Даниловичъ зъ Роудѣмъ заложилъ сѣ листѣмъ оуказати свою границу жирѣвскоую. А панъ Микъ Дѣдошицкий приганилъ листѣмъ, аже неправѣмъ листѣмъ, фалшованѣмъ панъ-Дмитровѣмъ Даниловича зъ Роудѣмъ. Право такъ нашло: аже панъ Дмитръ Даниловичъ зъ Роудѣмъ имать свои листѣмъ подпорети свѣдѣки и ѡчистити, а панъ Дмитръ Даниловичъ зъ Роудѣмъ не могъ <sup>зволкъ</sup> листѣмъ подпорети и ѡчистити свѣдѣки. Право такъ нашло: аже тотѣмъ листѣмъ оумрътвенѣмъ, оуморенѣмъ на вѣкѣмъ. Право такъ нашло: аже имать оуказати границу старци ѡбщѣми. Мы есмо вѣслали нашего старосту зоудечевског[о], пан[а] Ленка, съ панѣмъ на тоую границу. Панъ Дмитръ Даниловичъ зъ Роудѣмъ поставилъ старцѣмъ ѡбщѣмъ, панъ Микъ Дѣдошицкий поставилъ старцѣмъ бщѣмъ, а тѣмъ старци смовивше сѣ съ обою стороноюу визнали и оуказали староую границу и врочища межѣ Дѣдошичѣмъ а межѣ Жирѣвою, поченши ѡтъ малого Криховца, ѡтъ потока, ѡтъ бро-

доу, дорогом, што идетъ отъ Зоудочева къ Дѣдошичѣмъ до  
рѣки, до великаго Крихова, до ородоу, а звыше той  
дорогы дѣдошицкое, а зниже той дорогы жиравское  
Пан Микъ оу свои граници правъ, и помочное дал, а  
мы есмо на потвержоние той границь дали свои листъ  
пану Микови Дѣдошицкому, и печать свою есмо привѣ-  
сили къ тому-то листу. А при томъ были свѣдци пан  
Дмитръ Ходоровскыи, пан Кюс изъ Вижнянь, пан Сонко  
Процевич, пан Грицко зъ Борьтныкъ, пан Гадко Мошен-  
чичъ, пан Братко изъ Доулѣбъ, а иныхъ досить добрыхъ  
при томъ было. А то се дѣло оу нашемъ дворѣ оу Зоу-  
дечевѣ по оузнесении первыи п[о] недѣлѣхъ подъ лѣ-  
ты Р[о]ж[е]ства Х[ристо]ва <sup>1</sup>дѣлѣ

---

27 ДАРОВА ГРАМОТА ВЕЛ. КНЯЗЯ СВИДРИГАЙЛА АНДРІЙ-  
ВІ ВОЛОТОВИЧЕВІ НА СЕЛО МИХЛИН У ЛУЦЬКОМУ ПОВІТІ  
/писана в Київі 9. грудня, 1433./

Мил[о]стѣю б[о]жєю мы, великий князь Швйтрынга  
иль литовскыи и рускыи, иныхъ, чини[и] знакомыи  
и даемъ вѣдати симъ нашимъ листомъ каждому доброму,  
нынѣшнимъ и потомъ будущимъ, хто намъ возреть, или  
его чтучи оуслышитъ, кому жъ то коли его будетъ пот-  
ребизна, иже видевъ и знаменавъ службу намъ вѣрную а

никды не опущеную нашего вѣрно [го] слуги па-  
 на Андрѣя Вологовича, к нам, порадивсѣ с нашими  
 кнѣзи, и с паны, и с нашею вѣрною радю, да сѣмъ и  
 дали есмо тому предреченому пану Андрѣю за его  
 вѣрную службу содо Михлинѣ оу луцкомѣ повѣто, про-  
 тивъ его отчизни Загорова, со всімъ с тѣмъ, што  
 к тѣмъ селомъ з вѣка здавна слушало и слушаеть,  
 вѣчисто а непорушно, со всіми оуходы и приходы,  
 ничого на себе не вымениваѣа, съ селищи, и с ни-  
 вами, и с пашнями, и с лесы, и з дубровами, и з  
 борѣтными землями, и с пасеками, и з гаи, и с ло-  
 вы, и с ловищи, и з бобровыми гонг, и с зереманн,  
 и с реками, и с озоры, и с криницами, и с потоки,  
 и отавы, и ставищи и со млины, и с миты, и з бо-  
 лоты, и с рудами, и такѣ што в тѣхъ имѣньи [х] при-  
 нислѣдѣ собѣ. на новоцѣ корени посадить, и со всѣ-  
 ки лѣты, што и тому имѣньи слушаеть а пре[д] тѣмъ  
 слушало, а такѣ с луги, и съ сѣнохатыми и со  
 всякимъ лѣсомъ и могомъ собѣ похѣзливати, и рос-  
 шаривати, и рубити и торговати. А да сѣмъ тому  
 предъписаному пану Андрѣю Вологовичу вѣру мою  
 вѣдати мѣста вѣрно а не похѣтити оу, а по вѣсь  
 ино его дѣтѣмъ. а ево вѣчнотом и его близкимъ счѣт-



комъ — волни во всехъ тѣхъ имѣньяхъ кому Ода-  
ти, и продати, и променити — панъ Андрѣи Волого-  
вичъ и его бѣлижнии, по немъ будущи. А при томъ  
были сведоки: наша вѣрнал [рада] ки[е]ви и панове:  
ки[е]въ ѡлександръ Иванович Нос, панъ Ивашко Мониви-  
довичъ, па[н] Юрша, ки[е]въ Борисъ Глинъстии, панъ  
льханъ Гулевичъ, панъ Грицко кирдѣевичъ, панъ  
Иванъ Чорнии, панъ Андрѣи Дчюса, маршалокъ нашъ,  
панъ Савастыганъ. А на потверженье того нашего  
жалованья, про-лѣпшую памѣть и твердость, и пе-  
чать нашу велѣли всемо привѣсити к сему нашему  
листу. А писан в Києве, подъ лѣтъ: Р[о]жства Х[ри]ста [о]  
ва. А лѣтъ и ҃҃҃҃҃ лѣта, мѣсѣца декабря 6 днѣ ин-  
дикта ҃҃. Приказъ пан[а] Андрѣевъ Дчюсина, мар-  
шалковъ.

---

28 УМОВА КОРОЛЯ ЯГАЙЛА З МОЛДАВСЬКИМ ВОЄВОДОЮ  
/написана в Ленчиці 13. грудня, 1433. року /.

Во имѣ б[о]жѣ стан[ъ] см. К вѣчнои рѣчи  
памѣти Влод[и]славъ, з б[о]жеси м[и]л[ос]ти  
кроль полский и такъ жъ зѣмль краковскои, судо-  
мирской, сирадской, ланчицкой, куфвской, литов-  
ское княжа наивышнее, панъ поморский а дѣдичъ

русскіи и инѣхъ многихъ зѣмль г [ос] п [о] д [а] рь  
 — знаменито чинимъ симъ нашимъ листомъ каждому до-  
 брегу, кто на нѣ возрѣть, или оуслышитъ чтучи,  
 кому будетъ потребизна, иже даемъ и дали есмь  
 листь нашъ нашему милому приѣтелю Стефанови, во-  
 зводѣ земль молдавской, на потвержѣнне нашихъ пе-  
 рвыхъ листовъ, какъ были есмо дали Петру, Ро-  
 ману, Стефану и Алеѣандру, возводамъ земль мол-  
 давскомъ. А держали есмь имъ наши листы и ни-  
 коли есмо ихъ не ѡтступали. А такъ жѣ мы видѣв-  
 ше его м [и] л [о] с [е] рдѣе к намъ и доброволное  
 пристанѣе, дали есмь приѣтелю нашему, милому  
 Стефанови, возводѣ земль молдавской, нашѣ листы,  
 а тыхъ всѣхъ записовъ потвержаемъ симъ нашимъ  
 листомъ, иже имѣеть нашъ милый приѣтѣль Стефанъ  
 воювода пререч [о] нѣи, дѣти его и намѣсткове, свою  
 землю волоскую всю держати во всѣхъ своихъ гра-  
 ницахъ тако, како его продкове держали, подлугъ  
 того, како выписано оу первыхъ листѣхъ. Такъ  
 жѣ мы слюбуетъ н [и] нѣ и слюбилъ есмь нашему ми-  
 лому приѣтелю Стефану возводѣ пререч [е] ному, дѣ-  
 темъ его и намѣсткумъ, кто по намъ будетъ, ѡт  
 есего нагвбанѣа и ѡт всѣхъ кривдѣ и ѡт всего на-

сильства и от его неприятелии, никого не вѣдѣю<sup>229</sup>  
ючи, боронити, отнимати, коли ему толко надобно  
будеть, и его дѣти, намѣстки и землѣ его безо  
лсти а без хитрости. А такѣж того женого Стед-  
ка воеводу хотѣчи особною и [и] л [о] стѣю оутѣши-  
ти, абы намъ потомъ тѣмъ готовѣи и вѣрнѣи слу-  
жилъ, и его дѣти, и намѣсткове, кто по нѣмъ бу-  
детъ, тѣи города Цецунъ а Хмеловъ с тѣми воло-  
стями и селы, которые жъ к нимъ прислу-  
шаютъ, которые жъ города лежать межи нашею  
землею рускою и волоскою, даемъ и дали осмы  
ему на вѣки, и его дѣтемъ, и намѣсткумъ, кто  
по нѣмъ будетъ. А чинимъ его правнымъ отчичомъ  
и дѣдичомъ тѣмъ городумъ, Цецуню и Хмелову, а  
межи тѣми городами и межи нашею землею рускою,  
то границѣ будутъ вѣчными, наипервѣи межи на-  
шимъ городомъ Снатиномъ а межи Шепинци, которые  
жъ Шепинци к Волохомъ прислушаютъ, межи тѣхъ  
рѣка Колочинъ дѣлитъ, и от рѣки Колочина прямо  
поперекъ поля Болохова али жъ до великой рѣки  
Днѣстра, выше села Потока, то же село Потокъ к  
волоскои земли тѣгнеть, а на гору Днѣстромъ на-  
ше руское, а Покутская земля, какъ издавна слу-  
шала съ своею границею, из вѣка наша, так и

тѣмъ. А Висковци Стецку воеводѣ отписали эс-  
мы к волоской земли, и с тѣмъ со всѣмъ, што  
к тому селу здавна прислушастъ. А межи нашими  
селы Замостье и Вилавче, а межи волоскою зем-  
лею, какъ издавна оу лѣсъ ходили, такъ и нѣмъ  
ходити имѣють на вѣки вѣчнѣи. А на крѣпость то-  
му всему выше писаному печать майстату нашо[о]  
велѣли есмо привѣсити. Дан оу Ланцици в н[е]д[ѣ]-  
лю в д[е]нь святоѣ Луцы, под лѣты Хр[и]с -  
[то]ва Р[о]ж[е]ства \* а лѣтъ 7777 лѣта .

---

29 ДАРОВА ГРАМОТА ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ СВИДРИГАЙЛА  
ЛЕНЬКОВІ ЗАРУБИЧЕВІ НА СЕЛА В ЛУЦЬКІЙ ТА КРЕМ-  
ЛЕНЦЬКІЙ ЗЕМЛІ / писана в Житомирі 27. грудня.  
1433. року / .

Во имѣ Г[оспо]дно, аминь. м[и]л[о]стѣю  
б[о]жесу мы, великіи князь свѣтрикгал, свѣдомо  
чинимъ всѣкому симъ нашимъ листомъ, кто во нѣ  
возрѣть, или оуслышитъ чтучи, кому жѣ будетъ то-  
го потребно, иж бы добре вразумѣль, иже дали  
есмо и запісали Ленькови Зарубичню тѣмъ села в  
Луцкоѣ землі: Олику на рецѣ Олицѣ, а мытолно,  
а Долгие Шии, а Велбици, а в кремѣнецкоѣ воло-  
сти - Зандруга, а Семеновка на рецѣ Семеновце.



А ииѣсть ленько зарубич тѣ села держати вѣчно,  
 непоруш[н]о со всимъ, што к тымъ селомъ прислу-  
 шаетъ: с полми, с нѣвами, съ сеножатми, съ вода-  
 ми, с реками, с крыницѣми, с потоки, с озеры, с  
 рѣками, со млины, съ ставы, с ловицы и со звѣри  
 и с по[жи]тками, съ лѣси, з дубровами, с порос-  
 лыми, съ гзи и зъ бобровыми гонны, з болоты, с  
 травами, з бортнымъ деревьси, съ выгоны и со вси-  
 ми оуходи и приходи, а по ленькове животѣ и дѣ-си  
 Леньковымъ такожъ тѣмъ села держати со всимъ, какъ  
 на семъ листу выпсано — вѣчно, непорушно. А не  
 останутъ ли сѣмъ дѣти по ленькову животѣ — ино лень-  
 кову ближнему, а любо кому ленько прикажетъ по сво-  
 емъ животѣ, тому такожъ тѣмъ села держати вѣчно,  
 непорушно, со всимъ, што к тымъ селомъ слушаеъ, какъ  
 же на семъ листу выпсано на преде. А псан[о] в  
 граде Житомири под лѣты Іс[ус] Х[ри]с[т]ова р[о]-  
 ж[е]ства тысяча и чотыри ста лѣтъ, 17 и [лѣтъ] цѣ  
 декабрѣ 43 д[е]нь индикт [а] 81.

---

30. ГРАМОТА-ПРИСЯГА КНЯЗЯ ФЕДЬКА НЕСВИДСЬКО-  
ГО КОРОЛЕВІ ЯГАЙЛОВІ И ПОЛЬСЬКІЙ КОРОНІ /7. ве-  
ресня, 1434. року /.

А се фазъ, князъ [ъ] Федико Несвидиский, ста-  
рости кремчанецкий и братславьский, възнаваю то  
симъ листомъ нашимъ нынѣшнимъ и потомъ будущимъ,  
передъ кого жъ коли сесь листь нашъ придетъ или  
оуслышитъ его чтучи, ако жъ авно было прияте-  
лемъ и неприетелемъ [донимъ], какъ есмь вѣрнѣ слу-  
жилъ освѣченному князю [ю] Швидригайлови противу  
сторонамъ тымъ, съ которыми жъ вонъ нѣшито<sup>2)</sup> имѣлъ  
чинити<sup>3)</sup>, а вонъ, не досмотрѣвши моеѣ вѣрноѣ служ-  
бы, и велѣлъ мѣ имити безъ моеѣ вины и безъ пра-  
ва чересъ намолъву моихъ [не] приятель и велѣлъ  
мѣ быти избавити горла моего, и жоны моеѣ, и  
дѣти моихъ, имѣний моего, и чти моеѣ. Ино изрѣв-  
ши невинность мою, велимужинии панови святоѣ ко-  
руны польскоѣ, рада, на имѣ. пан Ваценьць ись  
Шамотул, пан Цежирѣцкии, староста рускихъ зѣмль  
наивышшии, и пан Михал Бучацкии, честьникъ и  
староста галицкии и съ тынхъ пасанymi и сла-  
хотными паны зомѣли рускихъ зѣмль, святоѣ  
коруны полискоѣ вѣрными слугами, не хотѣчи да-  
т[и] загинут[и] мнѣ, вѣрном[у] князю, и  
1/В цій грамоті чергуються між собою И та Ъ.  
2/нѣшито. 3/чинити

мои жєнѣ, и моиѣ дѣтємъ, на чить<sup>1)</sup> и на здоровїю,  
 и на имѣнїю и выбавили мѣ Б[о]гомъ, и жєну мою,  
 и дѣти моѣ, моцїю рукою свѣтоѣ коруны польскоѣ  
 ис того аства и с того оусєго злого; про тѣ<sup>2)</sup> жѣ  
 азъ про тоѣ добродѣїство пророчєныхъ пановъ  
 приступаю и приступилъ єсмѣ ку на[и] освѣцєннємъ-  
 му княжатю и пану, и пан[у] Володиславови, б[о]-  
 жїєю и[и]л[о]стїю королеви польском[у], пану мо-  
 єму милостивому и ку свѣтои корунѣ польскои ис  
 тѣми город[ы]: исъ Креманицємъ и съ Братславлємъ  
 и съ инѣми города и землѣми, што жѣ тѣми раз[ы]  
 оу моиѣ держанїю сущ[ы], которѣхъ жѣ то исъ-ста-  
 ра-давнѣ ку свѣтои корунѣ польскои<sup>3)</sup> прислухавѣтъ,  
 и присѣгль єсмѣ Б[о]гу, и М[а]тцѣ Божїєи, и оусѣи  
 свѣтѣмъ, и на б[о]жїє дерево, и поцѣловал єсмѣ  
 б[о]жїє дерево, и хочу вѣрно и пилно служить ко-  
 ролю польском[у] єго и[и]л[о]стї и свѣтои кору-  
 нѣ польскои бєзъ перєстани до моего живота. А  
 такъ приступилъ єсмѣ ку крулеви ку єго и[и]л[о]стї  
 и ку свѣтои корунѣ польскои и присѣгль єсмѣ вѣ-  
 рєн бѣтъ, ижѣ круль єго и[и]л[о]стї имаєтъ ми  
 дати и потвєрдити тѣхъ городовъ и зѣмль держанїє  
 до моего живота, а землѣны тѣхъ зѣмль има-  
 /1/ на чѣти 2/то 3/польскомъ.

еть при ѡхъ имѣннѣ оставить, а гнѣв имѣ имаетъ  
 ѡпуститъ. А право имаетъ его м[и] л[о] стѣ имаетъ  
 дат[и] мнѣ и моимъ дѣтемъ и землѣномъ оусѣмѣтихъ  
 то зѣмль польское оу вѣжи, како инѣмъ землѣномъ  
 польскимъ. А мене его мил[о] стѣ, и дѣти моѣ, и мои  
 същѣдокъ при мои вѣтнинѣ при Исбаразиской во-  
 лость, и при Вѣннидиной волость, и при Хмѣлиньс-  
 кую волость,<sup>д</sup> и при Соколици при мои выслужѣ имаетъ  
 мѡ его м[и] л[о] стѣ оставити; а не оусѣхочет  
 ли мѡ король его м[и] л[о] стѣ при Соколици оста-  
 вить, ино имаетъ ми его м[и] л[о] стѣ датъ ми ѡмѣ-  
 ну за Соколецъ, такъ добре, ѡко Соколецъ. Пак-ли  
 корол[ь] его м[и] л[о] стѣ не оусѣхочетъ мѡ оста-  
 вить при держаннѣ тѣхъ городовъ и волости, ис ко-  
 торыми жъ тѣми раз[гн] приступаю ку его м[и] л[о] -  
 [о] стѣ и ку корунѣ польской до моего живота, тог-  
 ды ѡ хочю тоѣ присѣги моеѣ пороженъ быти проти-  
 воу его м[и] л[о] стѣ и противъ корунѣ польской.  
 А дастъ-ли ми корол[ь] его м[и] л[о] стѣ и потвер-  
 детъ держаннѣ прореченныхъ городовъ и зѣмль до мо-  
 его живота, и ѡзѣ исполбую при мои чти и при вѣ-  
 рѣ князѣччи и под тою присѣгою, и жъ не оставляю  
 на тѣхъ городѣхъ иного воевод[н] ани бурькрабѣ.  
 ани которого старшего по собѣ, толико того, кото-

И/при Хмѣлиньской волости.



рши хъ бы присоглѣ вѣрен быти королеви его м[и]-  
л[о]сть и корунѣ польской и мнѣ, ихъ служѣ, а по  
моимъ животѣ имаютъ вѣрнѣ испустити тыто город[ы]  
и, землѣ королеви его м[и]л[о]сть и корунѣ польс-  
кой. И на т[о] печотѣ нашу завѣсили есмы оу Крем-  
ницю во вторникѣ наканунѣ Р[о]ждства с[в]ѣтлѣ Бѣ-  
городи]цѣ под лѣты Р[о]ждства Хр[и]стова, а̃ в̃ л̃д̃  
лѣта.

31. ЛИСТ КИЇВСЬКОГО МИТРОПОЛИТА ІСИДОРА ДО УРЯ-  
ДОВЦІВ МІСТА ХОЛМА З 27.VII, 1440.р., переписаний  
23 лютого, 1637. кирилицею й латинкою.

Благословеніє Ісидо-      Błogosłowieńie Isido-  
ра, митрополита киевс-      ra, metropolita kiews-  
кого и всея Руси,      koho y wseia Russi, le-  
гатоса и отъ ребра апосто-      gatosa i ot rebra aposto-  
льскаго сѣдалища латѣско-      lskocho sedališza latsko-  
го и литовскаго и немец-      ho y litowskocho y nemec-  
каго, в Холмѣ о      кохо, v Chołmi o swie-  
тѣ дусѣ синомъ нашего      tim dusie sinom naszoho  
смирения, старостахъ хол-      smirenia, starostom choł-  
мскимъ и воеводахъ, кто      mskim y wojewodom, kto  
коли ни есть, такъ же      i koli ni jest, także i  
заказникомъ и всимъ право-      zakonnikom y wsim prawo-  
славнымъ. Пишемъ      sławnim. Piszem waszey

милости, ижъ билъ намъ miłości, iz bił nam  
 чоломъ поць Вавила отъ столонъ пор Wawila ot  
 светого Спаса отъ Столпа, swetoho Spasa ot Stolpa  
 а сказываеъ, что же дей а skazywalet, czto że dey  
 обидъ чиниться ему . вель- obid czynitsia iemu wiel-  
 ми много, да и садъ деи цер- mi mnoho, da y zad dey cer-  
 кевнии у него обираеъ, kowny w neho obiralet,  
 а нимъ-то онъ у тое а нум-то онъ w толе  
 церькви животь и Бога cerkwi żywet y Boha  
 молять о всомъ хрести- molit o wsem chresti-  
 янстве. И благословляю anstwł. I błahosławiaju  
 вашу милость, чтобы-е- waszu miłost, czto by- ie-  
 сте о томъ опѣканье мѣли, Ste o tom opikaniey mieli,  
 ижъ бы церковь божая какъ бы cerkow bożaja  
 и тотъ поць никимъ были у tot por nikim byli  
 но обидны, и сadowъ бы nie obidni, y sadow by  
 цорковныхъ у него не ом- cerkownych u nieho nie om-  
 нали и ничего цорковного wali i niczcho cerkownoho  
 не брали, занъ же дей из- nie brali, zanże dey yz  
 старины той божей церкви staryny tojey bożey cerkwy  
 и попомъ ее ни отъ кого у поромъ ieie ni ot koho  
 обидъ не чинилося, и чтобы obid nie czyniłosia, i czto by  
 и нынѣ вашимъ опѣканемъ i nuni waszym opiekaniem  
 та богомолья стояла с по- ta bohomolia stoiała s po-

коемъ а тотъ бы попъ отъ кожемъ, а tot by pop    от <sup>251</sup>  
нее прочь къ иной церкви niejŃi procz k inoy cerkwi  
не шель, жилъ бы    тутъ не szeŃi, żył by tuto  
и молилъ Бога, никимъ не i molłi Boha, nikim nie  
обиженъ. Занъже кто оби- obyżen. Zanze kto obi-  
дять церковь божую, тотъ dit cerkow bożuju, tot  
самому божью закону про-samomu bożyiu zakonu pro-  
тивляється; а намъ су- twłaietsia, а нам su-  
щимъ православнымъ хри- scsym prawosławnyum chre-  
стіяномъ, Ляхомъ и Руси, stianom, Lychom y Rusi,  
достоить исполнати божия dostoit uspołniaty bożyja  
церкви и ихъ священъниковъ, cerkwi y ich szeszczenkow,  
а не обидети; есмо бо а nie obideti, iesmo bo  
нимъ, даѣ Богъ, одино бра- nuni, dał Boh, odyna bra-  
тя християне, Латыни и tia chrestiane, Latyni y  
Русь. И того ради примете Rus. I toho rady prymete  
отъ вседеръжителя Бога бла- od wszederżyтеля Boha bła-  
годать и милость, а отъ hodat y miłost, а от  
нашого смиреня благосло- naszoho smerenia blagosło-  
венье и молитву. А писанъ wienie y molitwu. А. pisan  
листь въ Ходъмъ, месеца list w Chołmi, mesiaca  
июлия во 27 день, въ лѣто iulia wo 27 den, w lito  
6948, индикта во 3. Исидоръ 6948, indikta wo 3. Isidor  
митрополита. metropolita.

32. ЗАПИС МИКУЛИ ДОЛЗЬКОГО НА ЦЕРКВУ СВ. МИКО-  
ЛИ В ДОЛЗЬКОМУ МОНАСТІРІ /17 серпня, 1440 р./.

ЯА, пань Микоула, дѣдич долзский и перевал-  
ский, из жоню моею (Угаеся и з сѣнни моими  
Гоурком и з Стецком и Андрушком, што ж еси со-  
[о]роужилъ ц[е]рк[о]вь с[вѣ]т[о]го Николи на ста-  
рои монастыри оу Долзку и придалъ еси своего  
имѣнья Долзска десятиною ѡзимини и весини де-  
сѣтоую копоу; а коу томуу придалъ еси на тоую  
ц[е]рк[о]вь ѡстровъ Мошное и ѡзеро Мошное и  
землю пашную и бортную из синохати, поченни  
ѡ с[вѣ] того ѡзера лѣсом мошенским, а з лѣса  
мошенского по долгиє лозы по закопци старьи, по  
перевальскоую границу; и болото волчиское попоу  
косити до границы и до конца лѣса волчиского. А  
тѣе верхоу писанье мѣсяца придалъ еси из жоню  
моею и зъ детии моими с[вѣ] томуу Николь к долъ-  
зской ц[е]ркви вѣчно и непоружно. Не надоби сѣ  
никомуу у тоє оуступати, азаньже еси придалъ то  
на ц[е]рк[о]в б[о]же[ю] с[вѣ] того Николи на веки  
вечныє. Писанъ оу Перевалехъ семои тисѣчи девѣт[ь]  
сот чотырдесятого лѣта, мѣсяца августа семогонад-  
цѣт[ь] днѣ индикта третего.



33. ДАРОВА ГРАМОТА ГАЛИЦЬКОГО КНЯЗЯ ЛЬВА БРА-  
ТАНИЧАМ ТУТЕНЕВИ И МОИЖЕКОВИ НА СЕЛО ДОБАНЕВИЧІ  
В ПЕРЕМИЦІНІ /вписана у городські книги 1433/46  
р./.

А се листъ князѣ[ѿ] Ильков на Добаневичѣ А  
се ѿ, князѣ[ѿ] Левъ, вызвали есмы с литовської  
землѣ два братьньцѣ, Тутениѿ а Моижѣка, дал ес-  
мы ѣма оу перемискоѣ волость село Добаневичѣ и  
съ землем и съ сѣножатимъ и съ гаѣ и съ дуброва-  
ми и с рѣкою и ставом и с потоки и с криницями  
со оусѣми поборы и с винами[и] и съ головиннитъст-  
вом и серпом и с косами[и] и с млином, со оусѣми  
оужитки, какъ есмы сам держал А дал есмы ѣмъ  
оу вѣк и дѣтом ѣхъ и оулучѣтом ѣхъ и праоулучѣ-  
том ѣхъ. Не надобѣ оуступати сѣ на мое слово ни-  
ком[у], а кто сѣ оуступит[ѿ], тотъ оувѣдаеть сѣ о  
мною перед Ыгомъ

---

34. ДАРОВА ГРАМОТА ЧЕЛ. КНЯЗЯ СВИДРИГАЛЛА ШЛЯ-  
ШЕТНИМ ЧОВОТАМ /1445.р./.

М[и] л[о] стѣю б[о] жиемъ мы, князѣ[ѿ] великимъ  
Швидригаждо Олкирдович, визнаваемъ то тымъ на-  
шимъ листымъ каждому доброму, кому хѣ буде того

потребиена, и [и] нѣшним и потом будущим, или того  
 услышит кто, чтучи съ приказани-ем крале Вла-  
 дслава польског[о] и вгорског[о], сыновца на-  
 шег[о] и [и] того, взяли русмо вѣчноую шчизну въ  
 Огороженой въ Великой къ королевскому двору,  
 шлѣхетным Чоботым и такѣ ж ис королевским при-  
 казани-ем дали русмы им Рычеговъ за их вѣчную  
 шчизну ѿмѣну: шлѣхетному ѿсуд[о] ру Жукови - по-  
 ловину Рычегова, а такѣ ж шлѣхетному Ходорови  
 съ братом съ того съ Игнатком - другую половицу  
 Рычегова. И то русмо дали на вѣкы вѣчныи, и  
 дѣтемъ их, их ближшим, по ихъ животѣ, - съ всѣм  
 правом и съ всѣми пожиткы, с поли, и съ ролѣши,  
 и с доуками, и съ лѣсы и съ лозами, и съ рѣка-  
 ми, и съ потокомъ, и с криницами, съ ставы, и съ  
 млины, и с тых млиновъ вымолоткы, с ловици  
 и [с] звѣрачими и съ птачими, и съ вѣчными гра-  
 ницами. Што ж изъ вѣка к тому Рычегову при-  
 слуха-ть, то и и [и] нѣ имать слухати. Вѣли  
 продати, или за даръ дати, на своѣ лѣпше-е обе-  
 рнути. А с того на и плають служити и нашим намѣ-  
 сткомъ: Кѣма стрѣлцѣма на заволаную воину, тако  
 инии землѣне слоужат. А на и лѣпше-е свѣдоцѣст-  
 во казали русмо печат[ь] нашу привѣсити къ

сему нашему листу на потвърждение. а при том  
 были наша вѣрная рада, пан Немирѣ, старос[та]  
 лоуцкии, княз[ь] Михаило Чорториискии, маршалко  
 нашъ пан Семашко, пан Ёрнатъ, маршалко, а  
 иных мног[о] доорых при том было данъ в лоу-  
 цку, м[ѣ]с[ѣ]ца марь[т]а Г[р] д[о]нь, под лѣты  
 Х[ри]с[то]ва Р[о]жества, а лѣтъ V-ста, Мѣ-  
 то.

Приказъ п[а]на Ёедька канцлѣрего

---

35. ГРАМОТА-ЗАПОВІТ КИІВСЬКОГО КНЯЗЯ АНДРІЯ  
 ВОЛОДИМИРОВИЧА / писана в Київо-Печерській Лаврі  
 16 червня, 1446 р /

Во имѣ ѡ[б]ща и с[в]ѣта и с[вѣ]того д[у]-  
 ха. Се азъ, рабъ б[о]жій князь Андрей Владимиро-  
 вич, приѣздилъ есмь въ Кієвъ съ своею жоною и  
 съ своими дѣтками, и были есмо въ дому Пр[о]чи-  
 стѣ, и поклонили сѣ есмь пр[е]с[вѣ]тому образу сѣ,  
 и пр[о]п[о]д[о]бнымъ о[т]цѣмъ Антонію и  
 Ѳеодосію, и прочим пр[е]п[о]д[о]бнымъ и б[о]го-  
 носнымъ м[ѣ]стѣмъ печерскимъ. И бл[а]го[с]л[о]вили сѣ  
 есмь оу ѡ[б]ща нашего архимандрита Николы и оу  
 всѣхъ с[вѣ]тыхъ старцевъ. И поклонихом сѣ ѡ[б]ща сво-

ог [о] гробу, кн[ѣ]зѣ Владимира Ѡлькгердович [ѡ],  
 и дѣдѣ своимъ гробомъ, и всѣхъ с [вѣ] тыхъ старцовъ  
 гробомъ въ пещерѣ. И размыслих на своемъ с [ѣ] рдци  
 колико то гробовъ, а вси тѣи жили на сомѣ свѣ-  
 тѣ, а пошли вси къ Б [ог] оу. И помыслилъ есмь: по-  
 малѣ и намъ тамо поити, гдѣ ѡ [т] цѣи и братіа наші.  
 И подоумалъ есмь съ своею кнѣгинею и съ ѡ [т] цонѣю  
 своимъ с Николою, архимандритомъ пещерскимъ, и съ  
 с [вѣ] тыми старцы, и съ своими бояры, и ѡписалъ  
 есмь своею жонѣ, кн[ѣ]г[и]ни Маріи, и своимъ дѣ-  
 темъ и еѣ дѣтемъ свою ѡ [т] чину и свою выслугу,  
 иже есмь выслужилъ на своихъ г [о] с [по] дарехъ сво-  
 ею вѣрною службою, на великомъ кнѣ [зѣ] Витовтѣ, и  
 на великомъ кнѣ [зѣ] Димитионтѣ, и на своемъ г [о] с -  
 [по] дари, великомъ кнѣ [зѣ] Казимирѣ: имѣнїе Првое,  
 а иноу Словонескѣ, Могилное, Каменецъ, Лого-  
 жоскѣ, Илемници, Полоное, а также, что есмь по-  
 давалъ имѣнїа бояромъ своимъ. А кто въсхочетъ же-  
 нѣ моеи и дѣтемъ моимъ служит [и], — и они служатъ  
 съ тѣхъ имѣнїи жонѣ моеи и дѣтемъ моимъ; а кто не  
 въсхочетъ жонѣ моеи и дѣтемъ моимъ служит [и], —  
 и азъ тѣмъ имѣнїа далъ жонѣ своей и дѣтемъ своимъ.  
 А все таѣ имѣнїа поладилъ и далъ есмь жонѣ своей,



княгини М[а]рїа, и с[ъ]вою своему, князю Глѣ-  
 боу, и дочьцѣ своей, княжнѣ Ѡвдотїи А при том  
 бѣи ѡте]цъ нашъ Никола, архимандритъ печерскыи,  
 оуставникъ Іѡна философъ, ключникъ Д[а]в[и]дъ, ко-  
 ларъ Герасим, и иныхъ г[о]с[по]дъ нашихъ старцевъ  
 много, и наши бояре, и наши моршальки, князь Глѣбъ  
 Дмитріевичъ, бояринъ нашъ Александро Самотечичъ,  
 Иванко Дав[и]довичъ, и ины бояре наши и слуги  
 при томъ бѣи. А кто се слово наше порушитъ, а  
 иже въ тѣхъ имѣнїа вѣстоупати сѣ, разсудитъ сѣ  
 съ мною прѣдъ Б[о]гомъ, и боуди емоу клятва Ѡ  
 Б[о]га Ѡ[т]ца, и С[ъ]на, и с[вѣ]таг[о] Д[у]ха, и  
 Ѡ Пр[о]ч[и]стѣхъ Вл[а]д[и]ч[и]цѣхъ нашихъ Б[о]го-  
 роди]ца и прис[но]дѣхъ М[а]рїа, и Ѡ всѣхъ с[вѣ]-  
 тыхъ ангелъ, и пр[о]рокъ, и Ап[о]с[то]лъ и Ѡ  
 четырѣхъ еванг[е]листъ, и Ѡ с[вѣ]тыхъ ѡте]цъ,  
 иже на седми съборѣхъ бывшихъ, и Ѡ всѣхъ м[у]ч[е]-  
 н[и]къ, и пр[е]п[одо]бныхъ и б[ог]оносныхъ ѡте]цъ  
 Антонїа и Ѡеодосїа печерскихъ, — иже есмь то вѣ-  
 рнѣ выслужилъ су своихъ господарей. А писана въ  
 Кїевѣ, въ обитѣли ц[а]рьствїи, въ печерскомъ мо-  
 настыри Прѣс[вѣ]тѣхъ Б[огороди]ца и пр[о]п[о]до-  
 сныхъ ѡте]цъ Антонїа и Ѡеод[о]сїа, въ лѣтѣ, СЦНД

м [ѣ] с[ѣ]ца іюно въ 51 на памѣт[ѣ] с [вѣ]щенномъ [у] ч [ѣ] н[и]ка Тихона. А писал старецъ Пахнотѣи Лихачевъ, братъ.

---

36. ГРАМОТА-УМОВА СТАРОСТИ МУЛИЛА-БУЧАЦЬКОГО  
И ЕГО БРАТА З МОЛДАВСЬКИМ КАНЦЛЕРОМ /24. берез-  
ня, 1454. р./.

Мы, панъ Моужыло Боучацки, староста снѣтин-  
ски и коломыски, пан Бартошъ Боучацки, старо-  
ста под[о]лски посполити, визнаваемъ симъ на-  
шимъ листомъ каждому, комоу того боудет потре-  
бизна, кто на н[ѣ] возрит или его чтоучы оусли-  
шитъ, иж съ нашею доброею воли и розмыслоу хо-  
тячи пана Михаила, канцларга молдавског[о] намъ  
братомъ и приятелемъ вѣчнымъ оучинити, и его  
братю и инымъ его приятелѣмъ къ намъ приклонити,  
дали есми емоу оу каждоу его пригодоу, того. Бѣ-  
хо, но дай, коли бы ста емоу пригодило вы[и]ти  
исъ земли молдавскои передъ какии натискомъ, оу  
Снѣтинѣ оу город[ѣ] мешкане съ его панемъ, съ  
ст[о] дѣтками и съ слоугами и придали есми емоу  
пса мита и илии мѣстски. Пак-ли бы хотил оу Ко-  
ломыи мешкати, ино придали есми пол млина и мн-

та пол коломыског[о] Пак-ли бы оусхотил оу Короп-  
 ни мешкати, ино емоу даем мѣсто Коропецъ съ мы-  
 томъ, съ млиномъ, и село Стѣнку к томуоу причина-  
 омъ. И мы такожъ, пан Бартошъ, староста под[о]лс-  
 кий оу Коронцѣ, пануу Михайлоу придаемъ наши двѣ  
 селѣ, Новосѣлци, Космыринъ, и съ млиномъ Снови-  
 довскимъ. А то все выше писаное даемъ емоу до его  
 живота, колкокрѣтъ бы сѣа емоу пригодило вы[и]ти  
 и съ земли молдавскои, имаѣтъ держати со вѣсьми  
 доходы и приходы съ мытъ, съ млины, доколи боу-  
 детъ мешкати и боудетъ собѣ назадъ дорогоу чинити до  
 земли молдавскои. А коли назадъ оусхочетъ помти до  
 земли молдавскои, имаѣтъ поити доброволно съ сво-  
 ею панею, съ своими дѣтками, съ своими съкарбы, и  
 съ слугами. А то все выше писаное слѣбуемъ здер-  
 жати и пополнити при н[а]шомъ чти и при христ[и]-  
 анскои вѣрѣ. И на свѣдомость сег[о] н[а]шег[о] ли-  
 ста почѣати нашѣ соутъ привѣщени. Пис[анѣ] оу Сига-  
 тинѣ и [а] р [та] КД .

---

37. ЗАПИС КИЇВСЬКОЇ КНЯГИНИ НАСТАСІ ТРОЇЦЬКО-  
 СЕРГІЇВСЬКІЙ ЛАВРІ - ДВОХ СІЛ /1459.р./.

М [и] и [о] стиѣ<sup>9</sup> божию мы, кн[я]гини Олескандо-

---

І/—милосстиѣ

виѡ Настасѣа киевскѡ, подумавши есмо с наши-  
 ки дѣтми, съ кн[ѡ]з[ѣ]иъ Семономъ Алеѡандровичемъ,  
 и съ кн[ѡ]з[ѣ]иъ Михиломъ Алеѡандровичемъ, и с на-  
 шимъ ѡ[т]цемъ архимандритомъ почерѣскимъ Николю, и с  
 нашею вѣрною радю, со кнѣзи и с пани — придали  
 есмо у домъ с[вѡ]тъи Тро[и]ци к манастирю Серги-  
 ову двѣ волости нашиа. Поредолъ а Почѡподъ, со всѣ-  
 ми приселки и со всѣми поплинами и с людьми, што  
 издавна к тымъ волостемъ прислушали и к тымъ присел-  
 комъ, и съ землями и з водами, з озоры и с рѣками.  
 и рѣчками, и с потоки, и з бобровыми гонь, и с  
 полии, и съ сѣнождами, и с лѣсы, и з дубровами и  
 с щ[ѣ]пч<sup>а</sup>ми / ? / . А то дали есмо у домъ с[вѡ]тъи Тро-  
 [и]ци на пѣмат[ѣ] родителемъ н[а]шимъ съ [о]тцомъ,  
 правѡ[т]цемъ, а намъ на здорове, кого Богъ при живо-  
 тѣ подрѣжитъ, а по животѣ такоже на пѣмат[ѣ], а да-  
 ли есмѡ вѣчно, непорухома. А хто сои нашъ листъ  
 порушитъ и в наше придане имѡтъ сѡ уступати, тотъ  
 сѡ с нами розсудитъ предъ живоначѣлною Тро[и]цею.  
 А на лѣпшей справедливости к сему нашему листу  
 печѡт[ѣ] н[а]шу привѣси.и. Дана в Киевѣ, в лѣто  
 571 семое, индик[та] 3.

1/мѡго з съ чадкии 2/пѣмат[ѣ].



88 ДАРОВА ГРАМОТА КИІВСЬКОГО КНЯЗЯ СЕМЕНА  
ОЛЕЛЬКОВИЧА СЛУЗІ БРЕНІІ ПАШКОВІ НА ЗЕМЛІ В ЧЕР-  
КАШИНІ /12 червня, 1459 р./.

Мы ки[ѣ]зь Сомень Александрович великог[о] кня-  
зства своего[го] киевского, озна[и]муемо сим лис-  
том нашим, хто бы на не[го] посмотрити, либо чу-  
ти его, слухати будет хотѣв, кому бы того вѣда-  
ти потреба, иж мы до[д], змиловавши сѣ над слу-  
гою нашим, уроженцѣм Бренією Пашком, которой намъ  
великіе услуги свое и коштѣм немалим ѡдаем<sup>9</sup>, про-  
то, нагорожаючи ему самому, жонѣ и потомству его,  
при всеи ѡчизнѣ и дидизнѣ его землѣной и при  
всѣхъ городищах и урочищах его зоставѣу, и сим  
листом моимъ надаю, которых предковѣ его ѡ про-  
дковѣ моих спокійне держали и ѡ нихъ записвали:  
городища, селища и урочища з рѣками и рѣчками  
из ихъ прилоглостѣми, каждое до себе широкост[ь]  
маючие; городище Тимолов из лѣсомъ Гнилецкимъ,  
Томиловомъ, Печенѣжцомъ, Ключевомъ, Бугаевомъ и  
иными лѣсами и лесками и землями [з] своею  
широкостю, какъ се ѡни маю, городище из лѣса-  
ми Драгушовскими и зо всею землею над рекою Ру-  
савою, по ѡбохъ сторонахъ тоє реки земли лежа-

чаѣ, какъ се продково, в широкости и долгости з дубровами, сенокатни и рочками малими в Русаву впадающими; и какъ таѣ Русава сама в себе рѣкою идетъ и в Днѣстръ упадають, — с тою рѣкою Русавою и широкостю землею; такъ же городища над рекою Кусницею и з головою Кусници и Кусничкою, зо всѣми ихъ полями, сенокатни, дубровами и ихъ приналежностью. До того, инѣше городища и урочища над рѣчкою Каменицею и ѿ верховини се, которая впадаетъ в Днѣстръ: з обудвухъ сторонъ тоо рѣчки Каменицы землю дорѣжати мають по самую Сухую Каменицу, с подойминами тамътого мѣста по рѣчку Рашковъку, которая в Днѣстръ впадаетъ, и з оными городищами и ихъ широкостю и долгостю землею, и изъ стѣнками, и гарами, долинами понадъ [д]нѣстромъ<sup>9</sup> и въ поляхъ будущими — зо всѣмъ тымъ, какъ продково его дръжанъ и уживанъ свои мѣли, а повинносостъ<sup>10</sup> и службу продкомъ нашимъ ѿдавали и намъ ѿдаютъ. Причомъ всѣмъ его самого, жону, дети и на-потомъ будущіе исчадки его при томъ всѣмъ составую и мѣти хочю, какъ продково его заживали, штобы и унѣ тоо ѿчизни, и дидизни свое заживалъ и по

неть счадки его. На што и листъ нашъ с притисъ-  
неньсѣмъ и завишенъсѣмъ почати наше дали есмо. Пи-  
санъ на Прилуце, за Днпроу, Іюня 21 ден [ѣ], в  
лѣто 583

39. ЗАМІІННА ГРАМОТА ЛУЦЬКОГО СТАРОСТИ ПЕТРА  
ЯНОВИЧА ДЛІ ІГУМЕНА ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО МАНАСТІРЯ  
/18: червня, 1490 р./

Я, Петръ Яновичъ, староста луцкій, маршал-  
ко волинскоо земли, визнаваю сим моим листом ка-  
ждому доброму, и потом будучим, кому боудет пот-  
робъ его видети, а любо чтучи его слышати: с го-  
сподаря короля его милости дозволенѣмъ а з мит-  
рополитовым и владыки луцкого Никифоровым, ме-  
нял есми с игуменом пересопницким з Лариономъ,  
тым всем своимъ имоном на имя Дядковичи, кото-  
рое жь оски купих у землянина волинского у Ван-  
ка Станковича Дядковского, вечно и непорушно, на  
ого имоно. на церковное. на имя на Чемерин, ко-  
тороежъ прадано им монастырю светое Пречистое  
к Пересопници; а промонил есми ему тоо имоно Дя-  
дковичи вечно и непорушно со всем с тым, как я  
в ного купил, и сак дръжал, но оставляючи, ани

выговляючи на себе ничего — ис люди, ис полки, из дубровами, исъ сонозатми, из лани, из стави, из водани и со всем с тым, што в тому имену при-  
 слушает. А тыхъ люди отчичи мои — на имя: Микула, Илья, Юрець, Данило, Богдан, Васил, Омелли, Он-  
 ципоръ Марко, Ганьк, Тимошко из братом, з Ъіва-  
 ном, Иван з братом Мишкою, Грип, Сак, Ромойко,  
 Петрашоць, Опенас, Мартиноць, Богдан Васкович,  
 Псковая, Китром, Петко — кагыъ ему по тому слу-  
 хити, какъ есть в той земли обычай, а проч им нел-  
 зо от него поити. А людей псковыхъ шесть челове-  
 ков у том имену у Дядковичох, а моваседелни, ко-  
 ли усхотят от него проч поити, какъ в земли обы-  
 чай есть, выход отдавши — волно ему поити, гдѣ  
 хочет. А ещо над то к тому имену церковному при-  
 дал есми ему десять коп грошей широке личби. А  
 естли я ис тоо мены выступлю, а любо дѣти мои,  
 а любо ближнии мои из роду моего, теперь и напо-  
 том, а мели бы тую мѣну рушати и в тое имено в  
 Дядковичи. вступатися, тогда королю его милости  
 двѣста рублевъ заплачу, а тое имено Черсерин мав  
 подати игумену Черсериницкому Ларкову а любо по  
 нем буудутому, так доброе и нариженое, и с толкими



ж людей, с четырма ж человекѣми, как я въ него  
 взял. А што коли я наложу на тоо имене на Че-  
 морин, дръжачи его в себе, тогда вси тии мои на-  
 клады маот мнѣ игумен пересопницкий Лармон, а  
 любо по нем будущий, поплатити, а десят коп гро-  
 шом приданую вырахувати. А што игумен пересопни-  
 цкий Лавронтеи, а любо по нем будущий, наложать  
 на тоо имене на Дядковичи или што прибавят.  
 дръжачи его в себѣ, тогда я имаю, а любо дѣти  
 мои, а любо ближнии мои, вси тии наклады их маю  
 игумену пересопницкому Ларвону, або по нем бу-  
 дучому, поплатити, а тогда маот мнѣ тоо имено  
 дядковское подати так доброе и наряженое, и с  
 толкими ж людьми моими отчизними, человекѣм двад-  
 цят и пят, а шесть человекѣмъ похожих, как я им  
 дал, и въверху выписано стоит. А хто бы хотел  
 игумену пересопницкому Ларвону оу тем имени у  
 Дядковичох кривду вчинити в людех, а любо в зе-  
 мли, а любо в границах — я поднимаюся от всих  
 кривдъ его боронити. А при том был владыка луц-  
 кий Никифоръ, князь Ѳедоръ Четвертеиский, княз  
 Василей Козечин, Олехно Поридкого сынъ, Ламан хо-  
 ружий луцкий, Яцко Балалей и иньших людей добрых

252 было много. А про лепшую справедливость вышепи-  
санных речеѣ и печат свою приложил к сему листу,  
и просили есмо тых людей добрых изю obu стерию,  
которые при том сведоми были, аби оны свои печат-  
ти приложили, и их милость до сего листу печати  
свои приклали. Писан в Луцку, ижня <sup>И</sup> ден, ин-  
дикт <sup>З</sup>, под лети Рождества Христова, <sup>а</sup> лѣт <sup>Ѹ</sup> и  
<sup>Ч</sup> лѣтъ.

---

І З М І Н Е Ї З І 439.Р.

---

/Лист 3236-324/

Приступивше ѡканнии жидове, инаѣи сотвори-  
телю, штож доржитъ дланию все створѣню, и приве-  
ли его пред Пилата. <sup>Ѡ</sup>, чюдо братѣа, вельми преди-  
вно есть. Створитель, штож имають соудити живым  
и мерътым, сам, пред соудомъ ставитсѣ. Пилать  
грѣзь сидить на столъци, а творецъ стоять терпѣ-  
чи наруганье и бьение соромотное. А то чиниль  
нас для спасениѣа всего свѣта. И коли судили его,  
тогда прислала к Пилату жона его, гл[а]г[о]лющи  
ему: "Ничого не вчини лиха праведникоу тому".  
Видьмо, братѣа, безаконье жидовское: жона его

именоуеть праведникомъ, а не выѣчи писаниа и  
ни честуди закона и пророковъ, а старци жидовскии  
чтоут законъ, пророчество ѿ немъ, злодѣмъ его  
именоуютъ, а молѣють пилату: "Коли бы то [т] не  
былъ злодѣи, и мы быхомъ его тобѣ не выдавали".  
Тогда Пилать и съ ихъ рѣчи бивъ его далъ на рас-  
пѣть. И ведше передъ городъ, Г[оспод]а распѣли.  
Тогда, не терпѣчи г[оспод]ни смерти, солнце по-  
меркло, и м[ѣся]ць оу кровъ ѿвернулсѣ, земля за-  
трѣсласѣ, завѣса ц[ер]ковнаа раздраласѣ, камѣ-  
ни распадалосѣа, а камѣносердечнии Жидове оу  
злости своей запеклисѣ. И ѿканнии дѣлавоу, оуви-  
девъ свою погибель, побѣгль до пеколног[о] ада, а  
рекоучи: "Горе мнѣ ѿканному, што ж прельстилсѣ ес-  
ми, и поруганъ есми, помози моеи бедѣ, затвори  
ворота, ать бы не впол сѣмо, затвори, и затвори  
желѣзными оутѣрди, и всею силою противосѣ, не  
пустѣмъ ег[о]. Тогда адъ затворилъ ворота тверды-  
ми заклещи и замки и забои затвердилъ. И се Г[о]-  
с[под]ь въ Ис[у]съ Х[ристо]съ на ада пришлоу, го-  
нѣчи супостата дѣлавола, а силы с[вѣ]тии анг[е]-  
ли предъ нимъ идоутъ, и воскликнули силы анг[е]ль-  
скиа, гл[аго]люще: Ѻворѣте ворота, кнѣзи ваши

ать оувойдетъ ц[а]рь славы. И еще силы анг[е]ль-  
 ский рѣша: "Г[о]с[по]дь крѣпокъ и силенъ, Г[о]с-  
 [под]ъ во бранехъ, рекомо во гнѣвъ на дѣавола.  
 И ѡвещал горкий ад: "То коли такъ есть, чого ище-  
 те здѣ? Чому и [е]б[е]са ѡставиль и сюда пришол,  
 а ц[а]рь славы есть. И с[вѣ]тии анг[е]ли рекли:  
 "Гонити противникъ ишол, связати дѣавола и да-  
 ти его тобѣ, а которыхи тоут праведници, тых вн-  
 вести".

---



# Із Молдавських грамот XIV-XV в.

І. Лист воеводи Петра до польського короля  
про переслання 3000 рублів /Сучава, 1388.р /

Владиславу божю милостию кролю польскому,  
литовському дѣдичю и рускому и инѣхъ многихъ  
зѣмль господарю оусесердѣчне покланяние отъ Пет-  
ра, воеводи молдавского Чинимъ свѣдомо велѣ-  
ноі твоеі милости, же есми дали тому истинному  
пану Варшавському 3 тисячѣ фряжкого серебра, тѣмъ  
вѣсомъ, што есми почали давати оу Луцки, а де-  
вали есми оу Сочавѣ, оусѣхъ стоить на семъ лис-  
ту 3 тисячи рубліи фряжкого серебра За тожъ  
чинимо сесъ листъ о 3 тисячи, а вашей милости  
стоить листъ о чотири тисячи сумамъ Просимъ ва-  
шеі милости, штобы есто оучинили инні листъ, яко  
и тотъ, што писанъ, но не на 4, а на 3 тисячи  
подо кроловою жъ печатью; кто къ намъ прикосеть  
запись на 3 тисячѣ, тому мы дамы вашъ листъ, што  
писано на 4 тисячи. А писанъ листъ оу городѣ Со-  
чавѣ, оу понедѣльникъ первой недѣли поста подѣ  
нашею печатью, оу лѣто божьего Рождества 1388

2 ГРАМОТА, КО ЯЗЕ МОЛДАВСЬКІ ВОЯРИ СКРІП-  
ЛЮЮТЬ СОЮЗ МОЛДАВСЬКОГО ВОЕВОДИ СТЕПАНА З ПОЛЬ-  
СЬКИМ КОРОЛЕМ ЯГАЙЛОМ /Сучава. 1395.р./

Мы, панъ во и бояре землѣ молдавской: панъ  
Михаль, братъ воеводиць, панъ Ъратль Нятедуль,  
панъ Станиславъ, панъ Драг[о]шь витязь, панъ  
Грозя витязь панъ Иванъ Стравичъ, панъ Владъ  
дворникъ, панъ Михаль Иванишь витязь, панъ Ги-  
дзь, панъ Романъ Костя витязь и [и] нше панове  
бояре, земляно, все посполство землѣ молдавской  
— слубуемъ и слубили есми с нашими господари, с  
воеводами землѣ молдавскоѣ, с нынѣшними и по-  
томъ будущими — велебному кролеви Володиславу ..  
полскому, литовскому, и рускому [и] иныхъ мно-  
гихъ зѣмль, нашему милому господареву, и велеб-  
ной кролевой Ядвизѣ, ихъ дѣтемъ, ихъ намѣсткомъ,  
и потомъ будущимъ ихъ щаткомъ и корунъ кролевъ-  
ства польского вернымъ быти и помагати со всею  
нашею мочью, со всеми нашими приятельми, со все-  
ми нашими братьями, с нашими дѣтьми, и с нашими  
щатки — противъ кроля оугорьского, противъ вое-  
води басарабьского, противъ Турковъ, противъ Та-  
таромъ, противъ Руси, такоже кеды колико ся при-  
годило помочи оу кролевствѣ полскому на дале-

къ стороны, далей Кракова, далей Великого Поль-  
 ска ку Демьцемъ и ку Крижевникомъ, коли насъ обо-  
 шаютъ и оупомянуть кроль Влодиславъ, польскыи и  
 прѣже написанны ихъ намѣстыки, послѣднии госпо-  
 дари, кроли королевства коруны польской, тогда  
 мы имамы помагати подлугу всеѣ нашѣ мочи на  
 всеѣ стороны, не выиму [и] чи вноднихъ, при ч[е]с-  
 ти и при вѣрѣ, безо лсти и безо хитрости, а ни-  
 которымъ вероменемъ противъ имъ не быти. А пакъ-  
 ли бы нашъ господарь нынѣшнии и потомъ будущии  
 шобы мыслили, алибо хотѣли потинати прстивъ го-  
 сподаря кроля коруны польской, тогда мы имамы на-  
 шихъ господарии отъ того взымати и не дати имъ  
 и бронити. А пакъ-ли бы нашъ господарь нынѣшнии  
 и потомъ будущии в томъ насъ не хотѣли послуд-  
 ни быти, мы имамы при господарю, при кролю, и  
 при корунѣ королевства польского остати и сими  
 ми посподоу на тыхъ нашихъ господарии воеводѣ ста-  
 ти при ч[е]сти, при вѣрѣ, безо лсти, безо хит-  
 рости, и на крѣпость сему нашѣ печати привѣсили  
 есмо к тому листу. Въ городѣ в Сочавѣ, су донѣ  
 святого Богослѣвѣ на крещенье Господни по дѣ  
 лѣт о мѣ святого Рождѣвѣ Господня, 5745 лѣтъ

З. ГРАМОТА ІВАШКА, СИНА ВОСВОДИ ПЕТРА, НА  
ВІРНІСТЬ ПОЛЬЩІ /1400, р./.

Я Івашко, с[ы]нъ Петра воеводы, дѣдич зем-  
ли валаскоѣ, знаемо чиню симъ листомъ, аже велеб-  
ный г[о]с[по]д[а]рь Ялодиславъ изъ божьей м[и]-  
л[о]сти кроль польски и велебный князъ Витсвъ  
литовски смилувалисѣ надо мною, приняли суть ме-  
не собѣ слугою, тогда я слубою имъ веренъ быти  
и служитъ на всѣхъ мѣstechъ безо лсти, безъ хитро-  
сти, также коли ми Б[о]гъ поможетъ ку моеи от-  
чинѣ, буду господаремъ и воеводою оу земли валас-  
скомъ, слубую и сей листъ на себе дамъ, аже хочю  
тымъ дѣлѣи служитъ нашему милому г[о]сп[о]д[а]-  
рю, кролю полскому прѣженаписаному и велебному  
князю Витовту и корунъ полской веренъ быти  
со всѣми моими бояри валаскими и со всею зем-  
лею валаскою, при нихъ и зоста[ти] на вѣки, при-  
тиву ихъ не быти никоторымъ вереманемъ, мимо  
ихъ иныхъ господаревъ не искати безо лсти и безъ  
хитрости; также хочю отступитъ нашему г[о]с[по]-  
д[а]рю, кролю полскому тоѣ земли Шепинскоѣ, и  
тихъ городовъ, што суть в немъ по старую границу,



и тежѣ штожъ мой отецъ Петръ, воевода, позичил  
 пѣнази моему милomu г[о]сп[о]д[у] кролю полс-  
 кому, и тыхъ ся отступавъ, и листы хочю тни вротитъ,  
 и на крѣпость сему моему листу печать мою привѣ-  
 сили есмо в городъ Берестѣю, оу четвергъ въ  
 д[е]нь Изачагья Матки оохъеи под лѣты Рождства  
 Х[ри]с[то]ва тисѣя лѣтъ и чотыриста лѣтъ, и  
 на то на все сѣюиди есмо, цѣловаль крестъ с  
 паномъ Вилчею и печать Вилчина привѣшена съ мо-  
 ею, а хочю годдовати подлугъ крестьянскаго пра-  
 ва.

4. ЗАПИС ВОЕВОДИ АЛЕКСАНДРА ДОБРОГО НА МА-  
 НАСТИРѢ У МОЛДАВИЦІ /1408 р./

М[и]л[ос]тѣю б[о]ж[ь]ею мы, Александръ, во-  
 евода, господарь земли молдавской, чинимъ зна-  
 менито ис симъ листомъ нашимъ оусимъ, кто на нь  
 оуеритъ или его оуслышитъ. охъ есмы оучинили  
 за д[у]шю д[у]шъ дѣлѣ предковъ нашихъ и за  
 наше здорovie и дали есмы мѣсто молдовицкое  
 монастыреви благосвѣщенію пр[е]с[вя]тѣи Б[с]торо-  
 ди[ц]и, што на Молдовици оу рикѣ, се оусимъ до-

ходи на вѣкы вѣщѣмъ. А на то зѣра нашего го-  
 оподства выше писаннаго Александра воеводѣ, и  
 вѣра пана Станислава ротом пана, и вѣра пана Ми-  
 хайла Шева, и вѣра пана Жоржѣ, и вѣри пана Лю-  
 метате Іола, и вѣра пана Негрина, и вѣра пана  
 Юна, дворника сечавьского, и вѣра пана Гринко-  
 ва, и вѣра пана синѣ Бырлѣчѣ, и вѣра пана Влада  
 сирѣтского, и вѣра пана Спенина, и вѣра пана  
 Влада дворника. и вѣра пана Шандришорова, и вѣ-  
 ра пана Илігаша чашника, и вѣра пана Стана. по-  
 стелника и вистѣрника, и вѣра пана Югина. и  
 вѣра оусих богарѣ, и великих и малых, и по не-  
 щѣмъ животѣ, котормы имет быти господарь оу  
 нашей земли, или ѿ дѣтей наших, или ѿ ара-  
 тѣ наших, или ѿ нашего племени, или будь кто, то  
 мѣ, - штоомы не порушили нашего данѣа. А кто  
 имет порушити, таковыи штоомы омыль прок-  
 лѣтъ ѿ Г[оспод]а в[с]г[а] и ѿ пр[е]ч[и]-  
 стѣмъ его и[а]т[е]рѣ, и ѿ с[вѣ]т[ы]хъ  
 и верховныхъ в[с] ап[о]с[то]лѣ, и ѿ в[с]ѣхъ  
 с[вѣ]т[ы]хъ от[е]цъ никейскихъ, и ѿ оусихъ с[вѣ]т[ы]хъ,  
 и таковыи штоомы омыль подооенѣ Іоудѣ  
 Іскарїотьскому, и проклѣтому Арию, и жидовомъ,  
 што рекли на х[рист]а сп[ас]а нашего: кровь его

на них и на чѣдохъ ихъ. А ни подтверженіе тѣмъ  
велѣли семъ нашему вирному братѣю логовету пи-  
сати и привѣсити печат наша Оу Сочавѣ, в лѣто  
\* 5431 номбр 11

5 ГРАМОТА-ПРИСЯГА ВОЕВОДИ ІІІІ НА ВІРНІСТЬ  
КОРОЛЕВІ ПОЛЬСЬКОМУ ВЛАДИСЛАВОВІ ІІІ /1436-р./

Мы, Іліа воевода, господарь земли молдавс-  
кихъ, знаменито чинимъ оурѣдомъ того листа оусимъ  
комухъ ось потребизна нинѣшнимъ и потомъ буду-  
димъ, како намисковъ нашихъ наслідуючи, оу доб-  
ротѣ обѣтницѣ ихъ вѣрою достоиную и оуставичною  
жадливостію иснимъ случити навіаснѣшому княжати  
пану Владиславову, полскому кролеви, литовскому  
князю наивышему, рускому дидичю и иныхъ многихъ  
земли господарю, пану нашему м[и]л[о]стивому, и  
его намѣсткомъ, коруни королевства полского, ко  
безъпечною вири ч[и]стою и уставиочною службѣю за-  
вѣзати хотѣчи тому исному пану нашему м[и]л[о]-  
стивому пану Владиславову-кролеви и его с[вя]той  
корони того исного королевства полского, и его  
намѣсткомъ, — оучера тоу у левовы посполу съ вѣсемъ  
радою нашею, ритерии, бояре и панстви, и  
І/чи но "служити" /кримсь /

з. городи. мѣсти, землѣми подданными, и каждой  
стадла а-любю рѣду намъ подданными людьми, виръ  
правой голды презъ оурѣды присѣги тыми слови  
доткнувшись с [вя] того крижа и древа ъ [о] хіа: "Іа Іа  
воевода-господиръ земли молдавской, присѣгаю и  
обицуюся вѣрно безъ лѣсти и безъ хитрости освиче-  
ности вашей корони королевства вашего полского, и  
его намѣсткомъ съ вѣсьми землѣми и людьми мо-  
ими виру ч [и] стую. И вѣренъ хочу быти. Тако ми  
богъ помози и с [вя] таа достойная пан [и] а Маріа  
и оуси с [вя] тии, и тотъ с [вя] тии крижъ хвалеб-  
ники въ всемъ покори и почестьноси", учинили ес-  
ми къ сеи службѣ тому иному. пану нашему м и-  
л о стивому пану владиславу-королеви и корони  
королевства полского и его намѣсткомъ, колко-  
кратъ будетъ потребизна на вѣки-вѣчніи часы, съ  
вѣсью нашею моцію и радю, ростоппи, доброво-  
лно ся завѣзуючи, обидуючи и слѣбуючи тако за  
нас, и за оуси наши дѣти и подданны, — иже  
голдъ прѣдреченными службы и обѣтници нашей под-  
чѣстію и вѣрою вѣрни и оуставичне заоужди на  
вѣки безъ отсылы и безъ противления къ воли то-  
го иного пана нашего м [и] л [о] стивого кролѣ  
полского и корони и его намѣсткомъ на каждый



часъ ховати, съ вѣсѣмъ пилностію бачити, протѣвъ  
 каждому неприателеви а-любю неприателемъ ихъ  
 приклонити помочи, и помочи парсуни нашей съ  
 вѣсѣмъ силою людѣи нашихъ колко-кромѣ где коли  
 оудеть потрѣбизна чинити. А николи не хочѣми бы-  
 ти оу ради смолвы снѣтію чересъ ся, а-любю че-  
 ресъ кого иного. А-любю инчи-где бы коли того  
 иного пана нашего наим[и]л[о]стнишого кролѣ  
 полского и коруны его намѣсткомъ лихое оуволот-  
 ство ражено, а-любю молвено, — и овшемъ миди: зѣ  
 ихъ оусѣхъ противныхъ речіи, которы бы коли ку  
 нашей знаемости пришли, оуставичніи обыслати и  
 выстеречи, а николи иньшого собѣ пана мимо прѣд-  
 реченного наіаснѣшого пана м[и]л[о]стивого Вла-  
 дислава-кролѣ и его коруни кролевства полского  
 искати и выбирати. И его намѣсткомъ и къ оусимъ  
 нашимъ нас и наше подданныи инишнимъ и потомъ  
 будущіи завѣзуеми оучинити и полнити тотъ истин-  
 нымъ голдѣ и служоу напрѣдѣ выписаную чинити ба-  
 чити. Оурѣдомъ того листа нашего пичать наша  
 есь привишена. Писано въ Ливовѣ, у срѣд[у] по  
 въздвиженіе ч[е]стнаго крста. в лѣт 6944 сеп. 19

---

6. ГРАМОТА ВОЕВОДИ АЛЕКСАНДРА ПРО ВІРНІСТЬ  
КОРОЛЕВІ ПОЛЬСЬКОМУ КАЗИМИРОВІ ЯГАЙЛОВИЧЕВІ /Се-  
рет, 1432/.

Милостію божи [е]ю мы Александръ воевода, го-  
сподаръ земли молдавской, знаменито оузявлями ис-  
тымъ-то нашимъ знаменитымъ листомъ каждому доб-  
рому, кто коли на немъ оузритъ, алибо его чтоу-  
чи оуслышитъ, гдежъ того кому боудеть потребиз-  
на, оже до насъ приохали соуть оу посолство па-  
нове и рада наяснѣйшего освященного пана нашего  
короля казимира, короля полского и великого кня-  
зя литовского и жомойтского и ины [хъ], а на имя  
приехали суть: панъ Предборъ с Конецьполя, панъ  
судомирскіи и староста перемышлскій, и панъ Іанъ  
Кмита з Вижнича, панъ ливовскій. И посолства-  
ли къ намъ отъ нашего милостивого пана короля  
его милости, и отъ пановъ рады коруны полской, и  
жадали насъ, абыхомъ имали поити передъ нашего  
милостивого пана и пана Казимира, короля полско-  
го, и абыхомъ передъ его милостію повинны голдъ  
оудилали, мы, и панове наши, и рада наша, и оуси  
подданныи наши подлугъ обычаю, іако ес голдсвалъ  
дидъ нашъ, и пакъ и отецъ, а панъ нашъ, король  
его и [и]а [о]сть, аси насъ миловалъ и опасовалъ

отъ нашихъ непріятелей, іако свои гондовники  
и свои присныи и подданыи. А мы ис нашими паны  
и радю ничого оу томъ не вопили, але к тому  
ради есмо пристали, абыхомъ наіаснейшему пану  
нашему, милос[т]ливому Казимировъ Королеві его  
милости повинній голдъ оудилали подлугъ старихъ  
обычаевъ перодковъ нашихъ, але коли панъ нашъ,  
король его м[и]л[о]сть, приблизится до русской  
земли, а мы имаемъ перодъ его м[и]л[о]сть выеха-  
ти на выименованое мистце, либо до Каменца, али-  
бо до Снятина, а даліе до Коломне, отъ тыхъ трехъ  
мистъ, где боудеть пану нашему либо, а мы тамъ ис  
нашими паны имаемъ поехати и обычай оудилати. Але  
наіаснейшій панъ нашъ, кроль его м[и]л[о]сть, пе-  
редъ его м[и]л[о]сти приеханиемъ к тому выимено-  
ваннsmу мистцу отъ тыхъ трехъ мистецъ имаеть  
его м[и]л[о]сть насъ обыслати десятии неділями  
передъгымъ, абыхомъ знали и готови были на тотъ  
день и на именитое мистце. Але коли теми часи  
оускочемъ поехати перодъ нашего милостивого па-  
на приехати, а нашъ наіаснейшій и милостивый  
панъ имаеть насъ глектовати своими чотырми ве-  
ликими паны и радцами исъ короуны, которые жъ

мы теми часи пожидаемъ, абы насъ мирно глѣитова-  
ли, и паны наши, и слуги наши ис нашей граници  
до нашего милостивого пана короля его м[и]л[о]-  
сти, и пакъ отъ нашего пана ажеле пакъ до нашей  
граници. А такижъ нашъ милостивы панъ имаетъ то-  
ту м[и]л[о]сть оуказати и оудилати, ктороу суди-  
лалъ отецъ его милости, стары король небожчикъ,  
дидови нашему и братъ его милости отцевъ нашему,  
а мы пакъ имасъ его милости вѣрно и знаменито  
служити и коруни полской, іакожъ былъ обычай  
передковъ нашихъ. А коли бы панъ нашъ, милости-  
вы король его милость, оыслалъ насъ, аоыхомъ  
а тому выменованому мистцю и дневи были, а мы  
оыхомъ того какими лицы не хотили пополнити под-  
лугъ слѣбоу и того запису, але оыхомъ ступили не  
имаючи ктороу смертную болель, Боже того не  
дай, алебо ктороу налогу ис кторой сторсны  
асы ис сыло знаменито и пану нашему королеви его  
милости, и паномъ ради его, але оыхомъ мы нашей  
доброу волю судилали, не имаючи ктору прик-  
рость, іако выше пишемъ, тогда нашъ милостивый  
панъ, король его милость, имаетъ насъ казнити и  
кирати іако непослушники приказанія пана своего.



А нашъ милостивый панъ, наіаснейшій король Ка-  
 эмиръ, отъ сихъ часовъ имаеть, его милость, насъ  
 ласкаво миловати и оборонити и опасти и миръ и  
 покой оудилати отъ нашихъ непрителевъ послы  
 своими, и мечемъ своимъ, и радю, и оусими доб-  
 рыми оучинки, іако оусимъ добрымъ подданникомъ  
 и землямъ своимъ, такъ имаеть и намъ его ми-  
 лость отъ сихъ часовъ оудилати. А мы пакъ слю-  
 боуемъ при нашей чти и при вѣрѣ христіанской  
 здержати и пополнити подлугъ того нашего слюбоу  
 и запису оез лести и без хитрости, іакожъ оуся-  
 кому статочному христіанину прислушаетъ Бога  
 миловати и справедливость оуховати, іако подъ  
 присягою нашею, котороужъ самъ г [о] спод[а]рь ми  
 присягалъ и святы хрестъ цюловалъ на оуси слю-  
 бы и вышписаны рѣчи.

А мы такожъ, оуси панове и рада молдавска,  
 слюбуемо подъ нашею присягою подлугъ слюбоу и  
 присяги господаря нашего воеводы твердѣчи и  
 .полнячи оуси тоты вышписанны рѣчи и печати на-  
 ши привѣсили есми къ тому то листу на потверже-  
 ниемъ тымъ то вышписаннымъ рѣчемъ. Пис. оу Се-  
 рецкомъ Тръгоу въ дѣто 545а м [ѣ]с [я]ца сент.  
 8г день.

7. ГРАМОТА-ПОСТАНОВА ВОЄВОДИ ПЕТРА І ЙОГО  
РАДИ ПРО ВИПЛАТУ ДАНИНИ СУЛТАНОВІ МЕХЕМЕДОВІ ІІ  
/Васлуй, 1456./

Мы, Петръ воевода, з Божією милостію гос-  
подарь земли молдавской, с паны, радю наших мо-  
лдавской, а и съ нашими митрополитомъ кирь-фе-  
октистомъ, и съ всеми паны отъ велика даже и  
до мала, радили есмы и много подумали межъ со-  
бою о утисненію и погибели земли нашей, щожъ съ  
усихъ сторонъ имаемъ, а набулшо - отъ Турковъ,  
иже наорали и берутъ по кудкосъ разовъ и просятъ  
у насъ даны: двѣ тисѣчи угорскихъ златъ. Ино  
мы недужъ оныхъ дати ей, а ооронитисъ намъ -  
никакъ, занужъ помочъ и подпоры жадной не им-  
аѣ ни-отколѣ, какъ предци наши имѣли. А не дав-  
ши имъ, сами собѣ возмутъ, какъ и дотулъ бра-  
ли - жоны и дѣти братей нашихъ. Того-дилѣ ра-  
дили есмы уси посполу поднѣти собѣ неволю, какъ  
мочиимемъ, и похилити соби голову тому поганст-  
ву наити и дати имъ, на що мочи-имемъ ихъ уп-  
росити, докул ачеи съ Богъ милы смилуєтъ, а ои-  
хомъ тихъ могли отъ Бога помочъ имѣти и сторо-  
ны свои наити, какъ и наши предци имѣли. Про-  
тожъ, урадивши те. уси посполу просили есмы

нашего болѣрана пана Михаила-логоеета, абы по-  
 мочь до Турковъ поднѣти нашу тѣготу, узѣвши Бо-  
 га на помочь, и учинити намъ миръ, какъ онъ наша  
 землѣ не гиола даде. Мочи-имет ли ниже-що, такъ  
 и добро! а пакъ ли не мочи-иметь съ того спросити,  
 а вынѣти, тогди дати и тоты дѣѣ тисѣчи златъ  
 угорскихъ, абы намъ упокои оыл, абы землѣ наша  
 даде не гиола. И слѣбили есмы и слѣбуемъ съ симъ  
 нашимъ листомъ пану Михаилу-логоеету, абыхомъ не  
 спустили жаднаа слова на него николи, аны бы  
 пакъ могъ никто на него речи, аже онъ тои да-  
 ны учинилъ — занужъ мы его уси посполу послали,  
 — и тоту данъ дати по нашей неволи. И на то листъ  
 нашъ дали есмы пану Михаилу-логоеету исъ усими  
 нашими паны и радое молдавскою подъ нашу печать  
 и подъ печати усихъ оояръ нашихъ, абы онъ съ  
 усимъ сердцемъ нашего упокоя-длѣ ходилъ. А пано-  
 ве наши по именю: а наипервы митрополита нашего  
 киръ-Феоктиста, а пана Братула, пана Думи Бра-  
 овича, пана Лазора, пана Станчула, пана Маноило,  
 панъ Иванъ Балчанъ, панъ Оана Пынтече, панъ Коз-  
 ма Шандросичъ, панъ Ходко щиборъ дворникъ, панъ  
 Потръ прѣкелло, панъ Потръ логееет, панъ Ходко

Крецевичъ, пан Мойка и братъ его панъ Тоадеръ.  
 панъ Голянь, панъ Косте Орышъ, панъ Косте Дано-  
 вичъ, панъ Шондрика Толочка, панъ Лазя Питикъ,  
 панъ Андрушко, панъ Іопъ Бучумъ, панъ Миккраль  
 дворникъ, панъ Тоадеръ Дулчевичъ, панъ Михуль  
 Старостичъ, панъ Сяча Хотинскы, панъ Болбоотъ по-  
 столъникъ, панъ Роман Худичъ, панъ Іацко Худичъ,  
 панъ Ивашко Хринковичъ панъ Илѣ Вистиарникъ, панъ  
 Васко Левичъ, панъ Хрипко Левичъ, пан Данчуль  
 Квѣжчинъ, панъ Нягкымпнянь, панъ Ивашко устекли,  
 панъ Дрославъ, панъ Негои и братъ его панъ Бра-  
 тумъ, панъ Еремиа, панъ Порка, панъ Ёзерянь ко-  
 мисъ, панъ Михуль столникъ, панъ Гангудъ спатаръ,  
 панъ Негридъ дворникъ, панъ Дракоше чашникъ, панъ  
 Зянка, панъ Дума Микачъ, панъ Дума Галоинъ, панъ  
 Косте Цоличъ, панъ Петръ Срѣвескуль, панъ Ми-  
 куль спатаря и панъ Журхолѣнцѣ, и нѣмъ писари  
 панъ Тоадеръ Проданъ и панъ Добруль и панъ Кръ-  
 стѣ и панъ Вулпашъ и панъ Сольманъ и инѣ усы А  
 Стецко писалъ у Васлуй В лѣто 6964

---



# XVI. - XVII. вѣк.

## ІЗ ОПИСІВ ПРАВОБЕРЖАНИХ ЗАМКІВ.

з 1552.р.

### І. ІЗ ОПИСУ ЧЕРКАСЬКОГО ЗАМКУ.

З а м о к Черкаський отъ трехъ годовъ людьми до-  
ородеревцы т.е. Волощани поднепръскими верховыми,  
справов державъци Могилевскаго, негда Федора Ба-  
ки, рубленъ, з дерева соснового отесманого, не  
облепленъ ниими только четвертая часть отъ мес-  
та, што приступнейша, такъ на тотъ часъ пескомъ  
присыпана за плотомъ хворостиннымъ, голымъ, необма-  
заннымъ. В е ж ь чотыри: три з нихъ сошитими сте-  
нами рублены, повыведени над стени. Городеи 29;  
бланкованье на нихъ с подсабитьемъ. Две городни  
не накрыты, а з некоторыхъ городнях и помостовъ  
не мало повывбрано. А все будованье то замково  
улихоно; можетъ на некоторыхъ мѣстахъ человекъ

---

1/В цій памятці під впливом білоруської канцеля-  
рської мови, як це; зрештою, дуже часто це подибу-  
ємо в джерелах /і в літературних творах/ XVI. та  
XVII.в. /а то й XVIII.ст./, буква "і" /укр. "і"/  
передається на білоруський спосіб значком "е".

272 на земли стоячи, бланкованья, а подъяомтъя кимъ досягнути. Удолжь городни не одною мерою, отъ вежи — первое, которая на воротах, до другой вежи, вшодъши въ замокъ по-леву, то есть отъ Днѣпра, межи тыми двема вежами городни три, а домъ в той стене при земли; комора, оени, свѣтлица с коминномъ глинянымъ, выведеннымъ в даху; оконъ в дому того в замокъ чотыри, а вонъ в замку два, всео тоо стены отъ вежи до вежи сажонъ осьминадцать в домоу..... Д е л о спижаное жъ вдоль пяти падей, старе, запущено, выстрѣлялося вже, без коль, и ложе лихо. Сарпантынъ желъзний вдоль съ пороховницей 10 падей. Куля до него на падь.... Г а к ж в н и ц ь въ одну меру, вдоль по полъсеми падей — 7. Гакивницъ въ одну жъ меру, вдоль по полъшести пади — 29, а окромъ тыхъ гакивница одна розорвана. Киевъ желъзнихъ, што стрѣляютъ съ нихъ, 7. Формъ на кули до тыхъ гакивницъ и до киевъ 12 медянихъ... Куль каменныхъ около полъ трети пади — 27, але дела до тыхъ куль нетъ.... П о р о х у пущечного або дального полъ-четверти бочка солянъки. Пороху гакивничного, што недавно съ скарбу господарского прислано — 4 бо-

чечки, а давнего пороку гаковничного жъ польто- 270  
ры солянки... М о т м к ъ - 23, круковъ, што отъ  
огнь боронити - 4, долотовъ - II, кгротковъ -  
I7... в житнику к р у п ъ овсяныхъ бочокъ 23,  
а гречишныхъ польдеваты бочки...

Р о о я т ь з а м о к ъ и мостъ передъ  
замкомъ добродеревцы, то есть, люди з волостей  
верховныхъ; а острогъ робять мещане вси посполу с  
бояры... Кгдыся што в замку отъ ветру с к а -  
з м т ъ, доски гдѣ поспадывають, або глина отъ  
стѣны ся отвалить, або мостъ, або гора замковая  
почнетъ казитися, то мещане и бояре оправовати  
повинны вси... С т о р о ж и в замку бывають  
два, а стерегутъ и кличуть уночи на вежах, а  
вданы воду а дрова носить и иньши послуги тамъ  
в замку чинять, а наймуеть стороживъ до замку  
староста с пенязей селиковщины, што мещане скла-  
дають на то а дому каждого на годъ по два гроша...  
Нижли теперъ драбн замку стерегутъ и кличуть за  
тотъ датокъ, который з скарю государского бе-  
руть... Въ о с т р о г и сторожи: у воротъ  
одинъ у верховныхъ, а другой у низовыхъ, наймууть  
сторожовъ тыхъ мещане и бояре, складаючи на  
нихъ особно з дому каждого, такъ з боярского,

274 **Я**ко з мецаньского на годъ по грошу, да хита по чверти, то есть по третей части соланки... Н а п о л и сторожу деръжати повинни, складаючи тежъ на то вси такъ бояре, яко мецане часовъ по потребныхъ, кгда на пашни виходять, або кгда ся вистерегають людей неприятельскихъ... Мецане, ихъ подачки на замокъ и на поддймованье пословъ дають, прото не повинни ездити на поле, али жъ съ самими старостом...

**К** о з а к и, которе домовъ тамъ въ Черкасахъ не мають, и тые дають старосте коладки по шести жъ грошей и сена косать ему по два дни на лете толоками за его стравом и за медомъ. А котори козаки, не отъходячи у козацъство на поле, али реком у низ, служатъ в местех в наймехъ бояромъ або мецаномъ, тии старосте коладки давати, али сена косити не повинни.

**Т** о р ъ х о в ѣ ц и, котори до Черкасъ приезджаютъ, листовъ базмытнихъ не мають, тии дають на замокъ мита отъ кони по 3 гроши. А обестки кажды торъховецъ, хтокольск на Черкасы едетъ, повиненъ дати старосте по грошу...

**Х**то бѣ к о н я або колькс ихъ вигнаеъ з д и к о в ѣ, маєть кони тые привести до замку; и



будутъ ли Черкашенина котораго, маєть Черкашенинъ 275  
коня тыхъ своиъ взяти, давши отъ нихъ по 12 грошей  
тому, кто выгналъ. А естли будутъ кони чужогоро-  
дъцовы, ино тотъ, кто выгналъ, маєть старосте да-  
ти отъ коней тыхъ по 12 грошей и держати ихъ, ахъ  
чужогородецъ заплатитъ ему отъ каждого коней тыхъ  
по 30 грошей.

Кгда прибежитъ въ орды до Черкасъ п о л о-  
н е н н ы хъ чужогородецъ, а выведетъ коня, воль-  
но старосте коня того взяти, а беглеца того оде-  
ти и обути маєть. А естли онъ не одного коня поло-  
няникъ вывелъ, не маєть староста в него брати  
болшъ, нишли только одного коня, и за то его....  
одети и обути маєть, а инъши кони вольно бегле-  
цу подети где хота. А кгда Черкашенинъ з орды  
утечетъ, а колькоколько коней выведетъ, то ему  
не маєть быти отънимано.

К о р ч м у староста деръжитъ, беретъ медъ  
пресный у Чоркацовъ уставовъ - кады по полъдевета  
дасать грошей, и недопускаетъ имъ продавати меду  
никому иному. А с каждое кады, розсчитавши, ан-  
бираетъ староста за снгу по 8 копъ и по 26 гро-  
шей, а за воскъ по 30 грошей. Шинъкованье меду  
доръжитъ у двухъ корчмахъ, а в третьей горелку,

276 за ведро горелки брать по 40 грошей. Меду в корчмах тыхъ выпивать инакды на день сыченье одна кады, а икды здобывшися откуль люди приходить, тогды и трехъ кадей сыченья на одинъ день не ставаетъ, а инокды, такъ зыкаща лете, часу робочего и черев сколько дней одное кады сыченье триваетъ, а так не ровный заважды бывають доходъ с корчмы...

Окромъ оошыхъ боярь и мечанъ бывають прихождение к о з а к и; сее зимы было ихъ разомъ о послетретаста.

В о д а мисту Черкаскому в Днепра, о трехъ стрельбищахъ отъ острога болонемъ, в-одно зъ замку ходять по воду безпечине...

Тамъ при замку Черкаскомъ ротмистръ Петръ Розбиский указалъ роту свою, з которой ново тамъ притягнулъ, сто драбовъ, мчачи, з бубны, з прапоры, зъ зброями — з десятку каждомъ по два копийники з зброяхъ, з корды а з алябартами або з оцены, а по шести стрельцовъ з ручьницы, з мечи.

Староста техъ указалъ другій почотъ драбовъ же давнейшихъ, которые тамъ подъ его модью служили, шестидесятъ ихъ збройне, мчачи з десятку каждомъ по два копийники з зброяхъ, зъ оцены, з кор-

ди, а по осми стрельцовъ з ручницами, а мечи... 277

Указахъ техъ староста служебниковъ своихъ оодно  
пятьдесять молодцовъ приехдѣвшихъ, а тутошнихъ  
Черкасцовъ и Каневцовъ, которые ему з-дѣтку слу-  
жать - II...

## 2.13 ОПИСУ КАНІВСЬКОГО ЗАМКУ.

З а м о к ъ Каневскій отъ полѣтчетвернадцати  
лѣтъ за пана Остафѣя Дашковича людьми добродере-  
вцы робленъ з дерева соснового..... погнило и  
попададо будованья много, .... што не попада-  
ло, ино и то ледви отъ витру колышется... Про-  
сторонство замку удолжъ сажонъ 40 и полѣста, а  
впоперек - 18... По другой стороне, входиши в  
замок по-праву, подле бѣжи воротное - домъ при  
земли гнилий.

Стоитъ замокъ на горѣ Днепровой высокой а  
прикрой надъ речцею... отъ места на гору ку  
замку узойти нельзя, однопорожкою, которая учи-  
нена по горѣ зъ места до поротъ замковах.....  
Городище жъ стародавнее широко а валы немалыми,  
съ которого можетъ быти на замокъ стрельба шко-  
длива... Дерево... на будоване... лежить покида-  
но... надъ водою недалеко отъ берега, а не малую  
часть дерева того поплоса вода весною ломкою, а

остатокъ тамъ же надъ берегомъ ... надтрuxлило отъ воды вхо, а иное поровбирано и спалено...

Ж е л и з а /в замку/ шинь сто сѣмъдѣсѣть и шесть... Въ житнику крупъ... ячѣнныхъ 6 и мирка...

Старосте отъ к о р о в а н а, кгда в Орды идетъ, коверъ, тебенъки; а кгда до Орды, тогды шуба сибирькова безъ колънера, колпакъ, шлыкъ лисий, седло, а к тому поклоны и подарки з доброе воли, а кгда водою идетъ корованъ, наймаются подъ нихъ с чолънами мещане тутешные тяглые, а зекянскимъ ани жадънымъ инымъ найматься не вольно, и дартъ з того старосте отъ чолъна по золотому...

Д о в н замковые — за Днепромъ на реце Супой у четырехъ милехъ отъ замку; у тые ловы.... ходять з старостом на годъ однокротъ и ловять тамъ черезъ три дни бояре, мещане и селяне—Колтягаевцы, Телехтемировцы, которые отъ пана Остафия отданы монастырь Пустынскому; а кгда тамъ староста половить, потомъ мещанамъ и бояромъ ловить тамъ вольно здавна безъ выти, але теперешний староста упущаетъ тамъ чужогородцовъ и беретъ отъ нихъ выть — третью часть улову...

Земля по полемъ надъ мѣстомъ мещаномъ на пашню здавна была вольна, ниже недавно князь Воло-



димеръ Путивльскій, вышодши изъ Москвы, почаль 279  
на тыхъ земляхъ с пашень мещанскихъ брати деся-  
тину. Сего лета взято жито 10 копъ, ярова - 10  
копъ... По Днепру зверху село Вороново... Людей  
села того семьей - 15, зимуютъ при замку в мес-  
те, литуютъ тамъ на острове, в погоню ходять, по-  
дводу и стацію дають посподу з мещаны...

С е л и щ о Ходорово ... отъ замку землею  
3 мили, водои - 6 миль... теперъ держитъ Киянинъ  
Онъковичъ .... отътуль ниже у мили селище Дер-  
дева...

Также подле Рси о з е р о замковое Гнезде-  
во, на старосту волочать люди всякие добровольне  
для рыбъ, яко и лоньское зимы, и не могли рыбъ  
тамъ все побрати, зостала плоть на леду...

Также на Суле, уверхъ ... землею ити два  
дни, а рекою болшь - у х о д и: Ромъковъщина, Ме-  
хведовщина, шукановъщина... езь, бобровые гонь,  
пасеки мещанские были четырехъ чоловиковъ отъчи-  
зны, теперъ держитъ то... землянинъ... на . имя  
Драбъ, а служить з тыхъ отъчинъ самъ только од-  
ною особой...

## 3.13 ОПИСУ КИЇВСЬКОГО ЗАМКУ.

З а м о к ъ київський... увесь... з дерева соснового тесаного урубленъ, городень - 133, некоторые с нихъ по 4 сажни, иные - менши, вси з бланкованьемъ добрымъ, драмицами нетонкимъ побитымъ, з помоотн... з дверьми, а съ столбами, где ихъ потреба... Стены з надворья обшлеплены вси глиномъ... Шопы, гдѣ дрова стоять... впоперекъ накрыта добре..., стены... подперты брусьемъ мощнымъ.

Ц е р к в е и в замку 3 рускихъ, четвертая латинская. З е к г а р ъ в замку на вежи з колы и со всеми приправами выбиваетъ 24. Зекгамистръ ... береть отъ зекгара... 15 копъ грошей, а сукна дуньского 5 локоть.

М о с т ъ ... зъ зуводомъ на ланцугахъ двухъ, а робать мостъ тотъ люди митрополъи Спасские з Печерскими по-половине.

Г о р а з а м к о в а я висока досить и прыкра, иньши близко иньши горы, такъже высоки.

Отъ полуночное стороны за браню боеводиномъ прилегла гора, на имя Шиковаца, з которое видно все посередъ замку черезъ стену, бо гора замкова з тое стороны пошла на долъ, а зъ серед-

не вышла никуда по краямъ, а такъ потреба тамъ  
впоперекъ замку тарасу, который онъ считалъ отъ  
горы оное Шиковицы... Почала замковая рисовати-  
ся на трехъ мѣстахъ, а зыбца на одномъ мѣстѣ-  
ци отъ поля яма немала вырыта плыньемъ песку з  
водою дождевою, а такъ потребуетъ тамъ гора та-  
мованья безъ мешканья. По горе той замковой тра-  
ву з тою оторони, што отъ мѣста, окошкварть и  
дорогу отъ мѣста до брони воеводиное, зимѣ сту-  
пени вырубиваючи, направуютъ мецане.

Каменныхъ кулъ сто безъ одное... кулъ таков-  
ничьныхъ... — 40, шроту железного на кули не обли-  
ваного полтораоста. Свинцу полчетверти свинки,  
а каждая с нихъ чотыромъ молодцомъ у знимокъ, а  
малыхъ штукъ полъсвиньковъ 3.

Камене, слонъ, а колодины ку обороне на бла-  
нкахъ и лежахъ, и воду держати повинни такъ ме-  
цане вси...

Ц е г л и ж на потребу замкову... накладка  
мопа полъна, вдоль мопа тая 19 сажонъ, а въшир-  
ки полъ 4 сажня, увышъку чловѣка столчого и  
двухъ пядей... В цегельницѣ накладка цегли вы-  
паленое, вдоль цегельницы 14 сажонъ, а въширки  
цегельница тая 20 сажонъ... А непаленое цегли су-

282 кое жъ - II громада або стиртъ под дахомъ, тамъ же въ цегельни.

Берутъ мещане на ратушу отъ шикованья горельки, отъ воскобойни, отъ ведеръца, которыми медъ прѣснѣй мирать, за все тое на годъ по шестидесяти копъ грошей... Выдаютъ мещане доходы тѣе на сторожи, на юликуна и на мистра.

Д о м о в ь в мѣсте, кромѣ церьквей а шпиталевъ рускихъ, лядскихъ, армянскихъ - полъпятаста.

...Люди винны неводъ станути воеводинѣ на озере замъковимъ, у Петровъцохъ...; воевода уставилъ имъ новину: нахате имъ молотити збожье, платячи имъ по подугрошу отъ коши, а приганать ихъ хати, орати болѣе, нижи повинность ихъ...

Монастырь оливеть Бѣдубицкѣй светого Михайла, штось троха пожитъку черньцомъ, а митрополиту нѣтъ...

А достаточно пописанное мѣста и повѣсту кievского, а мѣстностей землянскихъ и церьковныхъ доходовъ воеводинныхъ не могло быти на тотъ часъ, бо не допущено того в небытности воеводинной. Намѣстникъ его отъказалъ, ихъ люди не послушны его, ани подъ его моцью, але подъ городничого, яко



справды на тотъ часъ з воли господарское уста-<sup>283</sup>  
воного; а городничий отказалъ потокухъ, кхъ лю-  
ди не послушны его, але намѣстники возводивъ  
ими справуетъ, а такъ што есмо собом выведатися  
могли, то есмо пописали...

---

### З ПЕРЕСОПНИЦЬКОЇ ЄВАНГЕЛІЇ

1556-1561.

1. З е в а н г е л і я л у к и.  
VII, I-10.

1. А коли доконьчаль, взоѣхъ слѡвъ своихъ  
оусныхъ людѣмъ, и вошолъ до Капернаума. 2. Сотѣ-  
нникови пакъ нѣякому слоуга быль немощень вѣлми,  
и хотѣль оумѣрети, которого то онъ любилъ вѡлми.  
3. А коли оуслышаль о І [оу] сѣ, послалъ к<sup>1</sup> нему  
старшій хъ Жидѡвъ, просѣчи его, абы пришел и  
оуздоровиль слоужьбника егѡ. 4. А они приходши  
ко І [су] с [о]ви, просили егѡ вѣлми, мѡвечи: "Гѡдень  
есть тохъ, абы еси тоѡ для него оучинилъ, 5. бо  
любить народъ нашъ и мѣборище тоѡ збудоваль намъ".

---

1/У перших двохъ виписахъ записуємо все, як у ру-  
кописі: наголоси, зберігаємо всі значки на "а"/а,  
ѣ, ѣ/, паїрки, ь та ъ, що мішавться між собою,  
а тільки розв'язуємо титла, надрядкові букви кла-  
демо в рядки, розділові знаки тех - наші.

284 6. Тогда І [су]о пошь с ними; а коли не далось  
 бѣль от до́моу, послал противъ него сотыникъ дру-  
 гий прѣтѣль, рекоучи: "Г[оспод]и, не трудисѣ,  
 оо не есть ѣсми годень, аои еси въшоль под пок-  
 ровъ мой; 7. и протѣхъ есми и себѣ за негодного  
 положишь, ибѣхъ пришоль к' тобѣ, але рѣчи словом,  
 и боудеть оуздоровьленъ слоуга мой. 8. Во и га  
 есми ч[о]л[овѣ]къ под владѣрьствомъ оучиненный,  
 маю под собою воины, и рекоу единому: иди тамъ,  
 а онъ идетъ, а дру́гому: прійди, и прійдетъ, а  
 слоужбеникови моему оучини того, а онъ оучи-  
 нять. 9. оуслѣшавъши тоє І [су]с, и дѣвовальсѣ емоу.  
 И обернувшись к' наро́доу, который-то за нимъ  
 пошь, рѣкль: "То вамъ повѣдаю, иже таковое вѣр-  
 нѣ межи жиды есми не нашоль". 10. А коли сѣга ве-  
 рѣноули додому тми, которыми бѣли послани, и на-  
 шѣли оно́го-то немощного слоуга оуздоровьленна.

#### XV., II-32.

II. ч[о]л[овѣ]къ нѣкоторый малъ двѣ с[ы]ни.  
 12. И рѣкль молодшій с[ы]нъ отцевѣ: "Отче, дай  
 ми досто́иную часть имѣ́ніа" И рѣзделивъ им  
 имѣ́ніе. 13. Не по многыхъ пакъ днѣхъ меньшимъ сѣмъ  
 все забравши, и пошоль в' стѣрону далѣкую, и

там по́тратилъ <sup>всѣ</sup> своё имѣніе. 14. А ко́ли ужъ всё оут- 285  
ратилъ, о́стался голо́дъ вели́кій въ оно́-то сто-  
ро́нѣ, а онъ по́часть не́достатокъ тры́пати. 15. И,  
пошли, приста́ль къ еди́ному ч[о]л[овѣ]коу, жи-  
вучемоу въ оно́мъ-то мѣстѣ, ко́торый же то по́слалъ  
его́ до́ села сво́его, абы па́слъ сви́нѣ. 16. А онъ ужъ  
бы бы́лъ ра́д насы́тити чрево своё от ро́жець / або  
млоумо́мъ, або отроуба́ми/, ко́торый е́дали сви́нѣ,  
але и тѣхъ ни́кто не хотѣ́л емоу́ дати. 17. То́гда  
па́къ при́шолъ в со́бѣ и рекъ: "Ѧ, тако́ есть мно́го  
найми́товъ, в до́му о́тца мо́его, а та́къ мно́го ма́нть  
хлѣ́ба, а га́ тоутъ в́ голо́ду по́гибаѣ. 18. Але́ на-  
чогò не́ оучи́ну, е́дно в́ста́вши, по́йдоу къ о́тцу  
моемоу и ре́коу емоу: "Ѧ, о́тче, съгрѣши́хъ есмѣ́  
на́ и[е]бо и прѣ́д тобо́у. 19. дѣ́лъ ко́торыхъ моихъ злѣ-  
стѣ́хъ не́ есть есмѣ́ го́дены́ назва́тисѣ́ с[и] номъ тво́имъ,  
але́ оучи́ни ме́не еди́ног[о] в наѣ́мниковъ тво́ихъ".  
20. А, в́стави, по́моу къ о́тцу сво́емоу. И е́ще  
онъ да́леко бы́лъ, оуздра́ль ег[о] о́т[е]ць его́, и  
роу́милосахсѣ́ его́, и, при́бѣгши, па́лъ на шѣ́ю ег[о],  
и мно́го цѣ́ловѣ́а его́. 21. Рекъ емоу о[н]и́: " Ѧ,  
о́тче, съгрѣ́шихъ на́ и[е]бо прѣ́д тобо́у, ижъ есмѣ́ не-  
го́дены́ назва́ти сѣ́а с[и]мъ тво́имъ". 22. А о́т[е]ць  
ре́къ до́ слоугъ сво́ихъ: "Бо́рзо при́носите́ оде́коу

286 надырпуть, а ободѣте его, и дайте прѣстолъ на  
роукоу его, а обоуѣи на ноги его. 23. А приведѣте  
тѣлѣ тоучноѣ, и забѣйте, а гадѣе вѣселѣмъ сѣ, со  
тот-то о[н]иъ мой оумрѣи был, аза есть охилъ, за-  
гнулъ бѣлъ, и опѣт[ъ] сѣ наполъ. И почал оѣ ве-  
селити. 25. А старшій его о[н]иъ бѣлъ на солѣ /або  
на поли /, а колѣ шолѣ и приближалъ сѣ к' домови и  
оуслышалъ пѣснѣи и игри, 26. и призѣвавши едино-  
гѣ слоугоу и спѣталъ его, рѣкоучи, што тѣ есть.  
27. А онъ рѣклѣ ем[оу]: "Братъ твой пришолѣ, и за-  
бѣлъ отѣцъ твой тѣлѣца кормленого длѣ того, иже  
сѣ к' нему здѣровѣ наверноуль". 28. Оуслышавши  
то, и рѣзгнѣвалъ сѣ, и не хотѣлъ войти до-домоу. То-  
гда от[ѣ]цъ его, вышодши, почалъ и его прѣспѣти.  
29. А онъ, отпѣвѣдаючи, рѣклѣ отц[ѣ]ви своѣмоу:  
"А толѣко хѣтъ робѣиу тѣбѣ, и николѣи есми заповѣди  
твоѣи не прѣступилъ, а м[ѣ]нѣи николѣи не далъ еси  
ни ковлѣтѣ, абыхъ о прѣатѣлѣи моиими повеселил' оѣ,  
30. але колѣи пришолѣ тот-то о[н]иъ твой, которѣи  
же похралъ твоѣ имѣнѣи з' любодѣйцами, скѣро при-  
шолъ и забѣлъ еси емоу тѣлѣца тоучногѣ. 31. А онъ  
рѣклѣ емоу: "С[н]иу, ты вѣсѣгда еси съ мноу, и  
все мое твоѣ ест; але гѣдитъ сѣ вѣселѣтисѣ и ра-  
довати сѣ, ии тотъ братъ твоуи оумрѣи бѣлъ и



## X, 38-42.

38. И сталося, коли шли до единого мѣстечки  
нѣкоторого, жена нѣкотораа, имеема Марео при-  
яла его в' домъ свой. 39. А та-то мада [се]стру,  
которой было имя маріа, котораа-то сѣдѣла при  
ногахъ I[су]совихъ и слоухала словъ его. 40. Але  
Марео мовила о многомъ слоужбѣ а, стоячи, рекла:  
"Г[оспод]и, не двася-ли о то, иже сестра моя ме-  
не симоу тобѣ послужовати заставила? Речи  
и, аси ми помогла" 41. Отповидѣль I[су]съ и рекль  
ей: "Марео, Марео, печалюешися и мовиши о мно-  
гихъ речахъ; 42. единоеже ест на потребу. М[а]-  
рїа доброу часть обрѣла, которая х-то не оти-  
метса отъ нѣи

## XXIII., 39-43.

39. Бѣдѣ пакъ с' тихъ обѣщанныхъ злодѣицъ, роу-  
гавчися емоу, мовила: "Если и ти еси Х[ристо]с, по-  
можи себѣ и пакъ". 40. А другой пакъ, боудючи то-  
варишемъ его, отповидѣль емоу, грозне рекоучи: "чо-  
моу ся ты Б[ог]а не боиши; бо ми емо правдиве въ  
томъ осуждени, 41. и за надѣ оучивши годноу запла-  
ту береже, а сей пакъ ничего злого никому не

288 оучивиль. 42. И рекъ І [су]сови: "Помани мя, Г [ос-  
под]и, коли прїидеш, въ ц[а]р[с]твіи твоѣмъ".  
43. И рекъ емоу І [су]: "Правдоу повѣдаю тобѣ,  
днес[ь] боудешъ съ мною въ рай".

З е в а н г е л і я М а р к а  
XII., 13-17.

13. И послали къ нему нѣкоторыхъ азъ фарисеовъ  
и иродияновоувъ, аби его вловили въ мовѣ; 14. Ко-  
торыи ж то, пришедши, рекли емоу: "Оучителю, въ-  
даемъ, иже еси справедливый, а не дбавши нѣ на  
кого, и не смотришь на особу людскую; але пра-  
вдивому поутю божію наоучашъ. Годит-ли се данъ  
дати, чи-ли нѣтъ? Дамо-ли, или не дамъ? 15. А онъ,  
вѣдаючи ихъ лєсть, рекъ имъ: "Чемоу мя коумите?  
Принесѣте ми пѣнезъ, нехай оглѣдаю". 16. А они при-  
несли и дали емоу. Рекъ имъ: "Чие то естъ въноб-  
раженіе и написаніе? А они емоу повидѣли: цесарево.  
17. И, отповѣдаючи, І [су]с рекъ имъ: "дайте ж тог-  
ды цесареви, што естъ цесарево, а б[о]жіе В[ого]-  
ви. И дивовались томоу.

З е в а н г е л і я І в а н а  
IV., 5-8.

5. И пришоль до мѣста самаританьского, кото-  
ро-то зовоуть Сихар, близко села, которое даль

Іаковъ Іосифови, с[и]ноу своему. 6. Былъ . . . тамъ и колодезь /стоудня ази криница/ Іаковъ, а І[сусъ], яко то з дороги змордовался, и сѣлъ над колодеземъ; година юж была яко бы постая. 7. И пришла жена съ Самарѣи почръпати воды. И рекъ ей І[сусъ]: "Дамъ ми пити". 8. А оученици его на тот часъ отишли бышѣ до мѣста, абы накупили собѣ отравныхъ речѣй.

#### Х., 1-9.

1. Заправды, заправды повѣдаю вамъ кто не входить дверьми въ загородоу овечоу, але иноуды входить, тот ест злодѣй и розбойникъ. 2. Але кто входить дверми, то ест пастыр овечий, 3. томоу и одвернии отворяеть, о овцѣ слоухають голоса его, а своим овцѣ называють по имени, и выгѣняють ихъ. 4. А коли власным своим овцѣ выгнеть, и самъ пред ними идеть, и овцѣ его за ними идоуть, бо знають его по голосу. 5. А за чужимъ не идоуть, але аще и оутекають от него, бо не знають голосу чужого. 6. Тое имъ под притокомъ повидѣлъ І[сусъ], а они того не могли розоумѣти што онъ то была за повѣсть, которую имъ І[сусъ] повидѣлъ. 7. Повтора пакъ рекъ имъ І[сусъ]: "Заправды, запра-

ады повѣдаю вамъ, иже я есмь дверями овечьими.  
 8.Вои, которыи и коими и передо мною пришли, зло-  
 дѣе есть и разбойници, але не слоухали ихъ овцѣ.  
 9.Я есмь дверями, а кто бы чрезь мене вшолъ, тот  
 боудет избавлень, а войде и опять выйде, и по-  
 жѣтокъ найдетъ...."

### К і н ц е в е с л о в о .

Прото и прошу васъ, с[в]ященници, отди и  
 дѣлакои, и вси, которыи есте въ крилосехъ при-  
 чтеныи слоугы ц[е]рк[о]вни: есмь в ко[то]ромъ  
 главе, либо зачале, либо початку, либо конци из-  
 гроубихъ, с товарищемъ мовячи албо в помыслахъ со-  
 госветнихъ мыслячи, — исправляйте, а не злеречѣте пи-  
 савшему, але просѣте Б[о]га, так мовячи: "Все не-  
 хай боудеть бл[а]гоугодно и подобно твоемоу чо-  
 л[овѣ]колюбомоу и м[и]л[о]с[е]рдїю. Тыж и мен[е],  
 Спасе, сп[ас]си по милости твоеи и по многымъ  
 щедроблюостамъ твоимъ, и дай мнѣ, абыхъ тебе,  
 единого истинного Б[о]га, хвалихъ, от н[и]нѣ а  
 и до см[е]рти моеи. А затымъ нехай боудет хв[а]-  
 ла и честь Б[о]гоу Отцоу съ С[ы]номъ и Д[оу]хомъ  
 С[в]ятымъ на вѣки вѣчнымъ славно тривающеу, аминь.

---



З КРЕХІВСЬКОГО АПОСТОЛА<sup>1)</sup>  
/коло 1560.р./

1 З Апогосольських Дій /вторий книги Луки  
свѣтого, которых напис ест "Діи або справи апо-  
столскии"/.

І, І-4 /Глава ѧ  
ест розмовы Ісусу,  
совы зъ Апостоли,  
его в небовсупене  
ЄІ, рѣч Петрова ку  
шораню которого на  
мѣстце Іуды Скари  
ота Къ, жеребец пал  
на Матееѧ /.

І.учинил есми першии кни-  
ги Теофило, о всем, што поче-  
нал І[су]с чинити и оучити,

Ѧ : Ѧ Ісу[сѧ] ест  
тут, и тѣи книги  
мают быти случени  
с першими, которых  
писалъ Лука свѧ -  
тѣи.

2.аж до днѧ того, до ко-  
торого заказал Апостолом через  
Д[у]ха свѣтого, которых былъ об-  
рал, и вѣст ест кгорѣ,

Ѣ : то ест, абы ѧ  
поведали еванге-  
лію

3.перед котрым по оуму-  
чении своем стал хив оу мно-  
гих правдивыхъ знакахъ через со-

Ѧ : абы тѣи спо-  
собом еадност [Ѣ]  
и зверхност [Ѣ] по-  
дле евангеліи...

---

І/Фотографічні знімки з цих виписок ласкаво до-  
ставив нам для дісї книжки п.проф.Ів.Огієнко з Ва-  
ршави, за це складаємо йому тут щиро подяку. В.С.

292 рок днии съ им оуказувчи и  
поведаючи им ѿ ца[р]ства  
божия,

4. а собравши их, рас-  
казал им, абы не отходи-  
ли ѿ Ерусалима, але ко-  
бы ждали оубѣт н и цы ѿ-  
цовской...

VII., 54-60.

54. Они, то слышачи, цукалисѣ сердца своими  
и скрегетали на него зубами.

55. А Стефан, будучи полон д[у]ха св[ѣ]того,  
смстречи в небо, видел хвалу б[о]жю и і[с]уса  
стоящего на прѣвци божей,

56. и рече: "Ѹто вижу неба отворонни а сына  
ч[о]л[о]в[ѣ]ч[о]го стоящего по прѣвци божей.

57. А они, крикнувши голосом великим, заты-  
кали оуши свои и кинулисѣ на него одностаяне ,

58. и, выведше его вси з мѣста, оубиша ка-  
менем, а свѣткове, знемше съ себе одѣяне оное,  
положили су ног младенца, которого звано Сасуль.

59. И вкаменовали Стефана, коли он молих и  
мовил: "П[а]че Исусе, приими д[у]ха моего",

60.и, поклекнувши на колѣна, кричал голосом<sup>293</sup>  
великимъ: "П[а]но, не причитай ми того греху". А  
коли то вымовил, оуснул.

2.3 АПОКРАФИЧНОГО ЛИСТА АП. ПАВЛА ДО ЛЯОДИКІЙ-  
ЦІВ /стор. 478./.

І - 5.

лист Павла свѣт[о]го до ладдикиевъ.

1. Павел посланни не от людей, ани от чело-  
ва, але через Исуса помазанца; бо іѣтъ, которые  
суть[ь] в Ладдикии:

2. Ласка и покой нехай будет вам от Бога Отца  
и от П[а]на І[су]са помазанца!

3. Дякую в[о]гу моему оуво всѣх молитвах моих,  
же вы моцне оутвержени заставаете в нем и во всѣх  
справах его,

4. ожидаючи обѣтници его на ден[ь] суду.

5. И не давайте ж се зводити тым, которые, по-  
рожно мовят, а старают се, жебы вас отвели от  
евангеліа, которуе есми на вам оповедал.

---

ПІСНЯ ПРО ВОСВОДУ СТЕПАНА,  
записана чеським грамат. мномъ Благославомъ р. 15

Dunagu, Dunagu, čemu smuten tečesz ?

Na werssi Dunaju try rotы tu stoju:

Perwssa rota Turecká,

Druha rota Tatarská,

Třeta rota Wołoska.

W Turecký-m rotě ssablami ssermugu,

W Tatarský-m rotě strylkami strilagu,

Wołoskym rotě Sstefan wygwoda.

W Sstefanowy rotě dywoňka plačet

Y, plačucy, powjdała: „Sstefane, Sstefane,

Sstefan wygwoda, albo mě pŭgmi, albo mě ljssi.

A čssto mi rečet Sstefan wygwoda:

„Krásna dywonice, pugmilbych tě dywoňko -

Nerownag mi ges; lissiľbych te, -milenska mi jes.

Sstam mi rekla dywoňka: „Pusty mne, Sstefane,

Sskoču yá w Dunag, w Dunag hluboky.

A chkdо mi dopŭynet, geho gá budu.

Něchto me dopŭynuľ, krasnu dywoňku,

Dopŭynuľ dywoňko Sstefan wygwoda.

Y wzał dywoňku, zabiľ gi w ručku;

„Dywoňko, dussenko, milenska mi budeš.“



ГРАМОТА КНЯЗЯ КОНСТАНТИНА ОСТРОВСКОГО НА  
ОСНОВАННІ ПІД МІСТОМ ДУБНОМ, НА ОСТРОВІ ДУБІВЦІ,  
ЖІНОЧОГО МОНАСТІРЯ 5. квітня 1592. р.

Костянтинь кнежа островское, воевода киевский, маршалокъ земли волынское, староста володымерокый, ознаймуемо симъ нашимъ листомъ, ижъ мы, марчи баченью на пелгримокъ тыхъ, которые отъ свидкихъ роскошей на духовине, отъ земли на небо, отъ смерти на животъ, а зблуда въ народи нашомъ славенскомъ, виры восточное церкви, идутъ и на той дорожѣ бѣды и напасти в удрученю тѣла, приймовать, звытяжати грѣхъ, маволять, домъ своя, имѣня, маенности, любовь тѣла, роскошь свѣта сего и всякое прагнене отъ дочасныхъ, наслидуючи самого наставника Спаса Исуса Христа, Господа Бога и владыки нашего, который тежъ пелгримоваль отъ небеси на землю для збавеня всихъ насъ, оставують; паметуючи тежъ и на то, яко Петръ апостолъ пише, же и мы пелгримове и приходы на земли мешкавши часъ який тутъ, отійти и иншимъ тоє мешканье поступити мусимо; абы таковыя люди подъ прикрытемъ отчизного кгрунту нашего мешкати и за обороною нашою в покою спавсе соби позысковати могли, — в мѣсти моему Дубни, подъ самымъ мѣстомъ, на стави, островъ увесь

296 называемый Дубовець с полемъ и зо всімъ, якъ ся  
в себе маєть, поки его вода кругомъ обоща, на  
иноческое житие инокинямъ побожнимъ, для отчизны  
и заплаты сторичное будущего вику, вечно отдаемо  
и на тоє затишное, безмолвное и безпечальное жи-  
тие иноческого чину людямъ записуемо, в што ся  
ани сынове наши вступовати и розоряти воли доо-  
рымъ сумненемъ пошлюбена нашего Богу не маєть. А  
еслибы хто з державцовъ Дубна, кому бы се то де-  
ржати в руки достало, розоряти или отнимати тоє  
надане наше смилъ, таковий буди проклять и непро-  
щенъ отъ Отца и Сына и Светого Духа в нынешний  
вмкъ и въ будущий. На што даємъ на сесь часъ ино-  
кинямъ, а по нимъ инокомъ, сесь нашъ листъ с пе-  
чатю и с подписомъ власное руки нашеє. Писанъ в  
Дубни, року отъ божого нароженя тисеча пятсотъ  
деветдесятъ второго, месяца априля осмого дня, во-  
длугъ старого календару. Власная рука.

---

ЗІ СКАРГИ АРХИМАНДРИТА ЖИДИЧИНСЬКОГО МОНА-  
СТИРЯ ГЕДЕОНА БАЛАБАНА НА ЕПИСКОПА КИРИЛА ТЕРЛЕ-  
ЦЬКОГО ЗА ОЗВРОБНИЙ НАПАД 28.серпня 1697.р.

... тамъ на тотъ часъ, съ пулгакомъ напервой  
стрельбу пустую и квалтовную учинивши, двери до  
сѣней, окна до мабѣ выбивати и добыватися почали

што я, услышавши такое стреляне и добыване въ 297  
домъ, а не ведаячи, што бы ся то дѣять мѣло, на  
дворъ есми въ тылъ изъ кгоотыми, которые при мни  
на тотъ часъ были и ночлигъ овой въ монастыри Жи-  
дичинокомъ мѣли, тихо-сми вышли, а то есть мено-  
вите: панъ Янъ, войтъ луцкий, панъ Матфій Лаври-  
новский, панъ Павелъ Лепковский. Кгдымъ уже на  
цвинтари, зъ избы выпавши, былъ, тогда есми, не-  
малое войско людей обачивши, на церковь головную  
мурованую заложене светого Микола, где мисце спо-  
койное и безпечное могло быть, уходить-мъ почалъ;  
тамъ же они мене постерюгши або обачивши, одинъ  
на другого крикнувши великимъ голосомъ тыми сло-  
вы: онъ Волобанъ! Бий, забий!" што я, то услышавши,  
рѣзвей на церковь уходить-мъ зъ кгоотыми своими  
мусилъ; а у ономъ часѣ мене съ пулгаку въ левую  
ногу нижей колина пострѣлали, такъ тежъ Григоря  
Ступницкого, олугу моего, въ руку правую такъ же  
оъ пулгаку пострѣлали, домъ и монастырь Жидичин-  
ский, мешканя моего спокойного, и церковь свето-  
го Николы мощно, кгвалтомъ окрѣвавилъ и надъ пра-  
во посполитое эквалтиди, за чимъ хвала бохая въ  
церкви Жидичинской, водлугъ обычаю церковного, от-  
правоватися не можетъ. А потомъ ..... сторожа

церковного, на имя Гарасима Цигольниковича, въ руку правую надъ луктемъ ранили, а потомъ до въпкою моего ... и до иныхъ конуръ и спижарне двери повиблывши и повирубавши, замки поодиравши, маетность мою всю от мала до велика выдупили, побрали и пограбили и ... поотвозили... А зъ дворца бидла рогатого /взяли/ ... коровъ двадцать и дви, купленные по пудъоски золотого ..., баранувъ петнадцать, ягнятъ сорокъ ... А въ дворци монастырскомъ сыра купъ пятнадцать ..., свианъ пятьдесятъ ... А въ сийни монастырской: кони почтовыхъ три ..., журавливъ осмь выхованныхъ, заправленныхъ, съ парми бидными ...; въ пасече бчолн семьдесятъ на голову побрали и повиблывали, медъ побрали ...; тамъ же въ пасеци щены грушовыхъ и яблуневыхъ добрыхъ о килькадесать поломили, попсоваали, а въ виногради все вино виламали, видоптали, овощи, груши, яблнка потрясли и попсоваали, — ягоди у виногради и въ саду на двѣсти золотыхъ полскихъ учинили ... Збожа съ поля:пшениць купъ похтораста, жита зъ гумна Боголюбского купъ пятьсотъ взяли ... А по томъ усмъ, того жъ месяца августа двадцать третего дня ... въ двима возимъ



ми ... панъ писаръ кгородскій луцкій расказалъ на 299  
передъ тымъ людомъ, которые мене въ коло церкви  
лежали и пидновали, абы, одступивши одъ церкви,  
въ дома покрились и поховали ... панъ писар мо-  
вити почалъ ..., абымъ с церкви доброволне на  
дуль зышолъ, мовечи, же тотъ монастырь жидичинс-  
кій п.. панъ староста на себе взялъ и никто его  
не боронилъ: "а кгда не схочешъ по доброй воли зы-  
йти, панъ староста раскажетъ во двѣ бочки пороку  
подъ церковь подкопати, а васъ достати"... А въ  
тотъ часъ панъ оратъ мой, панъ Федуръ Болобанъ,  
засталъ мене зъ вознымъ ... и при нимъ двоихъ во-  
зныхъ ... А што ся дотичеть иншихъ кривдъ и кква-  
лтувъ подданныхъ ... и побране маестности ихъ ...  
зъ руэныхъ приселковъ жидичинскихъ ... на сесь  
часъ протестоватисе достаточно о всѣмъ не могу...

---

1. І з словника Даврентія:

«Легис, сирѣчь реченіѣ въкратцѣ собранна и  
из словенскаго языка на простѣі рускіи діалектѣ  
истолкована [1596. р.]

АЛЧУ - исти хочѹ

Архангелъ - староста аг-  
гльскій

ВРАЗДА - оорознѣ

БОЛЕЗНЬ - БОЛѢСТ[Ь]

Браждаѹ - ворогуй; браж-  
да - вороговане,  
непримань

ВѢЖУ - рѣю, рѣжу, вѣдѣю

ГЛЕЗНО - ГОЛѢНЬ

Драчіе — ёсть хойна, ко-  
тораа в'винъ эва-  
рена, элачуеъ оу-  
ха рошъ полны  
и оум оуразовымъ,  
хто естъ раненыи  
або оудареныи

жернов **бслай** — камін [ь]  
млыннй; для то-  
го называетъ "ос-  
лай", же ослами  
мелютъ.

жѣтница - сто́дола, клѹно

ЗЛАКЪ - паша, трава з  
розмаїтими зѣль-  
акъ

Нго - гърънд

ИГОТЬ - мохджъръ

ЛѢЖДѢ - дурѹ

ЛѢХЪ - иурава, плѣц' по-  
рожні травѣмъ об-  
рослѣ, чѣтвероугра-  
ннѣй, гдѣ бывають  
горѣды

мóлва — гóмон, гук от  
мóвы людско́й, óк-  
рик и тых тревога

мѣлъ-важно и тѣхъ кре-

ножда - понуждаю - кт-  
валчу, примущаю

на́дро - пазуха

ЗБѢЖАѢ - на обѣ стороны

ОНС КЕРТА ВРЪ - звѣр нѣа-  
кис, ѿт годови  
гакъ члкъ, а ѿт  
ног гакъ ѡсел,  
пословонску км-  
товрасъ

**ѡнокрѡтаѡ** - птахъ, по-  
добный кштайтом  
лебедови, кѣторый  
пысокъ оуложилъ  
в' воду, гукаетъ какъ  
осель; гупач, гукѡ-  
вище

**пѡбнѡю** - в' полон беру,  
плѡндрю

**ѡнашнѡ** - с' тонкого по-  
лотна простирало  
ѡлоу ривтух; для  
того такъ названо,  
же найпервъ в' мѣ-  
стѣ сѡдонѡ почѡто  
тоѡ робѡти

**срѡмѡ** - сѡромѡ

**смѡрщѡ** - ѡломокъ, кото-  
рый, з' нѡба спусти-  
вшись, воду з' мѡ-  
рѡ смѡкчет, и ѡс-  
лѡ корѡбль набѡг-  
нетъ на тоѡ мѡсце,  
то и корѡбль з' мѡ-  
дий пѡрветъ, а по-  
томъ пуститъ и ро-  
зобѣтъ корѡбль

**сѡитѡкъ** - щидѡна

**слѡтѡна** - росулъ, водѡ  
солѡная, с' которѡю  
сѡ соль родитъ

**сѡжаѡ** - судѡу, здание своѡ  
ѡповѣдаѡ, дѡкретъ  
сказуѡ

**смѡква** - фѡлга; смѡкѡ-  
вница - дерево фѡ-  
ктовѡе

**трѡскѡтъ** - поспѡлѡто  
всѡкую травѡу, му-  
дрѡцѡ называютъ, а  
мнѡгды выкладѡе-  
тѡ подѡрѡжникъ,  
газѡчокъ, бѡбка

**Фѡлла кѡциѡ** - на кшѡ-  
лѡ чѡшѡ ѡлѡ ку-  
бка, судѡна до ка-  
дѡнѡ

**хѡдѡтѡй** - посредникъ,  
мѡдѡч; хѡдѡтѡйст-  
кѡю - мѡдѡю, спра-  
вуѡ

**ѡбѡжаѡ** - шѡѡдѡу, крѡвѡдѡу

**чѡртѡгѡ** - пѡлацѡ, тѡремъ

**кѡнѡша** - пѡрубокъ, мѡдѡ-  
нѡцѡ; мѡлодецѡ

**ѡрѡдѡ** - дѡрен [ѡ], глѡпѡй,  
ѡлѡзѡнѡ; ѡурѡдѡст-  
вѡю, - дѡраѡ, ѡла-  
ануѡ

**ѡдѡ** - ѡдѡ; ѡдѡ - ѡдѡ,  
страва

**ѡгѡмѡн** - каѡѡло

**ѡсѡпѡ** - ѡстѡ, зѡле, кото-  
рое жѡдове, виѡ-  
чѡуѡи в' ровѡ, по-  
крѡвлевѡлись и  
ѡчищѡлись.

## 2.31 СЛОВНИКА "Легіонъ славеноросскій и

ИМЕНЪ ТАЪКОВАНІЕ" ПАМЪИ БЕРНДИ /1627.р./.

АГНИЦА - овѣчка, овца; ВѢРВІА - вершкѣ, по-  
агнѣ - овчат-  
ко вореза

БАЛІЙ ИА БАІА - чаров-  
ни, фармакос,  
въщо алоо лѣки

ВЕСЬ - увѣсь, ввѣсь

ВІДѢТИ ЁСТРѢ - бачити  
быстро

БЕЗДАНА - безодна, про-  
пастъ, глубоко-  
сть, множество  
многого вѣдь, ок-  
нина

ВІНАРСКЪ - шинкаръ

ВѢДОНОСЪ - вѣдрѣ, или  
коновъ, цеберъ

БЕЗМОЛСТВУЮ - в затѣ-  
шу алоо ревго-  
мону живу

ВОНМІ - эрозумѣй; вон-  
мѣмъ - эрозумѣ-  
ваймо, розумѣй-  
мо, пиано смѣха-  
ймо

БЛАГОСТЫНА - добротѣ-  
вость, щедроб-  
ливостъ, ласка-  
во, мѣтъ, доб-  
ротъ, хрѣбѣтъ,  
мѣрдѣ, benigni-  
tas clementia

ВРАНЪ - вѣронъ, крукъ,  
гайворонВРАЧЕВНИЦА - домъ гдѣ  
лѣчатъ, и тѣхъ  
аптыки

БЛАГОТА - правѣ самое  
добро, щѣстѣ по  
грозку называ-  
етъ мѣвокъ, в  
костехъ, шпикъ,  
стрыжѣнь вѣ де-  
ревъ, medicus,  
medulla

ВРЕДНІ - повел. - шкѣдъ,  
псуѣВРѢТНИЩЕ - благѣнница -  
плѣхта, жалоба,  
жалобный бубиръ,  
верѣто, радно

БОРВНИЩЕ - трѣзенище, мѣ-  
стѣ гдѣ быва-  
ютъ поединки

ВЪЗРАСТНІ - мѣшѣ - оум-  
множилъ, пове -  
оумножѣ

ВРАННЫЙ СЪПСТАТЪ - не-  
пріятѣль вѣбн-  
ный

ВСЕЛЕННАА - ввѣсь свѣтъ,  
гдѣ оумножѣ насе-  
лили



вѣклазѣльсѣ - оскѣрилъ-  
сѣ, засмѣльсѣ тро-  
хи

вѣспѣлѣльсѣ глѣнце - на-  
зѣдъсѣ вернуло сло-  
нце

вѣстѣкъ - вѣсходъ сѣнца

господѣнь - пѣнь, гос-  
подаръ

гдѣ - пѣнь, то бѣтъ ма-  
нѣтъ повѣхность, за-  
цѣнь, непосполѣтъ,  
особлѣвъ, кѣсѣлъ, do-  
mipus; гдѣ помѣлъ -  
пѣне змѣлуисѣ

двогѣрѣ - двѣ тѣцѣ,  
двѣ пѣнѣ

дмѣ, дмѣши ..... дмѣ

дождѣтъ - дождѣтъ идѣтъ,  
дѣтъ пѣдаѣ

дѣнѣлъжѣ - ахъ покулъ

дрѣкъ - зъ алмѣнска: вѣ-  
бмѣвъ дѣло вѣтисѣвъ

дѣва - дѣдво, залѣдѣ

жѣтѣа - жѣво; жѣтель -  
жѣцѣ

жѣлѣдѣ - жѣлѣдѣ, жѣръ

жѣнѣ - жѣвѣста, сущѣ  
жѣнѣ

жѣзнѣвъ дѣлѣтъ нѣтъ бѣ-  
лѣтъ - кѣмѣтъ  
вѣрхѣтъ мѣнѣтъ. а  
дѣлѣтъгоѣтъ назывѣтъ  
дѣлѣтъ, жѣ дѣлѣтъ мѣ-  
лѣтъ

жѣтѣница - жѣмѣ,  
жѣхѣлъ, сѣхѣръ-  
нѣ, стѣдѣла, клѣ-  
нѣ

жѣтѣница, жѣтѣнка - жѣло-  
жѣчѣкъ, жѣтѣница

жѣлѣ - жѣлѣвѣсѣкое,  
жѣкъ, жѣстѣ, бѣ-  
лѣ

жѣмѣлъ - жѣмѣтъ жѣ  
жѣго

жѣкѣлѣтъ - жѣжѣкъ

жѣкѣтъ - жѣво, жѣпо-  
жѣдѣ, жѣмѣтъ, жѣ-  
жѣло - жѣкъ: жѣхѣтъ,  
жѣсѣлѣкъ, жѣжѣ-  
жѣкъ, жѣра, жѣ-  
жѣба, жѣжѣ, жѣжѣ,  
жѣжѣдѣ жѣло жѣ-  
жѣжѣ

жѣжѣ - жѣжѣжѣ, la-  
tibilum, жѣжѣ,  
жѣжѣ жѣло жѣжѣ-  
жѣ, жѣжѣ, жѣжѣ  
жѣ жѣжѣ жѣжѣ  
жѣжѣ жѣжѣ

жѣжѣ - жѣжѣ сѣн-  
жѣ

жѣжѣ - жѣжѣ, жѣжѣ-  
жѣ; жѣжѣжѣ - жѣ-  
жѣжѣ, жѣжѣжѣ,  
жѣжѣжѣ, жѣжѣжѣ

жѣжѣ - жѣжѣжѣ

жѣжѣ - жѣжѣ,  
жѣжѣ

жѣ - жѣ жѣжѣ, жѣжѣ-  
жѣ

**ЗЕЛЕНИЧІЕ** - ёстꙋ дѣре-  
во, которое лѣтъ  
и зимѣ зелено, по-  
добное листьѡ ма-  
отꙋ зѣлью на кото-  
роу черницѣ гагоды  
ростꙋ

**ЗЛАКЪ** - зеленость на  
травѣ или на бѣли-  
нахъ, либо на лис-  
техъ деревъ, Хлѣбъ,  
либо тарина шгоро-  
днаа, паша, тра-  
ва з розма-итѣ зѣ-  
льемъ, або всякая  
травѣ квітнучаа,  
зелье

**ЗЛАТНИЦА** - монѣта,  
также: золотѣй

**ЗНАМЕНАЙ**, чески зна, а то-  
лкꙋется: знай

**ЗНАМЕНІЮ** - знаймꙋю, зна-  
чꙋ, знѣти даю, цѣ-  
хꙋю

**ИГОТЬ** - мождѣрь

**ИЖДЕНЪ** - вижену або ви-  
ганѣю

**ИЗБАВЛЮ** - выбавляю, вы-  
ймꙋю

**ИЗБИРАЮ** - выбираю, зезво-  
ляю

**ИЗВѢРНОЕ КЕДРА** - дре-  
но кедрꙋ, дрыжнь  
дерева

**ИЗВНѢНИ ВЪША** - зоста-  
ли такъ бꙋбенъ

**ИЗВѢРГЪ** - недоброокъ  
вывергъ, або дѣтѣ  
мѣртво нарожене,  
выпоротокъ

**ИЗВѢСТИХОМЪ** - оуфаемъ,  
тꙋшимо собѣ... зезо-  
лѣсно вѣдомость

**ИЗНИ** - вызволь, вырви, вы-  
бѣ, любъ выими

**ИЛАНЪ** - кѡю, ѣхꙋ

**ИНОПЛЕМѢННИЦИ ПАДАЮЩЕЙ**  
сказꙋется или поспираемъ  
- знѣти чужоземцꙋвъ  
по ихъ упѣдку або  
по скривхони и

**ИСТОЩІЮ** - испустѣвсѣ, вы-  
порожнивсѣ, вытощ-  
всѣ

**КАМЕНЬ** - камѣнь

**КАДѢЗЪ** - студнѣ, колѣт-  
дезъ

**КЛЕНЮ** - клинꙋсѣ, приош-  
гаю

**КЛѢТЬ** - комѣра, кувнѣта

**КОЛѢНІЕ** - колѣнье

**КОЛОКОЛЪ** - цимбалъ, даво-  
но

**КАЛЬКРАТЫ** - калъкакротъ

**КОНДРА ЧЕРКАВЪ** - нѣтка  
шовку чирвоного, вѣд-  
ва чирвоны

**КОРѢВА** - корѣва

- краітель** — дрыпёрка, коростыль  
**краткіі** — короткіі  
**кто** — хто  
**ліхва** — значыць плод, або тое, цосародит, прыплодок...  
**ліхвінецъ** — ліхвёръ  
**лждъ** — дуру  
**лжъ** — далмацкі: чоснок лёсныі, пол: цебула, чэскі; лук чэрвлёныі: лжъ — оружэ татарскае, цабула  
**лбствіца** — драбінка  
**любите** — пыта́те: ці любі́те, любі́те, — поведат: :люба́ть  
**малі́чен' хлѣбъ** — піро́гъ в' маслѣ́ ілі́ олѣ́ю смажэныі  
**ми** — мі́нѣ, зрѣ́ мі́ѣ; мі́ѣ — мі́нѣ, зрѣ́ мі́  
**мла́да** — мо́лода, мот: га́дэрна  
**мла́чэні́е** — мо́лочны́е ... сѣ́млэны́і — з'мо́ло́тыі  
**мнзжа́е па́че** — да́леко бо́льш  
**мззгъ** — мо́зо́къ  
**моні́сто** — кле́йно́т' ко́го-ро́го на шы́і но́сѣтъ, шхендо́ство вко́ло-шы́йнэе, та́ко шбу́рка, ко́лі́нрѣ, пер́да, ко́ра́лѣ́ або ма́не́длѣ́, або ла́нцушо́къ  
**монасти́ръ** — о́бі́тель, ма́настыр  
**мра́віі** — мурашо́къ  
**мра́къ** — мо́ро́къ, мгла́  
**на́знаме́нѣ́вѣю** — мо́вчкі, значу́, та́іно значу́, за́га́ду  
**на́нь** — на́ не́го  
**на́пра́снѣ** — в́неза́дѣ надаре́мне, за́гла, з'пру́дка, з'нео́бачкѣ  
**на́ю** — на́сь ілі́ на́шо  
**на́о́лѣ** — на́но́лѣ, на́імі́лѣ  
**не́врё́гъ** — за́недба́вши  
**не́вѣ́жа** — про́ста́къ, но́у́къ, сме́рдъ  
**не́преде́вѣ́ніѣ** — з'нео́бачкѣ  
**но́взсѣ́мѣ́чѣ** — но́въ м[ѣсѣ́]ца... ілі́ но́ва м[ѣ́сѣц]а  
**но́сите** — ці́ носі́те; но́сі́те — но́сѣтъ  
**но́сіі** — те́рпіі

**нощный кра́нъ** — слѣпо-  
воронъ, птица си-  
пчатлива бѣсть и  
на нѣрицкихъ и на  
эдохъ, ту любить  
сѣдѣти

**нравъ** — норовъ, обычай  
или звѣклость; бо-  
разъ; **нравонравный**  
— общайинный, доб-  
рых общаісовъ...

**наі** — насъ

**на́дро** — занѣдра, перся,  
пазуха лонѣ. Ло-  
но зъ на́дромъ за-  
одно съ часомъ  
розумѣетъ: бо кого  
любачи пѣстуемо,  
тогда ѡбо до пе-  
рсей и на́дра, ѡго  
притуляемо, ѡбо  
на лонѣ ѡго са-  
довимо

**огнь** — огонъ; огнѣско,  
ѡбо стусъ дрѣвъ  
палѣющихъ; **огнь раз-**  
**нѣти** — огонь  
розложі

**пе́велъ** — по́пелъ

**пѣріе** — пѣрь ѡбо кры-  
ло, поро

**піра** — тайстра

**пита́ніе** — кормилѣ, ту-  
чанье

**пла́дне** — полудно

**плащени́ца** — прости-  
радіо

**по́нѣва** — простираго

**плѣвѣлъ** — кукулъ

**плевелы или плевѣліе**  
кукулъ

**плесни́ца** — подошва, сан-  
даль, черезѣкъ, пан-  
тофля власно зовѣт-  
ся и тѣх черевикъ, ѡ-  
бо чѣботъ невѣстѣй,  
называется и мѣскими

**плѣвы** — по́ловы

**плѣнѣю** — в по́лонъ  
ѡбо въ по́волѣ беру,  
плѣнѣрую

**подна́ре́нникъ** — по мѣст-  
ною бесѣдою москов-  
ска: мѣринъ, конь про-  
стнѣ, лошади [ы], самка  
— простаѣ клячи-ѡ-  
робленны, ѡбѣжчены

**по́мощъ** — по́мочь, рату́нокъ

**по́ ставъ** — до само́го  
ставу

**почермѣ́ете** — зачервѣ́-  
лаетеся

**прагъ** — поро́гъ, ѡдвѣро́къ

**пра́ща** — сѹпорото́къ

**пренспѣ́днїи** — пропѣстница,  
наинѣшнїи, по под са-  
мы спѣдом

**прекланѣю, клѣнѣ** — при-  
клѣкаю на колѣна



прѣсѣдникъ - прихо-  
день

прилични - годѣться,  
пригоже, в' часъ

прихождѣ въ себѣ - зби-  
раюся з' рѣзумемъ

птѣнецъ - дитѣ каждо-  
го птаха, голо-  
пуцъ, потѣток

птѣнь - пѣльгъ; пѣ-  
няныи - пѣлюгами

птѣль - чѣски и рус-  
ки - когутъ; воли-  
нки - пѣвены; ли-  
товски - петухъ

развѣра - завѣра, ѣд-  
бо заѣра, рѣгедъ,  
рѣтѣзь, ланцухъ,  
одвѣрныи, замкѣ,  
завѣсы и клѣпка

разлѣи - долѣна ..чѣ-  
ски оудѣль; дал-  
матски - лука

рѣзныи - рѣзныи

раствѣрѣтъ - змѣшукъ,  
злучаю, роствѣрую  
вино в водѣ

рака - трунна, деревѣ-  
це або мѣры

рѣчъ - хотѣ, зозвольт,  
хутъ приложѣ

рѣгъ... - рѣгъ тако -  
кузѣй, баранѣй, ко-  
ровѣй, сленѣй

самодѣлѣнъ - самсрѣд-  
ный

сапогошвѣцъ - чамаръ, 308  
швѣцъ

свѣтокъ - падула, па-  
пѣрь звѣрчѣний

свѣтрѣю - свѣщѣ, граю у  
семѣстѣку

свѣщѣ - свѣщѣ, лампа,  
каганецъ, походный

свѣзѣю - звѣззукъ, в' тем-  
нѣцу сажаю

сегѣ - того

сѣмѣ - томѣ

сѣрѣчъ - тѣ ѣсть, прав-  
дивѣ

сковрада - сковорода  
сковрадникъ - пам-  
пушокъ

скончѣшасѣ - докончѣли,  
метаф. померли

слѣви - соловей

слѣтина - росулъ, ѣкно,  
гдѣ водѣ солонѣа, сѣ  
котрѣи сѣ сол' родѣтъ,  
била, вежа

слѣтѣ - бѣзвѣдѣ, трамъ,  
бѣрвѣдѣ

снадѣнѣ слѣтъ - варѣчи  
стерѣхѣсѣ

сноха - навѣстка, сѣно-  
ва жѣна

сѣишъ водный - зѣтъ,  
водѣ згромажѣеъ,  
ставъ, бѣиркъ, ѣзеро

**СОНЪЗЪ** - звѣзокъ, звѣ-  
зане, звѣзка, злу-  
чѣне, споѣнье

**ГОСТАВЪ** - агромажене,  
громада, стусъ дрѣ-  
въ, купа

**СРЕДА** - середѧ, серѣ-  
дина

**СРЕДНЕЕ** - ... нѣ сѣе, нѣ  
тоо

**СТРАДАЛЬЧЕСТВЮ** - на  
гѣрцу бою, вѣлчу,  
збиваюся, боруся,  
шырмю, заводъ бѣ-  
жоу

**СТРАНА** - повѣть, сто-  
ронѧ, краина

**СТРАННОПРИИМЕЦЪ** - го-  
сподѧр приимучиѧ  
гостѣ

**СТРАННОЛЮБЕЦЪ** - го-  
йный, щѣдрый, сва-  
бѣдный чужоземцу,  
гостеши, вендрѣвно-  
му, перехѣхохому, тот  
котѣрый гостех  
радѣ

**СТРАННОЛЮБІЕ** - лѣдз-  
кость, оучѣнность  
протѣвъ обцимѣ,  
гѣйность, щѣдроб-  
лѣвость протѣвъ  
гостѣи

**СТРАННОСТРАЖДѢ** - рѣ-  
чу нѣмкою новою ѧ  
такѣбы посторѣнною  
бываю турѣбованный  
ѧоо оутраплѣнный,  
мовчу

**СТРЕМГЛАВЪ** - стрѣмго-  
ловѣ

**СТѢЖЕТСѧ** - спѣратѣметсѧ,  
дѣспутѣватѣмет...

**СЪДАРЪ** - хустка, фѣцелитѣ,  
и тѣжѣ - подвѣка, стѣ-  
рка; с. при вѣдрѣ -  
хустка дрѣ боку; с.  
на главѣ - завод  
на головѣ

**СЪЧІНЛѢ** - пѣчѣ

**СЪДРЪЖЕСТВО** - цѣхѣ,  
брѣцтво, спѣлѣтова-  
рство ку склѣдкам

**СЪЗАДИ** - зѣ задѣ, на задѣ

**СЪКРАЩЕНІЕ** - скорѣчѣ-  
нѣо

**СЪПРЕДИ** - сѣ перѣду

**СОРЪ** - убѣр жѣн богѣтѣхъ,  
ѧлбо шур на вознѣикѣ...  
убѣр всѣких ѧздѣб-  
ноотѣи свѣтскихъ...

**ТЕКУ** - бѣжѣ, бѣгѣ, пѣру

**ТѢСЧНИКЪ** - гѣтманѣ,  
тѣсчѣник

**ТѢСАРЪ** - столѣарѣ

**ТОГДА** - тогдѣ

**ТѢЛПА** - купа, громада

**ТРЕВОЛНЕНІЕ** - трѣхѣ  
волнѣ въ ѣдиноу ку-  
пу зѣстѣе...

трепѣлнѣи - ... де-  
шевыи, ѿ трех га-  
дѣрахъ

трудоу - праца, робѣта

тѣшнѣи - грумъ, пѣ-  
рунъ

тѣ - тебѣ

тѣдѣи ѣмлемъ - тотъ,  
которого лацнѣи  
поймѣти

тѣжасѣи - пострѣли-  
ли [сѣи]

тѣжикъ - повинѣтнѣи,  
крѣвнѣи, приѣтѣи

украшеніе - оубѣрь

укротѣи - оутѣшь

умѣти - смѣтѣи

оунедѣствѣи - чинѣи  
негоднѣи, горд-  
жѣи, брѣджѣи, зне-  
важѣи

уѣница - гусѣница

уѣмѣи - ремѣннѣи,  
кожаннѣи, скорѣ-  
ннѣи, вѣтѣи

уѣпѣи - оустѣгнѣи

оусыреннѣи - згустѣ-  
ннѣи, зсѣлнѣи

оусырѣи - такъ сырѣ  
густѣи чинѣи

утрѣпѣи - починаѣи 310  
боѣи, потрѣпѣи,  
дрѣжѣи ѿ боѣи

утрѣннѣи, заутрѣннѣи - зав-  
трѣннѣи /дѣнѣи/, по-  
ранѣннѣи /часѣи/

хлѣвѣи - гвалѣи вода,  
прѣрѣи, окнѣи, мѣ-  
стѣи оуѣрѣи вѣрѣ-  
цѣи, гдѣ вода рѣи  
лѣтѣи а не течѣи,  
затамовѣи ѣбо  
кратѣи оуѣи брѣи мѣ-  
сцѣи; хлѣи - прѣ-  
дуѣи водѣи, водѣи  
оупѣи, воротѣи, гва-  
лѣи вода

хлѣи - жолѣи, рѣи, ша-  
та, копѣи

хвѣи - хвѣи

хвѣи - ѣднѣи, вѣи-  
лѣи, причинѣи

хѣи быти - щѣи мѣ-  
и быти

хѣи - прѣи, гѣи,  
подлѣи, недостатѣи-  
ннѣи; хѣи - не-  
достатѣи, под-  
лѣи

ѣи - стѣи, ѣи,  
ѣи, ѣи, ѣи,  
ѣи

ѣи - ѣи, ѣи,  
ѣи

ѣи, ѣи, ѣи - ѣи,  
ѣи сѣи мѣи, ѣи  
сѣи часѣи

311 ѠТКЪАѢ - Ѡткѣль, Ѡткѣ-  
ль, вутки

ѠТ НѢЮ - Ѡт нѣхъ дрѣхъ

ѠВѢИЖАѢ - шкѣджу,  
ѡбражаю

ѠБЛАКЪ - ѡболокъ или то-  
мный ѡблакъ, при-  
мракъ

ѠБВОДЪ - кругъ, ѡбудь ..

ѠБВОУАѢ - зъ ѡбѡхъ сто-  
ронѣ

ѠБВОУАѢ - по ѡбѡхъ  
сторонахъ

БРОСАѢ - уздѣница,  
ѡбротъ, каганецъ,  
мунштукъ

ѠБРЪЩАѢ - чирвоуѣ  
какъ кровь, ал-  
бо бигранѣ чир-  
воуѣ

ѠБѢСАѢ - ѡбѡсѡка,  
фартухъ

ѠЛЕДѢВАЮ - замерзаю  
какъ лѣдъ

ѠМРАЖАЮЩА - брѣджушѣ

Ѡ ЧЕСѢМЪ - пытане - ѡ  
чѡмъ

Ѡ ЧЕСѢМЪ - множ. - ѡ  
чѡмъ

ЦАТѢ - ѡллински, ди-  
наръ, нарицате-  
льнѣ - ѡ дѣ-  
сѣт в' собѣ ма-  
ст, собствѣнѣ -

гроз, ѡ десѣтъ  
пѣнѣзѣй платит ..

ЧВѢНЕЦЪ - бѡнка, ѡдѣ-  
вная судѣна, чѣс-  
ка, флаша

ЧРѢМНЫЙ - чирвоуѣ

ЧРЪПАѢ, ПЧРЪПАѢ - вѣ-  
дрѣ

ЧЕѢ - чѡгѣ; ЧЕѢ РАДИ -  
дѣлѣ чѡгѣ

ЧПАГ - кишѣнѣ, ... шабел-  
тас, бисѣга, таш-  
ка, капса, таумокъ,  
вицѣкъ словацки -  
торѣса, моуѣнѣ; че-  
ск. : гѡбѡла, калиѣ,  
мѣшокъ; угѡрски - ср-  
шенѣе

ЧРЕДА - черга, перемѣна,  
колѣѣ, череда

ЧТЕ - штѣ, ѡѣ

ЩИѢ - скалѣ, ... розсѣѣ

ЮНОТКА - молодѣцѣ

ЮНОША - млѡдѣнецъ, мо-  
лодѣцъ, парубокъ ѡ-  
лѣтъ или по млѣ-  
кѣмъ ѣи лѣтъ ..

ЖТРОВА - нѣрка... ѡдѣ-  
бо живот, ѡлѣбо чѣ-  
рево, ѡлѣбо брук...  
ѡлѣбо мѣтѣѣѣ

ЖАЖЕНІЕ - ѡдѣѣ, ѡж-  
дѣѣѣ

ЖАЖЕНІЕ - поганѣѣѣ



## "СВѢТНИЦА СЛАВЕНБОРСКАЯ"

Балихутя - лажь, баладъ Давонюкъ - звонецъ	
Бачу - виждѣ, созерцаю	Докуль - доколѣ
Берегъ прѣкрѣй - стрем- нина	Дрижу - трепещѣ, колѣблюся, утерпаю
Борода - врада	Дуру - лѣждѣ
Вдобрыи часѣ - благок- ремениѣ	Дякую - благодарѣ
Вдѣчнѣй - благодарный, благодарственъ, из- рядный, коварный	Жона - жена, спрѣжница
Веселя - радость, радоба- нѣ, гладость	Забороняю - безвраняю
Ворогую - враждѣ	Заразъ - лѣтѣ
Всюди - всѣдѣ	Зеленыи свѣта - пѣтьдесяти- ца; пѣнтикостѣ
Вшытую - испитѣю, истѣ- зѣю, испитѣловѣю	Зѣнки або челоуѣчокъ у оцѣ - зѣница
Вѣнкую - люблю, благобѣ- тѣю, прибѣтѣю...	Камѣнь - камень
Гайворонъ - вранѣ	Квѣтъ - красный знакъ
Годниникъ - часословъ	Копертихоръ - що на мѣди рисѣтъ або печати рѣ- жѣтъ, вѣдатель
Голца або гулка - з ли- стѣемъ вѣтъ, розга, ванѣ, вѣтѣ.	Короотѣль - крастѣль
Громада - соннище, сонѣтъ, сѣвернище, толпа, че- та	Кравецъ - кроитѣль, ризо- швецъ
Гуазъ - пѣгѣ	Кровъ банками пускаю - баню, избаню, на- чертаваю
Дамо - дамы	Лгу - лажѣ, лѣвещѣ
	Лжа - лажѣ, зри зрада



Свыстѣлка — свирѣль, цѣ-  
ница, сопль, бопѣль

Середний — средній, сред-  
нѣренний

Стережи — снавди, спати,  
изважи

Стережись — снавдиги

Стовченъ — сотаченый,  
сокрѣщенный

Телычка — о трехъ лѣтѣхъ  
юница

Тесля — дрекѣдѣль, зѣд-  
чій

Тыждень — седмица, недеѣль

Унѣя — соединеніе

Устигаю — спѣю

Фартухъ — спедитъ, свѣзда-  
ль, надраги

Филиа — время

Филиа на водѣ — болна, вол-  
неніе

Фѣгура — образъ

Хворость — рѣждіе, хвѣстіе...

Ховзкий — ползѣкъ, ползѣкій

Цеберъ — воденскъ, рѣбъ

Цякавость — платнѣсть

Черевѣ — чѣръ, сутрѣва

Череда — чѣрѣда

Човонъ — красѣцъ

Чого — чѣсого

Чоло — чѣло

Чоловѣкъ — чловѣкъ

Швецъ — оушмовецъ

Шелюгъ — пѣнѣль

Шиджу — рѣгаю

Шикляръ — житница, хѣд-  
нилицѣ, хранилицѣ

Што — что

Щось — нѣчто

Яковий — какѣвий

ДВІ ІНТЕРМЕДІЇ ЯКУБА ГАВАТОНАЧА З 1619-р.  
з його трагедії "Іван Хреститель"

I.  
/після другого акту/

Persony: Klimko z garciami, Stecko kotł w  
worze mł na grabieście.

K l i m k o: Szco tut ty pobratyme sobi porabla-  
iesz?

Kazy mini, iák żywiesz tá y iák sia máiesz.

S t e c k o: Ja tut ne robłu nyczono. Os ydu do  
domu swoho,

Tá y z toiemy horsczkami, iák z swoimi suśidamy.

K l i m: Tá ná szco ták mnoho máiesz? Lyboy ná  
konku kydáiesz?

S t e c: Násczo?! Cy cnoczesz wiryty, szco lublu  
chorozze żyty;

Wśioho dostátok wáryty kažu, ta sia ne kucztyty.  
Ták iáko przynależałiet spodarowi, szco wśie máiet.

K l i m: Bocameś człowik chorosz. Lyboy máiesz  
mnoho hraszj?

S t e c: Tá szco, máiu! K l i m: Tá dobytok? S t e c:  
Máiu, tot ná polu wszy. ok.

Sut támo vwcy, bárány, kotromi czástuiu pány.

Sut woły tá y korowy. wśie máiu, kolim zdorowy.

K l i m: Tá y mnoho pulá máiesz? S t e c: Máiu. Tá  
szco ták pytáiesz?

K l i m: Bo chcżu toby słuzyty, z toboiu wik pro-  
wadyty.

S t e c: Koli chcesz - nárast. służy. Chot sia y  
szynkarkom cłuży.

Koli piniżi maie mo. wśie my tole pókátyme.

Lisze choć werne służyty. K l i m: Kažysz, szco bu-  
desz wáryty

Dla mene. S t e c: Chot wydysz mnoho horsczkow,  
szco do domu swoho

Tut pókupył ná iármárku, kupilem y toiu mírku,  
szco budem soby z ney pyty. Tá pytáiesz, szco wá-  
ryty

Budu; os w toim - borsczyká, w toim - iáchly do mo-  
łoká;

Koli ryby dostánemo, w toim horsczyku zwáremo,  
A w toim sia zwýryt tysto, w toim koropy rozpysto.  
W toim - kápustu tustoiu, w toim rozpustymo toiu  
do horochu, ot ták, znáiesz! Tá y pyrohow sia ná-  
ysz,

W horsczku ich powáremo. Tá w tym szpyrok násmá-  
żeno.



Tá sczo byś chotył inszoho, - szczo málem, nawarym  
mnoho.

K l i m: Bona, ia budź sluzhyty, koli tak schoczesz  
wazyty.

Tái że siá chorosze máiesz. S t e c: Tá ty sczo  
robyty znáiesz?

Każ, szcobyś słunu swoho znáw ta iáskaw byw ná  
neho.

K l i m: Já czołowik, wáśle robyty znáiu: tá wołki  
rowyty.

Sczoby owec ne psowáły tá byłká ne roznanáły.

Y inszoho zwierá mnoho: dostanu os z lisá toho  
Lisiáiu, szcóm myu, nesu tá zú dluchy iá ponesu.

S t e c: Toho słany potrebuu, tá iuż siá tobi rá-  
daui.

Budesz że siá hárást miáty. Tá borzo choc pryby-  
wáty.

K l i m: Hárást. Tá ty zwirka toho kupy - iám ioho  
ne droho.

Budesz do tay szepki miáty. S t e c: Koli by ho  
ohledáty.

K l i m: Iszcze bystry - teper z lisá, vtiukiby my-  
ny do bysá.

Domá ioho ohledáiesz, heyże choroszy, puznáiesz.

S t e c: Já k ioho szácuiesz sobi? K l i m: Zá  
szist vsmakow dáti tobi

S t e c: Wolmi záczynuies mnoho! K l i m: Každ,  
szczo dasz, dam ne droho.

S t e c: Try vsmaki wozmi sobi. K l i m: Day piat.

S t e c: Ne dam. K l i m: Życzú tobi.

S t e c: Mnoho. K l i m: A choczesz kupity, - czoty-  
ry. Tá budem żyty

Sobi: lisze dluch odnesu, tá horsczki tote ponesu  
Zá tobiu. S t e c: Iszcze mnoho choczesz. K l i m:

Tá, bohme, ne droho!  
Ták boiem ia wynen sylá, kolizmo tám v korczmi  
pylá.

S t e c: Berysz iuż czotyry hroszy, tá siá werny,  
iák choroszy.

K l i m: Hárást, y z michom zostáwlu, tá ne wolmi  
siá zábáwlu.

[Tu odchodzi Klimko á Stecko ogladuie  
lysice].

S t e c: Osmotru toiu lysycu: czy budet pud ruká-  
wiáiu,

Tá y pud szepku kraseyko. Bydnaiasz má hołowonko!



Tá iziu silasyty tobi? S t e c: Miu. K l i m: Z hro-  
szami poiszoł sobi ?

S t e c: Ták, bráte. K l i m: Tá y sukmanu wzięu, bis  
w ioho rąku, iak ne pysznomu pánu ?

S t e c: Oy, wzięu. K l i m: To y horsczki vkrał ?

S t e c: Ták. K l i m: Táś ty ioho ne szukał?

S t e c: Nit, bo sia ty nátrápyłś. K l i m: Teper  
to? S t e c: Teper. K l i m: Zbřudjłś.

A chcesz mini wirity, zdast mi sia, scżom mil wi-  
dyty

Teper czołowiká toho, scżo mił horsczkow welmi  
mnoho.

Tot, lyboy ? S t e c: Ey, lyboy! K l i m: Sukmanu, scżo  
tobi, břáhomu pánu,

Liboy, wzięu, nisl ná palicy tá sobi lihł ná trawi-  
cy.

O, buhme, tot! Bo száruia sukmaná bylá tákaia.

S t e c: Tákaia, tákaia! K l i m: Czy chcesz mi  
wirity ?

Kólic ioho pokažu, ne, chcez ho żywyty.

Os leżyť. A tot ? S t e c: Tot, tot! K l i m: Nuž toiu  
palićiu

Hárast ioho po chrepty, że zmázet tráwićiu

Posokoiu. S t e c: O, budú ioho smárowáty!

Musit mini y horsczki y wśie pouraćiaty.

Tá iák mudy nákrýł sia os widysz, trawoiu,

Sczoby ho ne zchlidyno! K l i m: Biy kryptko! Tá  
swoiu

Sukmanu y wśie pobery, a ioho w świti ne dery.

[To Stecko, zákasawszy sobie ręce, w  
garce, á Klimko vćieknie].

S t e c: Oy, Mátyońko, Mátyońko! Teper že my lichó!

Czy bis, czy lich czołowik vpráwił mene tycho

W to nestiestie welike, scżom vbestwo swoie

Potołk, wnywocz obrotył te horszczoczki moie,

Scżo sia dilat? Czy Boh to myłostiu sprúwyty

Chotył tákoie ryczy ná mene pustyty,

Czy lichij lude ? O Boże mylostywy,

Kolisz by sia tot trápył czołowik zdrádlivy,

Sczo mi tákoie ryczy, os, páne, nábroił,

Puznałby, iákby dywy kóło nieho stroił!...

Woźmiesz pretia tui sukmanu. Puydu sia skáryty pánu.

[Odchodzi Stecko, á Klimko przychodzi,  
śmiejąc się].

Há, há, há, há, há, há, há! Dwa krát odynoho

Czołowikam oszukał, przyznam sia do toho.

Tot-pan, scżo znáiet w świti nárast máchłowáty.

Poydu iscże za znaydu, koho oszukáty.

## II.

/після третього акту/

Persony: Maxim Rycko, Dynis-wolowcowie.

**Максим:** Idymże, bráte, iuż w toiu, szo idemo dorohoiu,

Koliamy iuż ztorhowáli ta y wsiá woły prodáli  
Ná toim lichym iármárku. Ne budem bulaze szárwárku  
Po toich wołach robyty. Lipsze ná fliai służyty.  
**Рыцко:** Lipsze, bráte. Ia z tobciu idu, ty idy ze  
anoiu.

**Динис:** Ey, pobrátymowe, stoite! Tá, szo howora,  
poczuyte!

Dálek idete? Każyte, tá z sobuiu me wezmyte.

Pomahay Boh wam! **Рыцко:** Zdorowy but tá korotkiemi  
slowy

każy, o szo pytáemo. Tá ják te zwáty máemo?

**Динис:** Jam z Kámińcia Podolskiesho przszoł do  
mistečka tohc

Ná iármárok z woły, tá Dynis jstem. **Максим:** Tá tís tia  
tut prynis?

**А мы вид Horodká.** Znáiesz? **Динис:** Znáiu. **Максим:** Dálek  
poyty máiesz?

**Динис:** Oś koby sia z kím trápiło, szooby nas  
chot ze try bylo,

Yszołbym na flia. **Рыцко:** Idyť z namy! Tá my i-  
dem ot dwáy szny.

**Динис:** O, sławás Hospodu Bohu, szom znászoł w  
toiu dorohu

Towárystwo choroszolo! Oś nas budet teper troje.

[Postępuią trochę, a Dynis pyta ich  
o chleb].

**А, bratiońkowe, słuchayte, tá szo mini isty dalic.**  
Złutyiem chlibá kupyty, bez kotreco trudno żyty.

**Максим:** Ey, bráte, y ia ne mám. Ryćiu, ty máiesz;  
ia znáiu.

**Рыцко:** Tá ty chlibá ne kupyńies? Ot tat sobi  
narydyńies!

Tá iam sia ná tebe spustył, szoś ty chliba kupyty  
mii.

**Максим:** Tá szo budemo czynity? Liboi, prydet  
hłed terpyty?

**А wolmi sia choczet isty!** Szoś ne kupył, tożes  
czysty!

[Postępuią dále, Dynis znou poczuie  
pirogi].



## Dyńis:

Brátia, tá žuboy pyroni tu pacanut z toley dorohi!  
 M a x i m: O, pacanut! K y c k o: Pacanut. D y n i s:  
 Szukajmo tá howeryty prestańmo,  
 A-za, dazd Bon, tut znaydmo ta sia wsi trey podeli-

Tá os pyruh ná trawicy, byu, liboy, wyrosi z žemli-  
 cy.

O, sławá tobi, Hospody! Ominut nas teper hlody,  
 Koli bulsze dostánemo. M a x: Luboi, iuže ne znaj-  
 demo.

Tá szco tu ist za trawáiu, szco rodyt pyrohy taia?  
 Os, iscze budut pyrohy, koli sia wernemo z drohy,  
 budem toiu trawu znáty, ta tut pyrony iskáty.  
 R y c k o: A z tym szco budem czynity? Luboi, siá  
 prydet dility.

D y n i s: Chot sia dylity chočemo, pretia siá  
 wsi ne nálemo.

Nas try, á tot pyroch máty. M a x: Tá chotby oden  
 zień cały,

Krywda by záś inacyu byla, boš my ho wsi try zhli-  
 dyá.

R y c k o: Wiat sia dylity budemo? D y n i s: A ko-  
 li tak vczynymo,  
 kotromu sia szco lipszoho prysnit, budet pyroch  
 iono.

M a x i m: Hárást, hárást! R y c k o: Wiat lihaymy  
 tá wsi try pozasiplaymy!

D y n i s: A tot pyroh niech tut bude, wszok tu ne  
 vkrađnut lude.

[Pohlady sie á Dynis, wstawszy pyroh nie y  
 walidzié sie. W tym ich budzi]

M a x i m: Hey Heyćiu, wstań! Tá, Dynis, szom dulho  
 spysz? Idu k tisu.

D y n i s: Na iuže teper lawyto ta y sny wpered  
 każyto.

M a x i m: Hey, brátia, jam w x bi tya. Hey, ta siá  
 tám chorosze miu!

Hey hey, tož trudno skažaty, szčem ja tám mohř  
 ochleđaty!

Tá tot nebo, iák zołoty zamek, szco ckej zloty  
 w šwitny nie wydał krasnoie; máty máty zototoie.

Ta kámenámi súžene dorohymi - sut zelene,  
 Sut biłoie, čžerlencioie, sut blákitne tá šwitnoie.

Tá y must tám iest zołoty. Tá ia soli pered wroty  
 stoia - áž tam wykrykaiut anneli, eyž spywaiut

Chorosze! Tá šwiútych mnoho steit wclmi. Os ie  
 ton



Та за́с на́нел тут не ста́вил, та́ іма́в ста́ пуро́на  
 на́лї.  
 М а х: Либог? Д у н і с: Оу, так! М а х: Еу, Дуніс!  
 Ідysz же ты собі а ссу!  
 Коли не будет пуро́на, бу́деж пї́ккы на волі.  
 Д у н і с: wszakoś сіа ты на́лї в не́лї. Р у с: Як  
 іа, ба́лмута, те́ба  
 Іocznu палі́ціу wzбірату, не бу́деж ты жа́товату!  
 Д у н і с: Оз віді! Zijsty казлі пурон та́ сіа  
 рcznivілі.  
 М а х і м: Ідysz, ідysz, skudeś przszоł chот, туг у  
 до біса́ рсzcz!  
 Д у н і с: Kolim пурон сі́ж, неді́ау, та́ іу́ж сіа́ з  
 ка́мі зонна́у.  
 [Vсієкніє а́ бні за нїм]

---

### ВІРШІ НА ВОЛТІІ КАМ'ЯНЦЯ ТУРКАМИ 1670.р.

Слутана́ тренн /в/ свѣ́тъ ся справу́ть,  
 Же о́статнї́м лѣ́та наступу́ть:  
 Земля́ спу́сьтала,  
 Турецко́го пле́мѣ́а купа́ла,  
 Всєго́ свѣ́та панства́, Подо́ла, ре́внє зди́хаєть,  
 Укра́йна тязко́ зди́хаєть  
 О́ тим Ка́м'я́нчє, горо́де сла́внїм...  
 То́ же бу́вавъ же на́ весь свѣ́тъ, свѣ́тъ сла́в ним,  
 Тепє́ра в то́бї́ зоста́ртъ турки́ мє́ъ тата́ри...  
 Гдє́ тво́я сла́ва, Ка́м'я́нчє сла́внїй..

---

## 2. ЛІСНЯ КОЗАКА ПЛАХТИ З 1625.р.

/K u l i n a/: Hoy,kożączeiku, pane sz moy,  
Dulek że maiesz domek swoy ?

R e: Pry berezy, pry Dunáiu,  
Tam ia swoiu chyzu máiu:

List zeleny, ozdebleny  
Krasnym switem, hustym listem,  
To dom moy, to pckoy.

K u l i n á: Hoy,kożączeiku, pane sz moy,  
Na czym że budet poiazd moy ?

R e: Posažu te zá biodrami,  
Prywiezu te torokami:  
Boh nad nami, kon pod nami,  
Ty ze mnoiu, ja z toboiu, -  
Pobežym , pospieszym.

K u l i n á: Hoy,kożączeiku, páne sz moy,  
Jaki sz budet pokarm twoy ?

R e: Budem gisty sáńámáchu,  
Kozackoiu sátyráchu,  
Pry krynicy bez teskniocy,  
Budem izty, budem pity,  
Wykrykáty, oblapiáty.

K u l i n á: Hoy,kożączeiku, páne sz moy,  
Sczo za rǫskosz mne budet ?

R e: Da y w den budesz koni pásty,  
W nocy pry mene leżesz spáty,  
O puńnocy , ze,wszey mocy  
Ocucim, przewroćem,  
Dewonku /k/ serdenku.

K u l i n á: Hoy,kożączeiku, pane sz moy,  
Jakiż budet posciołek twoy ?

R e: Woyłocysce pod boczysce,  
A siedliscze w hołowisce,  
W dubrowicy na trawicy  
Ja zákriju y prykryiu  
Horakom, zupanom .

K u l i n á: Hoy, kożączeiku, páne sz moy, .  
Spodobał mi sie żywot twoy .

R e: Lubo sz tobie horowáty ?  
Day precz z tobo polechaty .

/K u l i n a/: Duszo moia, ja już twoia .

/R e:/Ruczau day,á wsiday .

/K u l i n á/: Na twoia.

/R e:/ Ty moia.

K u l i n á: Hoy,kożączeiku, páne sz moy ,  
Ne zneset nas konik twoy .



- R e : Ne zurysz sie ty dla toho,  
 Naydem w polu koni mnoho;  
 A nie naydem, to piesz poydem,  
 Nic lihocho dla luboho  
 Teper pity, z nim byty.
- K u l i n á: Hoy,kozáczeiku, páne sz moy,  
 Dálek ze iscy domek twoy ?
- R e : Juże nete Zaporohy,  
 koniec nászey iest dorohy.  
 Tut kozaki'wse jonaki:  
 Zdobywáiet - propiwáiet,  
 Szczo máiet - pregráiet.
- K u l i n á: Hoy,kozáczeiku, páne sz moy,  
 Kotory že tu domek twoy ?
- R e : Hen kothera rozhitáia,  
 Oponczoiu prykrytáia!  
 To moy cherem, to moy terem,  
 Tut chowáiu, szczo že máiu:  
 Rubaszku, siermieszku.
- K u l i n á: Hoy, kozáczeiku, páne sz moy,  
 Wielmi to bláhy iest skarb twoy.
- R e : Kozak szczesliw , chot niebonat,  
 Nikomu nic niewinowat,  
 On normie , on czotnie,  
 Gde poydu - zdobudu:  
 Boláryn, Tátaryn.
- K u l i n á: Da y szczo,sz mi tu za beśidá,  
 Ni prytela, ni susida .  
 Ty se zdobywaty poydesz,  
 A mnie smutnoiu odeydész:  
 Ni z kim żyty, rozmowity,  
 Ni siestryce, ni żołwice  
 Z kozakom, z hulakom.  
 Koli budet toho mnoho,  
 Pust mene do domu moho.
- R e : Koli zchociesz poiechaty,  
 Ne budu,tebe trymaty.  
 Borzo wsiday, da y odiezday  
 Ku czortoz, razem lihomu,  
 Lub czolnom, lub koniem.
- K u l i n á: Doli sz moiá nieszczesnaia ,  
 Czocho se ia doczekáá .  
 Ná dol mene nesáá wodá,  
 Teper mene ženet bidá.  
 Szczo sz díłaty ? /F/řeklináty,  
 By propał, co mene wziął  
 Diwczynu zwiedynu.

## САТАРИЧНА ПІСНЯ ЗПЕРЕД 1650.Р.

Оу, в місты Pereaslawlu, Pereaslawlu, posered  
rinku

Prodawala, prodawala babuseyka toy arin -  
hde -m sia wziaw kozak Ochryn,  
vchopyw, y oskrebtaw, y zyw babusyn toy chrin,  
toy chrin, toy hrin.

Prodawala: babusienka reidku -  
hde -m sia wziaw, kozak Chweidko,  
vchopyw, y oskreptaw, y zyw babusinu reidku://:

Prodawala: babusienka perec -  
hde -m sia wziaw, kozak Ferenc,  
vchopyw, y pobyw, y poter babusienki perec

Prodawala: babusienka kotzu -  
hde -m sia wziaw, kozak zo bzu,  
vchopyw, y zayhraw, y potcuk babusinu kobzu

Prodawala babusienka dudy -  
hde -m sia wziaw, kozak z budy,  
vchopyw, y nadaw, y spaliw babusine dudy

Prodawala babusienka iayca -  
hde -m sia wziaw, kozak zdrayca,  
vchopyw, y zwaryw, y zyw babusine iayca

Prodawala babusienka s....ku -  
hde -m sia wziaw, kozak z meku,  
vchopyw, y pomiaw, y wylizaw babusinu s...ku.

DUMA KOZACHAIA O WOYNI S KOZAKAMY NAD  
RIKOJU STYRU, w roku 1651 .

Оу, riko Styru . szcho Hamlo wiru ?lukyia wsemu  
miru,  
chde w Dnipr wpadaiesz- opowidaiesz radost z  
woyny, czy miru ?

Chan nastupalet, sam pomachnalet kozakom la-  
cnow byty.

Pod Beresteczkom, małym misteczko/m/ mił onych  
krow prolyty..  
na perewozi, czy pak w dorozi korola pohromyty,  
woyskom, hetmanom, korolom-panom Tatarom zapla-  
tyty.

Han zhotu radyt, a -ne poradyt: kozaky woynu  
lubiat...

Oy, Kazimiru, iuż tobi miru s kozakamy ne budet!  
Dosal neznajesz - hot posyłaiesz, odkul han nastu-  
palet.

Z nym zhotnusiienko Hmil raniusiienko ik koro-  
lu/s/ zblyżalet.

Była pohoda; a wolewoda rusky znat woysku da-  
jet,  
Tot że o hanie y o hetmanie korolu oznajma-  
let.

Sereda pryszła, wsia orda pryszła, han i Hmil s  
kozakamy

zrana sturmet i nastupalet - tyno meze lachamy,  
aż konecpolaky, horuży polsky, nyperszy wybi-  
halet,

z nym Lubomirski, znat, muž rycyrsky, meze woys-  
ko wpadalet.

Oy, Lubomire, tobi prymire pered korolom ity,

ne s kozakamy i Tataramy ne nowyna sie byte .

Skoczyły hutky . Awże ż nas tutky kozaky uti-  
talet,

Za nymy Lahy - buły ż tam strahy- do taboru  
wpadalet.

Orda ne radyt, hot han prowadyt, hot yh napomyna-  
let -

pered Lahamy, oy, iunakamy, sczo - żywo utikalet.

Da to niczoho: pażo nemnoho, bulsz woyska iest

czotwerh poprawyt, iak pole stawyt han i Hmil  
Hmelowy -  
korolowy.

Cetwerh nadhodyt: woysko wychodyt, han i Hmil s ko-  
zakamy - !

Oy, u Zborowa woyna ta nowa, ne iak pod Pyławcamy!

Ne utikalet, krow proływalet y na Tatar ne  
dbulet:

wo krwi tatarski i bisurmanski ostrzy micz  
swoy kupalet.

Tut Kozanowsky , bohater polski, serca wsim doda-  
let:

dla oborony polski korony hołowu pokładalet,

biet sia sczo-żywo. Welmy ż my dywno da na

Osolinskoho,

sczo nas wolulet, ne naslidulet kankhira,

dziadka swoho -

tot był spokojny, ne szukał woyny, na nas natyralet  
iako lah dawny y iunak sławny dla Polsky umyret.

Baczył rycyra han podkanczira Sapina szco  
zbżyżalet,  
a Wyszniowiecky u Lubomirsky isho ne wydawalet,  
Mowi Humil:

-Szco,neboże nana? Jak zniesz, stane iak po py-  
ławeckomu:  
ne utikaiut, ot nastupaiut ik bunczakowy hanskomy...

Mowi han:

-Oy, ne nładyte! Treba sie byty!- han murz napo-  
mynaiet,  
a Lah ne dbajet, murz zabywaiet, ne krwy mierz  
swoy kupaiet.

Paw stish na nana -słat do hetmana, jako nuż  
astupyla:

-szczob twoia rada, istynna zdrada nikomu sia  
ne snyła!

Ja procz odhozu, da pak wyhozu za zdradu moju tobi.  
Szco my sie stało, kolko propało murz mcich Ti,  
ra/d/ że sobi!

w nohy padalet, tysiaczy dalet Hmełnycky tūt  
hanowy,

szczob nastupyty da y Lahow byty zawt/r/ya we-  
lliw woyskow...

-Ja senatowy polski korony y korola dam tōbi,  
wsi bo nestatky, wsi dostatky, -zautra ich czmesz  
sobi!

w piatnucu rano uszykowano woysko do boiu było-  
Lanun - wyhoda, a nam - nenoda, nebo słonce

zakryło.  
Bo sia prybrały, wsi w szyku stały -słonce im  
zaswityło:

Lahy kozakum, sławnym iunakum, y hladit straszno  
było.

y dowho stały, poczet boiały. Z Lahamy sie ne  
były.

..ż baczai Lahy, szco na nas strahy, -y do nas  
skoczyły.

Stały sie huki. Han wsimy duhy s Krakowskym sie  
styralet,

a Wyszniowiecky obocz wytiazky - y Hmela odpyra-  
let.

Po desiat szyka, pamiatnyi wika sam korol  
nastupaiet,

na zryk, na huky, na z dił, na puky niczohenko  
nedbaiet.

Trak trub powstanet, -huk zatym wstanet, dymy den  
iasny tūly:



strylci - lanczare, a z dziś pożare neprestanno  
swityky.

Tut od hetmana Lany, z dił, hana zarazom odfu-  
czyky.

Zatym sie stało: hdy murz nemało y Tatarow na-  
byky, -

han utikalet y kusz myialet, nametow odbihalet.  
Lany honyky, Tatarow byky, - han sie neohladalet.

Tut zas kozaky, notiały iunaky, oy, rizko utikały.

Lany honyky y ih stynały, az tabur rozorwały.

Y hdyby noczy tma na pomoczy kozakowy ne była -  
ne odna b Lany, gdy b kto dał znaty, kozackaia za-  
wyła.

Y tak Boh znalet, sz/o/ bulsz byt malet. Tataro  
odstupyły.

Zatym bulsz Lany, a u nas strahow, bo nas tut  
obtoczyły.

Trykrot kłaniały y upadały, korola smo prosyły:

„I o Zborowomu lub po staromu szob iasno  
iasze żyły.”

Mowyt ne dalet, z oczu zhanialet: „wydayte my  
hetmana,

panow słuchayte, starszynu znayte, a idit byte ha-  
na. 1/

„Panow słuchaім, starszynu znaім, Tatarow budim  
byty

ale starszyny, naszoy družyny, nit wisty - lak  
odstupyły!”

Hołod ne tuczyt: strah z dił nam kuczyt; staw tre-  
ba perebywaty;

to pak u mostu nit y hworostu, - ni s czoho zbudowaty.

„ nedilu wnoczy. Boh na pomoczy, budem sia pe-  
rebywaty:

cozy postelem, kożucny stelem, - wodi toho ne  
znaty.

Lany : oznały. wsi w szyku stały, y na nas pylnowa-  
ly,

1/Накінці вірші ця строфа не раз повторяється в  
такій формі:

Mowyty niedalet, z oczu zchanialet: „Wydayte  
me chana, starszynu znayte, panow słuchayte, a  
idit byte chana ...

wsi w pole wyszły, my też ne przyszły, aż ponedił-  
 ka żdały.  
 a u ponediłok - odbińły diłok, y boroszna usioho,  
 perebywaim da pohybaim... Szczęśliw, szczo wyszow  
 s toho!  
 Tyie pływaiut, do tych strylaiut, stawyszcza zały-  
 waiut,  
 a drunyh w netri w lisi iak wepri/w/ dykych za-  
 bylaiut...

з ТВОРУ "*Dialogus de passione Christi*", НАЙДЕ-  
 НОГО В СЕЛІ СМЕРЕКОВІ ЛЬВІВСЬКОГО ПОВ./з р.1670./

Насвентша Панъна /до Ангела/:

Стуй, ангеле, где идешъ, кого то шукаешъ.  
 Гостемъ будучи въ свѣтъ, за чѣмъ же питаешъ?

Ангель: Ісуса Назарея, еולי-сь коли знала,  
 Албо еולי-сь, принамнѣ, о онимъ слышала,-  
 Того я, нежданый ангелъ, на земли шукаю,  
 И ему онимъ келихъ выпить дати маю.

Панъна: Ах, ангеле, почекай, стуй, стуй, не спѣшися,  
 Ни в кого, якъ у мене о нымъ довѣсися.  
 Я естемъ его мати! Постуй же зо мною,  
 Нехъ щоколвекъ, ангело, помовлю с тобою.  
 И на сына моего такъ срокгіе муки  
 Ангелскіе святые несуть твои руки?  
 И его жъ то с келихомъ смертельнымъ шукаешъ?  
 Отожъ его внутръ мене предъ собою маєшь.  
 Тутъ есть сынъ мой, тутъ завше я его ховаю,-  
 Ве внутрностяхъ и в сердцу Ісуса я маю!  
 Дай же тебѣ, ангело, мнѣ келихъ выпити,  
 Если хочешъ Ісуса моего напоити!

Ангель: Пречистая дѣвице...

.. того келиха, госпоже и мати,  
 Бѣднымъ нікгда способомъ не могу ти дати.

Претож его самого пойду я шукати.

Панна: Ах, почекай, для Бога! Стуй, стуй, погамуйся...

І. ВЛАСНОРУЧНИЙ ЛИСТ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДО  
ЦАРЯ ОЛЕКСІЯ МИХАЙЛОВИЧА З ПРОСЬБОЮ ПОЧАТИ ВІЙНУ  
З ПОЛЬЩЕЮ /8.VI.1648./

Наяснійший, вельможний и преславний цару московский, а намъ вельце милостивий пане и добродію. Подобно с презренъя божого тоо ся стало, чо-го мы сами собѣ зычили и старалися о тоо, абыхмо часу теперѣшного могли през посланцовъ своихъ доброго здоровъя вашей царской велможности навѣдити и найнижший поклонъ свой отдати — ажно Богъ всемогущий одаривъ намъ отъ твоего царского величества посланцувъ — хочъ не до насъ, до пана Киселя посланихъ, въ потребахъ его — , которыхъ то-варивъ нашѣ козаки, въ доровѣ натрафивши, до насъ, до войска завернули. През которыхъ радостно пришло намъ твою царскую велможность вѣдомимъ учинити о повоженъ вѣри наше старожитном греческом, за котору з давнихъ часовъ, и за волности свои, криваве заслужоние, отъ королей давнихъ наданне, помираемъ и дотихчасъ отъ безбожнихъ армянъ покою не маемъ. Творецъ и збавитель нашъ Ісусъ Христосъ, ужаловавшись кривдъ убогихъ людей и кривавихъ слезъ сиротъ бѣднихъ, ласкою и милосердьемъ

своими святими оглянувшись на насъ, подобно, по-  
 славши слово свое святое, ратовати насъ рачиль.  
 Которую яму под нами были выкопали, сами в ню  
 ся обвалили, же двѣ войска з великими таборами  
 ихъ помогъ намъ Господь Богъ опановати и трохъ  
 гетьмановъ живцемъ взяти з мншими ихъ сенаторами:  
 першій на Жолтой Водѣ, в полю, посеред дороги за-  
 порозкои, комисарь Шемъберкъ и сынъ пана Крако-  
 вьского — нѣ з одною душою не втекли; потомъ самъ  
 гетьманъ великий, панъ Краковъскій, изъ невиннимъ,  
 добримъ чоловѣкомъ, паномъ Мартиномъ Калиновс-  
 кимъ, гетьманомъ полнимъ короньнимъ, подъ Корсу-  
 номъ-городомъ попали обадва в неволю, и войско все  
 ихъ квартанъное до щадку есть розбито; мы ихъ не  
 брали, але тие люди брали ихъ, которые намъ слу-  
 жили в той мѣре отъ царя кримьского. Здалося тежъ  
 намъ и о томъ вашему царскому величеству ознайми-  
 ти, же певная насъ вѣдомость зайшла отъ князя До-  
 мѣника Заславьского, который до насъ прислалъ, о  
 миръ просячи, и отъ пана Киселя, воеводи браславъ-  
 ского, же певне короля, пана нашего, смерть взя-  
 ла — такъ розумѣмъ, же с причини тихъ же неизбеж-  
 ныхъ непрятелей, его и нашихъ, которыхъ есть мно-



го королями в земли нашої —, зачѣмъ земля теперъ<sup>332</sup>  
власне пуста. Значили бхимо собѣ самодержця-гос-  
подаря такого в своей земли, яко ваша царская ве-  
лможность, православный хрестіянскій царь, аза-  
ли бы предвѣчное пророчество отъ Христа Бога на-  
шего исполнилось, што все в рукахъ его Святое ми-  
лости. В чомъ упевняемъ ваше царское величество,  
если бы была на то воля божая, а поспѣхъ твой ца-  
рскій, заразы не бавячися, на панство тое насту-  
пати, а мы зо всѣмъ войскомъ запорожскимъ услу-  
жить вашей царской велможности готови-смо, до ко-  
торого смо з найнижшими услугами своими, яко най-  
пилне ся отдаемо. А меновите будетъ то вашему ца-  
рскому величеству слышно, если Ляхи знову на насъ  
схотять наступати, в тотъ же часъ чимъ-боржей по-  
спѣшайся и з своей стороны на ихъ наступати, а  
мы ихъ за божю помощь отсуль возмемъ. И да ис-  
правитъ Богъ з давнихъ вѣковъ ознаймленное про-  
рочество, которому мы сами себе полепивши, до ми-  
лостивыхъ нугъ вашему царскому величеству яко-на-  
йуниженей покорне отдаемо.

Данъ с Черкасъ, иня 8, 1648 року.

Вашему царскому величеству найнижшии слуга  
Богданъ Хмельницкий гетманъ з войскомъ его кр.ми-

лости запорожскимъ.

Найяснѣйшому а незвычайному его царьскому  
маестату величеству, государу цару Алексею Михай-  
ловичу, самодержцу и обладателю землѣ московско-  
е, свѣтилу русокому, пану пану намъ вельце миро-  
стивому и добродѣви, до отданья належить.

ЛИСТ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 3 ДНЯ 3.  
СЕРПНЯ 1650. ДО РОСТОВСЬКОГО НАМІСНИКА КН. ВОРИ-  
СА РЕПНИНА-ОБОЛЕНСЬКОГО.

Найяснѣйшого великого гоошподара Яна Казиме-  
ра божию милостию короля польского и великого  
князя литовского, пруского и иныхъ многих, его  
королевского величествѣ Богданъ Хмельницкій,  
гетманъ зѣо всѣмъ войскомъ его кор.м.запорожскимъ,  
божию милостию великого гоошподара ц[а]ря и ве-  
ликого князя Алексія Михайловича, всея Руси са-  
модержца и многихъ господарствъ гоошподара и объ-  
ладателя, его царского величествѣ боярину, вое-  
води и намѣсникамъ ростовьскому, князю Борису  
Алексаньдровичу Репнину Оболеньскому здравия зы-  
чимъ.

Яко в давнихъ часовъ, такъ и тепер, его ца-  
рскому величеству съестесьмо прихильными и не зы-  
чимо того, абы гнѣвъ який межи людьми его царско-  
го величества и межи нашими заходивъ, же тутъ, у

насъ, купцовъ его царского величества забрано;  
не з насъ початокъ ставься. Панъ воевода Ооько-  
лъский того причиною, бо онъ купцууъ нашихъ въ-  
передъ забравъ. Абы теды все згодные оталося и  
любовъ межи людьми православными была, нехай и  
ваши, и наши купци на граници стануть, и все  
ообѣ, съчо в кого побрано, поворочають в нагоро-  
женъемъ шкод, хто съчо шкодѣеть. Рачъ теды В. М.  
людей своихъ росъоудныхъ на границу зъооълати,  
а зънашомъ стороны повъковъникъ або оотъникъ по-  
граничный такъже стати маєть, и зъ обохъ оторонъ  
угледати мають, абы правѣдиве, и безъ укривъженъя  
такъ купци его царского величества, яко и ваши  
были росъправлены. Отдаюся при томъ з приязнею  
моею любве В[ашоу] М[илости] пильно.

Писанъ въ Переяславлю ~~у~~ АХИ, дня Гавгус-  
та, В.М. всего добра зычливый приятел и служит  
рад Богданъ Хмельницкий, гетманъ воюека его кр.м-  
сти запорожского.

З.ЛИСТ ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ДО ВОЯР  
В.БУТУРЛІНА, ІВ.ОЛѢСРѢВА И ЛАРІОНА ЛОПУХІНА .З  
26.січня 1654.р.

Б[о] хмелю и[м] л[о] отиу великого г[оспо] д[а]ра,  
ц[а]ря и великого кн[яз]я Алексѣя Михайловича,

339  
всѣя Воликія і Малыя Русїи самодержца і многихъ  
г[оспо]д[а]рствъ г[о]с[по]д[а]ря и обладателя,  
его ц[а]рського величества, Богданъ Хмелницкий,  
гетманъ воиска запорозкого зо всѣмъ воискомъ за-  
порозькимъ, ближнему боярину и намѣснику тверско-  
му Василю Василевичу Бутурлину, околничему и на-  
мѣснику муромскому Івану Василевичу Олфереву да  
думному дякови Ларіону Дмитріевичу Лопухину здра-  
вія и долгоденствія от Г[оспо]да Б[о]га мѣти же-  
лаемъ.

Писали вы к намъ, о чомъ крымскіе послы у насъ  
были. Ханъ прислалъ до насъ ускаряючися, што в  
полку Богуновомъ Татаръ много убито, кгда ся на-  
задъ повернули с ханомъ, и шкоду имъ козаки учинили,  
і онъ просилъ, штобы ихъ не шарпано, поки пере[и]-  
дутъ; такъже Ке... мнетъ мурза и Османъ акга с Та-  
тарами нагайскими мимо Корсунъ идучи нашимъ кра-  
емъ, абы не мѣли кривды, причинялся за ними, бра-  
терства не розриваючи. І мы отписали ханови, же-  
бы Татарѣ мимоходомъ хр[и]стіянъ нашихъ не шарпали  
и шкоды не чинили, а коли причину дадутъ і крив-  
ды чинятъ людямъ нашимъ будутъ, мы за хр[и]стіянъ ово-  
ихъ уйемооа і от Бога помочи искати будемъ... Се  
Вашимъ М[и]л[о]стямъ ізвѣстивше, здравѣтвовати и



друголюбствовать вам паки жемаем.

З Чигирна 15 генваря року АХНА В[а]шим  
М[и]л[о]стям во всем жычливый приятел и слуга

Богданъ Хмельницкий, гетман з войском его  
ц[а]рского величества запорожкам

### З ИНЧИХ ЛИСТІВ.

І. ЛИСТ ПОЛКОВНИКА АНДРІЯ РОМАНЕНКА ТА СОТНИКА  
ЧИГИРИНСЬКОГО ТИМОША /ХМЕЛЬНИЧЕНКА/ ДО ПАНОТЦЯ  
С. СИМОНОВА.

".....Притом-же, отче Симоновський, роска-  
зуемо именовъ его м[и]л[ости] пана Киселя, воево-  
ды браславського, и нашим старшенством, абыс  
стал перед нами очевисте о тое, жес рыбакомъ за-  
казаль не слухати нас и пана воеводы, пана сво-  
его; же грозить и страшишь их. абыс не важыли  
рыбъ ловити на потребу его м[и]л[ости] и нашу, а  
кажешь, же будут за тое караны. А так розбачься,  
папо, хто старшай, чи панъ воевода, чи твое па-  
наки сельские, которые тебе не оборонять от нас;  
а твоя речъ церква глядыти а не забороняти ры-  
баком, ани на сторожу намъ гаювати; ведаеть панъ  
воевода что чинит, и мы тут же з ним сполне рос-  
казуемъ. А такъ, отче, мовчи и занимай! Есче при-  
томъ пробачаемъ: если то у другого почуемъ, - и

дома сидити не будешъ!

У того листу подписи рукъ тими словн: Андрей Романенко, полковникъ переяславский, рука власная Тимушъ, сотникъ чигиринский.

2. ЛИСТ СУМСЬКИХ КОЗАКІВ ДО ПОЛКОВНИКА ГЕРАСИМА КОНДРАТОВИЧА з 1685.р. ПРО ЇХ ПРИГОДИ У ЛЬВОВІ.

На нас велде ласкавий пане пол. Андрей Герасимов а добродію наш. Степан Кондратов, Мико Гаврылов, Гринько Батюк напрод с Кысва ішли на Хвастов, на Котельню, на Кодню, на Слободища, на Пятку, на Чуднов, на Мирополя, на Полоное, на Судышков, на Шепетовку, на Заслава, на Острів, на Лубно, на Берестечко, на Холувъ, на Стремилу Камянку, на Жовкву, на Куликов до Львова. А узрѣвши очевисне, же обои королевский стагает ся, гетман коронный і полный, іменно, же крол сам мѣл рухити з обои под Лвуз іюня 21 а, стягнися под Лвуз, іти к цѣсару на помощь. А турецкий царь под Видню тежъ зо всѣми силами своїми, а баший два, и синь ганский з ордами — іменуут орды сорок тысяч под Камянец, а с Сулимков гойска козацкого чтири тысячи ордѣ на помсч, і пришли под Немиров, войско позапирали всуды, поча-

ли в обоз стагат ся под Грыцевом, і под Трёмбов- 338  
лям другой обоз. Як орда вдарила спод Камянця,  
так они хватили ся в Грыцевъ, а другой в Трём-  
бовля. Орда выбрала и вирубала **ѣ**-десят силъ, Че-  
мериси тулжинские здали ся, подданных своих заб-  
рали с собою. А и Лвов королевский а надана епи-  
скопу Шумлянскому лвовскому, же он владѣет всѣм  
Лвовом, а ведлуг рахунку держит собѣ жиды. А  
скоро пришли до Лвова, зараз взяли до вязыня мая  
**ЗІ** Степана Кондратова, Манка Гаврылова по ска-  
рзѣ лядской к Шумлянскому епископу лвовскому. **Зи**  
Лвова **ахпѣ**, мая **КА**. К сему списку іменному: Сте-  
пан Кондратов. Манко Гаврылов — князю Михаилу  
Андрѣвичу /Галицину/.

---

### З ГЕТЬМАНСКИХ УНІВЕРСАЛІВ.

#### І. УНІВЕРСАЛ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.

Богдан Хмельницкий, гетьман, з войскомъ его  
кор[олевскоѣ] и [и] до [сти] запорожскимъ, озаиму-  
омъ симъ писанемъ нашим, кому бы о том ведати  
належало, так старшинѣ, и чернѣ, товариству во-  
йска его кор[олевскоѣ] и [и] до [ости] запорожского,  
яко техъ мешчаномъ, и селяном, подданных усим,  
в поєводство киевским знайдучимся.

подчас теперешней, кгда войско наше до земли волоское рушало, тые меновите, которые до подданства належат, не будучи паном своим послушными и энчливими и овшемъ неприятelmi, и тепер, не устачи и передсезятъ своим, на здорове панское наступуеуть и послушными быти не хотят, але бунти и своеволю вчиняють. Прото оим универсалом нашим позволяемъ, ихъ еоди бы ещѣ таковые своевольники знайдовалися, которые бы на здорове панов своихъ наступовали и поолушными быти паном своим не хотели, жебы сами панове, веспол с повковниками нашими, белоцерковскимъ або киевскимъ, суворо бы и на горле карали; а тые зас, которые кров невинную пролили и покой нарушили, горлового карання не уйдуть, яко жъ и тутъ за тое не одного на горло скарали есмо. Дан в Ямполь, дня двадцатого сеньтебъра, року 1650. У того универсалу при печати подъписъ руки тыми словы: Богдан Хмельницкий рукою власною.

2. УНИВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА ПЕТРА ДОРОШЕНКА ПРО ПЕРЕДАННЯ МАСТКУ СТАЙКИ МИТРОПОЛИТОВІ МОСИПОВІ НЕЛЮБОВИЧЕВІ-ТУКАЛЬСЬКОМУ /7.II.1669/.

Петро Дорошенко, гетман, з Войскомъ Запорозскимъ, ознаймуемъ симъ нашимъ писанемъ паномъ



полковникомъ, асаулом, сотникомъ, атаманомъ и  
 всему старшому и меньшому Войска Запорозского  
 товариству, также папу полковниковъ каневско-  
 му, всѣмъ обывателямъ Стаецкимъ, и кому колвекъ  
 показано будет, іхъ для благословенія пастір-  
 ского и для щоденнихъ побожнихъ молитовъ за нас  
 и все Войско Запорозское, пустилися ясне в Бо-  
 гу преосвященному его милости господину отцу  
 Іосифу Нелюбовичу Токалскому, милостію божією  
 православному архієпископу, метрополіте кієвс-  
 кому, галицкому и всея Россіи, екзарси святѣй-  
 шого апостолского ерону константинопольского, па-  
 ну и пастіреви нашому, на кухенное выстатчене  
 мѣстечко Стайки, либо спустошалое, з послушен-  
 ствомъ подданіхъ и с перевозомъ над Днепромъ, про-  
 тивъ Стаекъ будучимъ, позволивши людямъ тамъ при-  
 ходячимъ селитися и зосланному от его милости  
 пана и пастира тамъ осажовати и збырати обыва-  
 телей и самому во вшелякомъ безпечонствіи, отби-  
 раючи належное послушенство и повинност от под-  
 даніхъ. также завѣдуючи перевозомъ на Днепрѣ  
 стаецкимъ, жити. О чомъ кождій вѣдаючи з старшо-  
 го и меньшого Войска Запорозского товариства,

абы его милости отцу метрополитѣ кїевскому, па-  
ну пастїреви нашому, въ обнятію от насъ конфоро-  
ванного местечка Стаекъ и перевоза тамошнего  
никто наименшее перешкоди чинити не важилсѣ, до  
чого зосланному от его милости, тамъ людямъ меш-  
кающимъ и фундующимся нїякой виражати крївди, і  
обывателі стаецкіе жебы вшеякое отдавали пос-  
лушенство, пылно и сурово приказуемъ, назначив-  
ши <sup>на</sup> противного воли нашої и сему писанію срокное  
войсковое без всякой фолгги каране.

Дан в Чигирїне, дня 7 февраля 1669 року.  
Петро Дорошенко, гетманъ, рука власна.

3. УНІВЕРСАЛ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ ДЛЯ КИЇВ-  
СЬКОГО БРАТСЬКОГО МОНАСТІРЯ ПРО ПОЛІШЕННЯ ЙОМУ  
СЕЛА БІЛЬМАЧІВКИ /27.IV.1662./.

Пресвѣтлїйшихъ и державнїйшихъ великихъ го-  
сударей, ихъ царскаго пресвѣтлого величества, Во-  
йска запорозскаго гетманъ Іоаннъ Мазепа. Ихъ же  
царскаго пресвѣтлого величества Войска запороз-  
скаго полковниковъ Нѣжинскому, сотниковъ Иван-  
городскому, атаманомъ, войтомъ и всѣмъ обывато-  
лемъ тоей оотнѣ ознаймуемъ: ихъ превелебный въ  
Богу господинъ отецъ Кирилль Филимоновичъ, рек-  
торъ монастиря Вратскаго Кїевскаго съ братїемъ,

прекладавъ намъ, же въ сотнѣ ивангородской най-<sup>342</sup>  
дугеся ихъ монастырскій хуторъ, до котораго про-  
симъ насъ о наданье въ той сотнѣ сельца. Теды мы,  
склонивши ся до его, отца ректора съ братією,  
прозби, а респектуючи на тотъ монастырь Братскій,  
всей Малороссіи потребный, для того что въ немъ  
цѣленіе всякому зъ малороссійскихъ дѣтей хотя-  
чому учитися походить, надаемъ и симъ универса-  
ломъ нашимъ ствержаемъ сельце Бельмачовку въ сот-  
нѣ ивангородской же найдуючоеся для военной помо-  
чи, до помененнаго хутора, позволяючи зъ оного  
сельца отъ тяглыхъ людей, до ласки войсковой, вся-  
кое послушенство и повинность пререченому отцу  
ректорови съ братією отбирати. О якой волѣ нашей  
вѣдаючи, абы никто зъ старшины войсковой и горо-  
довой ивангородской не важился наименой отсель  
чинити въ завидованью того сельца перешкоды мо-  
настыревъ Братскому и зъ него посланнымъ послуш-  
ником, а войтъ зъ мужиками оного сельца, давнихъ  
опроче козаковъ, жебы неотмовне во всемъ послу-  
шенство отдавали, паче упоминаемъ и приказуемъ.

Данъ въ Батуринѣ; апрѣля 27 дня, 1692 року.

Зъвышъ менованый гетманъ рукою власною.

З ПЕРЕКЛАДНИХ СПРОБ ІЗ ЦЕРКОВНО-СЛАВ. МОВИ  
В XVII ВІСІ.

**І.З "ТЕСТАМЕНТУ ...ВАСИЛІЯ ЦЕСАРА КГРЕЦКОГО"  
/друкованого 1607.р./**

Василія царя Греческого главици: вназата-  
лих 60 и 6 къ сыну свс-  
ему царю Льву, имуще кра-  
еграно сіе сице: Василіс  
о Христѣ царь Грекомъ  
Лву възлюбленному сыну  
и сьцарствующему о доб-  
родѣтели наказаніе І.

Животополезная нѣ-  
кая вещь, и поспѣшнѣй-  
ша не токмо царемъ, но  
и невѣждамъ наказаніе.

Ибо стяжавших ту  
душевиѣ и телеснѣ по-  
льзуєть ово убо поучѣ-  
ніємъ поспѣшныхъ сло-  
весь, овоже обученіємъ  
красныхъ дѣль.

Василія цесара Кгрецко-  
го роздѣловъ научающихъ  
66 до Льва цесара сына  
своего маючи надписъ та-  
ковий: Василій въ Хри-  
стѣ цесарь кгрецкій Ль-  
ву наймилшому сыну и  
весполь зо мною кролюю-  
чому о цнотѣ наука. Роз-  
дѣль І.

Животу пожиточная нѣ-  
кая речъ и потребная  
не тылко кродемъ, але  
и посполитымъ есть наука.

Абовѣмъ тымъ кто ее на-  
быль и ведлугъ души и  
ведлугъ тѣла пожиточна  
есть, ову научаючи по-  
ребныхъ наукъ, и свое  
призвычаючи до красныхъ  
справ.



Ты убо, чюдо возлюб-  
ленное азъ отецъ и съда-  
рствуя и владычествуюя  
твоими и царство имати  
поучая. То бо и царство  
украшаетъ и царствующая  
приспосамяти творитъ.

Якоже бо солнцу на  
земли не сущу, темна суща  
всѣ и неразумна, снѣ  
и наказанію въ души не  
сущу, размѣшена всѣ и  
не исправлена.

Прійми убо наклоненіе  
добродѣтельное и притяже-  
ніе хітія вседѣтельнаго,  
едина бо точіи добродѣ-  
тель отъ стѣнныи безме-  
ртна.

А прето ты снѣ, най-  
милшій, я яко отецъ, ко-  
торый кролюю и манѣст-  
во тобѣ задержую, тебе  
королевство держати на-  
учаю. Темъ бо въи и кро-  
левство здобити и кро-  
люю вѣсмертельное памя-  
тка годными чинити.

Со якъ кгда сн[о]-  
мѣ подъ землю уступитъ,  
темны бывають всѣ речи  
черозезрѣныи, такъ  
кгда науки о души не-  
мѣи, то снѣ ставѣеть  
исмѣшано и несправно.

Прійми: тебѣ науку  
пренайвыборнѣйшую и бу-  
дещѣ мѣти животѣ найс-  
правнѣйшій, сама бо въи  
тылко цнота надъ вшеле-  
кіе маетности естъ не-  
смертѣльная.

### 2.3 ТОГО САМОГО РУКОПИСНОГО ТВОРУ ИНШОЇ РЕДАКЦІЇ.

...Почти убо церковь, ...Мѣи в почтливости це-  
да почтенъ будещи от то- рков, то ест церковных  
го, иже тая създа. слугъ, абы тя Богъ поч-

тилъ.

И священникъ стыдися, И священниковъ всты-  
яко отца духовныхъ и хо- дамся, яко отцовъ духо-  
датая наша къ Богу. вныхъ и единачовъ наших

до Бога.

Честъ бо священничес- Кды бовѣмъ священнико-  
кая на Бога приходит ... ви почтливостъ выражаеш,  
тогда Бога почитает...

Суди, вѣруй миръ бы- Розсужай вѣручи, иж  
тъ тѣнень, понеже и тот свѣтъ ест зопсованный,  
быст. якож такъ ест.

По истинѣмъ же въ не- А по зопсованіи зась  
тѣніе паки претворяемъ. въ неопосованіи будетъ пе-  
речиненъ.

Никтоже бо еже от бо- Жадная бовѣмъ рѣчь, ко-  
га бывшихъ в небытіе оти- торую Богъ сотвори, а  
детъ. нѣвѣч оя не обернеть.

А те и грѣхопаденіе грѣ- Если то и упадокъ грѣ-

ховное, купно съ нами всѣхъ  
гварь раздруженіемъ осу-  
да.

Нетленна же мира ожи-  
дай и мертвымъ воскресе-  
ние исповѣдуй, и судъ  
праведный комуждо въ жи-  
тии съдѣланный чай.

Никтоже золь безъ му-  
ченія божія суда убѣжитъ,  
ниже добро невѣнчанно ута-  
итс .

Ни убо благыхъ дѣла  
вѣнчаній мертвенна.

Ни да бы былъ злоби-  
вымъ мученія когда конецъ

Обою бо имутъ вѣчна  
пробыванія сирѣчь мука и  
вѣнчаніе...

Имѣй на умѣ выну ро-

ховный, весполь з на-  
ми все створеніе до  
зспсована привѣль.

А неспуючого свѣта  
очековой и мертвымъ въ-  
скресеніе визнавай, и  
суду оправедливого вед-  
ле справьего очековой.

Жаден чоловікъ злий  
карности не уйдетъ на  
судѣ божіи, анѣ теж до-  
брый безъ заплаты не ос-  
танеть.

И ты ж не внимай доб-  
рыхъ людѣи справы за ме-  
ртыхъ.

Анѣ тыж аби былъ  
злыхъ людей карностямъ ко-  
ли конецъ.

Обѣ тыи рѣчи, те ест  
мука и вѣнчаніе, на вѣ-  
ка мартъ трѣвати...

Имѣй на памяти заше

дѣтелиныя твоя прави и к  
тѣмъ житіе свое управляя  
придѣжи.

Не коснѣмъ бо ниже лѣ-  
ности<sup>н</sup> ко подвигомъ бы-  
ваемъ

Но добродѣтели обра-  
зи тебѣ предложити тѣмъ-  
ся...

родичевъ своихъ обычай,  
абы<sup>х</sup> ведле нихъ мешкал  
малуи пилюе старанье.

Абоямъ не бавмося мы,  
анѣ тѣмъ лѣнуймо працо-  
вати.

Але опособѣ цноты то-  
бѣ показовати стараймо-  
ся...

### 3.3 ПЕРЕКЛАДУ "ЛІСТВИЦІ ІВАНА СІНАЙСЬКОГО"

Всякого убо плода пре-  
дваряетъ цвѣтъ, всего же  
послушанія странничест-  
во, или телесное или  
волное; двѣма бо сима до-  
бродителма, яко же зла-  
тыма крилома безъ лѣнос-  
ти восходитъ на небо пре-  
подобное.

И убо о семъ духопрма-  
тенъ нѣкъ възпѣть: кто

Всякий бовѣмъ овоцъ  
дерева упредити маєтъ  
цвѣтъ, а всякое зас[ѣ]  
послушенство странѣст-  
вованье либо то тѣла,  
либо умыслу и волѣ; ты-  
ми двѣма цнотами, яко  
крѣлами прибрѣная, душа  
мужа праведнаго неленѣ-  
ве и просто до неба ся  
подносятъ.

Бо о томъ духомъ  
свѣтымъ надхненнѣмъ нѣко-



тѣнь нѣки въспѣтъ: кто  
дасть ми, глаголю, крылѣ  
яко голубии, полечу дѣла-  
ніемъ и почию видиніемъ и  
смироніемъ...

торый поет: кто даст  
мнѣ крылѣ яко голуби-  
цы и полечу и почию  
през чиненіе<sup>н</sup> уомотро-  
ваніе глубокаго смире-  
ніа...

#### 4. З ПЕРЕКЛАДІВ НИЛА СИНАЙСЬКОГО.

Завидяй самъ себе отщете-  
ваетъ, мбо на инаго вѣ-  
щай постигнетъ страдай  
самъ отъ себе зло /15/

Загрозникъ самому  
ообѣ шкодитъ, который  
бровѣмъ напротивко дру-  
гому мовитъ, самаго со-  
бе невѣдомѣ злими за-  
ражаєтъ.

Тщися да ни единъ  
вредъ вѣдѣхъ, яже твори-  
ши или любо мудрствуєши,  
будетъ /33/

Старайся нѣкому не  
шкодити любъ що чи-  
ниш, любъ мовиш, любъ  
мыслиш.

Не веселися цвѣтящимъ  
житіа сего, мбо сѣнний  
цвѣтъ, егда коснешися,  
увядаетъ /34/

Не веселися с пи-  
енкности свѣта, квѣтъ  
абовѣмъ травний, скоро  
оно упадаєтъ, заразомъ  
увядаетъ

В скорбныхъ благода-  
ри и грѣховное бремя об-  
легчается /35/

Внимаемъ себѣ и иныхъ  
не осуждаемъ, многая бо  
суть в насъ, ими же  
иныхъ осуждаемъ /39-40/

Не люби пресыщатися,  
дружество бо к житію  
сему творить, вражда  
же от обоехъ на Бога ра-  
ждается /50/

Оружіе нещуй быти  
постъ, а молитву стѣну,  
а баню слезы /53/

В церковь аки на не-  
бо приходи, и ничтоже  
в ней ани глаголи и ни  
помышляй земное /57/...

В смуткахъ благодар-  
и ярмо грѣховное легче  
будет.

Самии себе усмотруй-  
мо, а инымъ негаймо, си-  
ла божьихъ таковыхъ речей  
ся в насъ знаидует, с ко-  
торыхъ и нашимъ пригану да-  
емъ.

В пещотѣ живота не  
кохайся, милость божья  
живота сего иднает, а с-  
тыхъ обуду божьимъ непри-  
ятелемъ таковой сл старча-  
ет.

За зброю мѣй пост, а  
молитву за мур, а слезы  
за лазню.

До церкви якъ до неба  
вступуй і нѣчого в ней  
анѣ мов, анѣ помышляй  
земнаго...

### 5.3 ПЕРЕКЛАДУ КИЇВО-ПЕЧЕРСЬКОГО ПАТЕРИКА /з польського видання/

#### Життя Микити Затворника.

Живот святого Никити За [творника], то ест во особливумъ жил сам един, [ко]торый потим был епископомъ новъгородским. За часу святого игумена Никона был еден брат именем Никита: он хотѣл быти славным у людѣй, а не спасения собѣ заслугучи, замыслил замкнутис [я] в скритум мѣстѣ. О що гдѣ почал просити игумена, зборонил ему мовачи: еще еси, брате, молод, лѣпше би ест межи братиєю жити, аніжди на так острый а порожный живот оаому единому ся пустити; вшак же памятаешъ, що ся стало святому Исаакію Печарному, як его звели были дияволы, же их за молитвами святого Антонія и Феодосія благодатиєю божією подвигнули его. Никита рече: "Жадноу мѣроу не дам звестися я таким речам яко Исакій. Я бу[ду] [п]росити у Господа Бога своего, жеби ми дал моц чуда творити". Игумен ему знову мовит: "Брате любезный, я тебе ражу, слухай мене а посподу з братиєю мешкай". Не хотѣл слухати Никита, и учинивши собѣ коморьку и замкнувся в ней и нѣгды не выхо-

дил". По немного дний прелстил / *zwiodł* / его диявол. Абовѣмъ гды ся молил, диявол подле него учинил голос яко бы кого ся молящагося з ним и хвалящаго Бога, а при тим барзо благоуханный / *wdzięczny* / запах учинил. Никита зараз в собѣ помыслил, же гды бы то не был аггелъ божий, не молил бы ся посполу зо мною, а не были бы та- кие запахи благоуханныи, и если бы не Духъ свя- тый. И почал пильно просити: "Господи ... що мы роскажешъ, то все учиню". Пронарливый / *chytly* / тогда диявол .... рекъ: "неподобна ест реч чело- вековъ тѣлом обложенному мене видѣти, а то еднан послѣ аггела моего, жобы при тобѣ был, а ты волю его чини". Зараз ... диявол в особѣ был аггелъ- скую<sup>I/</sup> стал пред святым Никитом, а Никита ся оне- му поклонил яко аггеловъ.....

6. З ПЕРЕКЛАДУ МОСКОВСЬКО-СЛАВЯНСЬКОГО "ПРО- СВѢТИТЕЛЯ" з початку XVII ст.

### З "П е р е д м о в и".

Тогда священный Ан-	Тогда с [вя] ты <sup>5</sup> Анѣд-
дреа, едины сый от дво-	рей <sup>5</sup> , которы <sup>5</sup> быст едины
юнадесяте числа полка,	з дванадцати учнево <sup>5</sup> Х[ри]-
ученикъ Христовъ, братъ	с [то] выхъ, брат Петра
Петра вѣрловнаго апос-	старшого апостола, эт



тѣмъ отъ Іерусалима въ  
 синопію прииде. и отъ Си-  
 нопіа въ Керсонъ. и отъ  
 Керсона поиде Днепромъ  
 вверху, и ста подъ гора-  
 ми при Орѣзе. и заутра  
 вѣстача и рече къ су-  
 щимъ ту съ нимъ ученакомъ  
 Видѣте-ли горы сіа, яко  
 на сихъ горахъ возсія-  
 отъ благодать божіа. и  
 будетъ градъ великъ и  
 церква мнози имать Богу  
 воздвигнути и вшедь на  
 оны тѣмъ и благослови  
 ихъ. и постави крестъ и  
 помолися къ Богу, . . . си-  
 де съ горы идѣже есть  
 нынѣ градъ Кіевъ

И поиде по Днепру  
 вверху, и прииде, идѣю

Іерусалима пришоу в Си-  
 нопію отъ Синопіа до  
 Керсона . . . отъ Керсона  
 Днепромъ пошелъ вверху.  
 и сталъ подъ горами при  
 березе, и вставши на  
 заутре и рече до учневъ  
 своихъ, которые тамъ зъ  
 намъ на тотъ часъ были:  
 Видѣте-ли горы сіа? Ото-  
 ухъ на тыхъ горахъ освѣтитъ  
 милосердіе божіе и бу-  
 детъ замокъ и мѣсто ве-  
 ликое. и церкви мнози  
 имать Богъ постановитъ [и];  
 и вшолъ на тѣ горы и  
 бл [а] г [о] сл [о]вилъ ихъ  
 и поставилъ крестъ, по-  
 молился Б [о] гу и зышолъ  
 зъ горы, гдѣ есть теперь  
 мѣсто киевъ.

И пошелъ Днепромъ  
 вверху и пришоу. гдѣ

353 ний Новгородъ великий,      тепер Новгород великий,  
и оттуду поиде въ Вара-      : оттуд поид в Вараги и  
и и прииде въ Римъ.      пришол в Рим, а в рус-  
проповѣдати же слово спа-      ко<sup>е</sup> земли заборонено ему  
сеное въ рускѣй земли      было проповѣдати слово  
възбраненъ бысть от      божье, бо судове божьи  
Святаго Духа, его же су-      глубокости великие и  
дбы бездна многа<sup>у</sup>, и се-      длга того суть невыно-  
го ради суть сѧ иско-      вѣны.  
занны

По всемъ же странамъ      То пакъ в тѣе часы  
спасеная проповѣдь ева-      по всем сторонам збави-  
нгельская изыде, и все      телево евангеліе про-  
от тмх идольскихъ изба-      повѣдано, и всѣ от темно-  
влени быша, и свѣтомъ бо-      стѣ<sup>е</sup> болвофальскихъ выбо-  
горазуміа озарившася, то-      влени были, и свѣтомъ б[ла]-  
чю же руская земля по-      горазумныи свѣчени, то-  
мрачащася тмоу идолобъ-      лко руская земля потем-  
сѧ, и скверными дѣла-      нѧла была темнотью, бо  
до конца осквернена су-      велии нерозумнымъ болво-  
щи.

фальством и нечистыми  
учиньками люди конечно  
заслепени были через по-  
кусу дьяволовскую

и много убо время	и многие часы прош-
преле по възнесеніа на	ди по вознесенъ на н[е]
небеса едиnorodнаго си-	бо едиnorodнаго сына бо-
на божіа, и ако въ тису-	хѣх, и дошло ажъ до ти-
щу лѣтъ достмае, от со-	сечы лѣтъ, а от створе-
зданіа же миру лѣтъ, ѿ	нѣхъ свѣта, ѿ

7 З ПЕРЕКЛАДУ ЄВАНГЕЛІЯ СЕМІОНА ТИМОФІЄВИЧА,  
СВЯЩЕННИКА /НА ТОЙ ЧАС/ РЕШЕТАЛОВСЬКОГО з 1670 р

Притча про богача та Лазаря.  
 /Л у к XVI. 19-31/

19. Ч[о] л[овѣ]хъ нѣкакис быв богатыи, который  
 одѣгавъ сѣ зѣвѣ въ пурпѹру и въ шарлатъ, и ужи-  
 вавъ гоине, веселачисѣ каждого днѣхъ бѣрзо роскош-  
 не. 20. Бывъ тежъ нѣкакис убогій жебракъ, имѣнемъ  
 Лазар, который лежавъ у ворот его хорный, ѿстру-  
 пѣльи. 21. и хотѣчи сѣ накормити зѣ уломкомъ<sup>1/</sup>  
 хлѣбны<sup>х</sup>, которые падали ѿ столу богачаго, але  
 жаденіе не дававъ ему ни приходячи имѣли раны его  
 22. и сталосѣ, ѣхъ умеръ ѿныи убогій жебракъ, и  
 подиссенъ бывъ агг[е]лами на лонѣ авраѣмово; а  
 потыи умеръ и богачи, и поховано тѣло его, и  
 душу порвано до пѣкла. 23. А терпѣчи муку въ пѣк-  
 лѣ, поднесъ ѿчи своемъ и ѿбачивъ Авраѣма здалѣка  
 и Лазаря на лонѣ его, 24. и закричавши рече зми-

25. И рече бо Авраамъ: о, отче Авраамъ, нехай ѿмочитъ конецъ палца своего у воды и схолодитъ языкъ мой, абымъ бързо великую муку торплю въ поломенъ сѣмъ ѿгнистомъ. 26. И рече ему Авраамъ: сыну, ѡпамятай себя, жесъ роскошь свою, отобразивъ за живота своего. А Лазарь тежъ бѣду за живота своего претерпѣвъ; 26 а надъ тою всѣмъ: иже межи нами и межи вами ѡдхланъ великаѣ ость постановлена, иже тыи, который бѣ хотѣли о[д] насъ къ вамъ перейти, не могутъ; также и тыи, которые бѣ хотѣли ѡдъ васъ къ намъ перейти, не могутъ. 27. И рече богачъ: отче Авраамъ, прошу тебе, змилуйся, пошли Лазаря въ домъ отца моего, — 28. иако бѣ пат[рь] братомъ. нехай бѣ ихъ напомявъ и рѣсказавъ, иже бѣ и ѿны не приишли на сию же муку печальную вѣчную. 29. И рече ему Авраамъ. иже ѿны писмо Моисеѣ и пророки, нехѣ же ихъ читаютъ и слушаютъ. 30. И рече богачъ: иже, отче Авраамъ, не послушаютъ ѿны того; але если бѣ кто ѿ мертвыхъ встанетъ, тогда бѣ послухали и покаелися. 31. И рече Авраамъ: если же Моисеѣ и пророковъ не слушаютъ, то хотъ бѣ тежъ кто и ѿ мертвыхъ встанетъ, не имутъ вѣры.



ВЪ ПЕРЕКЛАДѢ ГАЛЯТОВСЬКОГО /помѣщенныхъ у  
книзи "КЛЮЧЪ РАЗУМѢНІЯ" у всѣхъ изданіяхъ: 1659.,  
1661., 1663-р р./

С у д д і в 9.

8 - 15.

8. Дѣрева пошли собѣ крѣпѣ ѡбирати, и мѡвили дѣ-  
реву ѡливному: Будь надъ нами крѣпѣмъ, 9. ѡказало  
дѣрево ѡливное, азъ азъ могу гдѣ ѡпустити тлѣность  
мою, которую во мнѣ вѣтъ и люде выхваляють и кро-  
левати надъ вами? 10. Потѣмъ мѡвили дѣрева /фѣгово-  
му 111/ фѣговому /1, 11/ дѣреву, <sup>крѣпѣ</sup> ты <sup>крѣпѣ</sup> надъ нами, 11. ѡ-  
казало дѣрево фѣговое /1/ /фѣговое 11, фѣговое 111/  
азъ азъ могу гдѣ ѡставить солѡдность свою и ѡвоцы  
вѣдѣчны, и королевати надъ вами? 12. Потѣмъ мѡвили  
дѣрева виноградови, ты будь паѡномъ нашимъ, 13. ѡ-  
казалъ виноградъ азъ азъ могу покинути вино свое,  
которое вѣтъ и людеи ѡвеселяють и зостати паѡмъ  
вашимъ? 14. На ѡстатокъ рекли вси вси дѣрева тер-  
нію ты будь крѣпѣмъ нашимъ? 15. ѡказало терніе:  
если менѣ ѡбираете собѣ за крѣпѣ, идѣтежъ, ѡпо-  
чивайте подъ тѣню моею, а если не ѡбираете, нехѣ-  
же выйдеть ѡгонъ ѡдъ терніѣ и спалитъ кѣдры лѣва-  
нскѣи

ІЗ ПІДКАРПАТСЬКИХ КАЗАНЬ ІВАНА КАНІШОВСЬКОГО  
з першої половини XVIII в./

Повчіння на основі євангелія  
Д у к а XIII, 26-39.

Тааго су [ан] г [е] ліа н [и] нїшняа напминае  
нас и дае нам знати о избавителі нашоу . . . як  
— есте слышали о том ч [е] л [овѣ] цѣ бѣсноватум, иже  
он дїавол, который суе нм был . . . прооки ето,  
бы ему повелѣл оу свинѣа пуйти, и почалсе моли-  
ти . . . тими словы, мовѣчи [и]: О, І [су] се е [и] не  
б [о] жїи, знаю тѣ, не муч мене, бо яди не приид  
твой час, то ест, д [е] нѣ судний Нам ис пылю-  
стїю потреба, што бысмо, бучучи яде хр [и] стиан-  
ским, тог [о] головног [о] непрїателѣ извалчили, .  
штобысмо . . . на добром крунѣ и фудоментѣ заложи-  
ли будоваѣа свое . . . фудоментѣ ест . . . вѣра, на ко-  
торум се имает будовати учинкы добрыи . . . Нам  
вшиткым ест барго потребнаѣа вѣра с [и] ат [а]а, бо  
бее вѣрым нїкто не может прїйти до ц [а] рства н [е]-  
б [е] ога [о] . . . . . маеш показати вѣру твою отцю н [и]-  
б [е] скому . . . , але не так, гак наши хр [и] отїане  
чинать, которых ест немало таких, иже, отпустивши  
Б [о] га сътворителя своего [с], пуд котрог [о] муц  
вшиткы рѣчи <sup>І</sup> / сут, котрым моцен дати багатство  
І/написано: рьрѣ

и оубоугство, оуморити и оживити, а ми, будучи<sup>2)</sup> хр[и]стїане, гл҃даемо собѣ помочи от таких, которыи собѣ помочи не могут, то ест: оу ворожыи и оу чары, а того нам велии В[о]гь запрѣтил, как стоят написанно в десѣтерум б[о]жїим приказанїю: што бы ест<sup>2)</sup> миших б[о]гов не хвалил, ани чаром, ани ворожкам не вѣрил.... Припоману ту свидѣство правдивых на ап[о]стола Павла, которыи свидѣство пиш[е] ... пишуч[и] до жидув... мовѣч[и] тым[и] словы "Справедливыи през вѣру жив ест", а если бы от вѣры отступилъ, то д[у]хъ б[о]жїй не буде мешкати въ ч[ел] [свѣ]кох тых. Про то ж ми не отступамо от вѣры, ало вѣстичиъ мешкаемо и сто[и]мо оу вѣрѣ, што бысмо изготовили покой душам нашим. А кгда так будемо чинити, то одержимо ц[а]рство и [е]бесное, до которого рач нас, Б[о]ж[е] . . . довести в в[ѣ]ки, амин

З ТВОРУ "БИБЛІЯ МАЛАЯ ЗАБРАННАЯ ЗЪ РОЗНИХЪ КНИГЪ" .. ЗАПИСАННАЯ ВЪ ШАРГОРОДѢ 1660. р СВЯЦЕННЫКОМ "ГРАДНОУ ЦЕРКВИ" ГРИГОРІЕМ ДИМИТРИЕВИЧЕМ

### 1. Про Александра Македонскаго.

За Дарїа царя Ассирійскаго был царь Александр<sup>I/</sup> . сынъ Нектонавов волфовъ .... мати же его была Алимпіада .. Нектонавъ учил Александр

I/ волхвовъ 2/ так надрук. вѣща, здається помалку, штобы ес... не хвалил.

ра звѣдочетства Александръ зато вринувъ его въ  
 ямъ, Ноктонав поведялъ Александру, яко ест  
 отецъ его; но учувши Александръ изжалился бар-  
 зо и вынулъ его зъ рову юмъ мертвого и принѣсъ  
 собою ко матери своей и погреблъ его чотно По  
 семъ гди началъ Александръ воевати земли многѣ,  
 пришолъ шукою у вавилон до Дарая царя, в особѣ  
 Аммона бога в шпѣгахъ отъ войска своего Такъ его  
 барзо чтили и гди его выгали нипосы в чашехъ зо-  
 лотыхъ, геди выпаваючи за пазуху кили поведя-  
 чи, же такъ Александръ царъ гди кого чистую и ча-  
 ші му даруе. А гди плѣнилъ многихъ царей и шолъ  
 войскомъ до индійской земли на сѣверъ князствомъ  
 чтары тми; и знайшолъ потанихъ тиди въучавъ афо-  
 товихъ, котріе идали сміови и чисти и то естъ  
 чистого; тѣхъ загнавъ Александръ межи гору на сѣ-  
 вери, то естъ Гога и Магога и затворилъ гди  
 повелѣніемъ божіимъ

---



## 2. Із історії про сімох мудрців.

Был /перший мудрець оповідає цареві/ один рицар славний. мав таке одного сина еще малого и дал ого ховати трем мамкам; а мав хорта быстрого коханого собѣ и вдатного, таке и сокола другого; а гди одного часу мамки оставили спячущу дитину в колисцѣ в дому, отійшли. тилко оний пес зостал в дому и сокул уж з муру вилізши, видячи самое дитя, хотѣл занести и лѣз до колиски а песъ спав Сокул видячи, иж смерть має быти паняти, почал пищати и скридлами трепетати, би песъ вчувши ратовал; котрий обачивши порвал ся до уха, и великий час торгавсь, уж до дитяти, а песъ до уха, иж всюда собою покривавили и колыску з дитямъ обернули, але не засили Потим песъ поконал неприятели панского и почал вкладиися рани свои лизати, за чим оніе мамки пришли и обачивши колыску обернену и кров около неи, а пес лежал, — встрашавшися, и почали кричати и битися в халю, же сами песом дитя стровили и почали втікати проч. Пани их поткала, мовлячи: "Где бѣгаєте?" Рекли, иж "сына твоего песъ замѣ и боючися пана втікаемо." Она услышавши оидлѣла

и почала с плачем волати бігчися и повѣла мужу своєму, их песь его коханий дитя заилъ. Оний рицер, увѣривши ю, бігъ до хати и обачил розеляніе криви и зараз хорта ласкающогося ростав; потим ся кинул до сына, поднял колмску и найшол дитя спячое, а уха обачил под стѣною замордованого, и зрозумѣл справу; взяв кричати с плачем: "О, бѣда ж ми, их невинне так роскошного пса забил, котрий сына моего от смерти вибавил, а я его през жону свою згубил. Бѣда ж мнѣ!"

Ово ж и вам, цесару, би ся так не придало, абысь през жону не забил невинне сына своего, але уваж собі...

---

ІЗ ХОРУЖІВСЬКОГО ЗЕРНЬКА  
з 1662. року.

Кгдѣ Іосіф цо [са] в дому самъ одинъ спрацовавъ, войшла смѣле до него наеданѣм почне силѣвне тѣгчи его за сукно до одра, а Іосіфъ, вшетѣчности съ ей невстидливою брѣдачѣ, сукно в рукахъ ей

362  
 оставивши, утѣхъ тѣхъ птахъ отъ сѣтей дѣволскихъ,  
 мыслю и слова с[о]рдца своего мазата не хотѣчи  
 Она, видѣчи себе в гѣнбѣ а жалуючи зневѣги своѣ:  
 м[и]л[о]сть в ненависть обернула а о см[ѣ]рти  
 его мислила, хотѣчи, абы его муж ей забывъ, а  
 бы в дому боля на него не глядѣла, а смѣтку сво-  
 его збути могла. Изобравши челоу спотварила не-  
 вѣнност и рекли: "Не вѣдаете, м[и]л[и] мѣ силою хо-  
 тѣвъ покалати тот зра[и]ца Іосиф<sup>2</sup> отъ теперѣ см  
 з рукъ мѣихъ вѣрвань" А скоро мужъ ей пришѣвъ,  
 показала ему рѣзу его и доводчи чѣлму своѣго,  
 говорила: "Привѣв-еси на своѣ і моѣ гѣнбу того жи-  
 довина, вѣдиш, що мѣ учинити хотѣвъ, если б в  
 минѣ вѣры и цнѣти к тобѣ не было?" Моужъ легкосѣ-  
 рдый дѣвъ словамъ ей мѣсто и, не слѣхавши спра-  
 вы от Іосифа, аны повѣсти, аны поступкамъ приг-  
 лахуричися, осудив с[вѣ]т[о] го мл[а]д[ѣ]нца вин-  
 ный и казавъ его до посполѣтого вѣзѣна вестѣ

---

з ТВОРУ "DIALOGUS DE PASSIONE CHRISTI",  
 /найденого в селі Смерекові львівського пов./  
 /з р. 1670./

Н а с ъ е н т ѣ а П а н ѣ н а /до Ангела/:  
 Стуй, ангеле, где идешъ, кого то шукаешъ?

Гостемъ будучи въ свѣтѣ, за чѣмъ же питаешъ<sup>2</sup>

А н г е л ъ.

Ісуса Назаря, если-съ коли знала,  
Албо если-съ, принамнѣ, о оныѣ слышала, -  
Того я, поиданный ангелъ, на земли шукаю,  
И ему оный келихъ выпить дати маю.

П а н ѣ н а.

Ах, ангеле, почекай, стуй, стуй, не спѣшися,  
Ни в кого, якъ у мене о нѣмъ довѣсися  
Я естемъ его мати! Постуй же со мною,  
Нехъ доколвекъ, ангеле, поковль с тобою  
И на сына моего такъ сроднѣе муки  
Ангелскіе святые несутъ твою руку?<sup>2</sup>  
И его жъ то с келихомъ смертел-нымъ шукаешь?<sup>2</sup>  
Отожъ его внутри мене предъ собою маешь.  
Тутъ есть сынъ мой, тутъ завше я его ховаю, -  
Во внутренностяхъ и в сердцу Ісуса, я маю  
Дай же тебѣ, ангеле, мнѣ келихъ выпити,  
Если хочешь Ісуса моего напоити!

А н г е л ъ.

Пречистая дѣвице..

...того келиха, госпоже и мати,  
Блаженнымъ нѣкгда способомъ не могу те дати  
.....  
Претожъ его самого пойду я шукати



Ах, почекай, для Бога! Стуй, стуй, погамуся

---

ІЗ ВІРШІВ ОНУФРІЯ; АРАИМАНДРИТА ПРЕОБРАЖЕН-  
СЬКОГО ХАРКІВСЬКОГО МОНАСТІРЯ /1699-р./

Ч о т и р и п о р а р о к у.

В е с н а

Весна нѣмъ малимъ дождомъ земле похмє,

Звичайно вѣтромъ легкимъ перво вѣо

Зъ теплыхъ краєвъ пташки прилѣтають,

Въ немъ<sup>І/</sup> памъ гласи свєд заспѣвають.

Земля тилко ся трохи дождємъ умє,

Що зимѣ змерзла, на веснѣ охмє.

Л ѣ т о.

Лѣто якъ панна вѣнецъ собѣ вє,

Зъ розного збожя, котрымъ человекъ жмє.

Гушно наповняєть розными снопами

Божскими котрымъ дал жить дарами.

Многоплодне лѣто, если грѣхъ зродило,

Ихъ бы ся такое лѣто не множило

То лѣто, которое зродило онош

Лѣтомъ такимъ ся похвалять роботы

О с ѣ н ѣ.

Боже свѣтлости, якъ шатеръ одѣваєшь,

А насъ дождємъ студеннымъ поливаєшь

---

[/Треба читати: вист, себто зараз же, як стім /поль  
wnet /

Э полъ жита твоемъ ласкою дойзрили -

Дай зобратъ безъ шкоды, жобы ты въ томъ  
хвалили

З и м а.

Зымынй вѣтръ взеть, грѣй насъ, теплій Боже.

Ты-сь огонь. скромъ огня що грѣтъ може

Маемъ морозъ до себе, же твари фарбуе,

Безъ злота латво то самъ справуе

Дай, Боже, в имѣ ты горячо хвалить

Хто хладно хвалить, огнемъ мусить палить

З "НѢШ-і в НА ВОСКРЕСЕНІЕ ХРИСТОВО".  
/кінця XVII. и почат. XVIII в. в. /

Штрокъ девѣтнадцатий.

Дай же, Христе воскресши, щобъ росла кро-  
пѣва,  
От - то-то будетъ мога година <sup>пѣва,</sup> часлива!

Окрий же, Пане можний, и лѣси листами,

Щобы ми в нихъ гулгали собѣ з телѣтками,

Бо вже сѣга минѣ школа барзо избридѣла,

А такъ у турмѣ темъной мене посадила.

А еще дѣтакъ на покутѣ, отъ такъ ведмѣдь,

Що ми тилко робимо, все сѣга на насъ глядитъ,  
сидитъ,

Нѣтакъ намъ попойграти, заразъ хлосту дѣть,

Хочъ мама борщу пришетъ, на тоє на дбаєть

А коли бъ то кропѣва, то бъ сѣга да и  
схсававъ,

И хоч би мѣ шукавъ дѣакъ, в' кропивѣ съ га  
недѣбавъ  
А коли би шукали, хибѣ би из поами,  
Нездоровим мѣ знайдуть у кропивѣ сами.

Отрокъ двадцатый.

Христос воскрес из мертвыхъ! Миѣ сѣ сердце  
крае,  
же ога на улицѣ дѣтий барзо много грае,  
А миѣ то невольню и за школу вѣйти,  
Бо заразъ дѣакъ розгѣми будет мене бити.  
И мысля га, що маю далей учинити,  
Тилко бы лѣсъ розвивъ сѣга — гадаю сѣга  
скрити.  
Нехай же мѣ шукають зо всею школою,  
Га накриюсѣ в лѣсъ под дубкомъ полою.  
То он скажет, пенъ лежат, не будет мѣ  
знати,  
А га далей от него буду утѣкати.  
Нехай же лелекает тепер самъ у школъ,  
Га сѣ награв в лѣсъ з хлопцѣми до волѣ...

ДУМА ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ

Всѣ покою щире прагнуть,  
А не в єденъ гужъ тягнуть:  
Тол на право, той на лѣво,  
А все братя, тото диво!  
Немашъ любви, немашъ згоди

От Ловтои взявши Воды;  
 Презъ незгоду всё пропали,  
 Сами себе звозвали  
 Ей, братица пора знати,  
 Что не всёми намъ пановата  
 Не всемъ дано всё знати  
 И речами керовата!  
 На кораболь поглядимо  
 И як много полѣчимо,  
 Ляду однакъ самъ керусть  
 Старикъ и самъ управусть  
 Пчулка бедна матку масть  
 И оноо послухастъ  
 Залъся, Боже, украинъ,  
 Но не въ кушъ масти сницъ!  
 Сдонъ живость ислъ погани  
 Кличетъ "Сюда, атаманъ!"  
 Идемъ матки роговни  
 Не дамо ей погиситъ!"  
 Другій Ляхомъ за грошъ слугитъ,  
 По Украинѣ и той тужитъ  
 "Мати моя старенькая!  
 Чомъ ты вельми слабенькая?  
 Розно тебе розширпали,



Кгда ажъ по Днѣпръ Туркамъ далъ  
Все то фортель, щобъ слабѣла  
И ажъ въ конецъ силъ не мѣла!"  
Третій Москвѣ жъ голодуеть  
И ей вѣрне услугуеть.  
Той на матку нарѣкаетъ  
И недолю прокликаетъ:  
"Лѣпше було не родити  
Нежли въ такихъ бѣдахъ жити!  
Отъ всѣхъ сторонъ ворогууть,  
Огнемъ, мечемъ руйнууть,  
Отъ всѣхъ немашь зичивости  
Ани слушной учтивости:  
Мужиками называють,  
А подданствомъ дорѣкають.  
Чомъ ты братовъ не учила,  
Чомъ отъ себе ихъ пустила?"  
Лѣпше було пробувати  
Вкупѣ лихо отбувати!  
Я самъ бѣдный не здолаю,  
Хиба тѣлко заволаю:  
"Ей, панове снералы,  
Чомухъ есте такъ оспали?"

И вы, панство полковники,  
Безъ жадном полѣтики  
Озмѣтеся всѣ за руки,  
Не допустѣть горкой муки  
Матцѣ своей болѣшь терпѣти!  
Нуте враговъ, нуте быти!  
Самопалы набувайте,  
Острыхъ набель добувайте,  
А за вѣру хочъ умрѣте,  
И вольностей боронѣте!  
Нехай вѣчна будетъ слава,  
Ае презъ набли наемъ права!..

---

....A krol im w nameti porazale,  
Na Multensky dudki hadki male,  
Wynom do mostywych pamw propywalie,  
A na snieh wuysku tiazki ne dbaie.  
Precie wuysku Nimca kaze dobywaty,  
Z taborami do nicho po rykach plywaty.  
Ne Nimcy, to smert hydka draganskaia,  
Ne strylba. Bukowina pohanskaia.  
Wsi pany swoi kobyky pomoryli.  
Wozy, namety, zbroi pokubyli.  
Neoden tam czeladka staw zebraty.  
Swoiu holowu w bołoti pokładaty.  
I kolib ne semensky sokiry,  
Tob prywezli korola w Pelszczu w kiry.  
Skoro ioho w ohniu rozohryli,  
Tak sapiancy sie na nohach pokurczyli.  
A hde sie sława starych Lachow dila,  
Szczu wpersz u krwi pò kolina brodyka ?  
Teper smerdiaczaia sława w bołoti  
Po kolina wsiy brodyty hołoti.  
Tulko toho licha Iskra nechtiw zdaty.  
Woliw nad czystym Prutom pohibaty.

Ne chciła holowa na zad sie wertaty,  
 Rady szalbirskiy na seymi słuchaty.  
 Oy czy dla toho w Stambuli ostala,  
 Szczoby korola do sebe przyzwała?  
 Derzysz ty za chwust Nimci y Soroku,  
 A nas Kamenec pukaie po boku.  
 Ohaniaiesz ty zemlu Wołoskuu,  
 A prodajesz Ordy krow Wolynskuu.  
 Budet ta korolu, nawiki słewa,  
 Szczo powna stała draganow Mołdawa.  
 Budut tebe y dyty po tym znaty,  
 Szczos w bołoto zahryb sławniy armaty.  
 Tam wsi Nimci pludry swy zaszargali,  
 Jak strylbu draganskuu zahrybali.  
 Tam zbytki pany z karyt swych czynyli,  
 Po szyst wołow zamist koni zaprahali.  
 Koli draganow na Ordu nestało,  
 To karyt na druhiy rok szczob było nemało.  
 Budet y Litowski geros pamiataty,  
 Iak w Wołochy po zdobycz sie zahaniaty.  
 Nezchoczut tam zas na odpust chodyty,  
 A wzad bez koni bołotom brodyty.  
 Tulko sie szczo w Zamyszczyu dostali,  
 Az zaraz koni u Lachuw nakrali.



....Sam ze wze neznaiu, szczo maiu poczynaty.

Poszowby swomu gospodarowi kazaty.

Iuzez bo my gospodar ne bude nylak za swoy  
statok karaty,

Tylko zchocze bez suda, bez prawa na szybeny-  
ciu zohnaty.

Nepuyduz uze gospodarowi kazaty,

A puydu w pole owec szukaty.

Hody iuze swoich noh napotay podbywaty,

Poydo ia iuze w Wołoszczynu,

Iednakowo ia umiu po wołoskiy howoryty.

Szteremaneszte szteromanu peregni wegiera.

Prosze, zabyw chliba wziaty,

Niczoho iuze myni bude uzywaty.

Nu ia od sela Welikii Owczary od sela pere-  
bywaty,

Chliba prochaty.

Neshotyli myni Welikti Owczary chliba daty,

Nu ia w Malych prochaty.

Kotoryi daw, ia pokłonywsia.

Kotoryi nedaw, Bohu moliwsie,

A ia uwziaw,

Ob zemlu tiaw,

Na hrudiech mu chliba odniaw.

Hazez powen burdiuh y powen zapoř nakław,  
 Juzeb tyzden pered soboiu desiaty mołodcuu  
 Iusesz pultory myli od Dnestra uchozaię.  
 Ias no mowlu: witer szumyt,  
 Chłanusie ,az gospodar konem bysyt,  
 Iak osornyi woron letyt  
 Na woronym koni,  
 V hořubym supani,  
 Na uwczara machaie:  
 Stoy, wowczaru, nebyse,  
 Do mene wernysie,  
 U mene wpiat naymysie.  
 Bidny owczar staw,  
 Z burdiuhom sie porazaw:  
 Stnymo, neboze burduze, nebuymosie,  
 Vpiat u swoho gospodara nayzimosie.  
 Budemo pyty y isty,  
 Choreszeyko chodyty,  
 V neosy spoczywaty,  
 Z gospodynkoiu spaty.  
 To bidnyi owczar chlib pođ penka,  
 A sam na penka.  
 Hen gospodar bysyt.  
 Ias no mowlu: moy gospodar teie hadaie,

Zchoczę mene za bedra wziaty,

Do domu prymczaty

Oweczok pasty.

Az gospodar przybihaie.

Owczar odnoiu nohoiu na penka stupaię,

Druhu za bedra podnymaie.

Az gospodar ruku minaie,

Za łob chwataie,

Zyławoju dubynu zza pleczy wyimaie.

Tos mene byw,byw,

Wołoczyw.

Tuiu dubynu rozpradyw.

Moju soroczku do moich pleczy on prylipyw.

Po koniu raz, po myni dwocyzy.

Pyszło sie myni za koniem bichczy.

Konia zatne raz,owczara bidnoho desiat raz.

To przybihaw do dwora,

Owczara pokidaw.

U dwora sam poszow na tok robyty.

Gospodynka na tok przybychala,

*Na mura sucho narychala:*

Dobro było, pohanski synu, na samoti syrotu  
byty,

Nezdorow, budez hołowszozyny płatyty.

To snup owsa wzięła,

Unesła, na peczy posłała,

Kisłym borszczom poperskała,

Na owczara promowiała:

Chody, owczaru, troszki popassia, nemnożko.

Tor tebe pohanyn byw,

Łedwa czy będziesz żyw.

To bidnoho owczara na peczy gospodyńka po-  
lożyła,  
Od hożowy do noh ohladyła.

Az ono u bidnoho uwczara wsi żyty poglili.

Lisz tulko odna żyła neumliła,

Kotoru gospodynka żywyła.

Gospodynka do Naymytki promowiała:

Pedy ty, dwoie kuratok zaryzi,

Ođno speczymo,

Druhoie zwařymo

Z percom, z szapranom,

Aby bidnomu owczarowi k żywu y sercu pry-  
stało.

Naymytka iak pobihła, czterero razem zada-  
wyła,

Chocza ty, neboho, szestero zadawyla,

Aby bidnomu owczarowi dohodyła.

Ieszcze dwanaiciat łokot lnianoho połotna  
z skryni wzięła,

Szczo u 12 pasom tkała,

Do szynkarki ponesła,

Konow među wzięła,

Do domu prynesła.



Owczarowi na piecz podała.

Bidnyi owczar iak wziaw za vcho,

Vczynyw na dni sucho.

Hydko, hydko,

Szczu w konowci dno wydko.

Tody owczar iak napywsie,

To ieszcze kursze rozboliwsie,

Iak czerwona cholawa wyd zakrasniwsia,

Jak piatka ~~na~~ zaostrywsia.

Gospodynka ~~na~~ chaty chodyt,

Bilyi ruki ~~to~~myt:

Bidnaia hołowko libon owczar konsiet,

Ioma swiczki w ruki nemaiet.

Owczar z peczy ruku spuskaie,

Gospodynci konow w ruki podawale,

Gospodynku nauczale:

Na, gospodynko, tui konowku popoloszczy

Szczob nedohadawsie gospodar z lichom y z  
bidoiu,

Szczob ne naczynyw kołotu u chaty z toboiu.

Gospodyni na tok wybyhaie,

Do muza promowlaie:

Muzu, moy muzu,

Tozes zaćw owczarowi welikoiu muzu.

Tozes ioho welmy ubyw.

Czy bude żyw ?

Dobro buło na samoti syrotu byty,

Nesdorow, holowszczyzny ne bude/s/z płatyty.

Iuzas ne budem nikoli takoho cseladnika maty,

Budet druhy kolo naszoho dwora ty dwory my-  
naty,

V nas ne buwaty.

Pudy ty, moy muzu, prywedy popa,

Nechay bidnoho owczara wyspowidaie za sywo-  
ta.

-----  
ДУМА ПРО КОЗАКА-НЕТАЯ  
/саме із кінця XVII. в./

Oy, od Pola Kiliyskoho idet kozak netiaha,

Bukoiu machaie,

My o czym nedbaie.

Oy, u ioho sermiazyna po kolina,

Na niu postoiu bobrowyi,

Omuczy bawełnianyi,

Napotym piszczał semipiadnaia za pleczyama.

Az hde sia wziaw Tataryn stary, borodaty,

Na dwóch koniach lysawych za nim uhaniaie.

Az do niego kozak promowlaie:

„Staryi Tataryne borodaty,

Czoho ty za mnoiu uhaniaiesz ?

Czy na moi zbroi iasnyi,  
Czy na moi koni woronyi,  
Czy na moi szaty dorohyi ?''  
Szczu promowyt staryi Tataryn borodaty do  
kozaka Zaporowskoho:  
,,Ne nabihaiu ia na twoi koni woronyi,  
Ani na twoi szaty dorohyi,  
Ne nabihaiu ia na twoin zbroiu iasnoiu,  
Tylko ia nabihaiu na tebe, kozaka molodoho.  
Koli b tebe myni sudyw. Buh uziaty,  
Ne zarykaw by ia sie w Kily za tebe szly,  
kom czerwonciuw braty.  
Az promowyt k niomu kozak ukraiński:  
,,Stary Tataryne borodaty,  
Ne tak to mene treba wziaty  
Treba zo mniu w kilymskom polu pohulaty.''''  
Do ryczki do witki przymykaie,  
Nakoliszki prypadaw,  
Semipiadnyi piszczak z plezy zdymaw,  
Dwoma kulkany nabywaw,  
Z Tatarynow zartowaw,  
Z obow koni pozbywaw,  
Słowami promowlaw:  
,,Tataryne staryi  
Ne budu ia zlyi

Takiy na tebe, iak ty na mene.  
Jak ty mene chotyw braty,  
Do Kily mie przywodyty,  
Chotyw czerwonyi za mene szlykami braty.  
A teper, Tataryne, zartu kozackoho neznajesz,  
Ta y z koni sie walaiesz,  
Niczomu sie sprotywlaiesz.  
Teper budu skarby twoie braty,  
Do wuyska do taboru kozackoho prybywaty,  
Budu Kilymskoie Pole wychwalaty,  
Sczo maiu zdobyczy z wuyskom kozackim,  
propywaty.

---



# XVIII. ВІК.

## З УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРМЕДІЙ

І.З ІНТЕРМІДІЙ М. Д О В Г А Л Е В С Ь К О Г О.

І.З інтермедій до різдвяної драма "Комическое действо" з р.1736.

а/ З першої інтермедії.

М у ж и к /до астронома/:

А що бач ти у чорта и скажи, /що/ за птица:

чи мить, чи кахань, чи перепелица?

А с т р о н о м:

А я естемъ польской науки острологъ.

М у ж и к:

Е, се бачу, той, що бавлять остромугъ,

що вінъ напередъ летячюу хватає,

около неба звѣзди збирає.

б/З другої інтермедії

М у ж и к С е м е н /оповідає свій сон/:

Ахъ, бачця, анголикъ зъ рогами до мене при-  
брався,

Тай кахеть такъ на мене: чи бачивъ ти дѣво?

Я, бачця, гулкъ на небо, ах-но небо сиво,

А звезда великузна да зъ місяцемъ бется,

Місяць не пуока овда, вона къ мнѣ претоя,

Дакъ и пакъ ище гїрше хрицусъ, молюсь Богу,

Якъ злякався, да и назадъ лѣзу якъ пороту,  
 Ахъ бачитсь, мене за руку хуара, да и на пулъ,  
 Дакъ у мене не правом ногм менавъ постуль...  
 Коли бь бимъ хто сей снмце заразомъ одгадавъ,  
 Я бь остатям корову перѣступ отдавъ.

2.3 інтервдії до пасхальної драми: "Благоді-  
 творній образъ челоуколюбїа божїа....."  
 в 1737. р.

а/ З першої інтервдії

"Виходить два мужика заставляти тенета, до не-  
 торихъ виходить третій для поради"...

Перний говорить:

Гай, гай Грлицку братухо, і ось покал'ь/ся Не-  
 же,

Мо то за мѣсце було отблмку пригоже,

Не одного се хлѣбомъ помогодовахо, -

Да не за великій часъ якъ не тее отало.

Тузъ бувало стовпмце лучшого звѣрата,

Якъ свѣтъ свѣтсмъ, такого не било видати.

Вацда бь, коли бь унѣло, то бь проговорило,

Що не одному парнѣ нашинцу обмало.

Пернешій Пархѣмъ Жмжа - мовляла хъ Дроздица,-

отсѣль схвативох на ноги не зв' якого жмжа.

Такъ же Понаскій Спаскій у злидняхъ купався:

Ни свѣтъ, было, ни зоря - той потелѣнався.

Все бувало, якъ Марко, по пеклу товчется,  
 Глады, той пре, якъ у тры погябелѣ длетоа,  
 А теперь сидить собѣ якъ журавль у просѣ:  
 Тилко жъ що хочъ говора, есть щось аъ його  
 аъ носѣ.  
 На що жъ, якъ и маванецъ отъ лаха пракуе,  
 Що аъ Бога день - на ступѣ и аъ жорнахъ  
 такцре;  
 А коли попадемъ той османъ и ладскую,  
 або мелягъ зламаний, копѣйку яку,  
 не збагнемъ, куды втинути - всіого дуа хоче.  
 А що дай, дай кождому, то таки опроче:  
 Хунка гризе голову, а тутъ дѣти аъ крики -  
 Хочъ бо аке якого, то зобѣтъ сѣ полетники.  
 Хѣба еще и сіого хлѣба зашитар -  
 Коли жъ недзо /?/ <sup>I/</sup>, то й прощай, брата Николаю!  
 Хунку аъ дѣтиа аъ блеску гдесъ зауприкую,  
 А самъ пручъ, куды очи, и почемчикуе.  
 Шкода бахагурити и свѣтомъ худати -  
 Нумо, тилко спитаймо тенета розбити!  
 Давазъ Богъ, оратця, людамъ, и намъ обцавася,  
 Я бѣ таки, бачця, тута чогось сподѣвася.

б/ З третьої інтормадії.

"Вінадить музикъ на торгъ наъ омномъ и, оста-

---

I/ може - не то.

взяли сина, пойдеть торговати; зотомъ до сина  
прийдуть три ариги и обикрадутъ сина, и скоро  
придеть батко до сина, будетъ зѣло скорбѣти...

**Б а т к о:**

Не замедѣи далеко, станемо мѣъ дорожѣ,  
То я пойду на мѣсто, а ти оидь на возѣ.

**С и н ѣ:**

Добре, татку, будемо на возѣ сидѣти,  
Тулко не забудь къ овиѣмъ децо покупити.

**Б а т к о:**

А я того найбарѣе, що сама казала:  
Вона и благовоного лица опоминала.  
Сѣди жѣ, синку, да и гледи: от на возѣ мѣхи!

**С и н ѣ:**

Казала еще мати, щобъ продавъ орѣхи.

**Б а т к о:**

Чи не казала ще чого на мѣотѣ купити?

**С и н ѣ:**

Къ оветому Воскресенію чи не купишь овита?

**Б а т к о:**

Ото, еще казала пахрану на паску,

**С и н ѣ:**

Тото, татку, купи и запаску.

**Б а т к о:**

Добре, овночку, куплю; ооъ озму свѣтлице.

**С и н ѣ:**

Уже жѣ заравомъ купи Солооѣ и днѣще,  
Гребѣнъ и веретено, и дилку для Яца,



Черцю, курки, галуни покрасити яйця /к свату/,

А мнѣ на чоботи кармазину, тату,

Горщокъ, макутру, мило/<sup>2</sup>/ и соли у кату.

Б а т' к о :

Ну, вжежъ поїду на місто, щобъ намъ не барить

С и н' ь :

Та вже тебе я знаю, що ти радъ напитись.

Б а т' к о :

Не буйся, синокъ, не тее веромя тепера.

С и н' ь :

Та я знаю, що тее буде, якъ и вчера -

Іо такій п'яній бувъ, що въ ротѣ нѣ зуба,

Що якъ вдаривъ по мармузѣ, такъ ще болять губа.

Б а т' к о :

Отъ я сіого, Пелишку, нічого не знаю,

Що я чиню п'яній: чи бѣ, чи полаю,

Ну, не бѣся, дитятко, не буду вже пити -

Колм бѣ тѣлко додому децо покупити.

в/ 3 п'ятої інтерв'її.

"Вивозить Лахъ мужика въ клітцѣ, і вийдетъ до него Жидъ и заорендуєть мужиковъ; потомъ до нихъ вийдетъ козакъ и, визволивши мужиковъ, запраєєть Лаха и Жиди, ошидять".

М у ж и к /у відповідь Лахові, чи знає свого орендаря/:

Знає. Якъ була в іого велика кошара

Овець, дакъ мы помаху те все прибирады,

Чи сита, чи худенна — не перебирали.

Ж и д:

Уноць, о, вей, пане, споб и мене не вкравъ,

То я имъ буду на наць руки, ноги вязавъ.

Я а х:

Я, орендарку, тобі такъ и приказую:

Нехъ еденъ и другій зъ нимъ связани ночують!

М у ж и к:

А, будь ласкала, паночку, змигуйою надъ нами!

Хочъ самими будьмо<sup>1</sup>/ володати руками,

А то несвѣдцкій сорожъ приїхавъ терп ти,

Несподѣване лихо — ось въ турмі сидѣти

Приїхлось, а теперъ — моя нещасная доле! —

Тѣлько-що бувъ свѣдкомъ виїхавъ у поло,

Ажъ ось ти. лано. бѣжиш до мене на ниву,

Да и казавъ взяти у мене кобилчину сѣву,

А минѣ казали бика запрягати.

Дакъ я все то сюд, то туд, да и покинувъ жат

І посовтавъ дому, да всовтався въ лихо —

Нѣкуди вже будчати, тѣлько сидѣть тихо.

К о з а к ъ:

Що б то се за причина, и якъ розважати,

Що Ляхи-щилихвости людій продавати

Почали<sup>2</sup> да не знаю, що то оъ того віїде,

Якъ на Ляха година нещаслива приїде

За те, що хрестянску кровъ жидамъ орендують

І/собто — будемо.

десъ то на себе лихо якое вѣдуишь.

Да ще будетъ имъ лихо, нехай пождуть трохи!

Бо мы вже знали добре лихоцецки эдохъ.

Тулки ихъ помаленку будемо нуздати,

То вони заречутся хрестанъ продавати

М у ж и к :

Бѣ. будь ласкавъ, козачо, имаволь з сего лиха —

Якъ приѣдешъ до мене, дамъ вовса пол мѣха.

К о з а к ъ :

А, тебѣ то сеѣ ляшуга увявъ у кандалѣ<sup>2</sup>

М у ж и к :

Едже такъ, козаченку, ти<sup>1/</sup> и ночовали.

К о з а к ъ :

А защо ти, шевакго, людей даешъ въ муку<sup>2</sup>

Л я х ъ :

Яко живо не дае...

К о з а к ъ :

Або мо чувъ гуку, якъ отъ тебе хрестане от  
сім кричали<sup>2</sup>

М у ж и к :

Ще ото маю: хотѣвъ заслатъ на каналы,

Якъ на роботу, такъ іого стали мы просити,

Щобъ по славъ туди; ажъ жидъ пришовъ, щобъ  
купити

Насъ, а вунъ и запрагъ у ярмо Потапа,

А надо мною звучавсь, собачая лапа,

Да ще уперъ у турму, щобъ тутъ намъ сидѣти.

К о з а к ъ :

Не буйся, чоловіче, буде самъ вертѣти

Хвандамы; якъ будемо въ ярмо запрягати,  
То вже не одважиться людей продавати.

Л я х:

А, моспане-козаце, на де мной эмилуйсе  
И такей мей глупости, проше, не дэвлуйсе -  
Я и въ паменци того не мадемъ трафунку,

Ж и д:

Едже васецъ и мене привѣвъ до фрасунку  
Спо хоць людей продавати, такъ я сіюго не  
знавъ,  
Я виѣхав на мѣсто, такъ ти самъ сказавъ.

К о з а к ъ:

Дахъ ти сіюго, нехристе, не знаешь нічого?

М у ж и х:

І вже заплативъ усь сімъ безъ золотого тарала.

К о з а к ъ:

Війми, Ляше, ис турмы сіюго чоловіка  
Да самъ клади из Жидомъ голову безъ крика.

Ж и д:

О, минѣ, пане козаце, треба до Олика мѣста на  
ярморокъ.

Л я х:

А бондэв хаскавъ, моспане, на ме, свого слуге,  
Охъ, далебогъ, не бенде того чинить вдруге.

К о з а к ъ:

Годѣ калантурить, зволь шію въ ярмо класти,  
Да поидешъ до мене зъ Жидомъ овецъ пасти.



## II. З інтерлюдій Г. К о н и с ь к о г о

### I. З інтерлюдії до трагікомедії "Воскресеніє мертвих" з 1746. р.

#### а/ З першої інтерлюдії.

М у ж и к, оглядаючи свою ниву:

То-то кажуть, або такъ балагурять люди,

Щіо будьто мудрагелѣ вгадують, щіо буде.

Ахъ и вгадаи - завтра! Хто то можеъ знати,

Щіо намъ іого светая маєъ грѣшнимъ дати?

Хочъ пакъ вони по іонуку<sup>1/</sup> мудрошей доходять,

Та ба - да не дойдуть того, якъ нивки зародять

Куди пакъ миъ те знать! Таки кажь смѣло,

Во то не ихъ, то наше господарске дѣло,

Ми то люди пахарни, все верема знаємъ,

Коли яке насѣння въ полѣ засѣваємъ.

Дай бѣ и до вѣку такъ, якъ у мене зродило!

Коли бѣ туюко безъ капости въ цѣлости доспѣло;

Бо ми за іого ласку и светую волю<sup>2/</sup>

Орѣмъ и сѣмъ на всякого доле

Щіобъ невимовно перше, чимъ свѣтять, одмінити

да и, чимъ курать, у онуй<sup>3/</sup> въ крамарувѣ купити;<sup>та;</sup>

Треба жъ и роковщянку, щіо школу зъучає,

и тому, щіо тимъ<sup>4/</sup> у онуй онее<sup>5/</sup> зриває;

Треба жъ и тимъ, щіо миркають,<sup>6/</sup> щіонибудь ут-  
кнути,

І/себто, із звїзд. 2/с.-т. - Бога. 3/с.-т. - в церк-  
ві. 4/щипцями /він показує/. 5/свѣчки. 6/дяків

А того пакъ, що пака<sup>1/</sup> сымъ-тымъ не отбути  
 до жь то и на правонти, тулко б зъ того  
 и себе б то и саму<sup>2/</sup> з дотми годовати,  
 Аби ми годни були дай ї його<sup>3/</sup> хвалити

А житі снми селянина находять бабу, що її  
 боруть за погану ворожку; завляється москаль, що  
 бере бабу на вишнт:

М о с к а л ь:

инь добро! казывать мнѣ, какия шіо сила,  
 знать, развіе вражеская, тамъ по поляхъ  
 лаковое твое дѣло? Признавай мнѣ въ року,  
 А буди ність, воть этимъ<sup>4/</sup> всю опору кожу!

Б а б а:

Батечку, голубчику, щипочко моѣ любій,  
 Но вѣрь сымъ напастникомъ, ать плънь ихъ у,  
 а лихого не знав чинить и не знала,  
 Тулко потребныхъ зглокъ по полю шукала.

Москль не віратъ бабі: "мужикъ на козла де-  
 ржить бабу, а москль біотъ".

о/з другої інтерлюдії.

Ж и д - нарікає на польські безправства:<sup>5/</sup>

Ой, вей мирь! карав мене воть с такимъ лихимъ  
 паномъ,  
 дець би гирсого лиха не знавѣм под татарскимъ  
 ханомъ,  
 якъ подъ нимъ бувъ: зябравъ всю, що було,  
 худобу,  
 А ещо коли бъ бувъ не втѣкъ, прибравъ би до  
 гробу.

1/бопа. 2/жінку. 3/бога. 4/нагайкомъ. 5/Треба в  
 порядкових випадках "с", "ц", "з" - читати за "ш",  
 "ч", "з" - тако передавання шипуч. сичими - це ха-  
 рактеристика жидівської мови в інтермедіях.

Нехай ему аренда, и зунка, и діти,  
 А узе бохсь не хощу отъ него терпѣти!  
 Будто булиъ панувъ нема, тупко панъ Подстолій,  
 Отъ которого я утѣкъ тупко що не голій -  
 Такъ мене зо всього, такъ ограбивъ чисто,  
 Сцо ми въ кагаль явитись, на в/и/йти на мѣсто:  
 забравъ миски, талѣрки, лозки и сунгани,  
 А послѣ хотѣвъ мене засити въ кѣдани,  
 Я бацу, сце лыхо: порадивсися въ зоноу,  
 Покинувъ емъ въ дітми, самъ утакъ ранніомъ зоромъ  
 Пудъ такого-то пана попався бувъ въ руку,  
 що миѣ въ зункомъ и з дітми учинивъ розлуку  
 Нехай іому, якъ казуть, и хомуть, и дуга -  
 Вунъ собѣ панъ Подстолій, а іому - не слуга;  
 Будто лудсого пана не знайду другого -  
 Коли бъ тупко не натрапивъ знова на такого...

в/ З третьої інтерлюдії.

Ц и г а н нарікає на голод, чекаючи поради від  
 хінки:

Бѣда безъ жонки! Коли бъ сама яко-мога  
 Зволеклася изъ шатра циганка небога,  
 вже бъ вона чтонябудъ мене поратувала,  
 виворожила бъ десъ миѣ хотъ кусочокъ сала.

Ц и г а н к а приходить:

Бѣдна головко! що миѣ с тобою чинити?

Покинувъ мене хвору, и шатеръ, и дѣти,  
 И безъ сѣна и овса оставивъ кобилу -  
 уже и боки западали, тулко щю стоить насилу  
 и не рхотъ...  
 О, Маре муй, Маре, чи боишся ти Бога?  
 Ти тутъ и нси и цѣшь, а в голоду мру, небога.

Ц и г а н ъ:

Габавъ тебе дѣдко, я самъ хошу насилу,  
 Чи тебе, чи дѣтей, чи порати кобилу?  
 Коли бъ ти добра була, и собѣ /бъ при/дбала,  
 достада бъ овса шканѣ и для мене сада.

ц и г а н к а:

Ой, ласъ ти, ласъ на сало, а я - на ковбаси.  
 И циганчата наши на те ж velmi ласи;  
 Да где ихъ узяти? Ходи тулко до шатра -  
 Я достада для тебе два хрѣвъ зъ осетра.  
 Навару тебѣ борщу, и опеку комара  
 И накормлю тебе, милого господара.

Циганъ лягае спати; "сонъ манить саломъ и ковбасою,  
 а онъ схватуется":

ц и г а н к а:

Встань, лиха зѣиси, либа собаче мило,  
 То-то борщъ ситій, то-то страва любя!  
 Возми лишъ да покоштуй, ахъ злипається губа.

Ц и г а н ъ:

Се жъ твуй борщъ похвѣ на ракову шку

ц и г а н к а:

То-то для смаку кидала снитку и петрунку,



Ихъ тудко да лажъ, я пошмаруъ кости.

г/ З четвертої інтерлюдії.

Ляхъ убиває молодого дяка, зате селяни кидають ляха в болото, де він і гине.

Ш и н к а р к а сповідає про вбивство:

Охъ, минѣ лихо, що миѣ теперъ робити?

Принюсъ Ляха недобрій въ домъ мой честній  
Паница, ледащца - всѣ вукна повибивавъ,<sup>пяти,</sup>

и дичка молодого шаблею порубавъ,

и втѣкъ конемъ, не знаю въ сторону якую.

С е л я н и:

Теперъ насъ привівъ Ляхъ уо втрати и беда,

Посѣкъ, порубавъ совсѣмъ дяка молодого,

А вже намъ не найти такого другого /хотять по-  
сылати за ним у погоню, та не знають, кудю/:

Тобѣ десять дорюгъ, а іому одинъ шляхъ...

Л и т в и н:

Стойціє-тка ня бойцієся, ось я гето справляю,

іонъ самъ в руки намъ впадзієць, только сієць  
заставляю.

С е л я н и:

От такъ лучше, якъ за имъ посылати маємъ -

Шкода ж шкапѣ и хвоста мять, колись тутъ  
поймаємъ

"Литвинъ сѣтку закидаєть и ворожить булавою:

лієсавіє, баравіє и балотніє, ка мніє приход-  
зієць,

и въ гетой прозбіє ви мніє помохѣціє.

"дияволъ Ляха гонить въ сѣтку"; він хоче плати-  
ти за вбитого, але селяни топчять його, щобъ го-

дова лягла за голову, "штобъ", як каже Литвин:  
 "знавъ собака, якъ хрестинь забиваць".

### Г/ З пятой інтерлюдії.

Утоплений лях ходить злимъ духом по селі селяни його відшукують на тому місці де втопили й де стоїть брат утопленого з ксьондзомъ.

М у ж и к ь 1-й:

Постуї ляхъ, куди ти ведешъ сію злого духа?

Давно ми вхо, громада, на його чатуємъ, -

Яке лихо нучь човпе, цѣлимъ селомъ чуємъ.

М у ж и к ь 2-й:

Едъ, се вунъ, коли хочъ знать, ціо всѣгда вно-  
 чѣ ходить,

Не тужко намъ, але и товаришъ шкодить.

---

З ДНЕВНИКА ЯКОВА МАРКОВИЧА  
 /1735-1740/

### домашні рецепти.

П і з у а к и о р д и н а р н і е п р о н о -  
 с и і е л з я т а л о е с у *sukoterii* л о т о в 3, у т о в к т и  
 и п о р е с ѣ я т, п р и д а т *Diagred Resin* а а п о п о л л о т а,  
*Rhabarb*; н а п о р о ш о к ѣ у т е р т о г о, л о т 1, м и р г и  
*satarmoniak* - у ч и с т о г о ч в е р т л о т а, в л о ж и т в о е в  
 м о ж д ж і р, в л и т в и н а т р о х и, о л ѣ й к у г а н ш и к о в о г о, а л -  
 б о к л о с ѣ й к о в о г о /  $\frac{3}{2}$  /, к и л к а н а д ц я т к а п е л ь; у б и т  
 м а с с у, з к о т о р о й р о б и т п ѣ л у л и, я к ѣ г о р о х, д а в а т  
 о н и х п о 10 и 11, а е ж л и у с х н у т, т о п е р е т о в к т и у

1740 год, аршия мѣсь 1. день былъ хмарный, холодный, вѣтряный, а послѣ ясный и тепловатый, а к вечеру сильная хмара надѣйшла в громом, блистаніем и дождем, который ишолъ и через всю ночь...

1735 год; генварь мѣсь, востор. 14. ....2. Обѣдал я сегодня у себо, а по обѣдѣ по прошенію Демяна Оболенскаго ездил з суддею енер Ёоровною да з полков. нѣх до івана Мануйловича, асаули енер., а требованіем уступки Семснзовки или Бачевска, и отказ на то получили. 3. А у вечеру играли у карты з виграшом 80 к. у п Михайла. Сегодня обѣдали у Гурева и подпіяхом зѣло...

1735 год, март, мѣсь, понедел. 10. ....2. Сей день пробавил я у Сухоносовцѣ з Пчолы у импанику I, а другію на точках еще з осени пали. 4. Попу молодому Сухоносовскому дарил я пляцъ той, на котором стоял поповъ будинокъ.

1736 год, май мѣсь, неделя 20. ....2. Сей день предпозвалимо у Сумахъ. Обѣдали у князя Ёратанского мы всѣ своим куренем, також Синявинъ, Гурев, обозный енералний Лизогуб и асаул

енер. Лисенко и Тевешов, Рябятский полковникъ..

1737 год, апрѣль мѣсь, понедел.18....4.3 Хру-  
цовим і Кишкином ездилismo до Сенявина, а оттоль  
они ночью уже заехали в дом мой... 5.діогти боч-  
ку купил за 3 руб. и 17 к.; май мѣсь, четвер 5.  
3.Сказывал доктор, что Михайло Афанасіевич Матю-  
шкин умре... четвер 19... 1.День былъ ранку из-  
радный, послѣ сталъ хмаренъ, к вечера дождь, тол-  
ко вѣтер розогнал; ночь была ясна, холодновата и  
вѣтряна; по сторонам гримѣло...

1739 год, февраль мѣсь, понедел.19. 2.3 Пор-  
тянокъ поехалиismo степом и, вехавши на шлях опо-  
шнянский и минувши вѣтво Опошнее, приехали до Бу-  
дищъ..... востор. 20. 1.День былъ ясный и тихій,  
з морозом, у вечеру отлига влажная, ночь..... з  
дождиком. 2.Рано з Будищъ выехали и приехали до  
корчми, на дорожѣ до Полтавы лежащей... з горо-  
да /Полтавы/ з 3-х пушекъ выстрелено на тривогу,  
понеже поновилас вѣдомост, что Татарѣ у кодака  
переправилис через Днѣпръ... август мѣсь, поне-  
дел.13. 1.Сого дня былъ походъ и, увойшовши зе-  
рст з 4, минувши деревню одну, а другіе по бо-  
камъ пройшовши, якіе всѣ попадени, стали у пе-



реправи, а з другого боку неприятели явивься, з  
 котримъ наши перестрелювалис до ночи... повтор  
 14. 2....генерал фелтмаршал и протчий генералтот  
 и... пойдли в поход...; однакож нерегулярніе по-  
 лки, переяславский и маргородокій, прогнали не-  
 приятелиа и от берегу отбили ружьем и пушками;...  
 а я.....отоял, вагенбурхом замкнувшис, а послѣ  
 .....приехал до своих .... и ночовал, а обоз нашъ  
 взоо на томъ боку; увойшли мы сего дня верст в  
 8....ноябрь моцъ, четвер, 15. 3..... приехал ку-  
 ріер и подал майору указ з габѣнету по челобиттію  
 Калиновского, карлика, на Галецкого, полковни-  
 ка гадацкого....., чтоб изслѣдоват и учинит сати-  
 ссфакцѣю.

1740 год, май мѣсць, середа 21. 2.3 Крисіокъ  
 приехалъ Корнѣй и привезлъ описаніе новокуплен-  
 ной слободки Лубенца, в яком.....показано слѣду-  
 ющее: овѣтлиця з комнатою, комора, пекарня з сѣ-  
 нцями и коморкою;.... противъ оной комора з за-  
 сѣком, большой імбар; в ней люде живут, порожных  
 куф 2, кадовбъ 1, полубочков 5, подля імбара хат  
 2, в них сома 1, подля ворот 2, в них семей 2;  
 подля імбара коморка з посудом деревяном, свѣт-

лица другая з сѣнми и коморкою и пекарнею, в ней  
семя 1; сарай болший, винница со всѣмъ, напротив  
коморка мучная з засѣком, баня, а близ банѣ ха-  
тка; ставъ и млынъ о 2-х колахъ; у слободѣ жи-  
телей чоловѣка 8, имѣют огорода, поле и сѣноко-  
си; пустих хаток имѣется 7. Поля панского в трех  
руках по 4 шатка, жита посѣяно четвертей 3, сѣ-  
нокосу довольно, только еще не розроблено...

---

Из "СЛОВА О ЗВУРЕНІИ ПЕКЛА, ЄГДА ХР[.]СТОСЪ  
ОТ М[.]РТВЫХЪ ВСТАВШИ ПЕКЛО ЗВУРАЛЪ /3 руко-  
пису половина XVII в., вірш 140-217/

Адъ до лицепера новать:

лицеперу, старосто, мой добрый друже,  
Прошу тѣа, коло господарства моего пилнуй  
Пилнуй добре! знаеш, на що-с ога подигаеъ, <sup>дуже,</sup>  
бо Іоанъ Предитеча слугъ нашихъ дуже подгакаеъ,  
Але радше того Ар[и]ста не зачѣпаймо,  
Откуду естъ, того добре не знаемо,  
бо мой оустъ жили починають дрижати, -  
либой коло насъ не жарті!

Ба чємусь бои сѣа, аби миъ не було <sup>ликихъ</sup> страховъ,  
Аби-смо не оутратили пекельныхъ нашихъ гмаховъ

Люципер до Ада мовить:

Пане мой Аде, чему вси такъ барао безразливый?  
 не бачашь передъ собою войска? А такъ  
 не тривожи мене и моихъ слугъ вѣрнихъ,  
 которыхъ маю и оу сторонахъ чужихъ,  
 такъ-мнѣ изъ ними дѣла долгиѣ прожилъ  
 Але, Аде, добру га надѣю маю,  
 д[у]шу Хр[и]стову собѣ помжамъ  
 Заразъ пошлю зъ войскомъ старшого воскресу  
 и другого Венеру, тамъ нехай бѣгаютъ  
 Подъ мѣсто Брусалимъ до великаго гаю,  
 Аби Хр[и]ста пално стерегли,  
 Неби агг[е]ли д[у]шѣ его до неба не везали.

Люциперъ до слугъ своихъ мовить:

Гей, панове воеводи, ти, пане Трубанъ,  
 и ти, Венеро, сто-а дѣла того васъ до себе  
 доби-смо захили лжковой поради,  
 Щобъ зъ Хр[и]стовомъ д[у]шемъ агг[е]ли не  
 и щоби-смо сѣ теперь добре порадили,  
 И того І[с]уса д[у]шѣ до неба не пустили,  
 Бо его Аиди конечно розпяти мають  
 и о тос сѣ пално старавть.  
 И намъ сѣ о тос пално треба старати.

Аби-смо до себе д[у]шу его могли поймати,  
 А гди би-смо его душу до себе поймали,  
 То би-смо были безпечни и нѣкого на свѣтъ сца  
 И та билъ би паномъ всего свѣта. не богади,  
 Теперь же безпечне бѣжѣте,  
 А д[у]шу его пилю остерехѣте,  
 Куди сца той І[су]съ повернетъ, треба намъ  
 Вѣнь бо кажетъ, що из ним намъ харті. ѡ томъ знати;  
 Аби-сте того І[су]са поймали,  
 И мнѣ ѡ томъ рыхло знати дали...

Дриперъ мовить до Ада:

. . . . .  
 Не бойся, Аде, пане мой милий!  
 Ще га в господарствѣ твоємъ не оспалий  
 И весь вѣкъ въ радости пробувъ часъ немалий,  
 Не бой сца Маріина сина. Гди онъ человекъ,  
 Не вчинить намъ нічого во вѣкъ...  
 . . . . .

Адъ до Дрипера мовить:

Южъ га бачу страсть свою и lamentув,  
 Хочъ еще хадном навалности не чую.  
 Животъ мой древнѣе,  
 и в очахъ моихъ крѣе;



Давотъ чувствъ глго не скажетъ, -

Подобно той I [су] съ, приводимъ, всѣхъ насъ  
показотъ

Личиперъ до Ада мовитъ:

Що, Адо, по томъ, не такъ плачотъ и проридаси?

Що еси прокивъ те воі дн<sup>сам</sup> проклінаси

Ада до Личипера мовитъ:

О, старосто Личиперу, страшенъ затвори пекло,

Хеби жадной дуи з него не ателю.

тамъ изъ воіхъ сторонъ мѣ. нис ворота  
поставивъ.

И затвори колѣнными ланцухами

Моцными отагги,

И твѣрдими колодками

Барзо закки,

И тисгаку тисгакъ маю, войска зброиного

Може, а с. I [р] истоу не ходатъ такъ много.

Поселъ четверти прѣдѣлѣ м. мовитъ / вірн. 333-354/

Оте нѣ X [ри] отосъ заповне оумерь,

И іа. бачивъ оте недавно тепертъ.

Амо гда зуха его вишла с тѣла,

Тогди не едина тамъ плоть мѣмѣла.

И ми воі сіа была полгакани

И далеко от нея повтѣкали.

Хотѣли-смо его д [у] шу поймати

Але гди-смо обачили, страшно было к ней  
приступати,  
Агг[е]лские войска около оступили,

А насъ до нем не допустили.

Дрижала земля, же ажъ ламалися опои,

Бувъ страхъ великий, и есть и доки.

С[о]лице и мѣсяць во кровъ сѣа премѣняли,

И много от мертвихъ от гробовъ повставали;

И тие от страха великаго ажъ на землю падали

И черезъ три години лежали,

Ажъ нехудко встали.

И ми, сѣа страха оуже набравши,

Идемо до пекла, зброю побравши.

И чули-смо от агг[е]ловъ гласъ,

Же въ третій д[е]нь Хр[и]стосъ воскреснетъ  
и приде до насъ,

И масть влгати всѣхъ вгланевъ конечно оу насъ.

. . . . .

Люциперъ мовить до слугъ своихъ /379-398/.

До бронѣ всѣ мои жолѣре берѣт сѣа

А гди .акій страхъ прѣйшолъ, то ви не смутѣтъ  
сѣа;

Ставите сѣа противко его менѣе,

А сѣа за вами з другимъ войскомъ потенѣе.

А ви ворота желѣзные рихло зачищайте,

И, зводи звѣзди, ланцухами заволькайте,

И колодками мощными и твердыми замикайте,

Бо суке, запевне, той Хр[и]стосъ придетъ,  
 Але хто дужшій, той внидетъ.  
 А вамъ нехай с[е]рдце от страху не умливаєть,  
 Ижъ от Хр[и]ста того все повтѣкаєть,  
 Але берѣте сѣа до него смѣле,  
 Ставайте з нимъ цѣле....  
 И всѣ кролеве и царѣ нашихъ рукъ не втекли,  
 Але и сами боцште, же єсть они оу пекли.  
 През то ви не тривоште сѣа  
 и Хр[и]ста того не бойте сѣа...

---

### ПІСНЯ ВЕРДИЧІВСЬКІЙ БОГОРОДИЦІ.

Wzywalet tebe ciŃa Ukraina,  
 Diwo Caryce, nadeŃdo jedyna,  
 AbyŃ podała ruku y w przyhodi,  
 W ogniu, powitru, wojni y hoŃodi  
 Ty nam czrez Syna zbawieŃie sprawyŃa,  
 Choć dusza z tiliom mnoho schryŃyŃa.  
 Ne day propasty, maiesz do nas prawo,  
 OtŃeny sylny wsiako zło Ńukawo.  
 K tѣbi ot wsich stran lud sia sobyralet,  
 Bo wsich przymaiesz, kto tia przyywalet.  
 Tu w Berdyczowi kto tia o szczo prosit,

Ciko radostno blahodat odnosyt,  
 Slip.ca/o/ry, chrany buwalet zdorowy,  
 W smutku ratunek odegralet nowy,  
 Syła bisowska y ta odstupalet ,  
 Pomocz Maryi syiu prohanialet.  
 Ymze sluczyt sia w wodach potopaty,  
 Zywt daruiesz, preblahaia Maty.  
 Buduczy uze slozenny na mary,  
 Chwalat tia, Diwo, y prynosiat dary;  
 Swidezat tablyci, ruk, noh polny stiny,  
 Mnoho lask wziały od laskawoy siły.  
 Nech wotewodstwo kilowske h/o/łosyt,  
 Jak mnoho darow z ruk twoich odnosyt.  
 Ty swawolnyie kupy prokonyła,  
 Ot naszesztyi ych hrad twoy chranyała,  
 Ty pokoy sładki dała Ukraini,  
 Za sęzo tia chwalat od wika do nyai.  
 Pomahay, Matko, nam w každyi potrebi  
 Zywaszczym na zemly y spodoby w niebi /sic/  
 lyczem k lychu Boha ohladat,  
 S nym y z tobota wieczne carazwowaty.

### 13 ПИСИ ПРО ТАРТАКІВСЬКУ БОГОРОДАЦЮ.

Preczystała, preczudnała Diwo i Maty,

Żeś łaskawa na słuch /sic/ twoich, wsim daiesz  
znaty.

Krwawy słyzy wyływaiesz,

Pered Synom zastupaiesz

Od hniwu hrysznych.....

Ktoż ne znaet, żeś czudowna w twoim obrazi ?

Ktoż ne doznał łaski twoiej wo wszem /sic/  
złom razi ?

W Tartakowi i powsiudu

Połno twoiej łaski, czudu,

Diwo Czystała.....

Sam Tartakow nech przyznaet, w iakoy potrebi

Doznał łaski czudnoy twoiej, nech pomnet sebi.

Kto w nem żyet, nech przyznaet,

Że od tebe żytyie maet,

Diwo Czystała.

Ty hniw Syna umożyła w powitra czasi,

Ty płac luđey utożyła w tom tiazkom strasi:

Ty od smerty boronyła,

Ty powitre oddałyła,

Diwo Czystała.....



### З РУКОПИСИ СТЕПАНА ТЕСЛЕВЦЬОВОГО.

Пошовши Христос до пекла, пекло розбивъ, діавола изв'язав, нардъ люцкій с пекла вивѣлъ. И коли ишли людо ис пекла, котѣрыхъ Христос вызволивъ, оттолъ адучи, скакали веселячися, грали, ликовали. Посмотрѣть царь Давидъ, ано ушатъки идуть, едно сына его Соломона нать. Рекъ ему Христос: "Не журися, Соломона я тамъ оставилъ про страхъ діаволомъ, абы ихъ тамъ настрашилъ по моему отходу, бо Соломонъ, сице твое, мудростію оттолъ выйде".

А коли утихло у пеклѣ, почалися діаволы збѣрати по той войнѣ изъ страху и отали надзирати у пекло и приникати и смотрѣти, ци зосталъ хто по томъ страху в пеклѣ? А Соломонъ, сѣвши, почалъ спѣвати: "Воскреси, Боже мой, да вознесетъ рука твоя! Не забуди нищихъ своихъ до коньца!" Тамъ ся діаволы ко Соломону позѣбирали і отали около него. Почали его звѣдовати мовачи: "Повѣжь намъ, царю Соломоне, чого ты ся тутъ зоставъ?" Рекъ имъ Соломонъ: "Слушайте, діаблы, Христосъ мнѣ тутъ ведѣлъ сидѣти, бо ся Христосъ по мене другій разъ вернетъ сюда; тѣхъ отпровадивъши, то еще з болшимъ страхомъ по мене прійде". Слышавъши то, діаволы збояли-

ся вельми и, порвавши Соломона, вытрутили его с пекла: "Иди и ты оттол, если мы еще за тебе единого маємо бѣду терпѣти! Если Богъ узаль голову, а за тебе хвоста не стоиме!" И вытрутили Соломона вонъ діаволы ис пекла, а Соломонъ /пошовъ/ скачучи, весело спѣварчи, Господа Бога выславляючи. Увидѣвши то царь Давидъ сына своего и рекъ: "Господи, идет мой сынъ Соломон за нами спѣварчи". А Христос рекъ до царя Давида: "Я ти казал, ажъ сынъ твой Соломон мудростію оттол выйдет".

---

### ІЗ ХІТАРСЬКОГО ЗВІРНИКА 1744.р.

Былъ одинъ цесарь грецкой, на имя Товиан. Барзо былъ преможный и потужный и грозный и в достатку гоинный и в богатствѣ. Слуги мавъ барзо препышнѣ и гоинѣ, препоясанѣ пояси золотыми, пышно, гоино, збройно и в всемъ барзо пристойно. И единого /разу/ лежащи на ложку своємъ, оный пышний и преможный цесаръ мислитъ самъ собѣ рекучи: "Хтож ми може противнымъ быти? Маю досить всякого статку, можности, скарбовъ, панства, достатковъ, богатства, слугъ препышнихъ. Не естъ мнѣ ровнѣшого на земли кремъ Бога". И поднеслося сердце его у

407 пишу великую и гордость. А потомъ изавахъ слугамъ и конюшнику своему коней сѣдлати и поехали у поля не вадацтво. А когда были у поля, повелѣвъ Богъ мѣсто солнцу пещи горячестию своею. И стало мощно солнцу грѣти и палити цесаря и чинимъ слугамъ не было ничѣ, которіа при немъ были. Аже цесаревъ не аде было, аже се дѣяло и о великомъ горячести до смерти ему приходило. И видѣвъ кроль у поля воду и реку до слугъ своихъ: "Станте вы ту, а я пойду купатися, бо ми аетъ аде; а зкупавши ся, прииду к вамъ, бо, якъ ся по спудакъ, то укру".

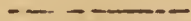
И поѣхавъ самъ одинъ и приѣхавъ до воды, мѣсивъ изъ коня и привязавъ его до копия, а самъ, разобравшись, ускорчивъ у воду, сталъ ся купати довольно.

Слухай же ты, что ся стало надъ цесаремъ пинимъ. Приѣшовъ такъ аггедъ его хранитель, во змѣткимъ ему подобный якъ зрастомъ, такъ позоромъ, лицемъ, босѣдоръ, а узавъ на себе одѣя царское и, вѣсивъ на коня его, приѣхавъ до слугъ, а слуги и панство поклонилися ему якъ цесаревъ и во познали его, хто ест. И реку аггедъ до пановъ: "По часъ намо до вадацтва; идѣже до дому" и поехали до дому о поля.

Прийшовши атголь на палаць, сівъ яко цесарь  
ма цесаревор, ма панамы, а цесари зоставили на  
поля голого

У якийсь часъ, накупавшися, цесарь Іовманъ  
вийшов ма воды, ано не знайшовъ ні кат ні коня:  
зосталъ чудом голимъ на поли. И алякоя бѣдний, не  
знае, що чинити. Сталъ ся сердити вельми на слугъ,  
що его лишили. и мыслят и мѣстити велико на нѣхъ  
и много. Умолят много, где бы ся дѣти и где пой-  
ти, бо встыд есть великій. Мусьвъ ночи хдати. а  
кожи было пезно, сталъ мыслити, сѣа пойти И рекъ  
самъ собі Не учиню иначе, едно пойду до свого  
старого судѣ; той ма даст кати и коня и я прийшо-  
вши буду слуги карати горьломъ. А вставши, пой-  
шов И прийшовши до мѣста, почалъ торкати у во-  
рота, аби ему отворене, Увидѣвши варта станеть  
его питати, хто еоть. А онъ имъ рекъ: "Я естомъ  
цесарь Іовманъ. Повѣйте панови своєму, нехай ми  
дасць суклѣ и коня пойти на палаць, а то емъ стра-  
тняъ е пригодн".

.....



## ІЗ РІЗДВЯНОЇ ПЕРШО-ОРАЦІЇ.

"Гіркий початок наук" із збі-  
рника першої половини XVIII.в.

От уж и я вандровний пахолокъ

Пришовъ ем до вас на той столокъ.

Барзо бим вам рад що приповѣсти,

Але, здорова вам кажучи, хоче ми ся исти,

Як то наша школа умѣ,

Де неедин, сидачи за столом, з голоду умѣ.

Коли то я, панове, першого дня пришов до школи,

Дали минѣ исти и пити доволѣ.

И заразъ мене дякъ до себе узявъ,

Ажъ третого дня книжку у руки давъ.

И сказавъ минѣ першую лѣтеру / **А** / азъ,

Коли мя затие по пащецѣ разъ.

[**Б** /буки/], **В** /віди/, **Г** /глаголь/, **Д** /добро/,  
**Є** /єсть/, **Ж** /живіте/ -  
 Озміт его, хлопцѣ, и на столец положіте.

**С** /зіло/, **З** /земля/, **І**, **И** /иже/, **К** /како/,  
**Л** /люди/, **М** /масліте/, **Н** /наш/, **О** /он/,  
**П** /покій/ -

Хочу утечи, а хлопцѣ за мною, ажъ у пропѣй.

**Р** -рци/, **С** /слово/, **Т** /твердо/, -

Де у минѣ постѣкли кости и жили, як ткацкоє

**Ѣ** /от/, **Ц** /ци/, **Ч** /черв/, **Ѡ** /єри/ - бердо.



Утѣкаючи забивемся згора.

Ъ /ѳр/ -

упавъсем у вир.

Ѡ /омега, ѡ, Ѣ, Ю, Ѥ/кси/ -

Кусали мя з заду, як пси.

Ажъ коли пришло до нечасной бити /= Ѡ /,

Тогдижъ мя стали всѣ отъи поганцѣ оступом бити.

Що маю чинити?<sup>2</sup> Ци онъ ся з ними бити, чи ли  
утѣкати?<sup>3</sup>  
Муслимъ ся за пѣчъ до школи сховати.

Панове, видѣлем сову живу;

Озмѣт емъ собѣ, я вамъ дарую.

Вієнцѣ я з вами не дешкерую,

А Воскресеніємъ Христовимъ всѣхъ васъ вѣнчую.

ПО ПІСНІ ПРО БОГОРОДАЦЮ ПОЧАЙСЬКУ.

Пасли пастире овці на горі,

Виділи матеръ Божу на скалі.

На той скалі стопку зна- Тамъ воду беруть,  
ти,

Где стояла Божа Мати. Всімъ вірнимъ дати.

О Пречистая Діво Маріа,

Где въ Почаеві ікона твоя,

Чуда твои над чудами Бо твоя сила

Показалас над Турками, Всіхъ побідила.....

Въ вівторокъ рано браму облягли,

Законникови главу мзтали.

Онъ взявъ, несе свою гла- Пред образ паде,  
ву,

Матцѣ Божой даєть славу, Духъ свой предаде.

А въ монастері плачуть, ридають,

Руцѣ подносять, крижемъ падають:

Змилуй же ся, Діво Мати, И нещасной долі.

Но дай же нам погнати Туркоу неволі.

Іоанъ Желіао предъ Марією

Сталъ на повітру воімъ видимув.

Просит Пані монархині: Яко Царица

Не опускай той святині И Владычица.

Всѣмъ намъ погибѣли, нѣдолго наша.

Стрѣли назадъ ся вертаютъ      Що я такого  
И насъ самихъ забиваютъ.      Бачу дивного?

С того ся Турки всѣ дивували,

Такого чуда нѣтъ ни видали.

Знати, съ небосъ божи Насъ проганяють  
силѣ  
 Полки войска наступили, И убивають.

Вы христiане, Турокъ питаетъ,

Що то за пані в горі сіяєть?

З нею войско из мечами      Не идетъ землю,  
Поступае все за нами,      Но облаками.

.....

ПОЛЪТКА СВЪЗКАН ОУ МНОСТРАННЫХЪ АВТОРОВЪ  
ВКРАТЦЪ СОБРАННАЯ, МЛАДЫМЪ ПРИДАННА, БОЛЬШЕ ЖЕ  
ОБЩЕ ВЛАГОПОТРЕБНАЯ.

.....Руки, если порожишь, тримай спокойно передъ собою, а не позадь себе анъ въ кѣшеняхъ; и висте-рѣгайся плечно рухати раменами, лопатками и расп-равляти безъ potreбы руками...

.....Сідаючи у столу єсть річъ барзо непристойная  
спирати локті на нѣмъ або локтями тручати дру-  
гихъ.

И то не политична развалятися и растягата на

столцѣ, драпатися, кивати ногами, на ту и на ту сторону що разъ поглядати...

.....Мовъ мало и ростропне; а найбарзѣй стережи-ся показатися гнѣвнымъ на кого при гостяхъ...

.....Не висисай шпѣгу з костей анѣ оглодуи ко-сти

.....Идучи не горбѣся, не кивай собомъ, не звѣшай рукъ, не стукай велии ногами о землю, не волочи ногъ за собомъ. Идучи на сходи, по одному ступай.

.....З особомъ високаго сана не прилично есть ити рѣвно, але потреба зоставатися на полъ крока за нею, такъ еднакъ, абы могла чути мову твою!...

.....Если прохажаетъся з кимъ далеко от тебе достойнѣйшимъ, а той сяде, стояти потреба, ажъ поки каже сѣсти, того еднакъ за першимъ росказомъ не чинити, хибѣ за другимъ, и то на подлѣйшомъ мѣс-цѣ.

.....Кланяйся особамъ над тебе достойнѣйшимъ, приходячи къ нимъ и отходячи. Тойже уклонъ тмѣ, нижшій быти повиненъ, имъ тѣмъ особы, котрымъ кла-нябешся, суть честію от тебе вышшіи.

.....Виходи противъ особамъ годнимъ, хотябы рѣ-внымъ тебѣ, если въ гостину до тебе приходятъ, за-

разъ, якъ тѣлко довѣдаешся о ихъ приходѣ. Тое учѣ-  
нивши и до будинку запресивши, проси сѣсти на че-  
стнѣйшомъ мѣсцѣ. И потомъ отходящихъ вывести ажъ  
за браму.....

.....Встань, если до тебе хто приближастся, хо-  
тячи з тобою бесѣдовати, хотябы бувъ рѣвня тобѣ.

.....Грѣшитъ противъ обычаємъ добрымъ, хто не  
прошений першое засѣдає мѣсце альбо упорчиве не  
хоче тамъ сѣсти, где просятъ. Въ дому своемъ пер-  
шого, хотя рѣвнѣ себѣ, належить уступати мѣсця...

.....Не переглядай анѣ ся тикай паперу, книжокъ,  
мишихъ подобнихъ вещей чужихъ безъ позволеня его;  
анѣ зазираи въ то, що хто особно читасъ.

.....Вмистерѣгайся, абысь нѣгди не дрѣмавъ тогдѣ,  
коли другіи розмовляють, абысь не сѣвъ, если дру-  
гіи стоятъ, абысь не ходивъ, если иншіи стоятъ,  
абысь не поступавъ, если другіи застановляться.

Не души олохи альбо иншого робака при другихъ.

.....Полѣтика не позволяє роззуватися при дру-  
гихъ, чести годныхъ, и грѣти ноги.

.....Мовячи о якій рѣчи, не домагайся, абы при-  
свѣдчали тобѣ мовячи: "Албожъ я неправду мовлю?"

И не вахся торкати локтемъ того, котрого о що пи-  
тати хочешъ.



.....Не вивчай того, от кого чувась то, но ка-  
жешь, хіба бысь бувъ певний, же той, хто тобі  
сказавъ, не будеъ о то жалковати.

.....Не мовъ нічого такого, о чомъ бысь перше  
не помисливъ; не отповідай другому перше, ніжъ  
скончить мову. Не поддавай словъ тому, котрий тя-  
жкоу маєть мову, хіба бы того самъ онъ хотілъ ал-  
бо з нимъ самъ-на-самъ говорити, и то если з нимъ  
маєшь поуфалость...

.....Не хвали себе ані уничижай ані срамоти ниже  
дѣло своє абоо имя абоо родъ возвишай; бо такъ  
чинять тілько тѣм, котримъ недавно прославились.

#### УРЯВОК ІЗ РІЗДВИНОЇ ДРАМА З 1760.р.р.

Діалогъ І-й, разговоръ паст/ирей/

С в и р и д.

Хвала х Богу, впералисмо сѣно въ годину,

Якъ-то вівці, товар, такъ и всію скотину,

І овечки гаренке въ конару загнали,

И рогатому бидлу сѣна подавали;

От тѣлко, знаєшь що, пане Говдѣю, остається?

О в д ѣ й.

Ану какъ, какъ, пане Свириде, мы рада слухати,

Что тобі на умъ наворачется...

С в и р и д.

Слухай же от-що: поки час буде вечерати,

Трохи поглушимо,

І одинъ зъ іодным повхторит[ъ] щонабуд найдѣмо.

О в д ѣ й.

Какакай, какакай, пане Свириде,

Да и тогдѣ вже помитикуемъ, що изъ того в[ийде].

С в и р и д.

І, вже митикуй, не митикуй, все стримит въ оц[ѣ],

Чого зроду не било знат[ъ], мовъ на соротцѣ.

Що те мнѣ при йш ло на думку.

Якъ стану плегузнитъ, не буде рохунку.

Пусти лиш штурмъ по головѣ, чого мы дождали.

О в д ѣ й.

Е, чого? Того, чого и наши батьки не знали.

Правду кае пане Свириде...

С в и р и д.

Геть то, якъ были мы люде молодіи,

Бродим було без писма; жили тѣсніи,

А тепер пуди, коли маешъ силу,

То заразъ попендрачатъ на мѣску кобилу, -

Проте[ре]венься, коли хочъ, хот трошки,

То 'зараз не вененешъ вѣд рукъ от пана лрощки.

О в д ѣ й.

Правду, иже добры, кие пань Свирид самуя,

Бо и я себя уже давно такъ кимерую.

С в и р и д.

Да се хъ не тѣлкѣ дѣется в нашем краи,

Он закурилос[ь] еще и в божом раи.

О в д ѣ й.

А що бѣ же то там такое?

С в и р и д.

Е, що тамъ такое? Прошеревенился...

О в д ѣ й.

Ке, хто?

С в и р и д.

Е, ке, хто? Старай буржун Чмира.

О в д ѣ й.

Ке, хто, якъ?

С в и р и д.

Е, ке, як? не розхожвав божего слова до пири, —

да втокмивъ вес[ь] разуи въ молодицѣ,

и вкусивъ тобѣ, що не велмивъ Бѣгъ, кислицѣ.

Якъ дочувся Господь Бегъ, заразъ послав /Илію/

щобъ, вирѣвни наъ раи, да дали доору ха [лазію];

Якъ же ударивъ іодинъ по панѣ старай не зайи.<sup>1)</sup>

Іоравъ горапанний сахивъ на чотыри.

О в д ѣ й.

От так! То правду каут иже, що котизѣ по заслу-  
зѣ,

1) в рукописі вигризене черваком місце; і в попе-  
редніх рядках доповнені в дужках слова.

Это - это, якъ напосанитъ иногда кѣшка  
 в страву,  
 то ажъ пасокою вѣмнется, такъ толчуть  
 пѣкою солаву  
 Такъ и вѣнь, не хотѣв.....  
 да и наробивъ халепи, що за одну кислицу  
 заперъ всѣмъ людямъ до рая границу.

С в и р и д.

Хиба у іого їсти не було чого?

Е, було всього доволѣ, да що намъ до того, -  
 это, то в іого рукахъ были ялоки и груши:  
 упливъ горопашный, да и насъ утопивъ по самыя  
 уши.

О в д ѣ й.

Отъ то такъ, якъ каутъ: хто, кае, кислицы поѣвъ,

А на насъ оскома напала.

С в и р и д.

Що жъ маемъ чинити? Така наша доля!

Треба терпѣти, пока змикується божія воля.

О в д ѣ й.

Хиба еще треба ждатъ ишо й одлиги?

С в и р и д.

А якъ же! Гет-то такъ каутъ святія книги.

О, то, каутъ, народится отроча само съ [с] воєй  
 воли,  
 що й визволитъ насъ изъ сей неволѣ.

Прирва по головамъ дѣдькамъ дастъ добра часа

и старшому анциболу утре добре носа.

О в д ѣ й.

Ой, коли бѣ намъ, Свириде, сіюго времени дождати,

То бѣ не взяла насѣ гѣвнянская мати!

С в и р и д.

Да вже коли не ми дождемъ, дакъ добрімъ ляде,

А вже те, що Вѣгъ сказавъ, то такъ конче  
буде.

ІЗ ПАСКАЛЬНОЇ ВІРШІ: "СОН ПЕРЕД ВЕЛИКОДНЕМ" ІЗ  
другої половини XVIII. в.

На грубому дубі висить повісильник, до якого  
автор підходить із своїм дідом. Дід говорить:

сей, каже, покойничокъ звався Буркунъ Змира  
и знавъ усю церковну рахуху дошпира.

Якъ же, каже, у Списа обмалъ грошей стало,  
дакъ онъ и его продавъ, лишъ у ладъ не при-  
пало;  
Иѣнъ, каже, сѣромаха въ чѣпчику родився,

да легенька жъ ему и смерть — силцемъ зада-  
вився.

. . . . .

лишъ же глянувъ я назадъ, ажъ друга прочвара:

Смерть из дѣдькомъ чвалае мовъ воликовъ пара;

На дѣдку кожушина вся на шматки порвата,

Роги въ пекла позбавани, хромае до ката,

ногтѣ з лапъ позлазми, скрежече зубами,

Сизенькій мовъ хуравликъ — знать бито кіями.

А смерть, мовъ бубонъ, гола собою, нечвидна,

Носа, простоволоса, изгорбилась бѣдна,



Псокою умазалася, ребра кругомъ знати,  
 Очей, ушей и носа притьмомъ не видати;  
 Коссиємъ подпершись, скаче мовъ по купъ жаба,  
 Лишь витрищима зуби, щероата мовъ баба.

. . . . .

Я, правда, заглядився такой дивовижн<sup>1)</sup>,  
 Аж-но зза гори мелькають в ярмахъ волики рижі.  
 От-то я думавъ, що Христось съ плугомъ иде  
 Тільки жъ дудка заграла; ну, я ставъ гадати:  
 Може, каже, перезва до свата котиться -  
 Аж-но анголія возами тащиться.  
 А се, реку, яка манія, спитався<sup>2)</sup>  
 Аж-но, каже, Великдень в гостѣ к намъ припхав-  
 вся  
 вунь, каже, в Русалиму мався давно оути,  
 Да лихая халепа якъ узяла дуги,  
 От-то вунь на тумъ боцѣ ожидавъ дороги,  
 Ажъ покулъ не грянухи Дніпровіє пороги.  
 И, правда, догадався, що те свято буде,  
 Якъ хунки красять яйця, паски леплять людо,  
 Да, спитавшись збоку, почавъ познавати,  
 В якомъ возѣ панъ Великдень зволить пробувати,  
 Аж-но гляну напередъ, сидить у чимлѣтѣ,

---

1/ Смерть хотіла проковтнути Христа.

Крашавками, якъ цвѣтомъ, округи укрятій.  
 На немъ хупанъ съ китайки, у бока гаманъ зле,  
 Ковбасою волики стиха поганяе;  
 Чижмачки буброги, олучки повкови,  
 У зигулярнуй панотцѣ, й ормолухъ новій,  
 Персиювъ повно на рукахъ, має корогвою;  
 Якъ ясна зоря - такъ пригожъ собою,  
 Де на всѣхъ поглядаю окожъ восселонькимъ,  
 И пѣсенку голосомъ спѣває тохесенькимъ...  
 . . . . .  
 Якъ вищецять очи на мене ваша ласка,  
 То в мене при полѣ буде й сало й ковбаска,  
 Аїмн с: Педаров змелемъ то смачненько,  
 Смажемъ: хто давъ, нехай той сяткує легенько.

---

ИЗ ЗАКАРПАТСЬКИХ "ПОУЧЕНІЙ НА ЄВАНГЕЛІЯ" за  
 дягіївським переписом із 1758.р.

Наука /в неділі/ про самарянина, єван.17.гл.

XII.

Милим мом и хрестине Вскіа! Туй указуєть

Христось, дѣля чого прішовъ на свѣтъ, чомъ прішовъ,  
 етоби забавивъ грѣшного и погнблого жамокати, якъ  
 бѣзсентуєть самъ Христось; "не прішовъ я", мовивъ,  
 "прізвати праведнихъ, али грѣшнихъ на покааніє",  
 и у другумъ мѣстѣ: "Такъ не єсть воля передъ от-

демъ небеснымъ, абы погнѣбъ одинъ видъ смѣхъ ма-  
 лыхъ" и: "Сынъ людскій не пришовъ душъ людскихъ  
 погубити, али што бы насавивъ", та дѣля того мо-  
 вить: "Подте ко мнѣ усѣ, отерханныи грѣхъ, што ся  
 трудите, я дамъ вамъ опочивокъ". Дѣля того имаме  
 видѣть оякую науку: наука первая: ат видиме у сѣмъ  
 евангелии, ажъ Христосъ дѣля того пришовъ идъ туй  
 конѣ грѣшнуй, штобы ем обернувъ видъ грѣху на  
 путь правый, и казавъ туй грѣшнуй жонѣ, штобы не  
 погыбла у грѣхохъ своихъ; и выйшовъ Іисусъ изме-  
 ни жидувъ и пришовъ ико колодязи, штобы дооснѣ  
 тоту жону грѣшную заблуженую. Имать туй науку  
 всѣ христiane, а май булше попове, нагай буде имъ  
 жура ходити у слѣду Христову, штобы обертали  
 заблуженни и незамысли, прости на путь правый,  
 якъ мовить Іаковъ апостолъ: "Братя, ажъ дакто видъ  
 васъ заблудить видъ правды, та кто его оовернетъ  
 видъ заблужденія, нагай знаеть, ажъ мзавать ду-  
 шу его отъ смерти и покрнетъ множество грѣхувъ".  
 Ажъ не метъ пупъ носити журу за заблуженни, смот-  
 ря, якъ мовить Павелъ: "Горе мнѣ, ажъ не буду про-  
 повѣдати евангеліе". Также и ты, простый ч[о]л-  
 [о]вѣче, смотри, што намъ не хосновати на другуку  
 свѣтъ, устягни ся видъ своего злог[о] путя,

устигнувъ Христа тоту жону, чомъ сидѣвъ дѣля немъ  
**Ѣ** часувъ, та са трудивъ и троливъ ажъ до полуд-  
 ня и такъ принясь /на разумъ/ кѣ... "Христови  
 есть небо столецъ, а земля пудножѣ", якъ мовить  
 Давидъ пророкъ у книзѣ, што написалъ духомъ свя-  
 тымъ... Великая слабость и недужость есть видъ  
 Христа сесе, што есть дѣля початку, штобы насъ  
 очистилъ симъ томлѣннѣмъ, и жадусть и другимъ кѣ-  
 номъ многымъ видъ грѣхувъ нашихъ... имайте м[и]-  
 л[ос]ть за нѣ и помогайте имъ у всякуй неволи...  
 Третья наука: сесе жона познала месію Христа, ажъ  
 лише овунъ есть избавитель всему свѣту, и увѣри-  
 ла у него видъ усею сердца. Также и ты, ч[о]л[о]-  
 вѣче, бери собѣ на разумъ и познавай, кто есть  
 Христосъ и дѣля чого пришовъ на свѣтъ сесе, чомъ  
 не можъ познати его безъ науки.... А ты, попе,...  
 не лѣнуй ся за свей дяръ, што ти ся дало пророче-  
 ство исъ покладѣннѣмъ руки поцувства... Четвертое:  
 сесе самарянина указала вѣру свою изъ дѣломъ сво-  
 имъ, изъ дяковъ добровъ, лишила вѣдра своим на тумъ  
 ниѣстѣ, и пообѣгла у варыщѣ, и повѣла людомъ, и  
 звали ихъ, и правела яко Христови... Такъ и ты,  
 ч[о]л[о]вѣче грѣшникъ, коли хочъ познати грѣхи

овом... та хочь ся покаяти видѣ нихъ укажи и ты  
вѣру изъ дѣли добрыми..., якъ насъ научаетъ самъ  
Христосъ: „Такъ ся просвѣтитъ свѣтъ вашъ передѣлю-  
дми, есак узрять вашѣ добрымъ дѣла и прославлять  
отца вашего, што есть на небесахъ“. Али нагай бу-  
де вамъ жура, чомъ, ажъ, не можешъ хосновати тѣ-  
лу сусѣда твоего, ачей будешъ хосновати души его.  
Ажъ есь книжникъ, учи самъ его; ажъ не можъ на-  
учити его, а ты дай его инѣде, де знаешъ май доб-  
рого учителя, догажай ему, и моли его изъ усер-  
любству, и проси его, нагай ходитъ на науку Бо-  
жью. Ажъ бують такъ чинити, оугно, часть будешъ  
имати у царствѣ небеснумъ, аминь.

---

З ВУКОВИНСЬКИХЪ /ГУЦУЛЬСЬКИХЪ/ ДОКУМЕНТИВ  
ІЗ ХVІІІ. в.

Я, Василь Лукан, чиню марторѣю, що-сми далъ  
Антофѣевъ воли за левовъ  $\overline{K}3$ , коня левовъ  $\overline{I}6$ ,  
овець  $\overline{3}$  на веснѣ за десѣть левѣвъ, вся худоба  
за левовъ пѣдѣ десят и одень; при людехъ годнихъ  
далъ мѣнѣ записъ при своихъ кровникъ на Вашнѣвѣ  
лази. Потѣм купил я оу Петра Илчука дворисче за  
галазовъ  $\overline{I}$  десять и на тоє далъ мѣнѣ панъ Анто-





Романюкъ, даю записъ и [с] своими братами родни- 426  
ми: Илѣя, Ікова, Дмитрія, Танасѣя, Николая, ива-  
на, и то дамо записъ ми всѣ брата родні на вве-  
съ грунъ Радурѣвъ, вѣд Товарницѣ до Пѣдбоchkѣвъ,  
дамо пофторне по дѣдови своєму Томѣ Гританови,  
оо нашъ дѣдъ продавъ тотъ грунъ Радулѣвъ ис про-  
чартъ и з лѣсомъ Василеки Попови, на томъ почитокъ  
узявъ сардакъ, и холопнѣ, и три золотѣ гроши, и  
ми по своєму дѣдови узяли пара бикѣвъ за штири  
леви, и три вѣвци у Василѣа Поповича и Василѣа  
Мѣхаслѣка, и дамо имъ вѣвцѣ на томъ грунъ Раду-  
лѣвъ на вѣки вѣчнѣ. При томъ оули марторѣ: ісрей  
Георгій Чернявски, парохъ ростоцки, га - Василь  
Томяки +, га - Сефдоръ Пилипюки, ватаманъ +, га  
- иванъ Шемберко, ватаманъ +, га - Петро Шемберко.

---

ІЗ ПІДКАРПАТСЬКОГО "УРБАРІЯ", з ХУІІІ. в.

З третього пункту: "О кміцкей роботѣ тай  
службѣ".

§ХІІ. Окромъ сѣй пансчанин, за котру вхъ каза-  
но, мусѣть кмітѣ кождогоу гóду панови оу дорогú  
ктѣ, таковъ мовдієвъ: што оу четіри кмітѣ, котрѣ  
на цілумъ телецѣ сідѣть тай котрѣ на половинѣ,  
абоо на четвертинѣ абоо на ѣсмой частѣ сідѣть

427 /- такъ сѣ мехи собовъ злагодѣть/, сои еденъ вусъ  
/- вѣг/ чети́рма волми вѣправили, коли година до-  
ора, але лишинъ такъ далеко, гдѣ сѣ за два дни  
дуйде. А коли бранѣ, жива, кузба/- кісьба/ або  
винобранѣ застане, не буде панумъ слобудно кме-  
тѣ оу таку́ доро́гу вигнати, тай всѣку ки́цку слу-  
хбу не буде слобудно од одного́ году на други́й  
отслужити або грошии откупити. Ажъ бѣ дѣлой кме-  
тѣ мусѣли ити, такъ на два́ дни, тогди́ такъ най-  
довшеи сѣ будуть ба́вати- тамъ идучи и терхъ назадъ  
вести, такъ тотъ ихъ хуть /- хід/ буде сѣ имъ оу  
ти́жнову роботу рахováти... /53-34/.

З V. пункту.

§iv.12 коноплѣ тай из лѣну муситъ кмѣть де-  
вѣтину дати, ажъ бѣ не отдѣвъ, муситъ пуи́сть фу-  
нѣи прѣдѣва изпрѣсти, котри́и на цѣлумъ телець си-  
дѣть, тай други́, што сѣ на нѣхъ за телекомъ буде  
приходѣти.

---

#### ПРИСЯГА СЕМНИ НА УРЬАР.

Ja ... bozsa sja na zsiivocho Boha, svatu Trojczu,  
Occza i Szina, i Ducha svjatocho, Precsistu Pannu  
Mariju i na vszi bozszi svatij, zse ja, na buk  
odlozsisvsse usjkij sztrach, hniv, lyubov moju,

428

vlasznii choszen abo shodu abo chodj jakij lyadsz-  
kij pozor , na vsitkij toti; hotovy <sup>1/</sup>!./zvidova-  
ti sja ot mene buduty, szpravedlive odpovidati  
budu, jak szvoje, tak iusich tutesnich obyvateli  
iminije, i chogy jakii dobroszti; skodi abo ne-  
dohotkij at!!/ Szoho szela virno upovim i na ku-  
lyko znã, ani najmense ne zataju tak mi, Bosse,  
pomahaj.

---

СКАРГА ГРОМАДА НЕХВОРОЩИ НА УТАСКИ ДО КОРОМІ-  
НСЬКОЇ КОМІСІЇ з р.1789.

My, Gromada starostwa Niechworoskiego zanosimy  
żal do Najjaśnieyszey Komissyi, ponieważ siedzi-  
my bez prawa, ale słyszeliśmy prawo starostwa Nie-  
chworoskiego, ponieważ użytki posiadających anty-  
cesorów naszych po Tatarski most, po Meteczu, po  
Czortowu Rudu do werszyny Bojarki, do seliszcza  
Ozeran, do Synioho Oзера, do Rudy Lypiaky, do  
werszyny Kobylioi Rudy, do werszyny Usti.

Majemo krywdu od W. Byrynskoho, podkomoroho  
Żytomirskoho, że swoimy hreblamy stopyw: hrebleju  
Halczyńskoju młyn y hrebli kolo kamianoj hory,  
ale toj młyn y osewli stoplnie druhoiu hrebleiu  
Andruszowskoju, wsi sinożaty stopyw wyrażonych

4) опущено: певне було - на вситкі тоті річі, которі..

ludzi: sinożaty Kowskocho Leska, Olexynoho Klyma.

Ponieważ assesoria dekretem nakazała, my z szlachami starymy Czerwonechim y Niechworoskim kopcy wysypaly, chcieli my pokazaty, de schodyty na sturiji szlachy, ale JW Pan Nemiryocz ne dopustyw, skazaw: „picho, chłopie, bo szubienica”, ale tam postawily, de samy chotily; w tyi pory nasz JW Pan odichaw do Żywakowec, my ne znaemo, czerez szczo, a my z piacem do JW swojej Pani prychodyły y howoryły JW Pani: „ne dobre hraniciu stawlat, luszcze dajmo pokij, bo welyka krowda.”

JW. Pan Grocholsky futor Hrycka Babona własny, ktorii ieszcze sukcesorowey donyni iest, a JW. Pan Grocholsky pry nim nasadził ludzi wies nazywaiąc się Moszkowczyki, na które uroczyska y drugi możemy przysięgać.

Podpisuiem się ymionami y nazwiskami: Mykita Petruk, Lesko Zahrebielny, Dmytro Martyniuk, Kindrat Kyryluk, Lesko Muzyczuk, Chwedko Hrobownik, Lesko Olexyn, Iwan Semeniuk, Iwan Babinkin, Wasyl Zacharków, Pawło Bohinkin, Dmytro Hołod.

---



З ТВОРА "НАУКИ ПАРОХІАЛНІЇ" ІЛІЯНА ДОБРИЛОВ-СЬКОГО з 1794.р.

Скрывшисѣ Хр[ис]тосъ Спаситель ꙗко жидѣвъ  
оукаменовати его хотѣвшихъ, вышовши съ цѣркви а  
прехоѣдчи черѣзъ мѣсто Іерусалимъ, милосѣрднѣи  
своѣ ѡвернувъ ѡчи на челоуѣка ꙗко рождества слѣпѣ-  
гю . То видѣчи оучнѣ Іис[у]сови и судѣчи, же грѣ-  
хѣ завше суть причиною на свѣтѣ хорѣбѣмъ, вѣдлугъ  
словъ, которѣмъ Іис[у]съ повѣдѣвъ оуздоровленному  
въ Іерусалимѣ паралитиковѣ: "Се здравъ еси, кому  
не согрѣшай", питали его: "Оучителью, кто согрѣши,  
сѣи ли, или родителе его, ꙗко слѣпъ родисѣ?",  
ѡповѣдѣвъ Хр[ис]тосъ спаситель, же ани той давъ  
причину слѣпотѣ своѣи грѣхами оучниковѣми, ани  
родителе его тѣмъко слѣпымъ народивсѣ, для того ,  
жебы дѣла б[о]жихъ на немъ оказалисѣ, придѣвши и  
то, же потреба ему чинити дѣла Отца превѣчнаго,  
который его пославъ, и же онъ есть свѣтлостію  
свѣта: плынувъ потомъ на зѣмлю и, оучинивши болѣ-  
то, помазавъ нымъ ѡчи слѣпорожденого и пославъ  
его до купѣли сілѣмѣской, жебы оумывсѣ. Шо оучи-  
нивши вѣдлугъ росказу слѣпорождеи, взрокъ ѡдо-  
бравъ гупѣлнѣи..... Була между на-

431 ми /лидами/ незгода. Жиди не вѣручи, ажбы той  
будь слѣпымъ и провидѣвъ... оудѣченнаго... ѿ  
сонмища изгнали...

---

ПРОСЬБА ПОЛКОВНИКА ПАНАСА КОВПАКА, ЩОБ НАСТАВ-  
НИК САМАРСЬКОЇ ТРОЇЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ГРИГОРІЙ ПОРОХНО  
ПРИСЛАВ ПАН-ОТЦА ДО СЕЛА ГУПАЛОВКА /25.XI.1771/.

Въ богу превелебный отецъ намістникъ Самарскій  
церкви свято-Троецкой Григорій Івановичъ.

У моему вѣдомству село Гупаловка нинѣ живеть  
безъ священника, а людей до ота хатъ имѣется, итакъ  
оны безъ хрістіянскихъ требъ бедствуютъ, то уже  
оны мнѣ накочули просячи, чтобъ у нихъ священникъ  
былъ, а прежде оны требы усѣ получали з монасти-  
ра нефорощанскаго, однако теперешній архіерей ука-  
зомъ строжайше притвердилъ, чтобъ неподкакимъ ли-  
домъ ченцѣ у усей епархіи до приходоу свѣцкихъ  
и церквей дѣла не имѣли, и требъ по чиноположе-  
нію церковному не преподавали, такой же у не-  
форощанскій монастырь указъ наслано, и такъ чен-  
цѣ совсѣмъ отъ людей отказались, то покорно про-  
шу... священника у Гупаловку самоскорѣйше присла-  
ть ибо з Нефороши священники усвои парафіи хотять

розобратъ и книги исповѣдніе и протчіе дворовіе  
облади зділатъ, однако я недопускаю; ежели ихъ  
допуститъ, то они заведуть тѣ дворовое число,  
то у те время неможно будетъ ничего зділатъ, для  
свщеника жъ хата сидеться, а часовня есть, книгъ  
же и усѣхъ требъ обѣдался отецъ игумень з мона-  
стира давати, только чтобъ вы написали до отца  
игумена письмомъ отъ себе, а прислатъ я совітую  
вамъ и рекомендую отца Ивана Подольскаго, потому,  
что онъ отсидова родимецъ, а когда церковь зді-  
лається, то ему и мѣсто останеться. Впротчемъ спо-  
чтеніємъ моимъ всегда пробуду вашъ моего богомо-  
льца покорный слуга полковникъ Афанасій Колпакъ,  
1741 года, ноября 25.

### ІЗ ТВОРІВ ІВАНА НЕКРАШЕВИЧА.

#### І. 3 "З а м ѣ с л у н а п о п а".

З м о в л я ю т ь :

П а н к о :

А що, свату Охрѣме, нумо лишъ гадати, || як би  
намъ свого попа гарно з моря убрати. || Геть вонъ  
ондоміццѣ влізъ з нашу паравѣю || та піди жъ ты,  
якъ над нами крутить веремѣю. || Чого нами діди и  
батки не чували, || то щобъ ми на сповѣді те сле-  
безовали.

Г а в р и л о :

Та це жъ то вдумавъ яку зацію, || щобъ ми да-  
вали дітей у ванацію.

О х р ѣ м ѣ :

Геть, я ж вамъ казавъ, не дуж на ту оковѣтку.

С в и р и д ъ:

Хрѣнъ же його збагне, що добримъ казавсь с  
дѣтку.

Х а р к о:

Немає и на свѣті, якъ нащъ пѣль бувъ отарий, ||  
що и досѣ згадує великій и малий.

Х в и л ю н ъ:

Таки будемо, Харку, довго споминати, || бо вже  
не будемо такого попа мати. || Виѣз же бо, Хвилон-  
не, з народомъ обходит'ся. || Та й було не треба  
тоді де горѣлки напир'ся.

У л а с ъ:

Юже, небѣхчик хотъ и за вѣнчанье добре драв, ||  
такъ добрежъ о храмѣ и мирянъ напозавъ.

М а р т и н ъ:

Пошили, голубчику, тѣи оковѣтки, || та ще не  
тільки мы, але и наши дѣтки.

С и д о р ъ:

А до сіюго ж бо нѣякъ и приступити, || не тільки  
щобъ коли горѣлки попирити.

К и р и л о:

Хотъ и за дѣломъ прійдеши, то все рило дус. ||  
а якъ чого попросиши, то мовъ и не чус.

Т а р а с ъ:

Нехай же, але, то насъ уже не манус, || а тожъ  
и Вичипора, що ще й титарус.

П а н а с ъ:

Та вниъ и отамана <sup>ни</sup>що не ставить, || а якъ  
той що скаже, то вниъ свое править.

Х в е с ѣ к о:

Ходімо лишъ до дяка та все розкажімо, || та хо-  
рошенько його, попа, уплетімо.

Приходять всѣ до дяка...

2. 3 "Исповѣди 1789 года, февраля  
..... дня".

Д у х /овникъ/ к ѣ ж е н щ и н ѣ :

Говори жъ еще и ты, что ты согрѣшила, || чимъ случайно и когда Бога оскорбила? || Различни суть грѣхи, многи и велики, || коимъ повинни всѣ, жени и человеки. || Вѣдила ль когда вездѣ ворожки иска-ти, || жасливое мѣсто бѣ знать на постройку хати? || Шутки кощунныя ль ты в весѣлльяхъ творила, || иль и больше чимъ, скажи, и какъ ты грѣшила?

Ж е н щ и н а :

Нѣ, оченку, я чесна и роду не такого, || якъ инеее буває, матки и оця злого. || А мене бѣ навчи-ли отецъ муй и мати || колядувокъ и подрѣсокъ, и Бо-га зухвалати. || Говѣю я що року, пятнику шаную, || нѣ їмъ, нѣ цїю, нѣ роблю до вечера в тую || Отъ бризануло на губу, якъ сыръ одкидала! || Чого я не робила: ввесь ротъ полоскала. || Ісусе, прости мене, грѣшную такую; а булше я на собѣ нѣчого не чую.

Д у х /овникъ/ к д ѣ в и ц ѣ :

Къ тебѣ убо, дѣвице, рѣчь я обращаю: || покайся, то Богъ простить, и я нынѣ прощаю. || Раскажи здѣсь подробну, безъ всякой утайки, || всѣ грѣхи до послѣдней пустой какой байки.

Д ѣ в и ц а :

А я-що зогрѣшила? Що я могу знати? На вечирки не лоху, не пускає мати. || Шість разъ мене и то-рѣкъ моя мати бида || за те, що на юлицю разивъ с-пять ходила. || Единъ тул'ко разъ колись пїсню за-спївада, || дай вигнала изъ хати, що и не ночовала. || Все жъ теперь добре роблю, у грѣхахъ не чуюсь, || одъ теи доби и досѣ я шануюсь.

В с ѣ р о п щ у т ѣ :

А що жъ то пѣпъ нашъ почавъ всѣхъ насъ такъ му-ждити? || Доки жъ уже мы йому будемо терпѣти? || Се жъ уже на сповѣдѣ и брехню завдаває, || коли сказъ хто йому, що грѣхивъ немає! || Оце жъ пакъ, а до йому грѣхивъ такихъ взяти? || Якъ нечѣго не грѣшивъ, що жъ має каяти? Чи то мы такъ грѣшимо, якъ и инши лю-де? Да абы були люди, а пѣпъ у насъ буде. И його бѣ



ми за попа всі поспібу ма́ли. || На проскури бѣ но-  
силки, ѣ його бѣ мано́вали, || нехай бы вінъ пере-  
ставъ тѣлко мудровати, || що бѣ такъ, по одинъ дв  
все, всіх насъ споведати. || Зде жѣ коли бѣ пере-  
ставъ муштровати в' причастѣ, || що одѣ свити за-  
кивравъ одрѣзавъ у Настѣ.....

З. Із віршованого листа до  
гнідинського пан-отця Іва-  
на Филіповича, його сина Пе-  
тра й дядка Степана Криниць-  
кого /19 XII 1791/.

Отець Іванъ, Петро й Степанъ зъ своїми хі́нками,  
просимъ до насъ, хотя на часъ, при́хати Свят-  
ками;  
Будемъ гулять и зухвалать рожденного Бога -  
уже отъ васъ просто до насъ зроблена дорога.

Заспіваетъ хотъ надъ чаємъ, вип'ємъ калинювки;  
погсв́оримъ, що сотв́оримъ, тутъ жо з нами й  
хі́нки.  
На колодѣ о пригодѣ, що будемъ на свѣтѣ;  
а чи спати, чи гуляти або що робити.

Всо то ну́жно якъ досужно; теперъ не до то́го:  
не робити, но спочити треба дня святного.

Да то не намъ, знаешъ и самъ, бо у насъ заботи;  
бѣлшъ святного нѣжъ простого дня бувъ роботи:

Да вжежъ зъ то́го намъ тако́го не розсѣстись ли-  
ха,  
треба святомъ, с кумомъ, братомъ погулять изъ-  
тихе  
Приѣзжайте, поздравляйте щоб намъ дочекати,  
веселенко, здоровенко ище празнивати.

А ми разомъ усѣ скажемъ, изъ вами посполу,  
бѣлшъ не ви́вѣмъ, що зап'ємъ, не ходили в школу

Сидемъ Дружно все окружно за столб́мъ у хатѣ,  
Хотъ не пан'ско, да й не хамско будемъ розмовляти.

.....

Н а к о в е р т і :

Отцу Ивану дати, якъ пану у власні руки;  
пустъ читає и сполнає, щобъ не було скуки.

З деяких списків "ЕНЕІДИ" Ів.Котляревського.

Із I. пісні.

I.

За рукописом із 1794.р.      За рукописом із 1799.  
/Волховітіна/.      р. /Житецького/.

Еней бувъ парубокъ  
моторний  
и хлопець хотъ куды ко-  
закъ;  
на лихо здався все про-  
ворний,  
завзятийшій отъ всіхъ  
бурлакъ.  
Та греки якъ спаливши  
Трою,  
зробили зъ нею скирту  
гною;  
винъ, взявши торбу, тагу  
дав;  
забравши деякихъ Троян-  
цівъ,  
осмаленихъ, якъ гиря,  
ланцівъ,  
пятами зъ Трои заки-  
вавъ.

Еней бувъ парубокъ  
моторний  
И хлопець хотъ куды ко-  
закъ,  
На лихо все надався про-  
ворний,  
Завзятийшій мзъ всіхъ  
бурлакъ.  
Но Греки якъ, спаливши  
Трою,  
Зробили зъ нею скирду  
гною,  
Вінъ взявши торбу, тагу  
давъ:  
Забравши всякихъ и Тро-  
янцівъ,  
Осмаленихъ, якъ гиря,  
ланцівъ,  
Пятами зъ Трои наки-  
вавъ.

2.

Винъ квидко поробивши  
човни,  
на синє море попускавъ;

Вінъ, квидко поробивши  
човни,  
На синє море попускавъ,

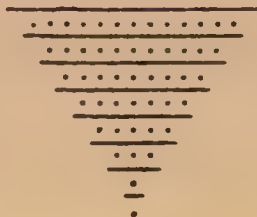
Троянцѣвъ насажавши пов-	Троянцѣвъ насажавши пов-
ны,	ны,
и куда очи, почухравѣ.	И куды очи почухравѣ.
Но зла Юнона, суча дочка,	Но зла Юнона, суча дочка,
роскудакталася, якъ	Роскудакталася, якъ
квочка:	квочка,
Эней не любила страхъ!	Эней не любила страхъ,
Давно уже вона хотѣла,	Давно уже вона хотѣла,
Того душа щобъ полѣтѣла	Того щобъ душка полетѣла
къ чортамъ, и щоб и	Къ чортамъ, и щоб и
духъ не пахъ...	духъ не пахъ.

## 3.

Эней болячка бувъ Юно-	Эней бувъ тяжко не по
ны...	сердцу
якъ жорна, сердце їй да-	Юноні, все ей гнѣвивъ,
вивъ,	
тугѣйшій бувъ бо отъ су-	Здавався гѣрчѣйшій єз
пони,	отъ перцу,
ни єз чимъ Юноны непро-	Ни єз чимъ Юноны не
снѣвъ.	проснѣвъ.
Щєхъ гиршѣ за то їй не-	Но гѣршѣ за те їй нелю-
любився,	бився,
що винъ у Трои народився,	Що вѣнъ у Трои народився
и мамою Венеру звавъ,	и мамою Венеру звавъ,
и що Того покойный дя-	и що Того покойный дя-
дько	дько
Парисъ, Прѣмово дитят-	Парисъ, Прѣмово дитят-
ко,	ко,
путывочку венерѣ давъ.	Путывочку Венерѣ давъ.

Побачила Юнона єз неба,	Побачила Юнона єз неба,
що вже Эней на поромахъ,	Що вже Эней на поромахъ,-
Отъ тожъ. Сказала сука	А те шепнули сука Геба,-
Геба,	
Юнону взявъ великій	Юнону взявъ великій
жахъ...	жахъ.
Впрягла у биндюги павыч-	Кужѣлку кинула пѣд лаву,
ку,	
сховала пидъ кибалку мы-	Впрягла у тарадайку паву
чку,	
щобъ не свитылася коса... И, килимомъ сѣнце заславъ,	

взяла спидницю и шнуро-      Взяла сподницю и шнурі-  
    вку     вку  
 и хлѣба съ силъю на та-      И бубликивъ за шагъ въ  
    рѣлку,     тарѣлку,  
 къ Боду мчалась, якъ оса.      Стругнула, где Золъ жи-  
    вавъ.







## СЛОВНИЧОК

до староболгарських та староукраїнських текстів  
Церковної літератури до XV.в.

Словничок обіймає слова, як видно з заголовку, т і л ь к и до староболгарських /глаголицькі - переписані кирилицею/ та староукраїнських текстів до XV.в.; і то тільки ц е р к о в н о ї літератури: г р а м о т и, н.пр., з XIV-XV.в. в. сюди не входять у рахунок. Крім цього, до нього втягнуто т і л ь к и ті слова, що можуть бути н е з р о з у м і л і українському читачеві, або викликати деякі семантичні с у м н і в и, а з більш-менше зрозумілих тільки ті, що можуть становити деякі т р у д н о щ і своїми формами.

Слова понаводжувані в одязі староболгарському; староукраїнські звукові прикмети, що позначаються у староукраїнських пам'ятках - окремо у словничку не позначувані. Тим то, користуючися словничком, треба шукати:

### назвучні

въ-	нервъ під	-бу	і навпаки,
оуа-	"	въа-	
воз-, -вос	"	въа-, -въс-	
зв-, зл-, зр- і т.д.		зъв-, зъл-, зъл-	
св-, сл-, см-, ср-, ст-...."		съв-, съл-, съл-	
		сър-, сът- і т.д.	
пре	"	прѣ- і т.д.	

### в середозвуді

-ер-, -ед-, -ор-, "	-ръ-, -лъ-
-ол-	
о, е	ъ, ъ і навпаки
ѣ, и, ѳ	и, ѣ, и " "
оу	в " "
ж, ч	жд, шт і т.д.

Староболг. знак Щ в нас перенісється двома буквами ШТ, щоб український читач не читав його за ШЧ, хоч у староукраїнських текстах треба читати його за-укр. як ШЧ.

Рід іменників зазначений: ч. /чол/, ж. /жін./, с. /середній; частини мови: пркм. - прикметник, зм. - замієнник, прс. - прислівник, дпр. - при-

. Йменник, сп. — сполучник, викл. — виклик.

Інші скорочення:

- 2 ст. — другий ступінь прикметника  
або прислівника,
- прсл. — праславянський,
- род. — родовий відмінок,
- дав. — давальний відмінок,
- асс. — знахідний відмінок /accusative/,
- оруд. — орудний відмінок,
- місц. — місцевий відмінок,
- недок. — недоконане дієслово,
- док. — доконане дієслово,
- діспркн. — дісприкметник,
- стражд. — страждальний стан,
- збір. — збірне імя,
- знач. — значіння,
- прич. — причиновий.

Римські числа при дієсловах означають наросткові вляси, арабські при них — громади в поодинокіх класах, як у нашому "Нарисі староболгарської граматики" /Прага, 1926/.

Де було треба, для вирази, додано до слів латиницею складотворче л, р /*l, r*/ і скомбіновано праславянську форму.

Порядок літер такий:

а, в, г, д, е, ж, з, с, и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, *8/ou/*,  
ф, х, ц, ч, ш [шт, ђ, ѓ, љ, њ], љ, га, к, ѓ, ѓ, ѓ, ѓ [ѓ,  
ѓ, ѓ, ѓ].

Виїмково, з практичних причин, поставлено в місця після *е*.

# А.

Абим. абье - як-стій, за-  
раз же, в ту мить  
авити сѣ, див. авитисѣ.  
азва ж. див. азва.  
акрогоний пркм. / акро-  
говати камінь - грань  
каменю, ріг каменю.  
амн, як.  
аромать ч. - пахощі; пря-  
нощі; коріння.  
архитриклинъ ч., голова  
забави, староста весі-  
льний.  
али - а як / али /  
альць ч. - голод  
альчьнъ пркм. - голодний.  
арте - якщо, коли; иже а.  
- хтонебудь, хто б не..  
в питаннях - чи.

# Б.

Баня ж. - купіль /тепла/,  
бана /на церкві/.  
бѣж = безъ  
безаконьник с. - беззакон-  
ня, беззаконство, злість  
безаконьнъ / без-законьнъ  
пркм. - беззаконний,  
безбожний, беззаконник.  
безврьменьнъ пркм. - без  
часу, безчасовий.  
безконьчънъ пркм. - без  
кінця, безконечний, що  
все с..  
бездѣтьнъ пркм. - безча-  
совий, без часу.  
бездѣльнъ /-<sup>то</sup> дѣльнъ / с.  
безмовність, безголосся,  
тиша, мовчанка.  
безоумьнъ пркм. - нероу-  
мний, недоум; також:  
безоумень.  
безълюбивъ /-без-злюбивъ/  
пркм. - без злоби, не-  
винний

безълюбик /-безъ-злю-  
бик / с. - невинність  
бескѣдъ /без-скѣдъ/.  
пркм. - небідний, ба-  
гатий на щось.  
бес-плѣтьнъ пркм. - без  
тіла.  
бестоудьнъ /бес-стоу-  
дънъ/ пркм. - безсоро-  
мний, безестидний.  
бес-хвальнъ пркм. - не-  
вдачний.  
бесѣмени - безъ сімене  
бѣчисльнъ /без-числьнъ/  
пркм. незлічений, без  
числа.  
бѣщсть = безъ чьсти.  
благовѣстьвовати, -воуѣ,  
VI /добро/ благовѣща-  
ти, подавати добру  
звістку.  
благоводити, -дѣѣ, -дѣиши  
IV, уподобати собі; за-  
довольтися.  
благодарити, -дѣѣ, -дѣиши  
IV з асс. - дяку-  
вати.  
благодаруѣствовати, -во-  
уѣѣ, -иши VI - радіти  
душею  
благодѣяти, -дѣѣ, -дѣиши  
IV - добро твори-  
ти, добродѣйства ро-  
бити  
благоволити, -дѣѣ, -дѣиши  
IV - сподобати  
собі, уподобати.  
благообразънъ пркм. -  
поважаний, поважний,  
видний, знатний.  
благобѣствити, -вѣствѣѣѣ,  
-ствѣиши IV - благос-  
ловити, величати; не-  
док: -словѣствѣвати,  
-оуѣѣ, -оуѣиши VI.

благословешєнник с. - бла-  
 гословєнство, благосло-  
 вїння.  
благостний ж. - доброта,  
 лагідність.  
благотворивъ пркм. - пра-  
 ведний /що добро тво-  
 рить/.  
благочєстїє с. - побож-  
 нїсть.  
благъ пркм. - добрий, доб-  
 родушний; 2 ступ. бла-  
жїи; благам - спасєннї.  
благїи ж. - доброта.  
благєнна ж. - похвальна  
 лєснє, /у/благання.  
благити, -жї, -жїши IV -  
 славити за щасливого.  
благїити, благїиѣ, -иши  
 IV - ввєсти в блуд, обу-  
 рювати; б.сѣ - даватися  
 звєсти, попасти в блуд,  
 обурюватися; гїршитися.  
близькѣ ч. - родич, свояк,  
 рїдня.  
близъ прс. - близько; прм.  
 з род. 1 дав. - поблизу;  
 2. ступ. - близє.  
близьнѣць /близьнѣць/ ч. -  
 близьнюк.  
блистанїє с. - блиск.  
блудьскѣ <sup>▲</sup> див. блждьнѣ  
блудо с. - блудѣ ч. - ми-  
 ска, терїлка  
блудити, -дї, -дєши I з -  
 берегти, стерегти; блуд-  
ди сѣ /нак./ - стережись,  
 гляди ж.  
блѣштати, блѣштї, -штиши  
 III<sub>2</sub> - блищати.  
блждѣ ч. - розпуста, бахо-  
 рування, перелюб.  
блждьница ж. - розпусни-  
 ца, лєсєрка.  
блждьнѣ пркм. - розпус-  
 ний, непутячий.  
богословѣць ч. богослов,  
 теолог.  
богочєстїє н. - бого-  
 почитування.  
боли 2 ступ з род. - бї-  
 льший.  
болє прс. - бїльше.  
болѣзнь ж. - бїль, ноду-  
 ги /понєсти - зносити/,  
 хороба.  
болѣти, -лїѣ, -иши, III<sub>2</sub>  
 - нездужати, хворїти,  
 відчувати бїль.  
болѣми прс. - бїльше,  
 гїрше.  
бракѣ ч. - шлюб, одружї-  
 ння, весїлля.  
бранити, -нїѣ, -ниши IV  
 - боронити, захищати  
брєнѣ ж. - суперечка,  
 бїй, бїйка, битва, вїй-  
 на.  
брачєнѣ пркм. - весїльний  
братьно с. - харчі, їжа,  
 пожива.  
брѣзда /brzda, прасл.  
<sup>\*brzda</sup> /-гальма, уз-  
 да.  
брѣвнїє с. - палїччє  
 /помилка, має бути  
 трьник /.  
брѣвно /brvno, прсл.  
<sup>\*brvno</sup> - також брѣ-  
вно/ с. - бервєно, по-  
 лїно; балюк.  
брѣнїє /брєнїє/ с. - бо-  
 лото, гравиво.  
брѣгѣ ч. - берог, узбїч-  
 чє, схил.  
брѣшти, брѣгїѣ, -жєши I 6  
 - турбуватися, дбати;  
не б. - залишити у  
 спокої; зневажати.



брачина ж. — бренькітна, .  
давенкітна.  
боуи пркм. — дурний, неро-  
зумний, необачний.  
бъдѣниѣ с. — чування, не-  
спання, безсоння.  
бъдѣти III2 /бъждѣ, бъди-  
ши/ — бути на сторожі,  
пильнувати/ся/, чувати.  
бъздра див. брѣзда.  
бъръ ч. — просо; сосновий  
ліс на піщанику.  
бѣлиѣ с. — ростина, бѣли-  
на, цілюще зілля.  
бѣти, бѣдѣ, бѣдеши, ксмѣ  
— статися, скластися, бу-  
ти; ачинитися, зробити-  
ся; бѣсть — сталося,  
б. страхъ — напав страх.  
бѣдити, бѣждѣ, бѣдиши IV,  
заохочувати, приневолю-  
вати, нагадати комусь  
виразно.  
бѣжити, -жѣ, -жиши III2 —  
— бігти.  
бѣлити, -лѣ, -лиши IV — бі-  
лити, вбілити.  
бѣлоризьцѣ ч. — мирянин,  
світська людина.  
бѣситисѣ, -шѣ, -сиши IV —  
біситися, дуріти, скаже-  
ніти, шаліти, казитися.  
бѣсовьскѣ пркм. — бісів-  
ський, чортячий.  
бѣсъ ч. — біс, чорт  
бѣсьнѣ пркм. — біснуватий,  
навіжений, несамопитий.  
бѣшьньство с. — скажені-  
сть, шал.

## В.

варити з асс. /когось/  
VI — попередити когось,  
бути перед кимось, попе-  
реду когось щось роби-

ти /істи/, поперед ко-  
гось вийти. Док.: ва-  
рити, -риѣ, -риши IV.  
вѣжарѣ, див. вѣжарѣ.  
вѣлезьлоба ж. — велика  
злоба, лихота, нікчем-  
ність.  
вѣдененавистѣ ж. — вели-  
ка ненависть /доброу —  
супроти добра/.  
вѣлиѣ пркм. — великий.  
вѣлѣти, -лѣ, -лиши IV —  
наказувати, веліти.  
вѣльмьслѣнѣ пркм. вели-  
кодушний.  
вѣтьхѣ пркм. старовинний,  
старий, давній.  
вѣтьхѣ ж. — річ, справа,  
подія.  
видимѣ /видѣти/ — видний,  
що його видно, що виг-  
ладає.  
видѣ ч. погляд, оглядини,  
оглядання.  
видѣти, виждѣ, видиши  
III2 — бачити.  
владька ч. — володар, пан.  
владьчѣнѣ або владьчѣнѣ,  
пркм. — як владика, пан  
владика, панський.  
властелинѣ ч. — володар.  
властелѣ ч. — владика,  
пан, всевладний; подѣ  
властели — під владою.  
власть ж. — влада, сила.  
властѣница ж. або властѣ-  
ница ж. — волосаниця  
водонось ч. — жбанок на  
воду, посуд.  
вожѣ = вождѣ ч. — вожд,  
начальник.  
возити, -жѣ, -зиши IV —  
возити; возѣи — той, що  
возить, візник.



вои ч. — воєк, воїн.  
воинъ ч., мн. вои, воєк,  
 воєвник, воїн.  
воле, див. воєк.  
воле прс., нуж, нуте.  
воиъ див. вѣнъ  
воиъ ж. — пахощі.  
воиъ — вѣиъ.  
вподобитисѧ, див. оуподо-  
 битисѧ.  
враженик с. — ворожіння,  
 знахурство.  
враждовати, -доуѣ, — кши  
 VI з дав. ворогувати,  
 вороже ставитись.  
врана ж. — ворона; вранъ  
 ч. — ворон.  
врата с. *primum tantum* /  
 — ворота, брама.  
вратарний ж. — придверни-  
 ця, воротарка.  
врачъ ч. — лікар.  
врачѣнь пркм. — лікува-  
 льний, лікарський.  
врачѣсть прс. — лікува-  
 льний, як лік.  
врътъ прсл. \*vrtъь /  
 ч. — яма печера, вертеп,  
 нетри.  
врѣхольнъ /vrchovъь,  
 прсл. *\*vrchovъь* / —  
 найвищий, зверхній.  
врѣдѣти, -ждѣ, — диши III<sub>2</sub>  
 пошкоджувати, кривдити,  
 ображати.  
врѣдъ ч. — шкода, рана.  
врѣдѣнъ быти — терпіти  
 шкоду, зазнати шкоди.  
врѣм с. — час; прежде врѣ-  
мене — заздалегідь  
въ бръзѣ — незабаром  
въ-врѣшти, врѣгѣ /vrge,  
 прсл. *\*vrge* /, — жеші  
 I<sub>6</sub> — вкинути

вѣгодникъ ч. — див. вуго-  
 дникъ.  
въ-дати, -дѣиъ, -дѣси —  
 дати в руки; въ-плодѣ —  
 дати плід.  
вжжѣти, див. вѣждѣдати.  
вѣждѣланик /въз-желаник/  
 — гараче бахання.  
вѣждѣлати /въз-желати/  
 — дѣиъ, — дѣиши V<sub>1</sub> — за-  
 бахати, прагнути.  
въ-ждѣдати, -ждѣ, — жде-  
 ши V<sub>2</sub> — захотіти пити.  
въжчѣлѣти, див. вѣжчѣлѣ-  
ти.  
въз при з асс. за, на,  
 замісць.  
въз-алѣкати, -чѣ, — чѣши  
 V<sub>2</sub> — згелодніти.  
въз-бранѣти, -нѣиъ, -кши  
 V<sub>1</sub> — забороняти.  
въз-боудѣти, -ждѣ, — ди-  
 ши IV — збудити.  
въз-бѣнѣти, -нѣ, — нѣши  
 II — збудитися, проки-  
 нутись.  
въз-вести, -ведѣ, веде-  
ши I<sub>3</sub> — звести, повес-  
 ти вгору, піднести  
 вгору, підняти вгору  
 /ochi/.  
въз-вращѣниє с. — по-  
 ворот, вороття.  
въз-водѣти, -ждѣ, — диши,  
 IV — підносити вгору,  
 виводити вгору.  
въз-вратѣти, -штѣ, — ти-  
 ши IV — обернути; недек.  
 — въз-вратѣтисѧ.  
въз-вѣситисѧ, -шѣ, — си-  
 ши IV — повіситися,  
 підвіситися.  
въз-вѣстити, -вѣштѣ,  
 — стиши IV — сповісти-  
 ти, оповістити, прого-  
 лосити, дати знати.

- вѣз-вѣсти, -вѣстѣ, -кши V<sub>4</sub> - повісти, звістися.
- вѣз-глаголати, -глаголю, -глаголюкши V<sub>3</sub> - заговорити, забалакати, почати говорити; в. на з асс. - обвинувачувати.
- вѣз-гласити, -гласѣ, -сиши IV - заголосити, викликнути, вигукнути, з асс. кликнути на когось, промовити до когось, закликати, висказати, заспівати, виповісти, запліяти; недоук: - вѣзгдешати, -шашѣ, -шешки V<sub>1</sub>.
- вѣз-гнѣтити, -гнѣштѣ, -тиши IV - запалити, розкласти /вогонь/.
- вѣз-горѣтисѣ, -горѣ, -риши III<sub>2</sub> - запалитися, зайнятися.
- вѣз-градити, -хдѣ, -диши IV - оснувати, будувати.
- вѣз-дати, -дамѣ VII - віддати, повернути довг.
- вѣз-дати, -дашѣ, V<sub>4</sub> - віддавати.
- вѣз-двигнѣти, -нѣ II - піднести /вгору/, підняти /вгору/.
- вѣз-дихати, -ашѣ, -акши V, - зітхати, стогнати.
- вѣз-дѣти, -дедѣ, -дедеші - простягти /рѣцѣ/.
- вѣз-д-радоватисѣ, -доушѣ VI - зрадіти.
- вѣз-д-расти, -тѣ, -теши I<sub>2</sub> - підрости.
- вѣз-д-расть ч. - дорослий вік /властиво: зріст/.
- вѣз-дрѣхати /-držanije прсл. *deržanije* / - спити, стрим.
- вѣз-д-ридати, -ишѣ акши V - заридати.
- вѣз-дрѣмати, -дрѣмлю, -дрѣмлюкши V<sub>3</sub> - єддрімати.
- вѣз-диханиѣ с. - зітхання.
- вѣз-желѣти, -лѣшѣ, -лѣкши III<sub>1</sub> - бахати, прагнути.
- вѣзирати /- вѣз-зірати/, -ашѣ, -акши V<sub>2</sub> - поглядати вгору.
- вѣз-ити, -идѣ, -идеші I<sub>3</sub> - підійти, йти вгору.
- вѣз-искати, -иштѣ, -иштеші V<sub>2</sub> або искашѣ V<sub>1</sub> - шукати, відшукати, добитися, домагатися.
- вѣз-лагати, -ашѣ, -акши V, класти на щось.
- вѣз-лежати, -лежѣ, -лежши III<sub>2</sub> - лежати за їжею /за обідом, за вечерею/.
- вѣз-лешти, -лашѣ, -лажеші I<sub>6</sub> - покластися до столу /їсти/, /за/лягти до столу.
- вѣз-лити, -лѣшѣ, -лѣжеші I<sub>7</sub> - злити /на щось/.
- вѣз-ложити IV - класти /згори/, /піднісши вгору/ покласти.
- вѣз-любити, -блѣшѣ, -биши IV - полюбити; вѣз-люблениѣ - улюблений, коханий.
- вѣз-магати, -гашѣ, -гажши V<sub>1</sub> - спромагатися, могти, мати змогу.
- вѣз-можнѣ пркм. - можливий.
- вѣз-мошти, -могѣ, -можеші I<sub>6</sub> - змогти, спромогтися.

вѣз-вѣзди с. - нагорода, запла́та.

вѣз-вѣтити, -штѣ, -тиши IV, - збурити, скла́му-ти, збаламутити.

вѣзнаѣ пркм. - той, що на ознак /лежить/, спи-ноу/поворну́ти/.

вѣз-на-на-видѣти, -виждѣ, -диши III<sub>2</sub> - аненавиді-ти;

вѣз-нести I<sub>2</sub> - піднести вгору, підняти вгору.

вѣз-носити, -ношѣ, -носи-ши IV, підносити вгору, підійма́ти вгору; сѣ - підносити себе, бундючи-тись,

вѣз-ратитисѣ, -штѣ, -тиши IV - вести війну наново.

вѣз-ѣпити /вѣ-пити/, -пишѣ I<sub>2</sub> - заголосити, закри-чати, гукнути, кликнути

вѣзрѣник /вѣз-зрѣни/ с. - погляд,

вѣзрѣти, -зрѣшѣ, -зрѣши /вѣз-зрѣти/ III<sub>2</sub> - гля-нути вгору; поглянути, подивитись.

вѣз-ѣти, -ѣшѣ, -меши I<sub>3</sub> - підняти /рѣкѣ /; сѣ - підня́тись, піднести́сь, перебра́тись, подати́сь /на други́й бік/.

вѣз-ѣхати, -ѣдѣ, -доши - ви́їхати, ви́їхисти, попли-сти.

вѣз-ѣди див. вѣз-ѣхати. вѣкоушѣ - докупи.

вѣ-коушѣшѣ, - повний, спіль-ний /молитва вѣ-коушѣ-наша /.

вѣ-коусити, -коушѣ, -коу-сиши IV - коштувати, по-

коштувати, попробува-ти; дізнати, зазнати /о́вирѣти/; недо́кін: коу́дати, -ашѣ, -ак-ши I<sub>2</sub>.

вѣ-кушѣшѣ, див. вѣкоу-си-ти.

вѣ-кушеник с. - кушання, їдальня, смак.

вѣ-лагалиште о. - ка-литка, кашук, мішок.

вѣ-лазити IV, див. вѣ-лісти.

вѣ-литик о. - поливан-ня, полиття /*livanen*/

вѣ-лѣсти, -лѣшѣ, -зоши I<sub>2</sub> - уві́йте, вхо́дити, всі-сти /вѣ ко́раблѣ/; недо́к:

вѣ-лазити IV.

вѣ-мадѣ - на короткий час вѣ-мѣнити, -нишѣ, -ниши

IV, прира́хувати, при-рівняти.

вѣ-незаѣшѣ /вѣнозаѣшѣ/ - нараз, нагло, нагально, несподівано, проходом, зґраз, як-сті́й.

вѣн-ѣмѣшѣ, -нлѣшѣ, -лѣши - слухати, вважати; в. себе́ - бере́гтися.

вѣн-ити, -идѣшѣ, -идоши I<sub>2</sub> - впи́яти досере́дини, вви́-ти.

вѣнѣ прс. - надвір, геть прм.: з, із; вѣнѣ - зна-двору, вѣноу - надвір, геть.

вѣнѣ, див. вѣнѣ.

вѣ-нѣшнѣ пркм. - надвір-нік, назверхнік.

вѣнѣ-трыждоу - зі сере́ди-ги назверх, всере́дині.

вѣн-ѣти, вѣнѣшѣ, -моши I<sub>2</sub> - ва́яти, при́няти;

при́няти на ува́гу, ува-жати, слухати.



вѣ-пѣти, -пѣѣ - кричати,  
 горлати; викликувати.  
вѣ-плѣтити сѣ, -плѣштѣ,  
 -тиши IV - приймати ті-  
 ло, втілитися, стати  
 тілом.  
вѣ-плѣштатисѣ, -штаѣ,  
 -штѣши V, приймати ті-  
 ло, зробитися тілом.  
вѣплѣ ч. - крик, галас, во-  
 реск.  
вѣ-просити, -прошѣ, -сиши  
 IV - запитати; недок.:  
 вѣпрашати V<sub>1</sub>.  
вѣ-просѣ ч. питання.  
вѣ-прѣчатисѣ, -чаѣ, -ча-  
иши V<sub>1</sub> - заплутатися, за-  
 пускатися в щось.  
вѣразоуѣннѣ с. - порозу-  
 миння, напимнення.  
вѣ-селитисѣ = вѣселитисѣ  
вѣселѣннѣ - світ.  
вѣселѣннѣ с. - мешкання,  
 оселидѣ, селище.  
вѣ-селити, -селѣ, -сели-  
ши IV - заселити, в. сѣ  
 - замешкати, мешкати.  
вѣсѣити / вѣс-сѣити /, -си-  
ѣѣ, -сѣѣши V<sub>1</sub> - засѣ-  
 яти, заблиснути: всѣити  
 / слѣньце /.  
вѣс-кланѣти, -клѣѣ, -клѣ-  
ши V<sub>1</sub> - хилити взад, схи-  
 лати.  
вѣскрай прс. побіч, близь-  
 ко.  
вѣс-крѣсєннѣ див. вѣс-крѣ-  
 шєннѣ.  
вѣс-крѣсити, -шѣ, -сиши  
 IV, воскресити.  
вѣс-крѣсєнѣти II, піднесетисѣ  
 / угору /, устати; воскрес-  
 нути.  
вѣс-крѣшеннѣ с. - воскре-  
 шєннѣ й воскресєннѣ;  
вѣс-крѣсєннѣ сплутано

з вѣс-крѣсєннѣ = во-  
 скресєннѣ.  
вѣслѣдити / вѣс-слѣди-  
ти /, -ждѣ, -диши IV -  
 іти в слід комусь, су-  
 проводить. / з дав. /  
вѣс-питати, -таѣ, -та-  
иши V<sub>1</sub> - підгодувати,  
 вирощувати, виховува-  
 ти.  
вѣс-плакатисѣ, -плачѣ,  
 -чеши V<sub>3</sub> - розплака-  
 тисѣ, заплакати, па-  
 дѣкатисѣ.  
вѣс-планѣтисѣ, -нѣ, -не-  
ши II, спалахнути, за-  
 палитися.  
вѣс-плєскати, -штѣ,  
 -штѣши III, сплєска-  
 ти, заплєскати.  
вѣс-при-мати, -имѣ, -имѣ-  
ши I<sub>5</sub>, прийняти щось  
 у заміну, діставати  
 назад, діставати щось  
 за що взаїмно; недок.:  
 - вѣс-при-имати, -маѣ,  
 -маиши V<sub>1</sub>  
вѣс-пѣти, -поѣ, поѣ-  
ши I<sub>7</sub> - проспівати, за-  
 співати.  
вѣс-пѣтѣ прс. - назад,  
 позад.  
вѣстати / вѣс-статѣ /, -ста-  
нѣ I / II /, устати, під-  
 вєстисѣ, підлітисѣ; по-  
 вѣстати / на кого /, во-  
 скреснути; знатисѣ, на-  
 стати.  
вѣ-ставити, -вдѣ, -ви-  
ши IV, відродити, від-  
 становити.  
вѣс-тлаплати, -дѣѣ,  
 -дѣѣши V<sub>1</sub> - спиняти,  
 злегчувати, ослаблю-  
 вати.  
вѣс-трепетати, -пѣштѣ,  
 -штѣши V<sub>2</sub> - затримтіти,

задрижати, отруснути  
вѣс-трѣгати / = *tręgati*,  
 прсл. \**tręgati* /, -аѣ  
 -аѣши V<sub>1</sub> - виривати.  
вѣс-трѣбити, -блѣѣ, -биши  
 - розтрубити, бити в ве-  
 ликий дзвін, набобити  
 шелесту.  
вѣс-хобити, -хдѣ, -диши  
 IV - сходити /зрѣно,  
 слѣнце/  
вѣс-хобница ж. - свѣтл-  
 ця /нагорі/, горница.  
вѣс-хобитисѣ, -хоблѣѣ, -пи-  
 ши IV - схопитися, ско-  
 чити на ноги, підскочи-  
 ти.  
вѣс-хотѣти, -хотѣѣ, -хотѣ-  
 теши III<sub>2</sub> - захотѣти,  
 забакати; набрати охоти;  
 кортитъ мене до чого з  
 даваль.  
вѣс-хитити, -хыштѣѣ, -хыти-  
 ши IV - підхобити, вхо-  
 пити, схобити, пѣрвати;  
 загарбати; недок.: вѣс-  
 -хыштати V<sub>1</sub>  
вѣс-хыштати, див. вѣс-хы-  
тити  
вѣс-хыштеник с. - погарбу-  
 вання.  
вѣсхыженик с. - усиновлен-  
 ня, прийаття за сина.  
вѣсѣдѣ ч. причастя  
вѣсѣдѣ - скрізѣ, усуди  
вѣ-хлостити, -штѣѣ, -сти-  
 ши IV - приборкати, уго-  
 вкати; зануздати  
вѣчѣнѣ, див. оучѣнѣ  
вѣиѣ = вѣ инѣ - постійно,  
 раз-у-раз  
вѣше - прс. - високо; сѣ  
вѣше - з божого запоря-  
 дку.  
вѣшитисѣ, -штѣѣ, -шиши IV  
 - вискочити, вибратися,  
 винестися.

вѣѣ ж. шия.  
вѣсѣгражденіе о. за-  
 гальне будування.  
вѣсь ж. село  
вѣсѣчѣськѣ і вѣсѣчѣськѣ  
 - усякий.  
вѣсѣдѣ, вѣсѣдоу, -скрізѣ,  
 гетѣ усуди.  
вѣчера прс. - вчора.  
вѣде, див. вѣдѣ  
вѣдѣ ж. - знання  
вѣдѣти, вѣмѣ або вѣдѣ  
 VII - знати; вѣдомѣ  
 - знаний, знайомий,  
 свѣдомий /дѣлѣиѣм.  
*отрапѣсѣ* /  
вѣжарѣ ч. - слуга, при-  
 служник  
вѣлѣми, див. вѣлыми  
вѣмѣ, див. вѣдѣти  
вѣрѣнѣ пркм. - вірний,  
 правдивий, чистий.  
вѣрѣнѣ прс. - вірно, пе-  
 вно, як-слід  
вѣсть ж. - звѣстник, ві-  
 стовик; чутка, віст-  
 ка.  
вѣщѣ, див. вѣщѣ  
вѣштати, -танѣѣ, -танѣши  
 V<sub>1</sub> - говорити.  
вѣшти 2ступ - більший;  
вѣште - більше

## Г.

Гвоздинѣ пркм. - з цѣя-  
 ха, від цѣаха, цѣахо-  
 вий  
гвоздѣ ч. - цѣах, гвѣздѣ  
главизѣ ж. - розділ  
 /книжѣиѣ/, глава  
глаголати, -лѣѣѣ, -лѣѣши  
 V<sub>3</sub> - говорити, каза-  
 ти; на кого - нагово-  
 рювати на когось, на-  
 балакувати на когось,  
 змовлятися на когось



глаголь ч. - слово, віст-  
ка  
гласъ ч. - голос  
глашати, -ашъ, -аши V<sub>1</sub> -  
кликати, гукати  
глоумитиса, -млю, -миши  
IV - базікати, верати;  
зворушуватись, захоплю-  
ветися.  
гдумляник с. - жарт, ба-  
ландраси, теревені, не-  
билиці  
глумъ ч. - забава, гра,  
жарт  
гнафеи /гр. *gnaphes*/ -  
біляр, білильник  
гнести, гнетѣ, гнетеші Із  
- тиснути, місити  
гнои ч. - гній; струп, бо-  
ляк; рана ятрисіе  
гноинъ - струпами обкиде-  
ний, почирачений /прим./  
гноушатиса, -шаѣ, шаши  
V<sub>1</sub> - гидитися чимось  
говоръ ч. - шелест, гам,  
крик  
говѣинъ пркм. - релігій-  
ний, говільний  
година ж. - час, година  
годъ ч. - час, година, рік  
гонитель ч. - пересліду-  
вач  
гонозити, -жѣ, -зиши IV -  
- заховати, зберігати,  
рятувати  
гонити, -ниѣ, -ниши IV -  
- гнати, наздоганяти,  
переслідувати  
горазынь /гораздъ/ - до-  
свідний, зручний /прим./  
гороушень пркм. - гірчич-  
ний  
горьница ж. - горішня кім-  
ната, покій, горище  
господа ч. - панове /збір/  
господинъ ч. - пан

господь ч. - пан  
госпожда ж. - паня  
градъ ч. - ѓород, за-  
мок, місто /первіс-  
но: огорожа/  
градьць ч. - маха за-  
города, городець; мі-  
стечко, село  
гребште с. - місце на  
гробі, гробище; око-  
писько; кладовище  
грезникъ, гроздиъ с. -  
- виноград  
гreti, гребѣ, -беши І<sub>1</sub>  
- гребти; веслувати  
гривъна ж. - нашийник,  
намисто; обруч на ра-  
мя; ланцюг; гривна  
гробште с. - кладови-  
ще, цвинтар  
гробнь пркм. - гробо-  
вий, могильний; сьни-  
тиъ гробнюк - схід  
до аду, до пекла  
гроубъ, див. грѣбъ  
грѣдъ /=*grēdē*, прсл. *\*gr-*  
*radē*/ - гордий, бут-  
ний  
грѣдний /=*grēdnyū* прс.  
*\*grēdnyū* / ж. - го-  
рдоці, пиха, бундюч-  
ність  
грѣдникъ /=*grēdēniye*,  
прсл. *\*grēdēniye* /  
с. - пиха, гордоці,  
зарозумілість  
грѣтанъ /=*grētanē*, прсл.  
*\*grētanē*/ ж. - горло,  
гортанка  
грѣбость ж. - неотоса-  
ність; невченість, не-  
досвід  
грѣбъ пркм. - недосвід-  
ний, неук, простаць-  
кий, неотесаний, гру-  
бий

грасти, госаа, гредеші Із  
→ іти, прийти; по...  
слід-у-слід іти за ки-  
мось  
гоудьць, див. гддьць  
губа ж. - губка  
гддьць ч. - лірник, фле-  
тист, свистун

Д  
да - що, щоб /намірове/;  
так, що; з формами теп.  
часу: хай, нехай.  
далече прс. - далеко  
дарьстговати, -воуѣ, -воу-  
ѣши VI - дарувати  
давання с. - давання, да-  
рунок, пожертва  
двигати, -ѣѣ, -ѣши V<sub>2</sub> 1  
двизаѣ, -ѣши, рухати,  
трудити; д. сатрудитися,  
- турбуватися  
движити, -ѣѣ, -ѣши IV -  
рухати, ворухити; д. сѣ  
- турбуватися, трудити-  
ся  
дворѣ ч. - подвір'я, заго-  
рода; д. овъчии - коша-  
ра овеча  
двѣрь ж. або множ. двѣри  
- двері  
двѣрьникъ ч. - воротар,  
придверник  
деснь пркм. - правий;  
о деснѣѣ - праворуч  
дивитисѣ, дивлѣѣ, -ѣши  
IV - дивуватися з дав.  
дивнѣ пркм. - чудовий,  
чудесний  
диакъ ч. діакон  
дланѣ ж. - долоня  
длѣжнѣ пркм. /dlѣzъnѣ,  
прсл. \*dlѣzъnѣ / винен.  
длѣготрѣпѣникъ с. /dlѣgo-  
trѣpѣnѣje, прсл. \*dlѣgo-  
trѣpѣnѣje / терпець, терпля-  
чість

длѣгъ ч. /dlѣgъ арсн.  
\* dlѣgъ / - довг  
доброглагольнѣ = добро-  
глагольнѣ пркм. -  
красномовний, промѣ-  
вистий  
добродѣтельнѣ пркм. -  
чесний, чесотний  
доброродиѣ с. - шляхет-  
ність, благородство  
доброта ж. - краса, добро-  
та, розкоші  
доброчѣстнѣ пркм. - по-  
божний  
доволь ч. - чого виста-  
чає, чого досить  
довольнѣ пркм. - достат-  
ний, достотай; д. чсмѣ  
- я вдоволений, маю в  
чомусь задоволення;  
къто д. - комусь доси-  
ть, щоб...  
доколѣ прс. - як довго,  
доки  
до-мислитисѣ, -шлиѣ,  
-слиши IV - догадатися;  
не д. - збентежитися  
донѣде - поки, аж, до-  
ки не; як довго  
до-спѣти, -спѣѣѣ, -пѣѣши  
III<sub>1</sub> - прийти, надій-  
ти, дійти  
до-стати, -станѣ, -неши  
II, доставити, поста-  
чити, вистачити; но д...  
- не вистачити, не ста-  
ти, бракувати  
до-стигнѣти, -нѣѣ, -ноши  
II - діяти до, досягну-  
ти  
достойнѣ в род. 1 дав. -  
вартий чогось, гідний,  
годиться; що комусь  
припадає  
до-стоити, -стоѣѣ, -стои-  
ши III<sub>2</sub> - належатися,

личити; достойть - слід, дозволено, годиться; не д. - не слід, не годяться

древле - раніш, перше

дръжавънъ пркм. - вельмишановний, високоповажаний

дръжаливъ пркм. - пановитий, панівний, державний

дръзати, див. дръзнѣти

дръзнѣти / *drzngati*, прсл. \**dranzati* /, -нѣ, -неши II - насмілитися, зажитися, заспокоїтись, відважитись; недокін. : дръзати V<sub>1</sub>

дръзость ж. / *drzosti*, прсл. \**drzost* / - сміливість, відвага, нахабність

дръколь ч. - кіл, жердка, дрюк, палъ, бич, спис

друоугоици прс. - иншим разом

друоугъ ч. - друг, приятель

друоугъ - инший; друоугъ

друоуга - один одного, друоугъ друоугу - один одному...; въ друоуги - у друге

друоужънъ пркм. - приятельський; другого, ближнього / таина /

дръводѣль ч. - тесляр

драхлъ / *draxel* / - маркотний, сумний, прикрий

доунѣти, доунѣ, -неши, II - дмухнути, подихнути

доуплатица ж. - свічка, лампада

доуховънъ пркм. - духовий, д. чада - дитина в дусі, духом

дѣва-дѣва - подвоє

дѣвои - двоякий, двоустий

дѣждъ ч. - дощ

дѣски ж. - дошка, стіл

дѣшти, дѣштере ж. - дочка

дѣштица / дѣщица / ж. - дощечка, табличка

дѣбрь ж. - провалля, долина; нетра

дѣневънъ пркм. - щоденний

дѣно - дѣно / дно /

дѣнь ч. - день; дѣниѣ ноштиѣ - вдень, уночі; д. великъ - свято

дѣньсѣ прс. - сьогодні

дѣвствовати, -воуѣ, -воуѣши VI - бути дівицею, незайманою дівицею жити / в дівоцтві /

дѣлатель ч. - робітник, працівник, діяч; хлібороб

дѣти, дѣѣ, дѣѣши I дѣждѣ, дѣждеши - класти, подіти.

дѣтель ж. - чеснота

дѣтогубниѣ с. - зігнання плоду

дѣѣти, дѣѣѣ, дѣѣши V<sub>4</sub> - робити, діяти; не дѣѣте - залишити, лишити; миль са дѣѣѣ - кажу, що я милосердя вартий

Е / *rus. nide* /

Еѣ-ей - так, так

епендугъ ч. - одезина / звархня /, пор. гр. *επενδύτης*

Ієгда - хйба

йєда - хйба, чи; йєда не -  
щоб не, щоб ні; йєда ка-  
ко - щоб якось, щось мо-  
вляв

йєдинако прс. - ще

йєдиначе - однаково; так-  
само

йєдиносѣштѣнѣ пркм. - од-  
ноістотний

йєдинѣ, йєдѣнѣ - один; як-  
йсь, деякий, дехто;

йєдинокѣ раз, якось

йєдиньчаѣ пркм. - єдино-  
родний

йєдѣва - лєдѣ, а трудно-  
щами

йєза - чи

йєи, вѣи. - *ех!*

йєлиѣ - який великий, як  
багато; йєлико - кіль-

ко / так багато, що/

йєлма - кілько, наскіль-  
ко

йєпєстолиѣи х. - єпісто-  
лія, посланіє, лист

йєствєсто с. - єство, бу-  
ття, природа

йєствєствѣнѣ пркм. - прав-  
дивий, справжній

йєтарѣ - якийсь, один

йєхидна ... - гадина

йєхидѣнѣ пркм. - гадючий

йєште - ще

## Ж

жєдѣти, -дѣи, -дѣиши IV -  
сумувати, завдавати сму-  
тку, жалю; нарікати

жєль ч. - гробовище, гріб

жєлатѣи, -ѣиѣ, -ѣиши V<sub>1</sub> -  
- бажати

жєлѣти див. жєлати

жєлѣнѣ пркм. - сѣйний, жур-  
ний; домѣве ж - дожи сму-  
тку

жєнихѣ ч. - наречений,  
молодий

жєстосрѣдиѣи /*srdije*,

прсл. \**srdije*/ с. -  
тверде серце, жорс-  
токість серця

жєшти /прсл. \**žęsti* /,  
жєгѣи, жєжєши I /жѣгѣи,  
жѣжєши/ I<sub>6</sub> - палити,  
пекти, топити

жєивоѣавѣцѣ ч. - життє-  
давєцѣ

жєивѣначєлѣнѣ пркм. -  
поставлений над жит-  
тям, що орудує жит-  
тям

жєивѣтѣ ч. - життя

жєивѣтѣнѣ пркм. - життє-  
вий, життя; жєивѣтѣноѣи,  
- звѣря, живе творін-  
ня

жєивѣ пркм. - живий, жи-  
ттєвий

жєитѣлѣ ч. - жєлєцѣ, мє-  
шкєнєцѣ

жєито с. - збѣжѣя, хлѣб;  
жєиво; польовий збѣр;  
засѣб для життя

жєитѣлицѣ ж. - клєунѣ, сто-  
дола, зємп, шпєхлѣр

жєрѣти /прсл. \**žęręti* /,  
-жєрѣи, -рєши I<sub>4</sub> - жєр-  
тѣувати, гєтовити на  
жєртѣу

жєрѣцѣскѣ пркм. - свѣ-  
щєниѣий

жєрѣлѣ ч. - сѣрка

жєдѣти, жєдѣи, -жєдєши  
- мати спѣрагу, прагнѣ-  
ти, жєдѣти

жєдѣнѣ пркм. - що жєчє  
пити, спѣраглѣи

жєтѣва ж. - жєивѣа

жєати, жєѣнѣи, -жєѣнѣиши  
I<sub>4</sub> - жєати

жєрѣєєиѣнѣскѣ - гєргєєи-  
ѣєєиѣи



за - з асс. як в укр. місц.;  
 прич. - за страхъ ирде-  
искъ - зі страху перед  
 жидами, також із родов.  
 у тому самому знач.; за  
оутра - вранці-рано  
за-блѣхденикъ с. - блудна  
 дорога  
за-бѣдѣти, -ждѣ, -диши  
 III<sub>2</sub> - лишитися чуйним,  
 чувати  
за-быти, -бѣдѣ, -деши I7 -  
 забути  
за-горѣтисѣ, -горѣ, -гори-  
 ши IV - запалитися, напу-  
 хнути  
за-градити, -ждѣ, -диши  
 IV - загородити, затка-  
 ти, затулити /двері/  
задавити, -влѣ, -виши IV  
 - заглушити, задушити  
зади - позади; сѣ зади -  
 ззаду  
за-зѣрѣти, -зѣрѣ, -риши  
 III<sub>2</sub> - когось взяти за  
 слово, зловити на слові;  
 ганити  
за-йти, -идѣ I2 - зайти,  
 заходити /сонце/  
за-клати, -колѣ, -ѣши -  
 заколотити, зарізати  
за-кључити, -чѣ, -чиши IV  
 - замкнути, закінчити  
законопрѣстѣльникъ ч. -  
 беззаконник, переступ-  
 ник законів, злочинець  
заматерѣти, заматорѣти,  
 -рѣ, -рѣѣши III<sub>1</sub> -  
 постарітись, зістаріти-  
 ся  
занѣ, занѣѣ спол. бож, че-  
 рез те, через що  
за-пинати, -наѣ, -ѣши з  
 даваль. V<sub>1</sub> - перехитрю-  
 вати /див. за-пати/

заповѣдѣти, -вѣѣ, -вѣ-  
си VII - наказати  
за-прѣтити, -штѣ, -ти-  
ши IV - погрожувати на-  
 казати, погрозити, ви-  
 явити невдоволення,  
 недок.: за-прѣштати, -аѣ,  
 -аѣши V<sub>1</sub>  
за-пати, -пѣѣ, -пѣѣши  
 I5 - з дав., підклада-  
 ти комусь ногу, підко-  
 пуватись під кого  
зарѣ ж. блиск, ссаяво  
за-стѣптити, -плѣ, -пи-  
ши IV - заступити, за-  
 хистити, оборонити, за-  
 ступитися за  
за-сѣ-вѣдѣтельствовати,  
 -тельствоуѣ, -ѣши VI  
 - засвідчити, посвід-  
 чити, посвідкувати  
за-творити, -рѣ, -риши  
 IV - зачинити, замкну-  
 ти, заперти /двері/  
за-тврѣдити, -ждѣ, -ди-  
ши IV /*tvrditi*, прсл.  
 \* - *tvorditi* / - скрі-  
 пити, зміцнити, забез-  
 печити, замкнути  
за оутра прс. - вранці-  
 рано  
заоутрѣнѣ пркм. - раніш-  
 ній  
за-пѣдити, -ждѣ, -диши  
 IV - скропити, покро-  
 пити; напоїти  
за-штитѣльникъ ч. - захис-  
 ник, оборонець  
за-штитити, -штиштѣ, -шти-  
тиши IV - захистити,  
 оборонити; недок.: зашти-  
штати V<sub>1</sub>  
за-штиштати, див. зашти-  
тити  
закѣ ч. - борг, позич-



ка; въ з. дати - боргувати, позичати; відплачуватися игръ ж. - гра, забава идемонъ ч. / *дѣмонъ* / намісник

звлекоша - див. извлѣшти иде, иде-же - де; доко-  
зданьє - див. зѣданиє или - через те, що; ще  
зелице с. - зілля, ростина більше, навіть; хоч  
изиниє с. - бурян, поло- иждєнѣ, див. из-гнати  
ва иждити /из-жити/, ижди-  
зима ж. - зимно, зима вѣ, -еши I, прожити,  
златица ж. - золота моне- видати, розпустити  
та, золотий и-же, род. кгоже і т.д.  
знамениє с. - знак, озна- ам. той, що; який, кот-  
ка, чудо рий, часто замість гр.  
зѣвати, зовѣ, зовєши V<sub>3</sub> родівника  
кликати, покликати, за- ижченкоуъ, див. изгнати  
просити ти  
зѣдъ, див. зѣдъ из-бавитель ч. - порятів-  
зѣлюбик с. - злоба ник, визволючик, спа-  
зѣловѣрик с. - безбож- ситель  
ність из-бывати, -аѣ, -еши V,  
зѣлодѣи ч. - злочиноць, ли- через брагъ бути чогось,  
ходій вволю бути чогось  
зѣлостраданіє с. - тяжкі из-быти, -бѣдѣ, -деши  
муки VII. визволитися, по-  
зѣлострадати, -ждѣ, -жде- збутися, залишитися  
ши V<sub>2</sub> - тяжко мучитися из-бытьє ч. - завіна,  
зѣлоурядъ прик. = зѣлора- липок; що залишається  
достѣнь - злорадий из-бѣгати, -нѣ, -ноши  
зѣль - злий, поганий, ли- II - вѣдѣти  
хий; зѣло с. - зло, ли- из-вести, -возѣ, - возо-  
хо, погань ши I<sub>3</sub> - вивести, витя-  
зѣль ж. - злоба, дикота гти  
зѣданиє /зѣданиє / с; бу- из-волити, -аѣ, -иєши  
динок IV - виворати; вволити,  
зѣдати, зиждѣ, зиждеши ласкавим бути; изволисѣ  
V<sub>2</sub> - будувати, творити мьнѣ - спало мені на  
зѣдъ ч. - мур, стіна думку  
зѣримъ - зришъ - що мож- из-влѣшти, -влѣкѣ, -че-  
на бачити, видний ши /прасл. "velkoi" /  
зѣяти, зѣѣ, зѣєши V<sub>4</sub> I<sub>6</sub> - виволокти, витяг-  
- позіхати нути, стягнути  
зѣло або зѣло - дуже, ве- из-врѣшти /пресл. "vergti" /  
лыми, страшно -врѣгѣ / = *отгѣ*, пресл.  
и "vorda" /, врѣєши V<sub>6</sub>  
тѣо - бо, бо-ж - викинути; и. оана -  
и скинути з гідности, з  
и уряду

из-гнати, -гнѣ, -гни-  
ши, V<sub>7</sub> - згнати  
из-гонити, -нѣ, -ниши IV  
 - вигнати, повигнати  
из-гънати /ижденѣ/ V<sub>3</sub> -  
вигнати, нагнати  
из-гнѣвати, -аѣ, V<sub>4</sub> - гн-  
нути; и. гладѡъ - з  
 , голоду гинути  
из-дати, -даѣ, -даѣши  
 V<sub>4</sub> - видавати; тратити  
 на когось  
из-д-гънати = из-гънати  
из-д-рѣсти /прсл.<sup>\*</sup> rekti /  
 -рекѣ, речеши I<sub>6</sub> - ви-  
сказати  
из-д-рѣшениѣ с. - увіль-  
нення, визволення, виз-  
віл  
из-д-рѣшѣ - изѣ рѣшѣ  
из-дѣти, -дѣѣ, -дѣѣши.  
деждѣ, деждеши - на-  
класти, додати, дати  
 /імя при хрещенні /  
из-имати, -маѣ, -маѣши  
 V<sub>4</sub> і - кмаѣ, -мкѣши  
 - виймати, витягати  
из-ити, -идѣ, -идеши I<sub>3</sub>  
 - вийти, відійти; ви-  
рости  
излиха - ще гірше, див.  
лихѣ  
из-лѣсти, -лѣѣѣ, -зеши I<sub>2</sub>  
вмѣсти, вийти, виїхати  
измлада прс. - замолоду  
из-млѣкнѣти /- mlknęti/  
 прсл.<sup>\*</sup> mlknęti /, -нѣ,  
 -неши II - замовкнути;  
захрипнути  
из-мѣна ж. - змѣна, замѣ-  
на; измѣнѣ дати нѣчѣто  
 - замінати щось на що  
из-не-могти /прсл.<sup>\*</sup> moęti /  
 -могѣ, -можеши I<sub>6</sub> -  
знесилитись, ослабити,  
втратити силу, знемог-  
ти; не изнеможеть - не

можливо  
из-нести, -несѣ, -еши  
 I<sub>2</sub> - внести, прине-  
сти  
из-нити = изгнати  
из-носити, -нѣ, -сиши  
 IV - виносити  
из-о-брѣсти, -рѣстѣ, -еши  
 I<sub>3</sub> - винаходити; изоб-  
рѣтенѣ - винайдений,  
придуманий; відповідно  
місце: изобрѣтовими  
замісць: изобрѣтовими  
 /шароты /  
изоржавѣ, див. изѣрѣ-  
ждавати  
из-селити, -лѣ, -лиши  
 IV - виселити, вигнати  
изѣ-глаголати, -голѣ,  
-голѣши V<sub>3</sub> - виговіс-  
ти, вимовити  
изѣ-гънати, ижденѣ, -не-  
ли V<sub>3</sub> - вигнати, розіг-  
нати  
изѣ-гнѣль ж. /ви / три-  
та  
изѣ-рѣждавати, -рѣѣ,  
-миши III<sub>4</sub> - поржавити  
изѣкрѣ пркм. - синявоси-  
вий  
из-їсти, -їмѣ VII, про-  
їсти, прогайнувати  
из-їти, из-їмѣ, -меши  
 I<sub>6</sub> - вжити, визволи-  
ти  
имѣник с. - майно посі-  
лість, добро  
имѣннѣ пркм. - мастко-  
вий  
имѣти, имамѣ, имаши і  
имѣѣ, имѣѣши III<sub>4</sub>,  
мати; з діймен. творить  
будущий час  
инако прс. инакше  
инокость с., побут, про-  
бування у чужому краї  
 /peregrinatio /

исолко прс. - чи то, або тільки  
иноплеменик ч. - чужинець, чужокраєць  
иноръчнѣ прс. - алгориочно  
инословик с. - алегорія  
иностанѣ прс. - постійно, раз-у-раз, безупинно  
иночадѣ пркм. - єдинородний, одинак  
иноязычник ч. - негрек, варвар, чужоземець  
инѣ - один / *unus* /; иний; инѣ - въ инѣ - безнастанно, зажди  
инѣде - деінде  
ис-сего = изъ сего  
иселенѣ = исселенѣ  
ис-кнѣзѣ х. - втрата  
искати, -итѣ, -итѣши  
*V<sub>2</sub>* - шукати, міркувати собі, думати  
ис-кони - споконвіку, з перводочину  
ископнѣ пркм. - споконвічний, до є споконвіку  
ис-кочити / ис-сочити /, -чѣ, -чѣши IV - височити  
ис-ко-сити, -коушѣ, -сиши IV - пробувати, перевіряти, опокушати: недокушѣти: ис-коушати  
ис-коушѣ ч. - спроба, спокуса  
ис-коушнѣ пркм. - пробний, спокусний; об-раза и - спосіб проби, опокуси  
ис-коушеннѣ с. - спокуса

иснѣсто = снѣсти - зустити  
ис-дити, -пимѣ, -пикши - *I<sub>7</sub>* - випити  
ис-по-вѣдати, вѣмѣ, з або без са *VII* - висловити, визнати  
ис-плѣнити / *-plēniti* /, прс. *"plēniti* /, -ниши IV - виповнити; недок.: ис-плѣнѣти, -пѣмѣ, -пѣкши *V<sub>1</sub>*  
ис-плѣнѣ пркм. - повний  
ис-плѣнѣ / *-plēnē* /, прс. *"plēnē* / пркм. невідмінн. - повний  
ис-плѣннѣ / *-plēnēnīe* /, прс. *"plēnēnīe* / - виповнення, повнота  
ис-плѣти, -плѣвѣ, -воли *I<sub>4</sub>* - виполоти  
ис-повѣданнѣ с. - сповідь, визнання  
ис-по-вѣдати, -вѣмѣ *VII* з або без са - визна-ти; недок.: ис-повѣдати, -давѣ, -давѣши *V<sub>1</sub>* - визнавати; сповѣдатися /з са /; висловлювати  
ис-правити, -вѣмѣ, -иши IV, поправити, виконати; и. сѣ - утриматися, проїснувати, не загинути  
ис-про-арѣти / прс. *"vergeti* / - перекинути, перевернути, повалити, зруйнувати; и. животѣ - скінчити життя  
ис-просити, -прошѣ, -сиши - випросити  
ис-прѣва - сперму  
ис-пустити, -итѣ, -стиши IV - випустити / гласѣ

почати говорити/; вис-  
лати  
ис-поутення с. - випуск,  
випущення; и. доула -  
віддання душі богові  
/видих духа/  
ис-пытання с. - ревність,  
основність, спроби  
испытати, -тань, -таньши  
V<sub>1</sub>, амідати, вислідити,  
вишукати  
истовъ - до дійсно є,  
справжній; истовом -  
насправді  
ис-топяти, -плъ, -пиши  
IV - задумити; и. со -  
розбитися на морі  
ис-точьникъ ч. - джерело  
источник с. - видив, ви-  
тік; и. крѣве - кровоте-  
ча  
ис-травовати, -воуѣ, -воу-  
кши VI - губити, нищи-  
ти  
ис-тъгити сѣ, -штѣ, -шти-  
ши IV - опустити, спо-  
рохніти  
ис-тъѣти /=из-тъѣти/,  
-тъѣѣ, -кши III<sub>1</sub> -  
зіпсуватися  
ис-тъѣти, -ѣѣ, -ѣкши  
V<sub>1</sub> - витягнути; випити-  
ти, домагатися, докон.:  
ис-тъгнѣти II  
ис-ходитѣ с. - вихід;  
и. путѣ - роздорожжя,  
розпуття  
исъ-про-ѣхати /прѣд.<sup>3</sup> *pro-*  
*gred* /, връхъ /*verge*, прѣд.  
*verge* /, връхши I<sub>6</sub>  
- попаревертати  
исъхати /=из-съхати/, -ѣѣ,  
-ѣкши V<sub>1</sub> - засихати,  
висихати, докон. исъ-  
хнѣти II  
исѣти /=из-сѣти/, -сѣѣ,

-чеши Іо - висікти,  
вирубати, вибити  
/гриб із каміння/  
исакиїти /из-сакиїти/,  
-ца, -неши II - всяк-  
нути; висохнути  
ицѣлти, див. исцѣлти  
ичезѣ - див. истезнѣти  
истезнѣти = из-чезнѣти/,  
-мѣ II - зникнути, цез-  
нути; непомон.: истеза-  
ти, -зачѣ, -закшѣ v<sub>1</sub>  
истѣсти = из-чѣсти, див.  
чѣсти

К.



крэлішть ч. — цапеня  
козьда с. — жовеня  
кокоць ч. — півень  
коланьди мн. — *calendae*  
коліхьдо — коли тільки;  
 всяк раз, що-разу; у  
 сполуці з иже — *quicun-*  
*que*, хто б не був, уся-  
 кий; аможе к. — куди б  
 тільки, коли — не, де ті-  
 льки, пркм., який тільки  
кольми — наскільки, кіль-  
 ко, як більше, як дале-  
 ко  
коньчина ж. — кінець; ко-  
ньчинй имать — дохо-  
 дить до кінця  
коньчнь пркм. — кінце-  
 вий, що є на кінці  
корабиць ч. — кораблик,  
 човен  
корабельць ч. — човен  
корабьникъ /корабьльникъ/  
 ч. — корабельник, моряк  
крада ж. — костир, спис;  
 багаття  
краводити, —вождь, —ди-  
ли IV — забрати, відве-  
 сти як добычу  
крихнь пркм. — хресний  
 /дерево/  
крьв ч. — кріваля, дах,  
 намет, хата  
кротость ж. — лагідність,  
 тихість  
кротъкъ пркм. — лагідний,  
 смирний, тихий, плоский  
кroupица ж. — крихта, ок-  
 рушка  
коупина, див. кѣпина  
коупло = коупли ж. — за-  
 куп, купівля  
коупъ ч. — купівля, купу-  
 вання; 2. купа; въ коупѣ  
 — водночас, разом, уму-  
 ці

коупьно прсл. — разом,  
 уводночас  
коуръ ч. — півень, ко-  
 гут  
коудим ж. — кута  
къ прм. з дав. до, ід,  
 ік; къ томоу — далі,  
къ томоу не — більш  
 не  
къзнъ ж. — спосіб; під-  
 ступ, хитрощі, штучки  
кѣдоу, кѣдѣ — відки;  
отъ к. — звідкіль  
кѣпина ж. — будяк, тер-  
 пина, глід

# Л.

ладим, род. ладыя ж.  
 — човен, корабель  
ланита ж. — лице, щока  
ли — чи; и-ли — чи; ли —  
 ли — чи-чи; ли — или,  
 чи-чи  
ликтъ ч. — хор, хоровід  
лихоицьство с. — ханчи-  
 вість, зажерливість,  
 захланність, ласкім-  
 ство  
лихъ прсл. — що поверх,  
 надто; лишній, зайвий;  
лихиха — через верх,  
 ще гірше; лихо — ли-  
 не, зайве, фальшиво,  
 погано  
лишатица, див. лишитисѧ  
лишити, —шѧ, —лиш IV —  
 позбавити, ограбувати;  
лишень быти — недоста-  
 вати, бракувати; д.сѧ  
 — терпіти недостаток,  
 бідувати; недок.: лиша-  
тисѧ  
логия гр. *λογιον* —  
 логія, прикраса перво-  
 священників на пальці



лоуи ж., див. лади  
лознь пркм. - виногра-  
 довий  
лоуна ж. - місяць  
лоучи 2. ступ. з род. ліп-  
 ний  
лоучити /єкучити/ IV -  
 замикатися, підходити,  
 приклячитися, скоїтися  
 прийнятися  
лѣгати, лѣжѣ, лѣжеш V2  
 - брехати; лѣжѣщимъ на-  
 робѣти - помилка, має бу-  
 ти: вароты лѣжѣтѣмъ -  
 брехливої барви  
лѣгкъ пркм. - легкий;  
 прс. - лѣгць /легко/  
лѣстити, -штѣ, -стиши IV  
 - дурити, обморочити,  
 ошукати  
лѣстьць ч. - хитрун, об-  
 манець  
лѣштатисѣ, -лѣштѣ, -шти-  
ши III2 - блищати, вили-  
 скуватися /лѣстити IV/  
лѣса ж. - плетінка, руш-  
 тування  
любодѣйствиовати, -воуѣ,  
 -воуки VI - розпусно  
 жити, чужоложити; д. вѣ-  
коушениѣ - схлібляти  
 смакові, гострити смак  
любодѣльнѣ пркм. - робота-  
 щий, що любить працю  
любонистѣ пркм. - мило-  
 серний /дослівно: що лю-  
 бить старців/  
любомѣдритѣ, -рѣ, -рѣши  
 IV - роздумувати /по  
 філософічному/  
людскѣ, людський; громад-  
 ський, публичний /пркм/  
лѣть ж. - лихо, біда  
лѣка ж. /пор. лакѣ, лѣш-  
ти - гнути/ - хитрощі.

# И.

Иадомошѣ пркм. - скри-  
 елений, кульгавий, по-  
 калічений; імен. - ка-  
 ліка  
малѣ пркм. - малий; вѣ  
малѣ - трошки, незаба-  
 ром; мало; малѣ прсд.  
 - трохи  
малѣ пркм. - малий; вѣ  
малѣ - трошки, неза-  
 баром; мало; малѣ  
 прс. - трохи  
масло с. - олива, масть,  
 мазанина  
милосердовати /szdorati,  
 прсд. - "szdorati" / - доуѣ.  
 - милосердитися над  
 ким /із винув. або о  
 з місц. / зглядатися  
 над ким, милуватися  
милѣ пркм. - вартій мя-  
 досердя  
мирѣ ч. - світ; вѣсь м.  
 - усесвіт  
млѣва /mlva, прсд  
 "mlva" / ж. - І. крик,  
 шельст, вереск, бучи;  
 2. поголос, поговір, по-  
 мовка  
млѣниѣ /mlniji, прсд  
 "mlniji" / - блискавка  
моштѣнѣ пркм. - мохливий,  
 могутній  
мракѣ ч. - темінь, темря-  
 ва  
мрѣжа ж. - мореха, незід.  
 сітка  
муро, див. муро  
мѣногострѣпѣтѣ пркм  
 - дуже важкий  
мѣногочѣстѣнѣ пркм. -  
 цінний, вартісний  
мѣногѣ, мѣнога, мѣного - ба-  
 гато; 2. ст мѣножѣ; по

многоу, на мношѣ -  
 - багато, дуже  
множицѣ - часто  
мысць ч., див. мышца  
мыто с. - нагорода, да-  
 рунок, гостинець  
мышца ж. - гомілка, ра-  
 ма; мая  
мыда ж. - заплята, нагоро-  
 да  
мынѣти, мынѣ, -ниши III<sub>2</sub>  
 - міркувати, думати,  
 сподіватися, вважати,  
 мати за що; м сѣ та м.  
си - здаватися; мынѣти  
ми сѣ - здається мені  
мычѣти, -чытѣ, -чыш-  
тоши V<sub>3</sub> 1 -чытѣ, -чы-  
таши - видаватися, уяв-  
 ляти собі, мріяти  
мыша ж. - відправа, бого-  
 служба /*миша*/  
мыстичѣ - міщанин  
мыхъ ч. - бордюг, килек  
мыро = муро = муоро  
мыдити, -ждѣ, -дши IV,  
 баритися, зволікати  
мыжати сѣ, -жаѣ сѣ V<sub>1</sub> -  
 бути мужем, кріпитися,  
 бадьоритися  
мычѣнь пркм. - катівний,  
мысто мычно - місце  
 мук  
мытѣж ж. - метушня, роз-  
 рух, нелад  
мычѣна=манѣна - манна

# Н.

на-бѣдѣти, -ждѣ, -дши  
III<sub>2</sub> - зберігати, захо-  
 вати  
на-видѣти, -виждѣ, -дши  
IV - намовити, підкопу-  
 вати  
на-имѣникъ ч - наймит  
на-казати, -ажѣ, кажомѣ  
V<sub>2</sub> - наказати, напівну-  
 ти, аказати на що

наковало с. - ковало,  
 накованѣ  
на-питѣти, -тѣ, -тѣ-  
кши III<sub>1</sub> - поживити,  
 нагодувати; напати  
напрасньство с. - неспо-  
 діваність, наглість;  
 суворість, сердитість  
на-пыштеникъ с. - набуха-  
 ність, набряклість  
напыда ж. - нагорода, зап-  
 лата, заслуга  
нардъ ч. - нардова оли-  
 ва  
нарочитѣ - відомий, зна-  
 ний, ославлений  
на-сладити, -ждѣ, -дши  
IV - засолодити; н, сѣ  
 - любитися, мати на-  
 солоду в чомусь  
насобѣнь пркм. - раз-по-  
 разовий, частий, різ-  
 номанітний  
на-стати, -станѣ, -еши  
II - звидіти настоюта-  
мо дѣне - потрібний  
 для життя, сучасний; на-  
ставѣного дѣне - що-  
 дня, через те часто за-  
 місць нього - насѣсть-  
намо /діспркм. на-сѣ,  
-сѣта/  
насѣстьнь пркм. - див.  
настати  
на-оустѣти, -аѣ, V<sub>1</sub>, до-  
 кон.: наоустити, -штѣ,  
-стиши IV - підмовляти,  
 намовляти, підкопува-  
 ти, підбурювати  
небо прс. - бож  
не-вѣходѣнь пркм. - недо-  
 ступний  
не-вѣдѣство с. - незнання,  
 невідання, неспідомість,  
 неучтво  
не-годовѣти, -доуѣ, -доу-  
иши VI - ремствувати,  
 міркувати собі, нарікати

не-здоба ж. невинність, не-честям с. - нечесть, безневинність, незлоб- безбожність, безбожні- вість вчинки  
неизглаголанъ - невимов- неисить ж. - пелікан  
 ий, невисказаний низъ прс. - в долину,  
неизмолимъ пркм. - нев- вниз; приросток при ді-  
 благодійний висловъ пркм. - по  
неистовъ пркм. - не при- любити бідних /стар-  
 собі, несамовитий, бо- ців/  
 жевільний ништь прс. - бідний, убо-  
нели у сполучі з отъ-отъ- гий; старець, дід /імен./  
нели або отънедике - ножъ ч. - меч, ніж  
 відколи носило с. - віз к; ноші  
не-мръчѣи /діспркм. теп. ч. нравъ ч. - звичай, оби-  
 - мръцати/ свѣтъ - не чай  
 погаснѣ /що не затемню-  
 етьсѣ/ світло нѣ асс. о.ін. від и, після  
не-мрънь пркм. - безмі- приименників: вѣ, нѣ,  
 рний, безмежний, незір- на нѣ /*нѣ* /  
 ваний нѣриште с. - печера, яма  
неплоды, -дѣве ж. - без- нѣжднѣ прс. - бурно, на-  
 плідна, ялова жінка гально, силоміць  
непонесомъ пркм. - бездо- нѣдми прс. - насилом, си-  
 ганний ломісць, неволенъ  
неправдовати, -доуѣ,  
-доуѣши VI - неправдою  
 жити, бути несправедли-  
 вим О.  
неприманинъ пркм. - чор- О з місц. - через; про  
 товий, чортівський /о мнѣ - про мене/  
не-примѣнь ж. - погань, приросток - о,оо-, на-  
 лихо; поганець, чорт за  
непрѣстанно прс. - без- об - приросток: довкола, оо  
 угань, без перерви, раз- обавити, -вѣдѣ, -виши IV  
 у-раз -вѣдати, показати,  
не-пѣтовати, -штуѣ, -шту- відкрити  
-штуѣ обаче - адже, ж; зате;  
 , ѣши VI - домірковувати, а проте; а отже  
 тиса, міркувати, казати, обѣтъшати /об-вѣтъшати,  
 запідозрювати -вѣ, -вѣши VI - зіста-  
неразоумичнѣ пркм. - рити, постарітисѣ  
 нерозумний, дурний, ту- обили о. /обиль ж. / -  
 пий переповня, надмір ве-  
нетрѣби с. - непотріб- ликі достатки, багат-  
 ність, непотріб ство  
нечрѣднѣ пркм. - непиш- обиноватисѣ, -оуѣ, -оу-  
 ний, без блиску, простий ѣши VI - колувати, окру-  
 хати; не обинуѣ - про-



сто в-очі, навропростець  
обити /-об-вити/, обити,  
 -иши I<sub>7</sub> - I. обвинути,  
 завинути, звинути; 2. I<sub>3</sub>  
 - обіяти  
область /-об-власть/- си-  
 ла, влада, країна, по-  
 віт  
об-личити, -чи, -иши IV  
 - виявити, виказати  
 /провину/, докорити, ос-  
 каржити; недокон. обли-  
чати, -чаю V<sub>1</sub>  
обличення с. - вияв не-  
 правди, скарга, обвину-  
 вачення  
об-личити с. - подібність,  
 подоба, постать  
об-лишити, -ши, -иши IV  
 - позбавити, пограбу-  
 вати  
облиши с. - надмір, ве-  
 ликі достатки  
облишній пркм. - надмір-  
 ний, через верх, занад-  
 тий  
об-лжати, -гаю, -гаюши  
 V<sub>1</sub> /пор. лжати - бре-  
 хати/ - оббрехати, на-  
 брехати, обчорнити, об-  
 мовити  
об-лжати, -жати, -стиши  
 IV - обдурити, піддури-  
 ти, підмани /на слові/  
облжати /-влжати/, облжати,  
 -лжати /прсл. *velkati* /  
 - одагати, вдагати, вби-  
 рати  
об-разити, -жи, -зжати IV  
 - утворити, сформувати;  
 сж - ударити, налягти  
 на щось /храїни/  
образ ч. - образ, постать;  
 узір, зразок, спосіб;  
 вигляд; обличчя

об-в-р-тати /-vrteti  
 прсл. *verteti* /,-в-р-  
 тати, -тиши III<sub>2</sub> - об-  
 горнути, обвинути  
обр-тати, обр-тати, -р-тати  
 I<sub>3</sub> - найти, ви-  
 найти, надібати; недокон.:  
обр-тати, -таю V<sub>1</sub>;  
 о. сж - знаходитися,  
 виявлятися; над-ц-м  
 - сходиться з ким  
обш-тати ч. - спільник,  
 товариш  
об-тати прм. з асс. о, об;  
об-тати - ціліську  
 ніч; об-тати пол- - з  
 другого боку /полови-  
 ни/ - приросток -об-  
об-тати, -жати, -диши  
 IV, ходити сюд та не туд,  
 вештатися, обходити,  
 обіжджати  
об-тати, об-тати, об-тати,  
 -тати I<sub>5</sub> - обняти, об-  
 горнути; досягти; scho-  
 пити, зловити; збирати  
 /плід/  
об-тати, -тати, -ри-  
 ши IV - запалити /рану/;  
 обхопити запаленням  
об-тати, та-тати, та-  
тати V<sub>1</sub> - збідніти; зро-  
 битися старцем, жебра-  
 ком  
ов-тати - той інший, інший;  
ов-тати - один-другий  
ов-тати - тоді, того ча-  
 су; ов-тати - ов-тати же  
 - то - то знову  
ов-тати - там  
о-гласити, -гласити, -си-  
 ши IV - повчити; о.  
слух - очарувати  
 слух /музикою/  
ог-тати ч. - вогонь; лихо-  
 манка, пропастиця

о-госбъзнити, -жѣ, -зиши

IV - добре заходитися  
коло землі; о. са - ба-  
гато зародити /нива/;  
часто - оугосбъзнити

о-градити, -жаѣ, -лиши

IV - огородити, обвести  
мурем; заспокоїти

о-грѣбати, -баѣ, -ак-

ши V<sub>1</sub> - стримуватися

о-грасти, -гродѣ, -деши

- обійти навколо, пове-  
рнути в колі часу на  
те саме місце; дѣта о-гра-  
дѣца /чох./... чѣтъѣ  
- святкуванням... рік-  
по-році /роками, що по-  
вертають/

о-долѣти, -дѣѣ, -дѣши

III<sub>2</sub> з дав. - перемог-  
ти когось

одрѣ ч. мари, нощі; ліх-  
ко

о-дръжати, -жѣ, -жиши

*1-drizati*, прсл. -  
*derzati* / III<sub>2</sub> - захопи-  
ти, діткнути; спасти  
на...; страхомъ одръ-  
жимъ - наляканий

о-дѣждити, -ждѣ, -диши

IV - падати дещеві, до-  
щити

оже = же

о-зимѣти, -ѣѣ, -ѣши

III<sub>1</sub> - зазимувати

о-канѣти = о-канѣти - нужде-  
ний, нещасливий; злос-  
щасний, зловісний

о-ки = а-ки

оле, викл. - горе!

о-правѣдани с. - право,  
закон, устав; виправда-  
ння; установа

о-правѣдѣти пркм. - оправ-  
даний; справедливий

о-простити, -штѣ, -сти-  
ши IV - залишити по  
собі

осла ж. - брус, точило,  
гострило

о-слабити, -блѣ, -биши

IV - ослабити; ослаб-  
лѣнь - недужий на го-  
стаць, паралітичний

о-собити, -блѣ, -биши  
/са/ IV - жити самоти-  
моу, жити поодиначі

о-стати, -станѣ, -меши  
II - лишитися; покину-  
ти; перехідн. - залиши-  
ти

о-стѣпити /стѣ-стѣпити/,  
-пдѣѣ, -пиши IV - від-  
ступити, уступити;  
відпасти від чогось;  
стратити; недокон.: о-стѣ-  
пати, анѣ V<sub>1</sub>

о-сѣнѣти, -сѣнѣ, -ниши

IV - стінити; заслоня-  
ти /хмарою/; недокон.:  
о-сѣнѣти, -ѣнѣ, -ѣк-

-ши I<sub>4</sub>  
о-сѣсати, -сѣжѣ, -сѣжѣ-  
ши V<sub>2</sub> - дотеркати, до-  
тикати

отан прс. - тайкома, ниш-  
ком

отинѣти прс. - відколи

о-токъ ч. I. опух, пухли-  
на; 2. острів

оторопѣти ч. - жах, одубін-  
ня, заціпенілість

отрадьнѣти пркм. - відрод-  
ний, легкий; зносний

отровени с. - струїн-  
ня; о. ради - через ст-  
руу, струє

отрокъ ч. - дитина; не-  
вільник, раб, слуга;  
отроковица - дівчина



отрочина ж: дитячий вік;  
мзъ отрочаны - змалеч-  
 ку, з дитячих років  
отрочишть ч. - хлопа, ди-  
 тина  
отъ-връзати, -връзѣ, -връ-  
зати V<sub>1</sub> / - връзати, прсл.  
 " - vrzati / - відчи-  
 нати  
отъ-връсти, връстѣ / - vrz-  
prst / I<sub>2</sub> -  
 відкрити, відчинити;  
отъврѣсть / - vrst /  
 - відчинений, відкритий  
отъ-врѣсти / прсл. " - vrsti /,  
 - vrstѣ / - vrst, прсл.  
 " - vrsti /, - vrsti I<sub>6</sub> - ві-  
 дкинути, закинути; о.сф з  
 родов. - відпасти; від-  
 ректиса, відпуратиса,  
 відпекатиса, попрачатиса  
отъ-вѣ 3.ос. одн. аор. -  
 відповіа  
отъ-метати, -метѣ, -ме-  
тѣти V<sub>2</sub> - зневажати,  
 погорджувати, цуратиса  
 кого  
отънѣди / - / - відколи  
отънѣдѣ прс - власне, ці-  
 лком, геть чисто; узага-  
 лі; на всякий спосіб  
отъ-плонти, -плонѣ, -ве-  
ли I<sub>4</sub> - відплисти  
отъ-ринѣти, -нѣ, -неши  
 II - відштовхнути, ві-  
 діпхати, відкинути  
отъ-чнати, -чнѣ, -чнѣши  
 V<sub>1</sub> і о.сф - попадати  
 в одчай, розпучати / з  
 дав., або з род. /  
отъ-штетити, -штѣ, -тиши  
 IV - зашпастити  
отънѣ пркм. присвійний -  
 сатківський  
охоудѣти, -дѣ, -ѣши  
 III<sub>1</sub> - поменшати, змен-

шитися, стати меншим  
о-цѣпѣнѣти, -нѣ, III<sub>1</sub>  
 - худіти; дубіти, дере-  
 віти  
о-цѣштеник с. - очищен-  
 ня; о. мечьнок зам.  
 отьсѣченик  
отъгъчати, -чнѣ, -акши  
 V<sub>1</sub> - отяжіти  
от-фти, -фѣ I<sub>7</sub> - відня-  
 ти; звільнити  
о-штутити, -штѣ, -тиши  
 IV - ідчути, помітити

П:

Па-гоуба ж. загибіль, за-  
 гин, смерть; загуба;  
 моровиця  
пажить ж. - пасовисько,  
 пама, кормо  
пакы - знову, ще раз  
паче прс. - краще, ліп-  
 ше, сильніше; що більш  
пешти, пекѣ, печѣши / прсл.  
 " - pekti / - пекти I<sub>6</sub>: пе-  
ченѣ - спечений; п.сф о  
 / з місц. / - турбуватися  
 кимось, журитиса чимось  
 дбати про ..  
писмѣ, -мене с - буква,  
 письмо  
пианичивѣ пркм. - питущий  
пладѣне / з " полдѣне / -  
 в-опівдень  
плакати, -чѣ, -чѣши V<sub>2</sub>  
 I плакати, голосити,  
 заводити; співати жа-  
 лібноу: п.сф - роз-  
 плакатиса; 2. - поло-  
 скати, проливати  
плинѣти, -тѣ, -тѣши  
 V<sub>1</sub> - галасувати; мету-  
 шитиса; маворот.: -пле-  
штѣвати VI  
пшиштѣвати, -тоуѣ, -тоу-  
ѣши, див. пшиштѣти

- плишть ч. - галас; мету-  
шня
- плиновеник с. - плівоти-  
ни; слина
- плинѣти /плинѣти/, -нѣ,  
-неши II - плінати
- плѣвелъ ч. - бурян; ку-  
кіль
- плѣньникъ ч. - полонений,  
бранець
- пласати, -шѣ, -шеши V<sub>3</sub>  
- танцювати; пласаник  
- танець; пласьць -  
танцюрист
- по прим. з дав. - здовж,  
знах.: - через /причи-  
нове/, за; по тебѣ йду  
- йду слідком за тобою,  
слід-у-слід; приросток  
для доконаних дієслів:  
по-, пере-, з-, на-  
і т. д.
- по-врѣшати, -врѣгѣ, -же-  
ши /*vrędo*, прсл.  
*vręci*, *vręde* / -  
покинути, викинути,  
збурнути
- по-глоумити, -мліѣ, -ми-  
ши IV - продумувати  
над чимось; базікати  
про щось
- погодивъ пркм. - зручний,  
відповідний, підхожий,  
на руку
- погостъ ч. цвинтар коло  
церкви
- по-гѣнати, -женѣ, -еши  
V<sub>3</sub> - ганятись, переслі-  
дувати, гнатись за ки-  
мось
- по-двигнѣти, -нѣ, -неши  
II - порушити, підгана-  
ти, п. сѣ - понатужи-  
тися; сунутися, рва-
- тись до чого; ворува-  
ти
- по-двигати, -аѣ, -аѣ-  
ши V<sub>1</sub> - рухати
- по-доба ж. /доба - від-  
повідний час/ те, що  
годиться, що підхо-  
дить; п. ксть - слід,  
личить
- подобати, -баѣ, -кши  
V<sub>1</sub> - годиться, личи-  
ти; подобаетъ - го-  
диться, личить, нале-  
жить; повинно, яло-  
ся б
- подобострастьнѣ пркм.  
- подібний пристраста-  
ми
- подобѣнъ пркм. - пригі-  
дний, відповідний
- по-другъ ч. - ближній,  
товариш
- подъ прим. - під; приро-  
сток: під-, с-, при-  
і т. д.
- поздѣнъ пркм. - пізній
- поздѣ прс. - пізно; п.  
сѣсти - як пізно є;  
п. сывѣшю або бывѣши,  
як стало пізно
- позоръ ч. видовище
- по-казати, -казаѣ V<sub>1</sub>  
і кажѣ V<sub>3</sub> - виявля-  
ти, викладати; нака-  
зувати; ганити, ка-  
ртати
- по-кровъ ч. - крівля, дах,  
горище; стеля
- по-кои ч. - відпочинок,  
спокій
- по-коусити, шѣ, -сиши  
IV - перевірити
- полаганик с. - склад

полагати, -аѣ, -аѣши V<sub>1</sub>  
- покласти, положити;  
класти, накласти; ча-  
схувати /вином/; п.тр<sub>1</sub>-  
бѣ - складати жертви,  
жертвувати  
палаца х. - палац  
полѣ ч. - половина, пів;  
полоунощи прс. - вopів-  
ночі; на, обѣ онѣ п. - на  
другий бѣк; на онѣмъ по-  
лоу - з другого /того/  
боку  
польза х. - користь; по-  
дѣгкѣсть  
по-мѣнѣти, -мѣнѣ, -мѣни-  
ши III<sub>2</sub> - пригадувати  
собѣ, пам'ятати  
по-мѣдити, -мѣдѣ, -мѣши  
IV - протягнути, прово-  
лікати; почекати  
по-мавати, -ваѣ V<sub>1</sub> з дав.  
- кивати, показувати  
знаками; маяти  
по-маѣти, -мѣ, -мѣши II  
з дав. - /по/ махнути,  
дати знак  
по-носити, -ношѣ, -сиши  
IV, ганяти, ганьбити;  
дорікати, глумити собі  
з кого /з дав./  
поносѣ ч. - сором, гідос-  
та  
поношення с. - татар; до-  
кѣр, догана; лайка; га-  
ньба  
понѣ - найменше, до-най-  
менше, принаймнѣ, бодай,  
хоч бѣ, так мовити  
понкѣ сполуч. - наскіль-  
ки; через те, до; бо  
попываца х. - покривало  
сорочка  
попнѣ ч. - піп, свяще-  
ник

по-приште с. стадіє  
/стадии/- восьмина  
римської милі  
порозднѣ, див. празднѣ  
портѣ, див. прѣтѣ  
по-сагати, -аѣ, -аѣши  
V<sub>1</sub> - братися, дружи-  
тися; віддаватися, ви-  
ходити заміж  
послоухѣ ч. - свѣдок  
послоушенство зам. - по-  
слоушество /ст. 181/ с.  
- свѣдоцтво  
послоушѣствовати, -воуѣ,  
VI - посвідчити, за-  
свідчити, стати кому  
за свѣдка  
по-слѣди прс. - нарешті,  
піданше  
по-слѣдѣ прс. - накінєць,  
нарешті, автѣм, а так  
по-сѣѣдѣ прс. - накінєць,  
насамкінєць  
по-спѣтисѣ, -спѣѣ, -спѣ-  
миши III<sub>2</sub> - допомагати  
до чогось /ѣѣ благо -  
до добра/; вдатися, ма-  
ти успіх  
по-спѣшениє с. - діяль-  
ність; допомога  
по-спѣшнѣ пркм. - допо-  
мѣжний; спѣшний, швид-  
кий  
по-спѣшѣствовати, -воуѣ,  
VI - допомагати комусь  
у якійсь роботі; спів-  
працювати, співдіяти  
по-стыдѣти, -мѣдѣ, -мѣши  
III<sub>2</sub> - засоромити;  
п. сѣ - посоромити-  
ся  
по-стылати, -отелѣ,  
-мѣши V<sub>2</sub> - постелити,  
застелити; прибрати  
посѣштеніє с. - допуст;  
навіщення



по-точеник с. - вигнан-  
ня, заслання

по-трьпати, -пль, -пиши

*1-trypeti*, прск. \**tr-*  
*peti* / на з місц. - по-  
терпіти комусь, згляну-  
тися на когось, уважити  
комусь

потреба ч. - потреба; нуж-  
да; konieczність

пс-чисти, -чть, -чтеши

Із - ашакувати

почитаник с. - читання;  
лектура

по-чрпати, -пль V<sub>3</sub> та

-пль V<sub>4</sub> /-*czupati*, прсл.

\*-*czupati* / - зачерп-

нути, набрати /води/

похоть ж. - жажда; roskish;

похоть, пожадання

похотьнъ пркм. - похіт-

ливий; ласий; розпус-

ний; жадний, вряий

по-хоулити, -ль, -лиши

IV, лаати, ганити, га-

ньбити; похоулення с.

- огуда, догана

пошьства с. рух

по-шадѣти, -хдѣ, -диши

III<sub>2</sub> - шадити, пошадити

празднь пркм. - порож-

ний, пустий; без роботи;

п. быти - дармувати

при-врьшти, -врьгѣ, -же-

ши /-*vryge* прсл. \**ver-*

*giti*, \**verge* / - кидати

чим об щось; п.сѣ - вда-

ритися; забивати собі

щось

при-зоръ ч. - привид, по-

ява; п. безтѣлесны -

примара, мара

при-зърѣти, -зърѣ, -ри-

ши III<sub>2</sub> - I. пригляда-

тись, споглядати; диви-

тись; зглянутись, прихи-  
литись до кого; 2. недо-  
глянути, недобачити, за-  
недбати; зневажити

при-лагатисѣ, -аѣ, -ак-

ши V<sub>1</sub> - прикидатися;

стояти в тому самому

ряді; відповідати; при-

лучитися до чогось

прилежати, -лежѣ, -жиши

III<sub>2</sub> з род. або місц.

- братися пильно до

чого, пильнувати чого,

дбати про що

при-липати, -лѣѣ, -лѣѣши

- доливати, присипати

при-лѣпѣти, -пль, -пиши

III<sub>2</sub> - прилипнути

при-лѣ/п/нѣти, -нѣ, -не-

ши II - прилипнути з

місц. місця

прилѣпити, -пль, -пиши

IV - приліпити; п.сѣ

з місц. - привязатися;

пристати; спасти кому

на ший

при-миловатисѣ -милоуѣ,

-лоуѣши VI - зробитися

зливенним, жалюгід-

ним

при-мракъ ч. - померки,

темрява, темінъ

при-мѣститисѣ, -шѣ, -си-

ши IV з род. - змішатися

ся, сполучитися, зєдна-

тися

при-никнѣти, -нѣ, -неши

II, прихилитися, схили-

тися

принось ч. - *hostia*

/в лат. церкві/

при-пасти, -дѣ, -деши I<sub>2</sub>

- припасти до чогось із

місц.; приступити; недок:

припадати, -днѣ V<sub>1</sub>

при-плодти, -хал, -ди-  
ши IV - вродити, дати  
приплід

при-повідати, -аѣ, -аѣ-  
ши V<sub>1</sub> - за когось го-  
ворити; заступитися  
/о з місц./

при-ростати, -ришл, -ри-  
штеши V<sub>2</sub> - підбігати,  
прибігати

присвѣтъ = прісвѣтъ пркм. -  
наісвѣтїций

при-спѣти, -спѣм, -ѣши  
III<sub>1</sub> - прийти, надїйти;  
помогти; придати; при-  
спѣтъ - біля підхо-  
дить, відповідає

при-спѣшити, -шл, -шиши  
IV - швидко настигнути

при-стаѣльникъ ч. - наста-  
вник, дозорець, завіду-  
вач

при-стояти, -стоѣ, -иши  
III<sub>2</sub> - стояти коло чо-  
го близько

при-страшити, -шл IV -  
наошрашити, злякати

при-страшѣнь /ѣкѣрѣос /  
- перепуджений, дуже  
переляканий

при-сѣланикъ с. лист  
присѣно - все, повсякчас  
присѣнь /присѣнь/ - прав-  
дивий, справжній, дійс-  
ний; тривкий; приснодіва  
- вічно діва

при-сѣтити, -шл, -тиши  
IV - навідатися до ко-  
го, відвідати

приторъ = преторъ /римсь-  
кий/

при-тѣжаніє с - знак,  
користь

пре-тѣжати, -тѣжл, -жиши  
III<sub>2</sub> I -ѣм, -ѣши V<sub>1</sub>

придбати, заробити

при-четати, -аѣ, -ѣши  
V<sub>1</sub> - сполучити, зєдна-  
ти; п.са - прикласти  
руки до чого з місц.

при-чѣтъникъ ч. - кли-  
рик, духовний, причет-  
ник

при-чѣстънь - той, що бе-  
ре участь, співучас-  
ний

при-частіє с. - участь  
співучасть

при-шѣъстваѣ с. - по-  
дорож, перебування /на  
чужині/; сусідкування;  
стороння оселя

про-бости, -бодл, -дѣши  
I<sub>2</sub> - проколоти, прост-  
ромити, проштрикнути,  
пробити

про-зирати, -зирал, V<sub>1</sub>  
- прозирати

про-зрачєніє с. - прозо-  
ристість

про-имати, -мам, -маши  
V<sub>1</sub> - забрати; вибрати,  
вняти

про-казити, -хл, -ѣши  
IV - зіпсувати; про-  
кажєнь - прокажений

про-мѣкнѣтисѣ, -пл, -не-  
ши II - просунутися;  
поширитися

про-нѣзити, -хл, -ѣши  
IV - пробити наскрізь

пропадѣ ж. - пропасть,  
пропаля

простити, -шл, -стиши  
IV - звільнити; віді-  
слати; покинути; про-  
стити

про-стрѣти /прсл."-sterti /  
-старл, -тѣрєши I<sub>4</sub> - про-  
стягнути, розширити  
простѣ пркм. - простий,  
звичайний, ширий; оѣ



проста - взагалі, цілком, геть чисто  
противля пркм. - супротивний, протилежний; непокірний; ворожий  
противо, дим. протива  
протива прс. при. - назустріч, напроти; тех противо з дав. відповідно до, згідно з  
про-тръгнати /-*tragnati*  
 прсл. *tragnati* /-, на,  
-неши II - прорватися  
про-тръсати /-*traxati*,  
 прсл. *traxati* /-, -сам,  
-самши V<sub>1</sub> - прориватися, пороздиратися  
пръсть / *prsti*, прсл. *prsti* / ж. - пил, порох, розвалини  
пръть ч. / *prti*, прсл. *prti* / - хустка; накидка; /подертий/ одаг; плахта, верета  
пръ - пере-, пре- - приросток  
пръводъ ч. - перенід, перенос; метафора  
пръди - зпереду; напереді, перед  
пръ-дърхати, -дѣ, -хити  
 III<sub>2</sub> - обіймати; мати в руках; вищати  
пръдъ, при., перех із -зах.  
 /що?/ та оруд. /чим?/  
пръдъ пркм. - передній  
пръдъ ч. . . -маня, -грома-  
ця, крайна; околиця; ді-  
лянка  
пръде прс. в род. - ра-  
ніш за, перше, попере-  
ду /2. ступ. пръдъ - пе-  
редъ/  
пръдърѣство с. - гордов-  
тість  
пръ-зърнати с. поотано-

нова; воля; намір  
пръ-зърнати, -зърн, -зър-  
ниши III<sub>2</sub> - зглянутися;  
запедбувати, нехтувати,  
див. ще - пръ-зърнати  
пръ-из-быть чъствовати,  
-воуи, -воуиши VI -  
бути чогось через край,  
 надміру  
пръ-икъникъ - пересмець,  
наступник, спадщинник  
пръ-исподъ пркм. - на  
 самому споді, в найниж-  
 чому місці, цілком удо-  
 лині  
пръльсть ж. - хитрощі; об-  
 дур, обмана; каверзи  
пръ-лѣстити, -штѣ, -сти-  
ши IV - перехитрити, об-  
 дурити, звести; недокон :  
пръ-лѣштати; п.са - пе-  
рехитрити себе, помили-  
 тися  
пръ-мѣдити, -хдѣ, -диши  
 IV - зволікати; чекати;  
загаляти; вагатися  
пръдволянъ, див. пръ-  
половникъ  
пръ-половникъ с. - пере-  
половинення, половина  
пръ-сквѣтъ /-*skvztu*  
 прсл. *skvztu* / бг-  
ячий /духе брудний /,  
сильно заплямований  
пръ-ставити, -вѣи, -ви-  
ши IV - переставити, спи-  
нити; п.са - перестави-  
тися, перенестися /отъ  
земли на небеса / умер-  
ти  
пръ-стати, -станѣ, -ста-  
нови - перестати з ді-  
сприки, як у грецькій  
 мові  
пръ-стоити, -стои, -сто-  
иши III<sub>2</sub> - стояти до

послуги перед кимось, радити; -хдѣ, -дѣши IV  
 стоати на послугах - дбати про кого  
пристѣпокладати с. — кри- раждѣти, див. разжѣти  
 воприсага разарити, див. раз-ори-  
профацин х. — передмова ти  
/ pphacatio / раз-арѣти /прсл. -vergti/  
прежати, -аѣ V<sub>1</sub> — розди- -арѣтѣ /-vgt прсл.  
 рати; трасти, струшуба- -vgt /, -арѣжѣти  
 ти I<sub>6</sub> — розкинути  
праженица — див. съпражѣ- разѣ прс. — хѣба; прм.  
 ница окрім /а род./  
прахоу, див. пърѣти раз-гѣнѣти /гѣнѣти /,  
праше, див. пърѣти -иѣ, -жѣши II — розгор-  
пустѣ пркм. — пустий нути, розкрити  
 пророжній, покинутий, раз-д-рѣшѣти, -иѣ, -иѣши  
 безлюдний; пустан — по- IV — розвѣзати, розпу-  
 кинута чоловіком хінка, стити; нищити; звільни-  
 осиротѣла ти, звѣволити, спасти  
поунтати, -аѣ, -аѣши V<sub>1</sub> раз-дѣрати, -дерѣ, -рѣши  
запускати /волосся/ V<sub>3</sub> — розѣдрати, роздер-  
пърѣти, -пърѣ, -рѣши III<sub>2</sub> ти  
 — змагатися, сперечати- раждѣти /=раз-жѣти/, прсл.  
 ся; диспутувати, також -vgti, раждѣтѣ, -ѣши  
п.са розпалити  
пѣти с. — спів, пісня раз-жѣти, -жѣтѣ, -жѣ-  
пѣтьскѣ = понтѣскѣ — пон- и I<sub>6</sub> — розпалити  
 тійський раз-личѣ пркм. — різно-  
пѣдѣти ч. гр. ἐπεδύτης родний, різноманітний  
 — зверхній одяг, епен- раз-мислѣ ч. — думання, роз-  
дѣти думування; розвага; дум-  
пѣтикости, -иѣ; або -иѣ, ка  
пѣдѣсатница / раз-орити, -орѣ, -орѣши IV  
 Р. - знищити; розкидати;  
раба х. — дівчина; служ- зруйнувати; недоконан.;  
ница, наймичка, рабиня разарити V<sub>1</sub>  
работа х. — ковода, раб- раз-оумѣ ч. — розум, розу-  
 ство міння, опізнання  
работати, -таѣ, -таѣши раз-оумѣти, -ѣтѣ, -ѣши  
 V<sub>1</sub> — служити наймитом, III<sub>1</sub> — спостерегти; до-  
 рабом; працювати гупатися, додуматися,  
работѣ = рабѣ тѣ міркувати; розуміти; піз-  
ради прм. з род. /після нати; пильнувати; не р.  
 ймення/, за, через. уна- - не знати  
 слідок, ради рака х. — гріб, грібниця;  
 могила рамо с. — рама, плечі

раи́ = раи́нь прикм. - раи́-  
ни́й  
раслабѣти /раз-слабѣти/,  
-бѣѣ, -бѣѣши III<sub>2</sub> -  
/на гостець/ занедужати  
рас-пѣрѣ ж. - суперечка;  
перебалачка; неагода;  
диспута  
рас-пощѣ ч. - шибениця,  
хрест, розп'яття  
рас-тварити, -риѣ, -риши  
IV - мішати, розпускати;  
недокон.: рас-тварити,  
-риѣѣ  
рас-точити, -чѣ, -чиши IV  
- розпустити, тратити,  
прогайнувати; недокон.:  
рас-тачати  
рас-трѣгнѣти /-tręgnęti,  
прел. \*tręgnęti/, -нѣ,  
-неші II - роздерти; об-  
разово: кричати з радо-  
щів /визволити спутаний  
крик/  
растѣлити, -дѣѣ, -диши IV  
- зникити  
рацьнѣ прикм. - носиний,  
ворожий  
ревѣ, див. рѣти  
ризьниця ж. - скарбниця  
ризьно с. - одяг, риза  
ристати, -штѣ, -штѣши V<sub>2</sub>  
- бігати, стрибати, ска-  
кати  
рованик с. - дарування, в  
Київ. Дист. форма: рова-  
ниѣѣ  
родити, див. радити  
родѣ ч. - родиво, рід,  
рідня  
роденик с. - родичі, сво-  
яки  
рожди /пор. розга/ с. рі-  
ця, хмиз, хворіст  
рохчик - див. рождик

рожьць ч. - стручок,  
ріжок, мізек  
роуць пркм. - жовта-  
вий, золотистий, ру-  
савий  
рьдрь пркм. - червоно-  
ковтий, глибий  
рьвниє с. - суперниц-  
тво, заздрість, рев-  
нощі  
рць ж. - мова, промо-  
ва; обвинувачення,  
провина  
рісьнотивнй пркм. -  
правдивий / рісьнота  
= правда /  
ррти, ррр, - ррки -  
ррети; / роути, ро-  
вд /  
рґгати, - аґґ, - аґґи  
V<sub>1</sub> / з дав. / - глуми-  
тися в кого

## C

Саксепаръ ч. - скарбник,  
скарбівничий  
санъ ч. - гідність,  
уряд  
сапогъ ч. - обува, взут-  
тя  
свепеть - вулий; бджіль-  
ний мед /лісовий/  
сверѣць пркм. - дикий,  
жорстокий, суворий,  
варварський  
свинъ - свиначий, свин-  
ський /пркм/  
свирати, -аѣ, -аѣши  
Ві - грати на сопіл-  
ку, /свиріть/  
свирць ч. - свистун,  
грач  
свободъ /невідмінне/ -  
вільний, свободний /пркм/  
свѣѣти, -ѣѣ, -ѣѣши II  
- овістати; свѣѣноу-  
ѣѣ = свѣѣноуѣѣ /Зда-

гоструи/ - коли настав  
 день  
світніи с. - світло, про-  
 світ  
світѣти, свѣштѣ, свѣтиши  
 IV - світити  
світильникѣ ч. - каганець,  
 ліхтар, лампа, посвіт,  
 світило, світоч  
світѣ ч. - світло; ранок  
 /до свѣта/, світ /у спо-  
 луді з -сь або онѣ  
світѣ - див. свѣтѣ  
святитель ч. - священник,  
 хрець  
свѣтолюбнѣ пркм. - гар-  
 ний як святий  
селикѣ - такий великий  
секо с. - нива, поле, ріл-  
 ля; садиба, селище; се-  
 ло; посидість, земля  
селѣ - доселѣ - досі, до  
 сього часу; отѣ селѣ -  
 відтепер  
сетнѣ пркм. - останній,  
 крайній  
сеукѣ = свекѣ ч. - бу-  
 рак  
сикѣ - такий  
сикера /сикерѣ/ ж. - хмі-  
 льний напиток  
сила ж. - сила, міць, вчи-  
 нок над силою, чудо; множ.  
 сили /чудотворні/  
сице прс. - так, таким чи-  
 ном  
сицевѣ - такий, ось такий  
сквара ж. - запах, пахощі,  
 пара  
сквозѣ зі знах. крізь  
скерѣна /skvrzna прсл.  
 \*skvrzna/ - бруд,  
 пляма  
сквернѣсть /skvrnoste,  
 прсл. \*skvrnoste/ ж.  
 пляма, заплямовання, по-

гань; пркм. сквернѣть  
скерѣ, див. скерѣ  
скоморохѣ, див. ском-  
рохѣ  
скомрохѣ ч. - штукар,  
 мистець, блазень  
скрѣпѣ /скорици/ ч.  
 скорпіон  
скрѣбѣ /skrbе, прсл.  
 \*skrbе/ - жура, сум,  
 скорбота; мука  
скрѣдѣ ч. - скрегіт,  
 дієсл. скрѣдѣти V;  
 -штѣ, -штеши  
скоузѣ, див. сквозѣ  
скѣдѣльникѣ ч. I. ганчар;  
 2. глиняний горщик, по-  
 суд; скѣдѣльниковѣ або  
скѣдѣльничѣ - ганча-  
 рів /пркм./  
скѣдѣ пркм. - скупий,  
 бідний  
славохотѣ /славосхотѣ/  
 - бажання /жадоба/  
 слави  
сластѣ ж. /пор. сладѣкѣ  
 - солодкий/ - солодо-  
 щі, насолода, розкіш,  
 радість  
слово с. - слово, мова,  
 буква; вістка, поголо-  
 ска  
слоутиѣ с. - слава, по-  
 говір  
слоухѣ ч. - слух; чутка;  
слоуха /двійн./, слоу-  
хѣ - буха: єѣ слоухѣ  
 - до вух  
слушати, -шати, -ахѣ  
 VI - належати, прина-  
 лежати  
слѣшати, -шѣ, -шѣши III;  
 - чути, слухати; з роз.  
 - до чогось прислуха-  
 тися  
слѣзѣ ч. - проскурень,



/дика/, рожа, мальва  
смоковниця ж. - фігове  
дерево

смоки, -кѣе ж. - фіга  
солило с. миска

сочиво с. - сочовиця

спира ж. /*σπειρα*/ ж.

- чота, відділ воаків,  
пор. спирида

спирида /*σπυρίς*/ ж. -

плетений кіш; торба  
срамянь пркм. - гидкий,  
огидливий, мерзотний,  
ганебний

срѣдобольнь /*sr̥do-*, прсл.

*sr̥do-* / пркм. - спо-  
ріднений, рідний, посво-  
ячений

срѣда ж. - середина; сере-  
да

стати, -нѣ, -неши - усто-  
ятися

стенати, -нѣ, -неши V<sub>2</sub> -  
стогнати, нарікати, на-  
дхатися; ім. стонаниє  
- стогін

стольнь пркм. - престоль-  
ний, троновий; с.градъ -

голосне місто, столиця

стонаниє див. - стенати

стража ж. - сторожа; зміна

сторожі; доба

страньнь - чужий, що блу-  
кає, чужинець

страстотрѣвьць /*-tr̥p̥os̥s̥*,

прсл. *-tr̥p̥os̥s̥* / - муче-  
ник

страсть ж. - страждання,

біль, терпіння; мука,  
злидні

страшиць - боязкий, стра-

хополох /пркм./

строи ч. - лад, запорядок,

розподіл, уладження; свої  
справи, зиск

стоуждь - чужий /пркм./

стидиць пркм. - сором-  
ний, за що треба со-  
ромитися

стыгна ж. - вулиця

стыклѣница /стыклѣница/

ж. - чарка, склянка,  
кухлик

соуугоубъ пркм. - подвій-

ний; соугубъ - удвоє

соум пркм. - даремний,

марний, порожній, ні-

чогий; въ соум - да-

ремне, без успіху

соушило с. - сухі дрова

соукѣтьнь пркм. - порож-

ній, марний, нічогий

сѣ-без-начальнь пркм. -

рівночасно з кимось

іншим без початку;

спѣ-безпочатковий

сѣ прм. з орудн. сѣ -

прирост. з-

сѣ-блазнитисѣ, -жиць,

-зичиши IV - згіршити-

ся

сѣ-блѣсти, -лѣдѣ, -деши

I<sub>3</sub> - зберегти, захова-

ти; недокон. : сѣ-блѣда-

ти, -даць, -даши V<sub>1</sub>;

ім. - сѣблѣдениє

сѣ-борище с. - місце

на збори, синагога

сѣ-боръ ч. - збори, схо-

дини, синагога

сѣ-вада ж. - суперечка,

свар

сѣ-влѣшти /прсл. /

-влѣкѣ, -чеши I<sub>6</sub> - стя-

гнути, скинути зі се-

бе

сѣ-врѣшити /*-vr̥šiti*,

прсл. *-vr̥šiti* /w- до-

кінчити; сѣврѣшень -

докінчений, готовий,  
досконалий



сь-въз-иматисѧ, -имѧѣ, 1 -имѧѣ - підіиматисѧ  
 згору, бути піднятим  
сь-въ-кзупити, -пѧѣ, -имѧ  
 IV - сполучити, зедна-  
 ти  
сь-вѣдѣти - свѣдомо  
сь-вѣдѣним с. - засвѣдчен-  
 ня, свѣдоцтво; свѣдку-  
 вання, свѣдчення  
сь-вѣдѣталѣ ч. - свѣдом;  
 -отво - свѣдоцтво  
сь-вѣдати, -вѣмь VII - бу-  
 ти свѣдомим чогось, зна-  
 ти з кимось; сь-вѣди -  
 свѣдомо  
сь-вѣсити, -вѣшѣ, -сѧѣ  
 IV - опустити  
сь-вѣстѣнѣ пркм. - свѣдо-  
 мий, вѣдомий  
сь-вѣтъ ч. - рада, порада;  
 сумнів; дієсл. сь-вѣро-  
вати VI  
сь-вѣтъникъ ч. - порадник,  
 радний /член ради - си-  
 недріону/  
сь-вѣзѣнѣ ч. - вазень  
сь-гласѣнѣ пркм. - спів-  
 звучний, гармонійний  
сь-глядати, -гѧѣ, -акши V  
 - оглядати, додивлятися  
сь-градити, -гѧѣ, -дѧѣ  
 IV - збудувати  
сь-дравити, -вѧѣ, -вѧѣ  
 IV - бути здоровим, зду-  
 хати  
сь-дрѣжати /-držati, прсл.  
 \*-držati / III<sub>2</sub> - три-  
 мати, затримати  
сь-доухъ пркм. - едухо-  
 ваний, живий  
сь-дрѣмѣти с. - вченок  
сь-дѣкати, -дѧѣ, -дѧѣ  
 сѧ /дав./ - смуткувати,  
 маркувати, маркувати  
 собі

сь-зѣдати, -зѣдѣ, -зѧ-  
 ждѣти V<sub>2</sub> 1 -зѣдатѣ V<sub>1</sub>  
 - збудувати, постави-  
 ти, створити, владити  
сь-зѣрѣдѣ пркм. - дозрі-  
 лий, достиглий  
сь-зѣти, -зѧѣ, -зѧѣ I<sub>2</sub>  
 - зійти /вдолину/, пор.  
 сѧ-зѣти  
сь-казати, -зѧѣ, -зѧѣ  
 V<sub>1</sub> недокон. дієсл.  
 до сь-казати - казѣ V<sub>2</sub>  
 - значити, пояснити;  
 оповідати  
сь-кромѣти с. - сховок,  
 - комора; окарбівня;  
 скарб  
сь-кромѣти, -ѧѣ, -ѧѣ  
 IV - розтерти, розтро-  
 цити, розбити, роздро-  
 бити, недокон.: сь-кромѣ-  
ти; с.сѧ - потріска-  
 ти, полускати; докон.:  
сь-кромѣтисѧ  
сь-кромѣнѣ пркм. - подіб-  
 ний, рівний  
сь-дохити IV - скласти,  
 докупити скласти; с.сѧ  
 - зеднитися, змовити-  
 ся  
сь-доучитисѧ, -доучѣ, -  
 чѧѣ IV - довестися,  
 притрапитися  
сь-ѣ ч. - посод; апос-  
 тол; заложник  
сь-мѣтрѣти, -мѣтрѣ, -три-  
 ти IV, з род. - дѣвѣ-  
 тися на щось, погляну-  
 ти на щось; призначати  
 щось  
сь-мѣрѣти /прсл. \*-mēr-  
 iati /, -мѣрѣ, -мѣрѣ V -  
 черпати, смоктати  
сь-мѣслити, -мѣслѣ, -сѧѣ  
 IV - розумно думати,  
 бути розумним

,                     ,                     

— пши IV - збігтися /

бою/, вдарити один на одного  
сь-сьдь ч. - посудина;  
 множ. - посуд; добро  
сь-трѣти, -тьрѣ, -тьрѣши  
 - розтирати, розчавля-  
 вати  
сь-тѣжати, -жѣ, -жиши  
 III<sub>2</sub> - заробляти, /з/-  
 добувати, випрацювати  
сьть ч. - крижка меду;  
 вошина  
сь-тасати сь, -там, -ає  
 ши V<sub>4</sub> - споречатися,  
 змагатися, змовлятися  
 між собою; розправляти-  
 ся між собою; розмовля-  
 ти; с. о словеси - по-  
 рахуватися з ким  
сь-тѣхати, -хат з дав.  
 V<sub>4</sub> - пригнітати, души-  
 ти, переслідувати, до-  
 шкулувати; попускати  
сь-четати, -тає V<sub>1</sub> - сполу-  
 чати, зєдинити  
сьриште с. - по спричи-  
 нас вурдження, звурд-  
 жене молоко; шлунок  
сьрорѣзаник с. - чиста  
 /свѣжа/ різня  
сьть ж. - насит, насичен-  
 ня  
сьде прс. - тут, осьде  
сьдильна ж. - катизма  
сьдь пркм. - сивий  
сьмо прс. - сюди  
сьнь ж. - тінь  
сьньнь пркм. - зі сина  
сьтованик с. - смуток,  
 сум, смуткування  
сьтовати, -тоуѣ, -тоуєши  
 IV - сумувати, смутку-  
 вати  
сьть ж. - сітки, спліть  
сьча ж. - різня, бійка

сьшти /прс. *šekti* /,  
ськѣ, -чеши - сікти,  
-різати, - кра-  
 яти, рубати  
сьть - каже  
сьдишто с. - місце суду,  
 судищо  
сьдоу прс. - суди; отъ с.  
 - звідсіль  
сьдь ч. - суд, присуд;  
 справедливість /божа/,  
 заплата /небесна/  
сьдьбова ж. - присуд  
ськѣ ч. - галуза, сук  
сьмьнѣни с. - сумнів;  
сь с. - зі знаками, що  
 явно падуть ув очі; пу-  
 ста віра

Т  
Такозе/чех./ = такождо  
 - таксамо  
такожде - таксамо  
татъ ч. - злодій  
татъба ж. - злодійство  
тачачи 2.ступ- монший, слаб-  
 ший, гірший, поганіший  
таче прс. - пізніш, тоді,  
 далі, а там  
тачѣ, див. тачачи  
тварѣ ж. - твір, твориво,  
 створіння, все живе  
тельць ч. - теля  
теченик с. - біг /життє-  
 вий/  
тѣшти /прс. *teksti* /, -токѣ,  
-чеши I<sub>4</sub> - бігти, текти  
ти спол. - і, та  
тлѣшти, тлѣкѣ /*tlaka* прс.  
*tlaka* /, -чеши I<sub>4</sub> -  
 стукати  
тишина ж. - заспокоєння,  
 мир  
то спол. - і, та  
тождество с. - рівність,  
 тотожність

толи, толь - настілько,  
остілько; оть ч. - від  
того часу; то ли - і  
толикъ - такий великий,  
толико - так багато;  
толикомъде - таксамо  
багато

томити, -мѣѣ, -иши IV  
- знущатися, збиткува-  
ти, дошкулювати

точеникъ с. - стікання,  
теча /крѣви/

точьнѣ, див. тѣчьнѣ

точью, див. тѣчѣѣ

трапезьница ж. - стіл;

Удальня

трепетати, -штѣ, -штеши

V2 - тремтіти, дрижа-  
ти, труситися

трепѣть ч. - дрижання,  
тремтіння

третѣж - втретє

тришьда прс. - тричі

тросеникъ с. - кошт, ви-  
даток

трѣжнѣѣ /-тѣж-, прсл.

\*-тѣж- / ч. - торго-  
вець, міняйло

трѣжскѣ /-тѣж-, прсл.  
\*-тѣж- / ч. - святочно;

прс. - трѣжскы

трѣжество с. / тѣжество,

прсл. \*тѣжество / - свя-  
ткування, свято

трѣсть ж. - троця, трес-  
тина

трудьнѣ пркм. - утомло-  
ний /пор. гуц. трудний/;

важкий, трудний

трѣклѣтъ пркм. - препро-  
клятуций

трѣба ж. - почитання бож-

ків, жертва; полагати т.  
- жертвувати, жертви  
приносити

трѣба = трѣба - треба;

трѣба мѣсть - потрібно,  
повинно бути, конче є;

трѣба съти - бути ко-  
рисним

трѣбованикъ с. - конечні-  
сть, потреба; множ. де-  
коли - вчинки

трѣсавица ж. - трясця,  
пропасниця, лихоманка,  
трясовица, хиндя

трѣсеникъ с. - трус, струс

трѣдѣ ч. - різачка; т. во-  
дьяны - водяниця, вода-  
нка

трѣдѣ ч. - струс, земле-  
трус

трѣтъ ч. - сторожа, варта,  
громада, врба

тоу прс. - там; тоді, опіс-  
ля

тоуждѣ пркм. - чужий

тоуѣ прс. - задурно, да-  
ремне

тѣанѣ - див. тѣштаникъ

тѣ - той; кѣ тому - далі,  
надалі, до того, вжо;

к. т. не - більш ні

тѣ-жде, та-жде, то-жде  
- той самий

тѣ-зе /чесь./ = тѣжде

тѣкъмо, тѣкъма - тільки,  
лише йно

тѣчѣѣ прс. - тільки, йно,  
лишень

тѣчьнѣ пркм. - подібний,  
такий самий, рівнознач-  
ний

тѣшта = тѣшта - теща

тѣштаникъ с. - пильність,  
добайливість, запопадли-  
вість

тѣштѣти, -штѣ, -штиши IV  
- силкуватися, старати-  
ся, поспішати; т. сѣ -  
тесаме



тъ-штетънъ - порожній,  
пустий, пустотній  
тъштъ пркм. - порожній  
тъштъно - пильно, щиро  
тъштънъ пркм. - пильний,  
запопадливий; прс. -

тъштъно  
тъшти, -тъшѣ, тъшши IV  
/перехідне/ - псувати,  
доводити до гниття, до  
загину; тъштинъ /от-  
руйним, гнилим/ мѣшъ  
обливати

тъшѣти, тъшѣ, -ѣшѣ  
III<sub>1</sub> неперех. - псува-  
тися, гнити, зрушити,  
гинути

тъша ж. - темрава, темінь;  
10.000; велика сила чо-  
гоось, чогось дуже бага-  
то; тъша-тъшенна

тъшчанъ ч. кадило  
тъштити, -штѣ, -штши IV  
- душити, утискати; пѣ-  
шъ ч. - пускати піну

тагота ж. - тягар, тягота  
тѣдоу, тѣдѣ - туди; отъ  
т. - відтіль

тѣжати, -тѣ, -тѣши IV  
- лякатися, жахатися,  
мати страх - і перехі-  
дне: лякати, гнітити

#### оу

оу=оуе - вже; не оу ..  
ще не

оу-баг/р/ъ пркм. - пурпу-  
роватий, багрянотий

оу-блажити, -хѣ, -жиши  
IV - зробити добре

оу-бо, гр. обѣ - бо,  
х, бох, отже; знову; та-  
ким чином, тож; ану,  
муж; отде

оува /оуви/ - гора

оу-вѣдѣти, -вѣмъ - піз-  
навати, довідатися,  
вивідатися

оу-гнѣтати, -амѣ, -амши  
V<sub>1</sub> - стискати, тисну-  
ти; тиснутися до кого;  
докучати

оу-годити, -гѣдѣ, -гѣши  
IV - догодити, припа-  
дати до серця, замилу-  
вання найти, подобати-  
ся; нодок.: оу-гаждати V  
оугодникъ ч. - угодник,  
уподобник, сподобник,  
услужник

оу-дебелѣвати, -ваѣ, -ва-  
кши V - дебелицати, си-  
льніцати

оудобимъ с. - легкість

оу-добити, -амѣ, -амши V<sub>1</sub>  
- перебороти, перемог-  
ти

оудобънъ пркм. - легкий,  
- готовий

оудръжаніе /-*dr̥ʲanije*/,  
прсл. *dr̥ʲanije*/ с.  
- памування над собор,  
терпязка

оужастъ ж. - страх

оужика, див. ѣужика

оужъ, див. ѣужъ

оу-зеленъ пркм. - зеле-  
нуватий

оу-карѣти, -мѣ, -амши  
V<sub>1</sub> - глумитися, знева-  
жати

оукоризна ж. - глум, зне-  
вага

оукормѣнъ пркм. - до-  
мірний, ласливий, на-  
смішливий

оу-мѣрати, -рѣ, -рѣши  
IV - давати, ганьбити,  
понижати

оу-кѣра ч. - зневага,  
лайка, наруга



многоу, на мношѣ -  
 - багато, дуже  
множицѣ - часто  
мысць ч., див. мышца  
мыто с. - нагорода, да-  
 рунок, гостинець  
мышца ж. - гомілка, ра-  
 ма; мяз  
мыда ж. - заплята, нагоро-  
 да  
мынѣти, мынѣ, -ныши III<sub>2</sub>  
 - міркувати, думати,  
 сподіватися, вважати,  
 мати за що; м сѣ та м.  
си - здаватися; мынѣти  
ми сѣ - здається мені  
мычѣти, -чытѣ, -чыш-  
тоши V<sub>3</sub> 1 -чытѣ, -чы-  
таши - видаватися, уяв-  
 ляти собі, мріяти  
мыша ж. - відправа, бого-  
 служба /*миша*/  
мыстичѣ - міщанин  
мыхъ ч. - бордюг, килек  
мыро = муро = муоро  
мыдити, -ждѣ, -дыши IV,  
 баритися, зволікати  
мыжѣтисѣ, -жѣтсѣ V<sub>1</sub> -  
 бути мужем, кріпитися,  
 бадьоритися  
мычѣнь пркм. - катівний,  
мысто мычно - місце  
 мук  
мытѣж ж. - метушня, роз-  
 рух, нелад  
мынѣна=манѣна - манна

## Н.

на-бѣдѣти, -ждѣ, -дыши  
III<sub>2</sub> - зберігати, захо-  
 вати  
на-видѣти, -выждѣ, -дыши  
IV - намовити, підкопу-  
 вати  
на-имѣникъ ч - наймит  
на-казати, -ажѣ, кажомѣ  
V<sub>2</sub> - наказати, напіму-  
 ти, аказати на що

наковало с. - ковало,  
 наковань  
на-питѣти, -тѣ, -тѣ-  
кѣши III<sub>1</sub> - поживити,  
 нагодувати; напасті  
напрасньство с. - неспо-  
 діваність, наглість;  
 суворість, сердитість  
на-пыштеникъ с. - набуха-  
 ність, набряклість  
напыда ж. - нагорода, зап-  
 лата, заслуга  
нардъ ч. - нардова оли-  
 ва  
нарочитѣ - відомий, зна-  
 ний, ославлений  
на-сладѣти, -ждѣ, -дыши  
IV - засолодити; н, сѣ  
 - любитися, мати на-  
 солоду в чомусь  
насобѣнь пркм. - раз-по-  
 разовий, частий, різ-  
 номанітний  
на-стати, -станѣ, -еши  
II - звидіти настоюта-  
мо дѣне - потрібний  
 для життя, сучасний; на-  
ставѣлого дѣне - що-  
 дня, через те часто за-  
 місць нього - насѣсть-  
намо /діспркм. на-сѣ,  
-сѣста/  
насѣстьнь пркм. - див.  
настати  
на-оустѣти, -аѣ, V<sub>1</sub>, до-  
 кон.: наоустити, -штѣ,  
-стиши IV - підмовляти,  
 намовляти, підкопува-  
 ти, підбурювати  
небо прс. - бог  
не-вѣходѣнь пркм. - недо-  
 ступний  
не-вѣдѣство с. - незнання,  
 невідання, неспідомість,  
 неучтво  
не-годовѣти, -доуѣ, -доу-  
иши VI - ремствувати,  
 міркувати собі, нарікати

оу-кроухъ ч. - кришка,  
крихітка, окрушка, шма-  
ток

оу-лоучити, -чу, -чиши  
IV - досягти, осягнути,  
дійти до чого, брати  
участь у чому

оу-милениє с. - покора  
оу-милити, -мили, -мили-  
ши IV - зворушити; оу.са  
- зворушитися, болем  
пройнатися

оу-морити са, -морі,  
-морили IV - уморити,  
вбивати

оу-мьнити, -ни, -ниши  
IV - умалити, зменшити  
оу-мьдити, -иді, -идиши  
IV - затагнути; забари-  
тися

оуни, оуниши, оуни 2.ступ.  
- крайній, ліпший; оуни  
ість - корисно, це ко-  
ристь; оуни ом - бодай  
би

оу-ничьєним с. - знище-  
ння, зневага, погорда  
оуничьжити / оуничихити /  
-ж, -жиши IV - за ні-  
що мати, зневажити, не-  
хтувати, /оуничити / пога-  
нябити; недок.: оуничьжа-  
ти V<sub>1</sub>

оуноуши - вноуший  
оуноість = вноість; оуно -  
ви

оуноиє с. - байдужність,  
зневага, смуток  
оу-нити, оу-нати IV - збай-  
душити, опускати кри-  
ла, тратити надію, ду-  
ха, надіти, сунувати

оуна, див. внч

оу-подобити, -бли, -би-  
ши IV - прирівняти, по-

рівняти; приспособити;

оу.са - подобати, ски-  
датися, бути подібним

оу-пъвание с. - довіря,  
надія

оу-пъвати, -ва, V<sub>1</sub> -  
уповати, довіряти, спо-  
діватися

оуродъ, див. фродъ

оурокъ ч. - мірка, час-  
тинка, пай

орудіє с. - орудка, спра-  
ва, потреба

оу-синь пркм. - синявий

оу-сирити, -ри, -риши  
IV - осиротити

оу-спѣти, пѣ, -пѣти  
III<sub>1</sub> - мати успіх, ко-  
ристь; здобути поміч

оу-спѣхъ ч. - користь,  
пожиток, успіх

оу-срьдиє /-szdije/

прсл. \* *szwidyje* / - за-  
гартливість, запопадли-  
вість, ревність

оу-ставъ ч. - край, грани-  
ця, межа, правило; сѣ

оу-ставъи - вміру, як  
приписано

оу-стати, -стан I - за-  
перестати, замовкнути

оу-строити, -ро, -оиши  
IV - приладити, прилаш-  
тувати, владити, впоряди-  
ти, опорядити, впорядкувати,  
до ладу дове-  
сти; оу кого або оу.са  
сѣ цѣи - попрачатися

оу-строитися, див. оу-  
стрѣмитися

оу-стрѣмити са, -мѣ,  
-миди IV - кинути, за-  
кинутися; оу.са - за-  
в'язатися

оу-стоудити, -хд, -ди-  
ши IV - прохолодити

оустъна ж. - губа  
оуськаник с. - укушення, покус  
оу-сѣмьнѣти сѣ, - хьнѣ, - мьнѣши III<sub>2</sub> - попасти в сумнів, усумнитися, завагатися  
оу-танѣти, - панѣ, - панѣши V - топитися, тонути, потонати  
оу-тверѣдити, - ѣдѣ, - диши I-turidi, прсл. *\*tr-r-diti* - прикрѣпити; оу-лицо - зворнути обличчя; оу сѣ - закрѣпитися, заіснувати, утворитися; зцілитися /рѣка/; забезпечити /грош/  
оу-тверѣдѣннє с. - повнїсть, запевнення, безумовна правда; твердїня  
оу-то-п/нѣти, - нѣ, - неши II /аор. - оутопохѣ / - утопитися, втонути  
оутрѣхнѣ, див. ѣтрѣхнѣ  
оутри прки. - застрішнїй; вѣ оу-днѣ - другого дня  
оу-трѣпати I-tpr - прсл. *\*tpr* - /, -анѣ, - акши V<sub>1</sub> - дубїти, затерпати  
оу-трѣпати, - анѣ, - акши, - терпнути, дубїти /прсл. *\*tpr* /  
оутрѣхнѣ = ѣтрѣхнѣ  
оу-тагнѣти 2./з дієйм./ - могли, потрапити, діїти до чого, стати гідним чого  
оученик с. - наука, навчання, припис, розпорядок; постанова, устав

оучительство с. - наука, поука, навчання  
оу-чрѣмнѣ прки. - червоначий /чрѣмнѣ - *сѣтѣт*, прсл. *\*сѣтѣт* червоний/  
оу-чрѣдити, - ѣдѣ, - диши IV - гостити  
оуханик, див. ѣханик  
оухиштрѣти, - танѣ, - нѣши V<sub>1</sub> - придумувати, видумувати, пізнавати, згабувати, збагнути  
оу-штедрити, - рѣдѣ, - риши IV - пожалувати, змилосердитися

## Х

Ходьтанѣти, - танѣ, - танѣши IV - посередничити, виходжувати щось, за когось, помагати  
хотѣ ж. - бажання; похїт-ливе жінка; дружина; неложниця  
хрѣнина ж. - хата, будинок  
хранилиште с. - сховок; клуня, стодола; мелицьний ремєнь /фарисєївський, із виписками місць із біблії/  
хранити, - нѣ, - ниши IV - берегти; шанувати; годувати /храна - пожива/  
хрохѣ прки. - кривий на ногу, кульгавий  
хоудолѣ ч. - недотєпа  
хоудѣ прки. - бідний; незначний, малий; поганий, злий  
хоудити, - днѣ, - диши IV і хоудовати, - лоухѣ, - лоухѣши VI - лаяти, ганити, лїхословити, безчестити, ганьбувати

хизина ж. — келія  
хитрость ж. — штука, шту-  
карство, досвід, розум,  
хитрощі  
хитський ч. — хижак,  
драпіка; грабітель  
хбдожество с. — мистецт-  
во

Ц :

цѣлитель ч. — порятівник,  
лікар  
цѣломѣдровати, -дроумѣ,  
-дроуми VI — бути ро-  
зсудливим, розважним,  
розважати розсудливо  
цѣломѣдрѣнь пркм. — стри-  
маний, подержливий,  
розсудливий  
цѣлѣ пркм. — цілий, здо-  
ровий, чистий /вино/;  
цѣла сь-творити — уздо-  
ровити  
цѣлѣнь пркм. — цілючий  
цѣлѣння с. — лікування,  
виадобровлення, лік, зці-  
лення /цѣлѣння, зам.  
цѣлѣння — чехізм/

Ч

чамти, чѣтѣ, чѣмти V<sub>4</sub> —  
— сподіватися, чекати  
/нетерпляче/, очікува-  
ти з родов.  
чесати, -шѣ, -теши V<sub>2</sub> —  
шарпати, стягати, зри-  
вати, збирати; чесати  
чинѣ ч. — порядок, запора-  
док, рад, упорядкуван-  
ня; обряд, процедура; вѣ  
макомѣ чинѣмѣ — зам.  
— чинѣ /помилка/  
чисти, -чѣтѣ, -теши Із-  
числити, лічити, рахува-  
ти; читати; манувати

чищення с. — чищення,  
прочищення  
чрѣда /*чрѣда* —  
епимерія — частина  
священиків, які що сім  
днів були на черзі —  
служити відправу  
чоудити сѣ, -ждѣ, -диши  
IV — дивуватися

чоудѣнь пркм. — дивний  
чѣстити, -чѣштѣ, -стиши  
— почитати, святкувати,  
честити

чѣсть ж. — честь; свят-  
кування, свято  
чѣстьѣ — чесний, у пошан-  
ні, знатний, дорогий  
чѣхарѣ ч. — чхун, знахар,  
що ворожить із пчихан-  
ня  
чѣдѣ ж. — люди

Ш

шарота ж. — барва, фарба  
шѣтьѣ ч. — шатро, намет  
-шѣтѣтисѣ, -танѣ, -танѣши  
V<sub>4</sub> — метушитися, кида-  
тися на всі боки, бушу-  
вати, дотувати, скаже-  
ніти  
шѣдрота ж. — щедрість,  
пожертва, милосердя,  
співчуття  
шѣдрѣ пркм. — милосерний  
штудѣ ж. — звичка, пове-  
дінка, поступовання  
штудѣ, див. -штудѣ, тудѣ,  
студѣ — чужий

Ю

юже = оуже  
юнѣ пркм. — молодий  
ютро прс. — вранці, див.  
оутро



Завити, -ви́д, -ви́ш IV  
- объя́вити, показати,  
вия́вити, зра́дити; тд.  
сф - за́виться, пока-  
заться

навъ прс. - відомо, явно,  
на очах, очевидячки  
надивъ пркм. - Ідущий,  
Ідонець

Надь х. - Ыжа, страва

НАДЬЦА Ч. - УДУЖ

ИДЬЦЬ Ч. - ИДОЦЬ

МЗВ, ДИВ. МЗВ, МЗВ

МЗВА ж. - рана

Навинна ж. - печора, яма

яко - як; що; так що /ча  
сто з дієм. - яко по-  
криватися кораблю вль-  
чами; бо

Чачо прс. - куди; наможе  
- куди тільки

Парагъ - грубий /водося-  
ний/ одяг, мішок

МЛОСТЬ ж. - муть, мутоті,  
буйність; гнів

**мать** прик. - скорый, сви-  
дкий; прс. **матро** - сви-  
дко, борзо

роза ж. - недуга, хвороба

ЯЗЫКОБОЛЫВАТИ, -ВЕН VI

- терпіти на біля зубів

Мичурникъ Ч. - поганин,  
невірний

МЗЫЧЬНЪ - ПОГАНСЬКИЙ

不，係

Юглин с. /пор. Югль / -  
вугілля

Жизка ч. - родич, свояк

Жа - жаа, злука, вя-  
зило, путо

Хже с. - вужевка, мотуз,  
постэронок

Хродивъ пркм. - дурнова-  
тий, нерозумний

Хродество с. - дурница,  
- нисенітница

**Жтроба ж.** — черешо, лоно  
материнце; середина, ут-  
роба

Ятръ прс. - всередині;  
 Ъзъ Я. - всередину

Фтрѣинъ / Фтрѣмънъ, пор.

Фть, що асередини  
виходить

Хтрьнъ пркм. - внутріш-  
ній, середуний

Духанин С. — мрх, запах

ѡбагъ = оубагъ

СИНЬ = ОУСИНЬ

ѣтръ = ѣтръ

нѣръмьнѣ = оу-чръмьнѣ

## З М І С Т

### I. СТАРОБОЛГАРСЬКА ХРЕСТОМАТІЯ:

		ст.
<b>A.</b>	<b>З глаголицьких пам'ятників.</b>	
1.	З "Київських листків".....	I
2.	З "Зографської євангелії".....	5
3.	З "Маріїнської євангелії".....	18
4.	З "Асеманієвої євангелії".....	25
5.	Зі "Збірника гр. Мльода".....	30
6.	Зі Синайського Псалтира.....	34
7.	Зі Синайського Требника.....	41
8.	З "Охридських листків".....	49
9.	З "Македонського листка".....	50
10.	З "Пражських уривків".....	52

<b>B.</b>	<b>З кирилицьких пам'ятників.</b>	
11.	Із Савиної книги.....	54
12.	Із "Судрасльського рукопису".....	59
13.	З "Листків Ундольського".....	65
14.	Зі "Слуцького врилка".....	66
15.	З "Хіляндських листків".....	67
16.	З новгородської "Остромирової євангелії"....	68

### II. ЗІ СТАРО- І СЕРЕДНЬО-УКРАЇНСЬКИХ ПАМ'ЯТНИКІВ:

<b>XI.</b>	<b>в 1 к.</b>	
1.	Напис на тмутороканському камені.....	73
2.	Із "Ізборника Святослава" з 1073.р.....	73
3.	Із київського "Ізборника" з 1076.р.....	83
4.	З "Архангельської євангелії".....	88
5.	Із "Слів Григорія Богослова".....	96
6.	Із уривків "Турівської євангелії".....	100
<b>XII.</b>	<b>в 1 к.</b>	
7.	Із Крилоської /галицької/ чотирисєвангелії з 1144.р.....	102
8.	З городиського /Христонопільського/ Апостола.....	107
9.	З "Успенського Збірника" /з Нестрового оповід. про кн. Бориса та Гліба; з життя Те- одосія Печерського/.....	III
10.	Зі списку "Златоструя" з XII.в.....	126
11.	Із відеського Антольоґіона /Октоїха, jinak- ше: <i>Codex Hankesteinianus</i> /.....	127

---

/Ці пам'ятки з XII. або XIII. в.

12.3	"Бучацької євангелії".....	134
13.3	"Лаврівських листків".....	138
14.3	уриwkів городисської євангелії.....	139

#### XIII. в 1 к.

15.1з	"Із "Повчіння" черця зарубської печери".....	140
16.	Запис на книзі "Поученіє Єфрема Сирина" з 1288 р.....	143
17.3	"Поученіє Єфрема Сирина".....	145
18.3	галицького євангелія поповича Євасовія 1283 р.....	147
19.3	галицької євангелії прєзвyтoрa Георгія 1266-1301 р.р.....	149

#### XIV-XV. в 1 к.

20.3	"Пандектів Антіоха" з 1307 р.....	155
21.1з	"Холмської євангелії".....	157
22.3	"Путнянської євангелії".....	161
23.3	"Хлібчанського вриька "Псалтирі".....	165
24.3	"Луцької євангелії".....	166
25.3	"Перемиських пергаминових листків".....	171
26.3	Київо-печерської лаврської євангелії.....	172
27 1з	"Бибельського Апостола".....	175
28.3	"Ужгородського Полустава".....	178
29.3	"Льблінських уриьків".....	179
29.3	"Антоновецького Апостола".....	180
29.	І з г р а м о т XIV-XV. в. в. ....	183-249
1.	Дозвіл кн. Кейстута й Лябарта для торунських купців /1341/.....	183
2.	Дарова грамота корол. Казимира /1349/.....	183
3.	Переяславська дар. грам. кн. Олега /1356/.....	185
4.	Перемиська покупна /1359/.....	187
5.	Перемиська покупна з 1366 /Шульжичів/.....	188
6.	Умова волинсь. кн. Дм. Лябарта /1366/.....	190
7.	Лист галицького старости Оти /1371/.....	191
8.	Дарова грам. кн. Ол. Коріятовича /1375/.....	193
9.	Перемиська грамота із 1376.....	194
10.	Грамота-присяга кн. Федора Данила /1386/.....	196
11.	Доповідь пером. судді Костька королеві Ягайдові /1386-1416/.....	197
12.	Грамота-порука укр. князів кор. Ягайдові з 1388 р.....	200
13.	Грам. перемись. вое-ди Фебруна /1391/.....	202
14.	Переяславсь. грамота кн. Олега /1393/.....	203
15.	Грам. галиць. старости Бенка /1398/.....	204
16.	Дарова грам. кор. Ягайла слuzі Ходькові з 1399 р.....	205
17.	Присяга стародуб. кн. Олександра Патрікі-євича кор. Ягайдові /1400/.....	208

18.	Грам. гал. старости Петраша /1401/.....	209
19.	Грам. кор. Ягайла І. Волошиновичеві /1407/..	210
20.	Грамота ки. Хв. Любартовича /1413/.....	212
21.	Грам. гал. старости М. Бучацького /1418/....	214
22.	Грам. старости Ів. Срімського /1421/.....	215
23.	Грам. -потвердження М. Бучацького /1424/...	218
24.	Дар. грам. черн. ки. Свидриг. Козеняті /1424/..	219
25.	Дар. грам. ки. Свидр. Владові-Драгосин /1424/..	220
25а.	Грам. ки. Витовта Бодрихові /1429/.....	223
26.	Грам. ки. Х. Люб-ча /зудечівська/ з 1430....	223
27.	Дар. гр. ки. Свидригайла Вологовичеві 1433..	225
28.	Укова кор. Ягайла з мол. воеводою /1433/...	227
29.	Грам. ки. Свидриг. Л. Зарубичеві /1433/.....	230
30.	Грам. -прис. ки. Ф. Несвідсь. Ягайлові /1434/..	232
31.	Лист київ. китр. Ізидора до урядовців Хол- ма з 1440., перепис. 1637. р. ....	235
32.	Запис Микули Долзького на церкву /1440/..	238
33.	Дар. грам. г. ки. Льва з грод. київ. 1433/36...	239
34.	Дар. грам. к. Свидриг. Шляхетн. Чоботам. ....	239
35.	Грам. -запов. ки. Андр. Володимир. /1446/.....	241
36.	Грам. -укова М. -Бучацького з мол. канц. 1452..	244
37.	Запис ки. Настасі Тр. -Серг. Лаврі /1459/...	245
38.	Дарова гр. київ. к. Сем. Олельковича /1459/..	247
39.	Замінна гр. луць. ст. П. Яновича /1490/.....	249
30.	Із Минеї з 1489. р. ....	252
31.	І з м о л д а в с ь к и х грамот XIV-XV. 255-270	
1.	Лист воев. Петра до кор. польсь. /1388/....	255
2.	Грам. молд. бояр про союз молд. воев. Степа- на з польсь. королем Ягайлом /1395/.....	256
3.	Грам. Івашка, сина воев. Петра /1400/.....	258
4.	Грам. воеводи Александра Доброго /1408/...	259
5.	Грам. -присяга воев. Іллі Владисл. III 1436.	261
6.	Грам. воев. Алекс. про віри. Казимир. /1452/...	264
7.	Грам. -пост. воев. Петра на виплати данини Султанові /1456/.....	268
<b>XVI-XVII. в 1 к.</b>		
32.	Із описів правобережних замків.....	271
33.	З "Пересопницької євангелії" /1556-1561/....	283
34.	З "Крехівського Апостола".....	291
35.	Пісня про Степана-воеводу /1571/.....	294
36.	Гр. К. Острозьк. про засн. манаст. під Дубном	295
37.	31 скарги архимандр. жидичинськ. монастиря Г. Балабана на єп. К. Терлецького за напад 1597..	296
38.	З у к р. с л о в н и к і в XVI-XVII. ....	300-314
1.	Із Словника Лаврентія.....	300
2.	Із Словника Беринді.....	302
3.	Із слов. "Синонима славоноросска".....	312



39.	Дві інтермедії Я.Гаватовича /1619/.....	315
40.	Вірші на взяття Кам'янця 1670.....	322
41.	Пісня <sup>по</sup> козака Плахту /1625/.....	323
42.	Сатирична пісня вперед 1650.....	325
43.	Дума козац.о війні з коз.над р.Стиром 1651...	325
44.	3 твору " <i>Dialogus de passione Christi</i> " 1670.....	329
45.	3 листів Б.Хмельницького.....	330
46.	3 інших листів.....	336-338
	1.Лист подк. Андрія Романенка та Тимона Хмельницького до о.Симокова.....	336
	2.Лист сумських козак.до Кондратовича 1605.....	337
47	3 гетьманських універсалів.....	338-343
	1.Універсал В.Хмельницького /1650/.....	338
	2. " " П.Дорошенка /1669/.....	339
	3. " " І.Мазепи /1672/.....	341
48.	3 перекладних спроб із церк.- славянської мови в XVII.в.....	345-356
	1.3 тестаменту Василя цесаря хгрецького /1607/.....	343
	2.3 того самого твору инш.редакції.....	345
	3.3 перекл."Ліствиці Ів.Синайського".....	347
	4.3 перекладів Нила Синайського.....	348
	5.3 перекладу кн'во-печерськ. Патерика.....	350
	6.3 перекл.моск.-сл."Просвітителя".....	351
	7.3 перек.єв.Семіона Тимофійовича з 1670.р.....	354
	8.3 пер.Галатовськ.. "Ключі разуміння".....	386
49.	3 підкарпатських казань І.Канімовського.....	357
50.	Із твору "Біблія Мала"Г.Димитрієвича 1660.....	358
51.	Із Хоружівського Збірника 1662.р.....	361
52.	3 твору " <i>Dialogus de passione Christi</i> " 1670.....	362
53.	Із вірш.Онуфрія, арх.преоб.монаст.в Харкові з 1699.....	364
54.	Із віршів на "Воскресение Христова".....	365
55.	Дума гетьмана Івана Мазепи.....	366
56.	3 сатири на кор.Собеського.....	370
56.	3 пісні про візачаря /зі зб.Кондрацького/.....	372
57.	Дума про козака-Нетягу.....	377
	<u>XVIII. в 1 к.</u>	
58.	3 українських інтермедій.....	380-393
	1.3 інтерлюдій М.Довгалецького.....	380
	2.3 інтерлюдій Г.Кониського.....	388
59.	3 дневника Якова Марковича /1736-1740/.....	393
60.	Із "Слова о збуренні пекла".....	397
61.	Пісня Бердичівської Богородиці.....	402
62.	Пісня про Тартаківську Богородицю.....	404
63.	Із рукопису Степана Теслевцьового.....	408
64.	Із Хітарського збірника 1744.....	406

65.	Із різдвяної вірші-орациї.....	409
66.	Із пісні про Богородицю Почаївську.....	411
67.	3 "Податки свідкої от иностр.авторовъ"....	412
68.	Уривок із різдвяної драми 1760.р.....	415
69.	Із пасхальної вірші "Сон перед великодням"....	419
70.	3 закарпатськ. "Поученій на євангелія" 1758.	421
71.	3 буковинських/гудульських/ документів.....	424
72.	3 закарпатського "Урбарія"... ..	426
73.	Скарга громади Нехворощі на утиски /1789/..	428
74.	3 перекл. "Наук парох. "Ю.Добриловського 1794	430
75.	Просьба п-ка П.Ковпака про п.-отца 1771....	431
76.	Із творів Ів. Н е к р а ш е в и ч а....	432-435
	1/3 "Замислу на пона"; 2/3 "Исповѣди" 1789;	
	3/Із вірш.листа до Філіповича /1791/	
77.	3 найдавні. списків "Знеїди" І.Котларев-го....	437
78.	Словничок.....	I-XIIV

**ПОМІЧЕНІ ВАЖНІШІ ПОМИЛКИ**  
в староболгарських та староукраїнських текстах

ст.	рядок	Надруковано:	Т р е б а:
1	4	У <u>23</u> день	У <u>І3</u> день
2	3	бѣсти /глаго./	бѣити /гл./
3	14	оутвѣді /кир./	оутвѣді /кир./
9	1	дѣлъ іхъ /кир./	шѣлъ отъ ірѣдѣлъ іхъ /кир.
19	5	облачете	облачете
74	24	сбрази	образи
75	21	истовоуеъ	истровоуеъ
77	21	вѣстаплѣтъ	вѣстаплѣтъ
99	19	пошѣствиемъ	пошѣствиемъ
123	10	трепетъ си	трететьнѣ си
126	18	рядють	рищють
"	22	болеадиво	боле адиво
127	15	моѣ	моѣ
128	14	заповѣде і	заповѣдеі
137	16	IV, 16-17	з єванг. Луки IV, 16-17
141	13	ино любъ	инолюбъ
162	23	II, 1-5	III, 1-5
179	23	оу нъ же	оунъ же

Ця книжка почала складатися давно, ще до виходу у світ, таору: "Найважливіших пам'яток церковно-слов'янської мови" проф. дра Івана Огієнка /Варшава, 1929/. Повстала вона тоді, як виринула потреба в семінарі староболгарської та української мови доповнити теоретичні виклади практичними виразами, а відповідного підручника в нас - не було. Первісно була думка подати тільки виїмки з пам'яток староболгарської мови і то на основі книжки проф. дра В.Вондрака "*Kirchen-slawische Chrestomathie*" /Гетінген, 1910/. Тим то й її первісний заголовок був такий, як бачимо його на окладинці /злажаний іще 1926-р./: "Староболгарська Хрестоматія з додатком вибору з пам'яток старо- та середньоукраїнської мови". Книжка мала обіймати яких 10 аркушів, уже wraz із словничком, при чому словничок мав доповняти "Нарис граматики староболгарської мови" /Прага, 1926/, як про це у нас сказано на кінці /див. ст. I-II/. Та з часом первісний план довелось змінити. Число текстів староболгарських скорочено на 72 сторінки /виїмки зі згаданої хрестоматії Вондрака, тільки ж деякі з кирилицької транскрипції, н.пр., ст. 50. зривок із "Македонського Листка", в Вондрака, ст. 14/, бо ж виявилось, що для вправ із староболгарської мови можна дістати у Празі видання іншою мовою /німецькою, російською/; зате для вправ із історії української мови або зовсім немає підручників, або ті, що є /н.пр., Возняков "Старе українське письменство", Львів, 1922/, такі меті відповісти можуть тільки в дуже невеликій мірі.

Так повстала друга частина книги /ст. 73-438/, де подано за віками виїмки з пам'яток старо- й середньоукраїнської мови. Але ж тоді відразу стало ясно, що видання, із технічних причин, і з річевих - брак відповідної літератури під рукою - затягнеться, й віно з а т я г н у л о с я таки добра. Крім цього довелось словничок поширити й на староукраїнські церковні пам'ятки, й це теж спричинилося до такого великого запізнення... Відповідно до зміни первісного плану довелось змінити й заголовок книжки; а що окладанка має свою таки мистецьку вартість, то її полішено, тим більш, що текст її вказує й на історію повстання книжки.

Книга ця має виключно практичне значення, підручне, тим то вона обіймає тільки тексти. Ні історію пам'яток - місця віднаходу, місця й роду видання, видавця й т.д. - ніде не подавано, бо ж про це слухачі мали нагоду довідатися на викладах і де й инде прочитати, як, н.пр., могли щодо староболгарських та деяких найдавніших староукраїнських пам'яток про це найти в "Нарисі граматики староболгарської мови".

Щодо самих текстів, то їх вибрано з друкованих пам'яток, але як у якому виданні були вони й як з твору, то в першій лінії використовувано - зникну. Щодо "Архангелівського євангелія" /ст. 88-96/, то видятки просто списано з фотографованого примірника - видання Руманцевського Музею з 1912.р. - власність Славянської Бібліотеки у Празі. А так використано для "Хрестоматії" такі видання:

1. Записки Наукового Товариства ім. Шевченка т. LIII /13: Лаврівські листки - О. Колесси/, т. CV /12: Бучанська євангелія - І. Свєнціцького/, CVI /23: Хлібчанський уривок псалтирі - Я. Гординського/, CXLI-CXLIII /28: Ужгородський полустан - О. Колесси/, LXXIV /пісня з XVII.в. - В. Шурата/, XLVII /42: пісня про козака Плахту - І. Франка/, XXXV-XXXVI /39: Інтермедія Гаватовича - М. Павлика/, CXLVI /56-57: Збірник Кондрацького - М. Возняка/, C-CII /38: Словник Лаврентія Зизанія - М. Возняка/, CXLIX /45<sub>2-3</sub>: Лист Б. Хмельницького а/до Репніна; б/до Бутурліна/; LXXVIII /71: Буков.-гуцуль. документи з XVIII.в./; CX XVI-CXXVII /25: перемиські поргн. листки - Я. Гординського/ і т.д.

2. *Archiv für slavische Philologie*, т. II /Дума про козицьку поразку над рікою Стиром/

3. *Sitzungsberichte der Wiener Akademie der Wissenschaften*, філос.-істор. відділ, т. XIV /II: *Codex Helmsteinianus* - С. Смаль-Стоцького/

4. Русскій филологическій вѣстникъ, XIX /28: Антоновецький Апостол - М. Карпинського/

5. Київські Університетські Ізвістія "приложенія" 1884 /19: Галицька євангелія 1266-1301 - ст. 37, 39, 41, 43; 21: Холмська євангелія, ст. 44-51/; 1885 /24:

І/Для скорочення не подавано сторін, надрукованих у "Хрестоматії" пам'яток, а тільки їх порядкові числа, що подані у змісті на кінці книжки, ст. XIV-XIIX.



Луцька євангелія, ст.68-74/ - все виривки, надруковані А.Соболевським

6. *Denkschriften der Wiener Akademie der Wissenschaften*, філ.-іст. кл., т. LV /27: Бибельський Апостол - П.Копка/

7. Свіденія и замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ І.Срезневського І-XL 1867./т. VII /161-165/ - 15:3 Зарубської печері, ст.161-165; т. VI /144-146/ - 16: Запис на кінці поук Єфрема Сярина з 1288, ст.144-146; т. XXI - 10: Златоструї, ред. із XII.в.

8. Архів Юго-Западної Росії т. VI /36-37: волинські грамоти з XVI.в./; т. VII, І.ч. /32: Опис київських замків/

9. Науковий збірник Українського Університету в Празі 1923, 1925 /14: Городські пам'ятки - О.Колеси/

10. Пам'ятники, виданіє київск. комис. для розбора древнихъ актовъ, Київ, 1897 /471-2: гетьм. універсали: П.Дорошенка ст.453 та Ів.Мазеви, ст.472-473/, 1898 /451: лист Б.Хмельницького до моск. царя Олексія, ст.219-221; 29: Замінна грамота старости Яновича 1490/

11. Акти Юго-Западної Росії VII, т. III, /73: Скарга Нехворощан на корол. комісію 1789, ст.219/

12. В.Н. П е р е ц, Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVIII веков, Ленинград, 1920 /50: Библія мала, ст.116; 130/, 1926 /481-5: переклади, ст.50, 65; 78; 94; 53; вірші Онупрія Харківськ., 143/, 1928 /48: переклад "Промиселителя", ст.125; 30: Із Минеї з 1489.р., ст.56-57/.

13. В.Р о з о в, Українські грамоти, І.т./XIV-1/2 XV.в./, Київ /29: грамоти подані за роками, таксамо як і молд. грамоти:

14. В.У л я н и ц к і й, Матеріали до історії взаємнихъ отношеній Росії, Польши, Молдавіи и Турції въ XIV-XVI в.: Москва, 1888; деякі молд. грамоти /н. пр., 314: Александра Доброго 1408/ взято з видання: Альбомъ снимковъ съ кирилловскихъ рукописей румынскаго происхожденія, Петроград, 1916, ч. II 5

15. Н.И. П е т р о в ъ, Очерки изъ истории украинской литературы XVII и XVIII вѣка, Київ, 1911 /69: Сон перед Великимъ днем, ст.448-449; 581-2: інтермедію Довгалевського та Ю.Кониського; 68: уривок із різдвяної драми 1760, ст.445 - перші т р и перевірено та справлено за виданням:

16. проф. В.Р е з а н о в, Драма українська, Київ, 1926, т. I, III, IV; крім цього з цієї книжки вибрано

тексти з І.т./60:Слово о збуреннї пекла;52:з вірша на Воскресення Христова,ст.138/, 44,52:з твору "*Dialogus de passione Christi*", який помилково поміщено двічі,ст.329 і 362/ та IV /68:уривок із Різдваної драми з 1760рр.,ст.201-202/...

17.Українсько-руський Архів,т.XI,Львів 1925 /61-62:дві богородичні пісні,ст.504-505/

18.М.В о з н я к, Старе українське письменство, Львів,1922 /63-66:рукопис Степ.Тесловцьового, ст. 32; з Хітарського Збірника,45; різдвяний вірш-орация,450; пісня початківської Богородиці,516;з Політики свідької,474; 55:вірш гетьмана І.Мазепи, ст. 398/

19.Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности,1905,XV /48:П.И.Житецкій, О переводахъ евангелія на малорусск.языкъ,ст.45-46,54-57/,1915 /70:И.Н.Петровъ,"Поученія на евангелія по наговскому списку" з 1758.р./.

20.Труды третьяго археологич. съѣзда въ Россіи, бывшаго въ Кіевѣ въ августѣ 1784, Київ 1878,приложенія ст.43-III /33:П.И.Житецкій, О пересопницькой рукописи/; крім цього,І.Огієнко, Українська пересопницька евангелія 1556, Тарнів,1921

21.Дорела до історії України-Руси, вид. НТШ, т. XXII /69:Дневник Якова Марковича,IV 1736-1740/

22.Н.И.П е т р о в ъ, Опись рукописныхъ собраннхъ..., Москва,1891,ст.275 /40:Вірш на ваяття Каманця/

23.Д.И.Э в а р н и ц к і й, Источники для исторіи Запорожскихъ казаковъ,II, ст.1500-1502 /75:пресба полковника Ковпака. . /

24. *Slovanský Sborník, věnovaný jeho magnificenci prof. Fr. Zastavkoví*, Прага,1923, ст.16-18 /49:Вашіца - з підкарпатських казань Канішовського/

25.С р е з н е в с к і й, И., Древніе памятники русск. письма и языка, Петербургъ 1863, ст.15 /1:напис на тмуророкан.камені/

Крім цього,до Хрестоматії ввійшли виїятки з окремих видань паматок, чи з різних наукових збірників. Так, н.пр., виїятки зі:

І.Святославових збірників /2-3/ взято то з Ягічевої віденської /*Specimina Linguae palaeoslavicae*.../, чи петербурзької хрестоматії /Образцы языка церковнославянскаго по древнѣйшихъ памятникахъ... 1882/, то з хрестоматії Буслаєва /Москва, 1861/; крім цього деякі виїятки взято з Хрестоматії Кримського /Хрестоматія з паматників письмен-

ської староукраїнщини XI-XVII.вв., ст.146,147;/ дві редакції кінцевого тексту Збірника з 1073., що на-  
ходяться на 26 та 2636 листку, взято з фотографію,  
поміщеної в Возняковому Староукр.письменстві, ст.9  
/лист 26/ та з Хрестоматію кримського, ст.146/лист  
2636/.

2. Слова Григорія Богослова /5/ з вид. А.Будило-  
вича, Петербург, 1875

3. Турівська євангелія /6/ з карського, Отчетъ  
слав. кир. палеографин, ст 364

4. Галицька чотирисєвангелія II44.р. /7/ з  
вид. архимандр. Амфілѳохія, Москва 1885 /Галичс-  
кое четверо-євангеліе, II44/

5. Городисський Апостол /8/, вид. Ом.Калужняцько-  
го /*Actus epistolaeque Apostolorum* /, Відень,  
1896. та з уривків, виданих С.Масловим, Київ, 1910

6. Успенський Збірник /9/, із вид. А.А.Шахматова  
"Чтенія О-ва исторіи и древностей російскихъ, Мо-  
сква 1899

7. Галицьке євсєєє євангеліє з 1283 /18/- Г.Го-  
лоскович, Исследованія по русск.языку, III2, Петер-  
бург, 1914 /відбитка/

8. Путнянська євангелія /22/ з вид. Ом.Калужняць-  
кого, /*Evangelium Putnamum*/, Відень, 1888

9. Київсько-печерська євангелія /26/ з Кримського  
"Хрестоматію", ст.152-156

10. Пісня про Степана-воєводу з 1571. /35/ з ви-  
дання грамматики Я.Благослава, заходом Й.Іречка й З.  
Граділя /*Jana Blahoslava Grammatica česká dokmaně*  
1571/, Відень, 1857

11. Словник Б е р и н д и /382/ з примірника че-  
ського Націон. Музею у Празі, знак: 64 Е 10

12. "Синонима славеноросская" /383/ з П.И.Житоць-  
кого "Очеркъ литературной исторіи малорусскаго на-  
рѣчія въ XVII и XVIII.вв.", Київ, 1889

13. Лист полковника Романенка /46I - та універ-  
сал Б.Хмельницького з 1650 /47I/ із Хрестоматію  
Кримського, ст 180-181

14. Переклад К.Г а л я т о в о ь к о г о /488/ з  
"Ключи разумінія" I. вид. 1659 /Київськ приданні/, л.  
25а6, II. вид. 1663 22а, 23а, III. вид. 1665, ст.370а

15. Хорунжівський Збірник /51/ з "Нарису історію  
української мови" П.Бузука, Київ 1927, ст.92-93

16. Дума про козака Нетягу /57/ з "Ювілейного  
збірника в честь акад.М.Грушевського, Київ, 1928, ст.  
27/ 28, подав М.Возняк

17. Підкарпатський урбаріє /72/ із видан. Н.И.Пет-  
рова, Матеріали по исторіи Угорскої Руси, СПБ. 1906



18. Переклад Наук Д о б р и л о в с ь к о г о /74/ з Граматики М. Левицького з 1834.р.

19. Твори Івана Н е к р а ш о в и ч а /76/, вид. Укр. Акад. Наук, Київ, 1929, заходом Наталі Кістяківської /ст. 12, 14, 15-16, 10-21/

20. Списки Б н е ў д и Котляревського /77/: Болховітін з 1794 вид. М. Марковського, ВУАН, Київ, 1927, ст. IIО-III, рук. із 1799. вид. П. Житецького, Київ, 1900, ст. 3-5.

Деякі матеріали дісталися до збірника просто від учених діячів, що опрацьовували поодинокі пам'ятки. За ці виписки подяку складаємо Вп.пп.: проф. дрові П а н ь к е в и ч о в і /20: Пандекти Антіоха з 1307/, проф. др. Я р . Г о р - д и н с ь к о м у /25: Слово 8ф. Сирина про страшний суд/, проф. дрові І в . О г і н к о в і /34: Крехівський Апостол, перед виходом із друку його праці з 1930/, співробітникові ВУАН В . Д е м'я н ч у к о в і /29: деякі грамоти перед виходом книжки В. Розова, 1928/.

В кожній хрестоматії можна добачити субєктивізм у виборі пам'яток, і з цього приводу можна все робити укладачеві такої книжки закиди, що більше, чи менше будуть стинні. Тільки ж від того впрямі у семінарах не буде ні тяжче, ні легше, бо ж к о ж н а така книжка сповнятиме своє завдання, якщо тільки т е к с т пам'яток буде переведений наслід. Міркуємо, що з цього боку наша "Хрестоматія" для вправ із історії старо- й середньоукраїнської мови /в староболгарської/ не буде некорисна... Треба тут зазначити, що між середньоукраїнськими пам'ятками багато розмірно місця присвячено тим із них, що писані л а т и н и ц е ю. На наш погляд, такі пам'ятки мають для історії нашої мови дуже велике значіння; вони краще за кирилицькі /здебільша, вони писані ч у ж и м и людьми/ могли зберегти прикмети української ж и в о ї мови.

Пам'ятки староболгарські й церковні староукраїнські н а д р у к о в а н і в нас кирилицею /в глаголицькі староболгарські пам'ятки/; їх виготовив тодішній студент Укр. Висок. Пед. Інституту /пер педагог середніх шкіл/ п . М и к о л а Б и т л и с ь к и й. Це зроблено с в і д о м о, з п а д а г о г і ч н о ю метою, дарма що той друк./рукоп./ сильно здорожував видання. Пам'ятки від XIV. в. надруковані звичайним сучасним письмом, тільки у



Словниках із XVI-XVII.в. вжито й кирилиці /в церковнослав. словах/ й цивільного письма /в укр./.

Зите у "Словничку" /щоб іще довше не затягати виходу книжки/ староболг. слова відзначено від сучасних українських - р и с к о ю під староболг. словами. Ясна річ, що де було треба, до сучасного друку додано церковнослав. значки /н.пр., ѿ, ѿ, ѿ і т.д./.

Друк на машинці виконав канд.педаг. М. К а л и н е ц ь. Окладинку зладив /іще 1926.р./ теж п.Микола Б и т и н о ь к и й. Техніку видання проводив спершу педаг.сер.шкіл П.З л е н к о, пізніш М.Калинець - наразі др.М.Ш л а х т и ч е н к о. Всім цим пп. - належить від укладчика Хрестоматії щира дяка. Зокрема ж хай прийме сердешну подяку Видавн.Т-во "Сіач", та різні його управи від рр.1926. - за терплячість та добротливість.

Що в книжці будуть /незначні/ помилки, недогляди, ми в цьому певні. Що не скрізь повиходив із технічного боку текст як-слід - на це теж треба звернути увагу. В літографічному виданні - це неминуча річ...

Ржевниче біля Праги,  
1932.

Др.Василь СІМОВИЧ

---

І/Зокрема щира подяка ще належить і п.Тукачевському за дозвіл користуватися примірником Архангельської євангелії у Славянській Бібліотеці в Празі.